Svensk romantik

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk av Valdemar Vedel (1865-1942) har digitaliserats 2012 av det Kongelige Bibliotek i København och anpassat för Projekt Runeberg i januari 2017 av Ralph E.

VALDEMAR VEDEL

SVENSK ROMANTIK

EN UDSIGT OVER

UDVIKLINGEN FRA DEN GUSTAVIANSKE ROCOCO TIL DEN BORGERLIGE LIBERALISME

KØBENHAVN

P. G. PHILIPSENS F O-iTL A G

TKTKT 1105 J Jun^ksEK i bo IÜTA, Hannover;

1894FORORD.

Et Forord er som bekendt en Undskyldning. Jeg har paa Forhaand ikke mindre end to saadanne at gøre i Anledning af dette Arbejde. Först for Titlen, der passer netop saa lidet, som en saadan plejer, naar Bogen ikke er skreven ud fra Titlen, men et levende Indhold har formet sig til en Rog. Et Udsnit af svensk Literaturs Udviklingshistorie var egentlig den eneste rette Benævnelse. Saa foler jeg ogsaa Trang til at tage lidt af for Bogen overfor, hvad man hinsides Sundet vil sige om den. Hovedsagenlig vender den sig — det forstaar sig af sig selv — til det danske Publikum. Den er et »quousque tandem —« til dette, et: hvor længe vil I dog lukke Øjne og Øren for den rige Sosterkultur, som I kunde have saa meget Udbytte af at arbejde sammen med ? Paa denne vor nationale Mageligheds Alter har jeg da ogsaa talrige Steder ofret det svenske Sprog i mine Citater, hvad jeg iøvrig allerede er nærved at angre. Men forsaavidt mit Arbejde unæg-telig ogsaa skeler lidt baade til Nord og Øst, og det saaledes ogsaa gerne vilde have nogle svenske Læsere, saa véd jeg meget vel, hvor lidet nyt jeg har at byde paa ved Siden af Landets egne Literaturforskere, der er fodt og vokset op i Kendskabet til Nationens store Digtere og har ganske andre Betingelser for at forstaa dem, og som end yderligere gennempløjer Arkiver paa kryds og tvers, medens jeg saa godt som ingen utrykte Kilder har kunnet tye til. Alt hvad jeg har kunnet lægge an paa, er med en Udenforstaaendes Overblik og Forudsætningsløshed at faa fat i nogle store Linier af Sammenhængen og Udviklingen indenfor svensk Digtning og at trække disse saa kort og klart op som muligt. Og saa tor jeg desuden altid haabe paa, at nogle Svenske kan have samme Lyst som andre til for en Gangs Skyld at se de »egne Vinduer« fra Genboens Stue.

V. V.I. GUSTAVIANSK ROCOCO.

Den Gustavianske Rococokultur fejrede sine mest lysende Højtider i Foraaret 1786. Da fandt Forsteopførelsen af »Gustaf Wasa« Sted, og kort derefter stiftedes det Svenske Akademi.

Der er Gallaforestilling i det ny, af Adelcrantz opførte Operahus. »Gustaf Wasa, lyrisk Tragedie« er planlagt af Kongen selv, sat i Vers af »Gratiernes Digter« Kellgren, den indkaldte Kapelmester Naumann har komponeret Musiken, og den franske Mester Desprez har malet de pragtfulde Dekorationer. Med stor Iver har Forberedelserne været drevne fra Hoffets Side; hver Morgen har Kongen med Prins Carl været oppe i

Dekorationsmalerens Atelier, og om Aftenen, naar de høje Herskaber havde faaet deres Slag Kort i Salonen og drukket Koldskaal, var Kongen til Prøve og vaagede med Omhu over alle Enkeltheder ved Iscenesættelsen. Forherligelsen af Vasa-Ættens Stamfader har været ham en patriotisk Æressag.

Hele det skuelystne Hovedstadsselskab fylder Theatret i spændt Forventning. Det staaende Parterre er

stuvende pakket med Plebs, der staar saa tæt, at mange maa holde Armene i Vejret, «som kinesiske Billeder« siger et Øjenvidne; og herfra larmes der allerede om, at Tæppet skal gaa op. Logerne og Amfitheatret er forbeholdt Hoffet. I Amfitheatret ses alle dets eleganteste Uniformer: Den lyseblaa Galladragt, Kongen selv har ladet komponere og foreskrive, med flyvende Kappe, Sjærf om Livet, Kaarde, hvide Strømper med store Rosetter paa Skoene, Kalvekryds og krusede Manchetter. Men især de foretrukne Officerer: den vakre Grev Karl Fersen, Overjægermester og For-lystelsesraad, eller den statelige de la Grange, Ritmester ved de lette Dragoner. Eller den naragtige Modejunker Wallencreutz med et Ansigt å la Hummerklo, en grov Stemme, han soger at gore fin og pibende, et I'ar altfor trange Sko med umaadelige »boucles d'Artois«. Hernedefra lorgnetteres og konverseres Logerne, hvori alle de Gustavianske Skønheder udstille deres Toiletter. Ud af en Puddersky lyser her sminkede Kinder med Skønhedspletter, blottede Barme, Ædelstene fra Øren og Bryst, blomstrede Polonaiser, alle Rococoens Modefarver: Celadongront, bergere tendre, cuisse de nymphe émue. Alles Blikke tiltrækker de saakaldte «tre Gratier« sig: Grevinde Meijerfelt, Grevinde Løwenhjelm og især den kvikke Grevinde Hopken, Sjælen i I loffets Fornøjelser, — hun, hvem Majestæten har vist den charmante Hyldest at lade hendes Buste sætte paa en Venus aux belles fesses, der pryder hans Salon. Hag den chamois Vifte derhenne gemmer Prinsesse Albertines tyveaarige Hoffrøken Magdalene Rudenschöld sig, hun søger stedse at unddrage sig Hertug Carls besværlige Kurmageri. Og den lille Grevinde, som knejser ved Logeranden, var for ikke mange Aar siden kun en3

Købstadsskønhed i Vexiø. Da Kongen var paa Gennemrejse, og hans Kavalerer, eier havde hort Tale om Egnens Skønhed, gerne vilde have hende præsenteret, men ikke godt kunde tilsige hende til Leveren, fandt man paa i en Hast at arrangere en Morgengudstjeneste i Domkirken lige før Afrejsen; og ved den var den skønne placeret ligeoverfor Kongen, og den naadige Hilsen, han gav hende efter endt Gudstjeneste, viste ogsaa, hvad Indtryk hun havde gjort Kort efter var hun antagen som Hoflrøken, og nu var hun Grevinde.

Tæppet gaar op, og man ser Fængselshvælvingerne under Stockholms Slot, hvor de fornemste svenske Fruer med deres Hørn holdes fangne efter Blodbadet. Der er stolte Navne: Vasaer og Braher, Gyllenstjerner og Bjelker, — Kor af Klager og enkeltes mandig heroiske Tale. Saa en ny prægtig Dekoration: det er Slottets Festsal ovenover, hvor »Kristiern Tyran« sidder hoverende paa Tronstol. »Det skall en vällust för mitt bra — en vällust för mitt hjerta bli, — att edra glade sanger höra — bland mina trälars klagoskri« siger han til sine Omgivelser. Kongen, der med megen Takt har vaaget over, at Dronningens (en dansk Prinsesses) Følelser ikke skal saares i Stykket, bøjer sig her — for at afværge patriotiske Demonstrationer fra Publikum — frem fra sin Gitterloge og tilklapper Sangeren Carsten, Fremstilleren af Kristian, sit Bifald ; Hertug Fredrik af Öster-götland, der fra den modsatte Gitterloge ellers blot har holdt Øje med en af Pagerne i Koret, — den Sofie Hagman, som snart efter blev hans Mætresse —, forstaar Vinket og klapper med, og Publikum følger efter.

Men ægtest bryder Begeistringen ud, da man i 2den Akt ser Gustav Vasas Telt i Felten, hans Seng overdækket med Bjørneskind, hans Vaaben over Hoved-

gærdet. Gustav og haas Mænd udvexler patriotiske Følelser, og Helten udbryder i den skønne Apostrofe: »Ädla skuggor, vördade fader — Sverges hjältar ock riddarsmän! — Om ännu dess sällhet Er glader, — Gifven friheten lif igen. — Skola Edra helgade grafvar — trampas af tyranner och slafvar? — Nej, må träl-domens blotta namn

— Edra vreda välnader väcka, — och Er arm sig hamnande sträcka — ur den eviga nattens famn;« — en dybt beaandet Paakaldelse af Nationens store Fortidsminder, der straks rev hele Salen med sig og, som en Art Nationaldigt, snart fløj Landet over og skulde lyde over den kommende Slægts Vugger rundt om i Hjemmene. Men lige efter staar vi midt i en af de franske Tragediers Pligtkonflikter. Gustav faar af Kristian ll's Sendebud Valget stillet mellem at se sin Moder dræbt eller at afstaa fra Kamp. Og Sangeren Steenborg stiller sig i Positur og deklamerer: »Hvad plägodjup omkring mig sväfva! — hvad kanslor strida i mitt brosti — Skall jag naturens rop förquäfva? — skall jag forakta ärans røst?;

I et Mellemspil ses Kristian og Gustav sovende hver paa sin Side af Scenen, og Drømme svæve over deres Hoveder. Det er Natten før det afgørende Slag. Omkring Tyrannen ses »under en frygtelig Musik* Forræderiet, Samvittighedsnaget med sine Slanger, Hadet med Fakkel. Til Gustav derimod kommer Æren og kroner ham med Laurbær, Sejren lægger Trofæer for hans Fod, og tilslut ses i en pragtfuld Dekoration Gustavs Ærestøtte i Udødelighedens Tempel. — Sidste Akt ender i Sejrs jubel. Man kunde ikke finde sig i, at Gustavs Moder — saaledes som det sker i Historien — føres fangen til Danmark, og Norby, som overfor sin troløse Konge har den ædle Replik: Allt hor min konung till,5 GUST AVI ANSK ROCOCO.

mig tillhör blott min dygd,« giver hende derfor i Stykket fri; og hele Salens begejstrede Publikum istemte Stykkets Slutningskor.

Man ser, hvilken vidunderlig Formæling af ægte Svenskhed og fransk Rococo: begge Nationers Kærlighed til den ærefulde Hedrift, den lysende Heroisme modes; gammelnordisk Brouten med haardfør Simpelhed sætter ved Gustavs Bjørneskindsleje Stævne med den klassiske Tragedies Fremhæven af gammelromersk, streng Soldater-aand; og den dybe Beaandelse fra Storhedstiden, som bærer Stykket, er klædt i blodagtigt, forfængeligt Operakostyme. Dalins Rigshistorie, Voltaires Tragedier og Metastasios Melodramer har i lige Grad inspireret det.

Fra Januar til helt ind i Juni fyldte Publikum Aften efter Aften Theatret for at se »Gustaf Wasa«, »der fandtes« — er det bleven sagt — »paa den Tid knap nogen dannet Svensk, som ikke kunde en stor Del af dette Stykke udenad.«

— I April samme Aar fandt »Svenska Akademiens« Aabningshøjtidelighed Sted.

Et stort og elegant Publikum er samlet Kl 6 Aften i den store Børssal; i de gitrede Loger ses Kongefamilien og Hoffet. Salen er afdelt ved en Skranke, og der bagved staar et langt Bord, beklædt med et morkeblaat Flojlstæppe, hvori Guldkroner er indvirket. Ved dets øvre Ende er paa en Estrade placeret en Art Tronstol. Nu træder Majestæten ind, efterfulgt at de udnævnte Akademimedlemmer. Medens Kongen tager Plads, stiller de sig i Rangfølge op langs Bordets Sider. Der er gamle, fornemme Embedsmænd som Rigsraaderne v. Höpken og Fersen, der er det svenske Riges Historieskriver A. Botin ; de to Bisper Celsius og Wingard er fraværende, men Kronprinsens Lærer, Kancelli-6

raad Rosenstein og Hoffets maitre de plaisir, den habile Statssekretær Schröderheim er tilstede. Endvidere kongelig Haandsekretær, Stockholmspostens Udgiver Kellgren, Sekretær Adlerbeth samt de to grevelige Digtere Gyllenborg og Oxenstjerna. Hele Blomsten af Gustavi-ansk Kultur ses samlet.

Saa taler Kongen, tjusarekungen , taler paa Svensk, — men man mærker, at det først har været skrevet paa Fransk, — og med en høj, klangfuld Røst, der hæver sig til stor Magt ved Ord som »Sverigs Storhed , »Det svenske Navns Ære«. Han lader først Stiftelsesbrevet læse op — det er paa de fleste Punkter kopieret efter det, hvormed Ludvig XIII indstiftede det franske Akademi. »Helliget de ædleste af alle Tidsfordriv, — hedder det — Veltalenheden og Digtekunsten, skal dette Akademi ved at opdyrke og befæste det svenske Sprog udsprede og ophøje Æren og Mindet. Og hans Tale begynder: At fremme alt, som kan være til Rigets Nytte, er stedse mit højeste Øjemed, at bidrage til det svenske Navns Ære er mit største Ønske«, — disse Ord, hvori Oplysningsfilosofiens Nytteprogram vajer ved Siden af det Gustavianske Gloire« banner, angiver Tonen i alt det

følgende.

Efterat Grev Hopken i Medlemmernes Navn har takket Kongen, bliver nu en tildækket Sølvskaal indbragt med 13 Numre for de udvalgte Medlemmer. Kongen udtager først No. 1 og giver det til Höpken som den fornemste; siden trækker de andre Lod om deres Pladser. Derpaa underskrives Statuterne, og Kongen forlader Salen, men overværer Resten af Mødet oppe i en Gitterloge.

Thi nu indbæres 18 forgyldte Lænestole med lyse-blaat Silkebetræk og med Numret guldbroderet i Ryggen.

Til 18 skal nemlig Akademiets Medlemstal kompletteres. Hvorfor netop 18? Jo, har en af de oprindelige Akademikere siden engang betroet en yngre Kollega, Tallet er valgt »såsom det vid högtidlig uttal mest ljudvigtiga och klangfulla.«

Og medens nu en efter en rejser sig og oplæser sin Indtrædelsestale, og Cancelliraad Rosenstein, som Kongen har udnævnt til Akademiets Sekretær, besvarer dem, er Lejligheden gunstig til at lade den gustavianske Garde — ialfald dens literære Del — passere Revue.

Dér rejser Grev Gyllenborg sig, og i sin Tale dvæler han med Vemod ved sin Tvillingbroder paa Parnasset Grev Creutz, som en nylig Død har berøvet en selvskreven Plads i Forsamlingen. Creutz var den langt betydeligste i det Trekløver, han danner med Gyllenborg og en anden af de tilstedeværende Akademimedlemmer, den unge, smidige og slebne Oxcnstjcrna, De tre repræsentere Natur- og Landlivspoesien i Gusta-viansk Rococo. De har deres europæiske Tilknytningspunkter, baade længst tilbage, i Renæssancepoesien, i Pegnitzschafernes Celadon-idyller, og fra senere Tid i Thomsons Aarstiderne« og den engelske Landlivs-digtning.

Det er ude paa det Gyllenborgske Gods Skenäs, der siden gik over i Hænderne paa Søstersønnen Oxen-stjernas Slægt, at Gyllenborgs »Aarstiderne« og Oxen-stjernas store Digt »Dagens Tider« er blevne til, og paa Besøg derude har Vennen Creutz nynnet sit »Sommerkvæde« frem og faaet Ideen til sit Hyrdedigt »Atis og Camilla«, som var alle følsomme Hjerters Bibel paa Gustavs Tid. Ved en nydelig Sø, hvor de bølgeformige Udløbere fra Nerikes Bjergegn gaar over i det skønne Sødermanlands gyldne, bakkede Marker —

dér ligger det Sted, hvor moderne svensk Naturfølelse først finder poetisk Mæle. Det er ikke det romantiske Sverigs Naturskønhed, man paa den Tid har Øje for. Højsverigs Granskove og Graabjerge, Smaalands nøgne Moser og stenede Ødemarker beskrives hos samtidige Kejsende som et kedeligt og grimt Skue, og en af dem udstøder et Lettelsens Jubelskrig, da han kommer ned til Skaane: »Hvilke Følelser af Glæde man har, naar man faar det herlige Skaane at se, kan ikke den mest veltalende beskrive.« Men her omkring Skenäs er det under en skyggefuld Løn, at den Gustavianske Natur-digter ligger i svalt Læ for Middagssolen og glæder sig over de gyldne Marker, der mejes af de flinke Høstfolks Le, over den blaa Sommerhimmel og Varmen, der modner Frugterne, eller — med Tanke paa Jagtens og Fiskeriets Tid — over Fiskene, der slaa nede i Dammen, og Fuglevildtet, der spiller inde i Granskoven. Naturfølelsen er endnu mest Landmandens Glæde over Sommerens Rigdom; men der er ogsaa megen robust Virkelighed og hjemlig Engduft over denne svenske Godsejerpoesi. Imidlertid er Glæden over Naturen klædt i pyntelige Rococosnirkler elter fremmed Mode. Luftens Folk x — det er Insekterne —, der lyse med •blandet Malning«, sværme omkring deres grønne Huse, Ceres' Værktøj« (Kornstakkene?) glimre mod Solen, Fuglen slaar ned i Søen og henter sig en »Bølgens Søn« op i sit Næb, og nu hen mod Aften, har Høstfolkene samlet sig i en Lund, der skryder af ingen Øxe at have kendt,« og nyder der »et Maaltid, kært for Fliden og af Maadeholdets Haand skænket til Sundheden og Nøjsomheden.« Allerede bærer Thetis Bølge den gyldne Seng, der venter Solen;, og snart

vil »Nattens nette Hlus« med sit Skin forsølve Mark og Lund.

I et saadant rigt og idyllisk Arkadien vokser Creutz's Heltinde Camilla op i Menløshedens Skod«, som Tjenerinde i Dianas Tempel; og Jægeren Atis, hvis kolde Bryst endnu aldrig har følt »Astrilds Pile , ser hende paa en Jagt og mærker sig straks optændt af den Ild, som plager og fornøjer.« Under en Watteausk Himmel af mild Sanselighed,

hvor »Glæden har rejst sin Trone«, males i Creutz's Digt Scener af den saarede Hind, der soger Ly for den grumme Jæger i Camillas Skød . . af den fortvivlede Elsker, der vil kaste sig ned i en Bjergkløft, men opfanges af en Ron, som er selve den forklædte Amor . . af de Elskende, der sidde sammen i tæt Omfavnelse, da en Slange stikker Camilla, saa hun som livløs synker om i Elskerens Arme — men Doden blev bestyrtet, da den saae sit Ofier,« og Camilla, om hvem det hedder, at Dyden vilde iklæde sig hendes Skikkelse for at blive mere elsket og faa flere Dyrkere,- slaar igen Øjnene °P °g g°r s'n Elsker lykkelig ved den Ømhed, Gudekraft, som Verdens Vellyst skaber.«

Tilbage til Akademisalen. Et tungere Skyts end disse grevelige Landlivsdigtere udgør de to Venner Rosenstein og Adlerbeth.

Adlerbeth — kgl. Sekretær, siden Rigsantikvar — den redeligste Gammelsvensker og den stiveste Romer: Oversætter af de latinske Diktere og helt gennemtrængt af dem, men tillige en Fortsætter af svensk Patriotisme fra Storhedstiden, fra Rudbecks og Verelii fantastiske Oldtidsforsken. Han skrev den oldnordiske, — men helt klassisk-franske — Tragedie: »Ingjald Illråde«. En tør og fantasiløs Natur, men af det enkleste20

Hædersind og Frisind, Manden med Romersindet«, der nogle Aar efter paa Ridderhuset talte fri, mandige Ord mod Gustav III's Politik uden at tabe Kongens Gunst, og som siden i et fortroligt Øjeblik sagde om Gustav: »Bror min! der var ikke et ærligt Haar paa hele hans Krop.«

Ogsaa Vennen Rosenstein søgte at danne en vis Modvægt mod Operakongen i Gustav 111. Han havde ved Gesandtskabet i Paris lært Encyclopædisterne at kende, Montesquieu og Locke var hans Mønstre og den reelle Samfundsnytte hans eneste Maalestok. Oplysning og »Humanitet« rummede for ham al Filosofi og Moral. Ikke t rem ragen de begavet — »i ditt hjerta låg ditt snille« er der sunget om ham — vandt hans sunde, sobre Principer, hans liberale Tænkemaade, hans fader lige Velvilje mod alle Yngre ham almindelig Agtelse. Kongen overlod ham det vanskelige Hverv at opdrage den lille egensindige og hoffærdige Kronprins og udnævnte ham til Akademiets Sekretær; og som saadan besvarer han nu med sin smagfulde, klassiske Veltalenhed Enhver af Akademikernes Indtrædelsestale

Saa cr der den gamle Historiker Anders af Bot/n. Hans Livsværk ligger egentlig allerede under Friheds-tiden, han horte til det förste Slægtled, som indførte »det 18de Aarhundrede« i Sverig. Hans »Udkast til det svenske Folks Historie« var en Overførelse af den Montesquieu-Voltaireske Historieskrivnings Syn og Metode. * Oplysningens« og Civilisationens« Maalestok anlægges her paa Alt. Religion er opfunden af Præster eller Folkeførere. Odin var en saadan stor Helt og Lovgiver, der ved alskens Kunster og Paafund fik Folket til at tro paa, at han var en Gud, og lærte dem en Mythologi, hvis »højeste Hensigt« var at gøre Folket21

tappert og krigslystent. Tolerant tages der Parti for Hedningerne mod de første Kristnes List og Grusomhed. Middelalderen var kun Barbari, Katolicismen en Forening af urimelig og skadelig Overtro; Munkene, den Tids Forfattere, havde ingen anden Fortjeneste end »at kunne lyve uden Talent paa usselt Latin.« Tidens Legender eller Helgenhistorier er »Usselheder, der vanære Menneskeheden,« Munke og Nonner kaldes et »ligesaa foragteligt som skadeligt Udskud af Mennesker« og den hellige Birgitta •»gjorde Sveriges Elendighed fuldkommen.« Ogsaa over Krige og de krigsførende Konger gaar det ud — i »Humanitetens« Navn. Braut Anund roses højt som »den første, der vovede at tænke, at en Fyrste kunde blive stor ved andet end Leding og Blodsudgydelse.« Og — i Voltaires Aand — lægges Hovedvægten paa Civilisationshistorien; det er Lovgivning og Rettergang, Sæder og Skikke samt økonomisk-soci-ale Tilstande, som de fleste Kapitler omhandler i Botins Historie.

Men nu rejser sig selve »Gratiernes Yndling, kgl. Haandsekretær Kcllgren, —- han hvis Pen behersker Periodens Literatur. Lille, sirlig af Væsen og Klædedragt, med skarpe, spidse Træk i det hvidgule Ansigt og altid livligt, bevægeligt Udtryk — let til satirisk Smil, men ogsaa til rørt Begeistring — forbeholden og skarp overfor

Fremmede, ømfintlig for Angreb, men blandt Venner af den oprigtigste Umiddelbarhed i Væsen: hæftig, forsonlig, ærlig og elskværdig. Han er det Gustavianske Samfunds Voltaire: frygtet for sit hvasse Vid, populær ved sine yndefulde og letfærdige »piéces fugitives,« sine satiriske Fabler og Fortællinger paa Vers, — i Prosa som paa Rim Oplysningens og den sunde Fornufts utrættelige Forkæmper.

En fattig Præstesøn fra Vestergötland, men fra Moderen med noget af det lyriske, finske Naturel i sig. er han fra ung af Poet i Kraft af sin muntre, letvakte Følelseslivlighed. I de første Vers, der grundede hans Ry, sang han: »Det är ett fel att löjet hämma — nar man så mycket löjligt ser; — det ar ett brott att ügat dämma — nar mensklighet om tarar ber.« Mest vendte han Skærpen ud og latterliggjorde i Fabler og satiriske Rimbreve ä la Voltaire lærde Pedanter, Præster, usle Rimsmede osv., fremstillede med Voltairesk Haanelyst Jorden og Mennesket som skabt af Latter-guden Momus til Forvrængning af Skaberens Mening, og forkyndte den kyniske Verdensmandslære: Min kære Dreng! en Tosse bliv — saa gaar dig alting vel i Verden.

Ved Siden heraf sang han letsindige Erotika om Rosalies Yndigheder — hun, som til Svar paa Folks Bagtalelser »blott dubbelt flera sälla gjorde — ock dubbelt mera vacker blef« —, lod Filosofferne frit søge Ry for Kundskab til Naturen: »dess högsta skatter for mitt syn — emellan Zulmas lakan visas,« — kunde ogsaa synge en munter, legende Vaarvise« af den friskeste Ynde, og varierer altid denne epikuræiske Moral: Snart er din Aftentime nær, — da kan bekvemt du Visdom dyrke — naar til at nyde fattes Styrke, — da tænk, at Glæden syndig er.«

Hvor lavt og tomt et Livssyn al denne muntre Kvikhed bunder i, blotter et Digt som »Vore Illusioner.« Med Voltairesk Menneskeforagt klædes Livet nøgent af for alle dets Illusioner, — Ærens, Kærlighedens, Udødelighedstroens, — men det vises tillige, hvorledes det usle Menneske kun ved disse > Livsløgne« kan holde sig oppe. Ingen menneskekærlig Handling,

ingen Hjertets Glæde, intet Livets Smykke vilde findes, om ikke vor Indbildning kastede sin Farvedragt over den grimme Virkelighed. Dette er ogsaa navnlig Poesiens Program: at være »den Glædens laante Dragt, hvormed vor Dannelse pryder Naturen.« Og Moralen af det hele er: »Hvad gør, om Drømmen os bedrager, — naar Livet lykkeligt den gør?«

Sin største Magt havde Kellgren som Redaktør af »Stockholmsposten. Oprettet 1778, nogle Aar efter Trykkefrihedens Anerkendelse, forkyndte denne Avis straks i sit Program, at nu da »Folket er befriet for al Bekymring om eget Velfærd, hvor En arbejder og Millioner nyde, skal Snillets lækre og uskyldige Fornøjelser samt nyttig Oplysning træde i Politikens Sted.« Efter Frihedstidens politiske Liv, som nu var sunket træt sammen under den enevældige Monarks Scepter, indvarsledes en æstetisk og »filosofisk Kultur. Og Organet for denne Gustavianske og Voltaireske Kultur blev .Stockholmsposten.« Den aabnede et Felttog mod alle Slags »Fordomme,' mod Overtro og Pietisme, mod Standshovmod og mod de gamle Tiders plumpe Sæder; den indeholdt moraliserende og oplysende Artikler i Smag med de engelske Tidsskrifter; en Styrtregn af Haan faldt over de gammeldags Poeter af den svulstige og billedrige tyske Skole, der grasserede rundt i Provinspressen. »Tolerance,« »Humanitet,« »Fordomsfrihed« forkyndtes paa moralske og religiøse Omraader; Voltaire dyrkedes som det højeste Forbillede — »fra Verdens Begyndelse har aldrig nogen Dødelig med større Snille udtalt de for Samfundet og Livet vigtigste Sandheder end Voltaire.« —; og som den fineste Art af Poesi dyrkedes i »Stockholmsposten« et kvikt, helst tvetydigt Epigram,

et galant turneret Smigervers til en Dame eller Mæcen, en versificeret »conte« efter det Franske.

— Ser man dem nu, Kredsen af de gamle Akademikere? Sjælen i den Gustavianske Rococokultur, baade paa Theatret og i Akademiet, er dog Gustav selv, »Fortryllerkongen«. Han høstede som anonym Forfatter til et af Akademiet som Prisopgave udsat »Are-minne«, dettes förste Pris, og som Forfatter af Original dramer var han Periodens betydeligste Theaterdigter Elementerne og Retningerne i denne hele Kultur løbe sammen i hans Person og Dannelse.

Der var først Rococoen fra Lovisa Ulrikas Hol, hvorved Gustav var opdraget; — den lette, forlystelsessygge

Drottningsholmstid, da den franske Smag, Regentskabets og Ludvig XV's Stil blev eneherskende i Sverig: da mythologiske Hyrdescener af Boucher og lækre Galanteribilleder af Låneret og Vanloo indfor skreves til Slottets gobelinklædte Boudoirs, og Tessin omplantede Rococoarkitektur paa svensk Grund, — da Forlystelser med Festspil, Maskerader, allegoriske Optog osv. blev Hoffets daglige Sysselsætning, og franske Skuespiltrupper, italienske Operaer og Balletter florerede, og Dalin skrev sine Celadonviser, Creutz sin Hyrdeidyl »Atis og Camilla«.

Der var dernæst det »filosofiske« Aarhundredes Kultur, som Gustav havde inddrukket under sine Ophold i Frankrig, — Encyclopædisternes Kultur, som fra Aarhundredets Midte fortrængte den forrige lettere og gladere Tone. Gustav den III begyndte sin Regering med af Økonomihensyn at afskedige den franske Skuespillertrup, »da jeg allerede fra Begyndelsen af min Regering vil undvige alt, der grænser til Prunk«. Og omend det franske Theater snart kom til Ære igen,

holdt der sig hos Gustav — efter Morbroderen Fredrik II af Preussens Exempel — en fast Vilje til, ved Siden af s Operakongen«, at være Filosofifen paa Tronen. Trykkefrihed indfortes, Religionsfrihed betryggedes, Præsternes Magt modarbejdedes, Humanitet indfortes i Straffene, Næringsveje oparbejdedes. Paa alle Omraader, fra Klædedragt til Tænkesæt, vilde denne Encyclo-pædisternes Elev reformere sit Folk. Oplysning og Nytte! syntes hans Valgsprog. I Sammenhæng hermed udvikledes ogsaa den æstetiske Smagsretning udover style Louis XV«. Det værdige, pompøse afløste det frivol-kokette. Etiketten ved Hoffet blev stivere end i Faderens Tid; Hyrdeidyllen og Erotikken trængtes tilbage for Oden og det satirisk-moraliserende Digt; Kongen selv stræbte efter at afløse den italienske Operasmag med alvorlig-højtidelige Tragedier efter Voltaire. I sit sidste Drama »Siri Brahe« naaede han endog til det Diderotske »borgerlige Skuespil« og den Rousseauske Parole om »Natur« og »Følsomhed«.

Endelig var der den svensk-nationale Side i Gustav III. Efter Landets Fornedrelsestid, hvor det ganske havde været behersket af fremmede Magters Penge, var det Gustavs stolte Livstanke at genvække Landet til dets gamle Storhedstid. Fyldt af forfængelig Slægtfølelse og meget bevandret i Vasaættens og Sverigs Historie, var han altid overskygget af Mindet om Gustav Adolf og Gustav Vasa og vilde baade i indre Enevoldsmagt og i ydre Krigsstorhed træde i deres Fodspor. Og hvor inddrukken han end var med fransk Dannelse, var det hans fulde Hjertens Mening at være svensk, og denne Svenskhedsbestræbelse lægger sin Tone over al Gustaviansk Rococo: fra den Nationaldragt, han lod komponere og foreskrev, til det svenske

Theater og svenske Akademi, han oprettede, — til de fædrelandske Dramer, der hist spilledes, og de »Æreminder < over Sverrigs Stormænd, der her udsattes som Prisopgaver.

Og ved selve det lyrisk muntre Naturel og Kærligheden til det lysende og pompøse er Gustav III og Gustaviansk Kultur at betragte som det afgørende Gennembrud for en væsentlig Side af Svenskheden.

II BELLMANSK ROCOCO.

I en folkeligere Sfære er Bellman og hans Kreds en Side af Frihedstidens og Gustaviansk Rococo.

Medens Lovisa Utrikas og Gustav III's Hofter lyste med Fester og de skønne Kunster, faldt der ogsaa en Afglans derfra ned over Hovedstadens Liv, og Frihedstiden og de første Aar af Gustav III's Regering var det glade Stockholmerlivs gyldne Tid. De opløste økonomiske og politiske Forhold under Partikampene havde medført en vis pulserende Livlighed: Kursen gik op og ned, og Folk spekulerede og levede for Dagen; fra de øverste, forfranskede Lag bredte Nydelsessyge og Usædelighed sig; Kirkerne stod tomme, de nys aabnede Theatre fyldtes, franske Operettemelodier trallede paa alle Læber, og Brændevinen flød over Brostenene. Den Fred og Tryghed, som Gustav III's enevældige Regime bragte over Livet, øgede i Først ilingen kun Letsindigheden. En Rejsende, der 1778 kom til Byen, skrev; »Her er alting glimrende og

muntert, saa mange Forlystelser, at man ikke skulde tro, de kunde faa Fnde. - Kungsträdgården og Humlegården aabnedes for Folkelivet, og havde de høje Herskaber deres Opera og Maskerade, saa havde Stockholmerne

Tallotteriet og Kronens Brændevin, offentlige »Redouter« paa Bållhuset og offentlige Baller i det fri ude paa Lorensberg, og paa det lille Theater i Humlegarden havde man Hallmans og Kexéls kaade Farcer.

Lad os gaa ud paa »Gröna lund« ude i Djurgården; vi træffer hele den Bellmanske Kreds derude.

Der danses ude i fri Luft, til Musik af Valdhorn. Men ogsaa Fader Berg — Tapetmaler af Profession — trakterer pustende sin Basfiol og styrker sig af Ølkruset, medens Navnedags-blæseren Fader Bergstrøm har knappet sit sirlige Kalvekrøs op og blæser paa Oboe. Det er et blandet Selskab, der svinger sig i Dansen: unge Lapse, Officerer, selv Kavalerer fra Hoffet blander sig ikke sjælden med Smaaborgerne, men Damepublikummet bestaar mest af Kajsa-Stinaer og Britaer ude fra Lokatten-, Tre Bøtter« og de andre Djurgårds-kroer. Uniformerne gør mest Lykke. Dér bugter Jergen Puckel — Pigernes Jens — sin svajede Ryg i Dansen, i gulgul Frakke, med Haarpisk og Straaperler om Hatten : den smidige Plattysker med Kavalermanerer. Her er den lille Konstabel Movitz — til daglig Parykmager — det følsomme Stemningsmenneske, svindsottig og let til Graad, Elsker af Glasset og Konnet, — skønt han véd, at han drikker sig Døden til, og ofte har det Uheld, at hans Nymfe bliver snappet fra ham og han selv banket af. Men stateligst og elegantest fører Moll berg sig, den lange, hjulbenede Hestgardist li Bell mans Sange forfremmet til Korporal): en rigtig svensk Soldatertype i sin blaa Kjole med hvidgule Opslag,

sin Stangpisk og de pudrede Haarbukler opviklede foran Ørene. Traditionerne fra de svenske Vaaben-btdrifter gør ham æresfølende og eeremoniøs. Med megen Anstand har han indøvet Ulla i Menuet, og med megen Vigtighed var han Marskalk ved Mor paa Wismars Begravelse. Og altid paa Gulvet, leende, syngende, med lyseblaa Salop, udskaaret, snoret Liv og røde Hæle paa Skoene, ses Maria Kristina Kiellström, Bellmans Ulla Winblad og Muse, — den fejrede Dronning paa alle Djurgårdens Danseboder, Venus" og Bacchus' Præstinde —»hver Dag staar hun Brud«—, »Vor Ulla«, som Bellmans gemytlige Fællesbetegnelse er: snart Kronymfe, snart fin Mamsell, tiere Gange gift og oftere i Karambolage med Politiet, — saa at hendes virkelige Historie nutildags har kunnet skrives efter Politirapporter.

De franske Moder fra Hofilt er trængt ned i Middelstanden : de brave Borgermænd bærer Allongeparykker og har trekantede Hatte under Armen, Nymferne har hojt opsat Haar, »baise-moi« paa Kinderne og Hnga-gennter udover de røde Kokkcpigehænder. Franske Operettemelodier og Hyrdespilsarier lyder fra Musiken Grétrys, Audinots, Rameaus —, yndefulde, skælmske og overgivne, og de klumpede Fødder søger at foje sig i gratiøse Contredanse og Menuetter. Men de røtiflammede Ansigter, Ølmaverne under de lange Silkeveste og hele den støjende Lystighed al plumpe Punschestemmer og Hvin af Nymfer er ægte nordiske, indfødt stockholmske. Og højnordisk er di n l>>e Sommernat, som kaster sit Skær af Poesi ud over Fri-luftsballet og udover Djurgårdens Skove og Mælarens Holme.

Saaledes saae svensk Folkeliv ud, naar Gustav III med en Hof kavaler gik ud paa Djurgården for at se19

paa Populacen. Men den, som rigtig fik Adgang til Borgerhjemmene i Hovedstaden eller kom ud hos Smaa-haandværkere eller i Bønderstuer paa Landet, naaede snart ind til de Lag af Folket, hvor dets naturlige Anlæg og Temperament havde holdt sig mere gammeldags og ublandet af Frihedstid og Franskhed.

Her traf man da et Folk, hvis Sind til dagligdags var tungt og noget trægt, tilbøjeligt til Grubleri og Fantasteri, — i hvilket Overtroen huserede kraftigt og skod sine vilde Skud, og Kristendommen gerne blev mørk, verdensfravendt og sværmerisk. Hexene red endnu Skærtorsdag til Blåkulla i Kalmarsund, og i Begyndelsen af Aarhundredet havde baade Bisp og Øvrighed i visse Egne været under Panik for Hexe-epidemierne; barbariske Straffe maatte til for at faa Has paa Uvæsenet, og Snese af gamle Kærlinger henrettedes ved Baal og Brancl. Endnu efter Aarhundredets Midte var der holdt Hexeprocesser. Og i Spindestuer og Folkestuer rundt om paa Landet var naturligvis alle Slags Overtro- og Spøgelseshistorier den gængse Underholdning. — Kristendommen

var smeltet inderlig sammen med Folkenaturen og havde antaget Farve efter den, og da Karl XIl's Soldater bragte Pietismen hjem med fra deres Felttog, fandt denne tyske Religiøsitet temlig beslægtede Former for Kristendom rundt om i Stammefrændernes Jordbund, og den fik snart Rodfæste i store Dele af Hujsverig. Folket, der var udpint til dybeste Armod efter Karl XII's Krige, kastede sig hurtig i »Læseriets« og Herrnhutismens Favn. Og medens de nymodens Præster baade i Hovedstaden og snart ogsaa rundt paa Landet begyndte at undse sig ved at nævne Jesu Navn fra Prækestolen eller citere den gamle Bibeltekst, men hellere benyttede Guds-

tjenesten til at give Raad for Landhusholdning og Barneopdragelse, saa samledes de »Hellige« om Søndage og ogsaa mange Hverdagsaftener hos hverandre til de saakaldte »Konventikler». Her læste man højt i Arndts »sanna Kristendom« eller i Scrivers Sjæleskat« og sang Salmer af Kolmodins »Andeliga dufvoröst« eller »Trogna själens gyllne rökelsekar«; og det var en helt egen poetisk Sindstilstand, der vaktes og næredes i Folket af denne Art Religiøsitet, som klædte Dogmerne om i sødlige og mystisk sanselige Billeder af Due, Lam, Brudgom osv., og som svingede overspændt mellem Sukken og Smægten og Henrykkelser. Nogle af disse Salmer synge næsten dityrambisk, i livlige, hurtige Melodier: »Derfor jag sjunger förnöjder och glader: — Snaran är sonder och fogeln är fri.

Dette dityrambiske staar i Forbindelse med et andet Træk, man maatte bemærke i Folkets Naturel. Stødvis vexlende med dump Træghed og Tungsind kan der komme en opromt Raskhed og Livlighed op i Nationen, som baade falder i Øjnene i Almuens Liv og i Sverigs hele Historie. Der er oftest noget raskt og spændstigt og hurtigt i Svenskernes Tale, Gang, Bevægelser; det er et højrøstet Folk, dets Lystighed kræver megen Mad og megen Drik, Skraal og Hujen, og Bønderkarlene har hidsigt Blod og let til Kniven; Bondedansene — »polskerne« — er livfulde og kvikke i Tempo og Melodi. Der er et lyrisk-letsindigt Sving i Nationen. Fra Almuen og opefter kommer dette frem i Træk som en spraglet Farvesmag, Sans for Pragt i Klædedragt og Bolig, pralende Overdaadighed i Gæstebud, hele Tilbøjligheden til at leve over Evne, eller i Passionen for forvovne og æventyrlige »Aflar«spekulationer. Og et lyrisk Træk gaar — som det er bleven

sagt — gennem hele den svenske Historie. Store lyrisk-heroiske Kraftanstrængelser af Nationen vexle med træge Dvaletilstande af gammeldags Konservatisme.

I den lysende Storhedstid under det 17de Aarhundrede havde Landet for Alvor levet over Evne og var nu efter Karl XII's Fald sunket udtrættet tilbage. Men, langt inderligere end oppe i Slottets Sale, levede denne Glanstid videre i Folkets Erindring, og de store Minder fæstnede for stedse i Folkesindet den lyriske, æventyrlig-heltemodige Trang. Karlernes og Gustavernes Skygger vilde ikke do, trods alt det ondt, som mange af det 18de Aarhundredes Historikere, der vejede dem paa Nyttens og Oplysningens Vægtskaal, vidste at melde om dem. Og især begyndte allerede Billedet æventyrlig at idealiseres af den Mand, som havde slaaet Landet de dybeste Saar. Det Lettelsessuk, som var gaaet over hele det udasede Folk ved Karl XII's Død, var allerede glemt. I Skolerne stavede Pogene de kunstige, fremmede Navne paa Narva, Clissow, Holofsin, og rundt om paa deres Jordlodder gik de gamle Karoliner endnu; næsten i hver Familie var der nogen, som endnu gemte den blaa Vaabenfrakke, de høje Stovler og Klingen med Karls indridsede Navn. De gamle Soldater blev ikke trætte af at berette om Kongens Fromhed, hans Leje paa Risknipper, hans Maaltid paa Hesteryggen, hans Kaardes Bedrifter ved Bender og hans æventyrlige Hjemridt. Og da Voltaires nedsættende Skildring af Heltekongen« udkom, fremkaldte den et harmfuldt Svardigt af en Patriot, — til Ormene, der rejse sig mod Ærens Majestæt, Pjaltene, der klynke, naar de se en Draabe Blod, »mens Karoliner stolt paa vundne Faner sov — og kløved fremmed Guld med Sværdet.

Der gik inde i Stockholm en Bohémepoet om, i hvis Digtning alt dette nationalt svenske paa en dyb og vidunderlig Maade formælede sig med den franske Rococo. Naar Gustav III gik og spadserede i Haga-parken, kunde hans Sekretær Schroderheim, der tillige var Dusbroder med alle Stadens lystige Fugle, gøre Kongen

opmærksom paa en eller anden luvslidt og forsoldet Personage og nævne ham som en af de svenske Poeter, der ikke havde noget med Hoffet og Akademiet at gore, men som til det lille Humlegaards-theater skrev lystige Parodier paa Hofoperaerne eller var Hovedmand i Par bricole ordenens burleske Op-tog og »tillställninger- eller maaske var den, hvis Drikkeviser og Mit Tidsfordriv i Gældsarresten« blev læste og sungne af høje og låve som ingen af de rigtige« Digteres Ting. Men mellem disse Galgenfugle var Fredmanssangeren noget ganske for sig. Naar han under en af Djurgårdens Ege eller paa et af Værtshusene derude foredrog sine halvt improviserede Bacchika og Erotika med Citeren i Haand, henrev han uimodstaaelig saavel Akademikere som Lægfolk, hvormeget end de første mente at maatte rynke paa Næsen af ham, der af svenske Kroers Aganipper — har Aaren fyldt med Dobbeltøl. . Kongen var mest af alle charmeret og lod tidt Schroderheim kalde ham op paa Slottet for at improvisere; han kaldte ham galant for den »svenske Anakreon« og gav ham en vellønnet Post ved Tallotteriet. Men at civilisere ham var det omsonst at forsøge paa, og han maatte overlades til sit lidt lazzaron-agtige Liv.

Bellmanssangen er paa én Gang stockholmcrfransk j Adolf Fredriks og Gustav III's Stil og springer ud af den dybeste Naturbund i Nationen.23 BELI.MANSK ROCOCO.

Dens Melodier er af den fransk-italienske Art, som dengang floj fra Land til Land og var paa alles Læber. Det er dukkestive Menuetter som »folies d'Espagne- og flagrende Contredanse som Ny Brunsvigerdansen og den kokette »Allemande;« det er smægtende Hyrdespilsarier ä la O ma tendre Musette« eller »O quel plaisir extréme, og muntre Operetteviser ä la »Annette ä lage de quinze ans« og »Allons danser sous les ormeaux. 1 Med Melodiernes Tremulanter gennemtrænger hele Rococoens snorklede Gratie, sprættende Livlighed, hele den franske Chansons Ømhed og Ynde Bellmans Sang. Som en Watteausk Hyrdinde, der »högtidskladd — vid källan en junidag — hopletar ur grässets rosiga bädd —sin prydnad och små behag, • saa enkelt klædt i sin Nankinstroje fejrer Lilla sit idylliske Landliv ude ved första torpet.« Som paa et Bouchersk Dekorationsmaleri sejler hun over til Djurgården, lig Venus paa Snekken, omflagret af »Anglar, Zephyrer ock Pap hos' hela magt,« mens Vandnymfer paa Delfiner plaske omkring og Tritoner blæse i Muslingehorn. Og omme og yndefulde Sommeridyller som • Opp Amaryllis^ eller »Ulla, min Ulla! sag far jag dig bjuda, — al Munterheden, der perler som let og ren Vin, al den utilslørede Venusdyrkelse, hele den kaade Paroditone i disse Fredmanske Epistler — det er som en fin og fransk bouquet, der ikke ellers hører til hos den tungere nordiske Natur.

Hele denne udenlandske Duft og Tone er saa lagt udenom det Djurgårdsselskab fra >Tre Bötter og »Laksen,« vi før saae paa. Og denne Sammensætning virker nødvendig som en burlesk Travesti, — svarende til, naar »Par bricolet ordenen parodierede de udenlandske Ordensselskaber, der florerede i Hof kredse,24

eller Bellmans Corporal Ølbom« og Hallmans Casper och Dorotea« travesterede Hofoperaerne. Det er Rococo pastoralen og Rococomythologien, der her travesteres. Her er Hyrden »Corporal eller Urmager, >ma bergere« er Cajsa Stina »sot och fetera med »soltjäder« og gul carcas; Wingmark med Parykken, der staar og spiller paa Fløjte, ser ud »accurat — som pa sol-fjadrar, der man en herde ser lipa, — som i lunden står så flat — ock har i truten sin ljusgula pipa. »Paphos ö« er Djurgården, Kroerne er Fröjas templen,« og »Venus i al sin Pragt« hedder Ulla. Naar Ulla sidder i Særk ved sit Morgentoilette, betjenes hun af tre Gracer, Zephyrer flyve omkring Spejlet med Pomade og Pudder, »Cytheren sjöng ock Karleken brann — bland lockar, flor ock gazer, og hun springer ind i Krostuen og henter sig en Kop Sekt: Astrild brann i glassets djup — ock Bacchus pä dess yta.« Og hendes Landlivsidyller ude i det grønne omflagres af »skogens musikanter« og små kärlekspanter,« men slutte med, at »Ulla kullstjelpt som en fru — med Mollberg snorker annu.s

Og helt igennem er der et parodisk-burlesk Forhold mellem Melodi og Tekst. De lette og yndefulde Toner omramme et bredt og støjende Flamlænderliv. En fransk Drikkevisemelodi istemmes her til Ære for Nordens Bacchus med Finkelglasset i Haand og tronende paa en Øltønde. En Duet af Elskovstrætte mellem Colin og Colinette forvandles til en Drankers Monolog, der svinger mellem livsled Dødsbeklemthed og smaa Opstramninger af Flasken. Og en fad Hyrdearies Melodi kommer til at bcere en drastisk Burleske om Magistraten i Telje og Svinet, der kom ind i Byraadet.35 BELI.MANSK ROCOCO.

Men endnu mere: hele Gemvtsbunden er svensk som aldrig i Hof- og Akademipoesien. Bellmans-digtningen har sine Rødder nede i de Lag af Svenskhed, hvortil Frihedstid og Franskhed ikke var naaet ind. Man kan bruge Karl XII som en Maalestok. Han kaldtes af Oplysningspoeteme i Voltaires og Humanitetents Aand en donquichotesk Nar eller »en kronet Tiger, et »Nordens Plageris, en Menneskelighedens Fjende.« Men hos Bellman anslaaes den æventvrlige Overmodstone, som er Legendens egen — Tonen af »de gossar blå» og »hur svenska stålet biter« —: Kung Karl du lejon på Turkarnes plan — I Ryssar, hör nu på med gamman, — jag svar vid San Niclas, vid påfven ock fan, — han dängde Er sonder och samman. Og Karl XII og det, som Heiberg har døbt det dityram-biske i Bellman, er inderst i Slægt med hinanden. Der er en Øjeblikkets Fyrighed og Raskhed, en svingfuld Entusiasme, som er ægte svensk. Det er den, som gør Fredmanssangen fra tam Drikkevise til virkelig bakkantisk Poesi, og som er Tonen i Klang mina flickor,« Movitz blåste en concert eller »Nå å nu alla församlade hår.« Denne højrøstede Lystighed er ogsaa saa at sige det Højtryk, som maa til, forat den tunge og træge Nordbo skal finde Rekreation, og den er ligesaa fjern fra Anakreons Munterhed, som den af Kariterne iskænkede Druevin er fra vort nordiske 01 og Brændevin.

Ogsaa Romantiken og Humoret i Bellnianssangen hænger sammen med Nordens Natur og Racens Hjerterødder. Omkring Ullas Djurgardsfærder eller Fred-manns Idyller ligger som Ramme Målarens Landskab og Højnordens Sommer. Havde Creutz og Oxenstjernas Landlivspoesi for det første kun malt det mindst26

svenske i Sverigs Natur: det frodig smilende Kornland og endda kranset det med Claude Lorrainske Egelunde og overhvælvet det med en Virgilsk Hyrdedigtshimmel, saa er det her virkelig en tidlig Junimorgen i Stockholms Omegn, som ligger udenom Selskabets Hjemfart til Baads efter en lystig Nat: Skinnarvikens stejle Skrænter — Kirketaarnene, der glimte frem af Morgen-taagen, — Urhønen, der spiller inde i Skovene paa Skærene, — Torvebaadene, der ro ind med Mælk og Grønsager, — Vadskerpigerne med deres Banketræ nede ved Vandet.

Den blonde og skære Naturskønhed løfter hele det burleske Kroselskab op i en Skønhedssfære. Maane-skinnet forsølver Keglebanen hos »Faggens«; inde Ira Bolværket skinner »Lokattens« oplyste Vinduer ud i Stjernenatten; Kortspillet paa Klubben afbrydes ved, at en af Deltagerne aabner Vinduet ud til den klare Frostnat over Mælaren, med Slæder og Bjældeklang og skøjteløbende og Skovens Toppe sølvgraa i Baggrunden.

Saa venlig ler ogsaa Bellmans Humor til hele det løjerlige Selskab paa Tuppen« og »Tre Bøtter« og kaster Kærlighedens Kaabe over det. Humoret er her — videst taget — i sin Blanding af Flegma og Føl-somhed af samme Slægt som de tyske og engelske Humorister; fra Claudius er der iøvrig vistnok direkte Paavirkning i Bellmans Prosa Med godmodig Menneskelighed gaar Hofsekretæren, den dannede Mand af borgerlig Familie, derude paa Kipperne og ser paa det hele Liv, tegner det af med drastisk Komik, men drikker selv brorskål med Movitz og kurtiserer Ulla. Han staar paa én Gang udenfor Selskabet og midt i det, — skildrer det som Iagttager og føler sig i literære Øjeblikke somI5ELLMANSK ROCOCO.

en Art Hogarth, men gaar ogsaa med Liv og Sjæl ind i Bacchos- og Erosdyrkelsen og giver dens Apotheose. Han er stolt paa hele Broderskabets Vegne, naar Ulla danser med »Engageanter, flor ock fransar — hvit sultan ock blomsterkransar — hvita ben;« han er helt forelsket i Movitz, naar denne sidder og maler Ulla som Hyrdinde: »Se hvar Movitz sitter dér — vid sin tafla tyst ock kar — ler ock målar — med ett ljuft besvar;« og han har inderlig Medfølelse med ham, hvor Nymfen snappes fra ham og han tvinges til at spille til Rivalens Sejr. Idet han føler sig broderlig sindet mod det hele Kompagni, skildrer han det uden Satire, men med en overbærende, næsten ydmyg Selv ironi, i Følelse af den fælles Ynkelighed, — naar f. Ex. den feirede Ulla antastes af Politiet og med Taarer i Øjnene og »klippingshanskarne hopknäppta« maa bede for sig, — eller naar Movitz, da Ilden er løs i hans Kvarter, gemytlig-ynkelig spanker af med sit lette Hab'-und Gut og gaar til nærmeste Kro, »borgar där fornöjd ett krus, — tar ett rus, — tapper ock trogen, — somnar vid ett sexörs ljus.« Og med uhyggelig Selvforagt sidder Fredman og drikker Sorgen bort, da den skønne er løbet fra ham, slukker Sorgen over Kvindens Utaknemlighed i Glasset: »Tårarne rinna på näsen: Gutår! — mitt hjerta bättre nu mår,c eller ligger drukken i

Rendestenen og klager: »Ack! du min Moder, säg, hvem dig sände — just till min faders sang.«

Og nederst — som Tilbageslag efter Oprømthedens og Enthusiasmens Højtryk, som selve Bunden i Racegemyttet — ligger det sørgmodige Tungsind. »Blås fader Berg! — mark denna stora stuga, — du full al flickor minns, — ar nu sä tom, att knappt en enda28

fluga — uti taket fins«. Melankolien blander sig overalt ind i Dityramben. Svingende mellem Galgenlystighed og Dodsbeklemthed føier Sangeren sig staa »vid grafvens bradd — som en Bacchi hjelte kladd — for min egen skugga radd og kvæder: »Kära syster; — mig nu lyster — med dig tala förr'n jag dor«. Tanken paa Doden ligger som en tung Slagskygge henover hele Bakkanallystigheden. Man behøver kun at skrabe lidt paa det stockholmske og franske Lag, for man naaer ind til Pietisten i Bell man. Hans Moder var Præstedatter, og han var opdragen i en strengt religiøs, vistnok herrnhutisk Atmosfære. Hans Debut var Oversættelse af tyske Andagtsboger som »Scrivers Sjæleskat« samt en Række opbyggelige Sange »Zions högtid«, og skemt Hovedstadens rationalistiske Luft fik hans Kristendom saa temmelig til at fordampe, kunde Bellman dog endnu i sine sidste Aar skrive den inderlige, fromme Vuggevise, hvori Verden lignes ved en sorgeö« og Livets Korthed ved Drengen, som staar ved Kilden og ser sit Billed: »bast sin bild han sag sä skön — uti bøljan klar och grön, — strax han inte såg'en«. Og hele Tiden ligger Syndsbevidsthed og Gravbeklemthed bagved Bellmanssangen, snart overdøvet af højrøstet >Evoe«skraal og snart brydende ind over hele Lystigheden. I mange Gravsange slaas Narrekaaben helt om Dodens Skikkelse, men i nogle visner Smilet for Kirkegaardens tyste Melankoli: det »längtansvärda bortskymda skjul — under de susande grenar , hvor tradens glesa stammar sorgligt hasta, — att de gula löfven kring sig kasta: — Minsta blad — döljer i sitt skygd en hvilostad< . Og uhyggelige Billeder af Benrangelmanden med sit 'Mene Tekel« tegner sig for den Tæringsyges Fantasi midt under Orgiet: han staar ved Tærskelen og sliber sit Sværd,EHRENSVÄKD.

eller han har sat sit Timeglas ved Siden af Drikkeglasset. Og Synderen ser paa sin egen gustne Ansigtsfarve, sit indsunkne Bryst, den fugtige, blaalig aarede Haand og horer de korte Hostestod. * Knapp nu octaven — Stam dina strangar — sjung om lifvets vår«.

Der er somme blandt de Fredmanske Melodier, som Bellman har hort hjemme til pietistiske Salmer, men nu har forvandlet til gudsforgaaede Drikkeviser; der er ogsaa svenske Folkeviser og gamle Bondedanse, som han har sat nogle Rococokruseduller paa og gjort til Serenader for Ulla; og der er fremfor alt franske Cela-donarier og Lisette-chansons, som han har givet burleske Krobilleder at indramme. Saaledes er ogsaa i hans Digtning Bunden svensk folkelig i en Grad, som endnu ingen af Landets Digtere havde naaet til, og der er baade Pietisme og Karl XII i denne, — men den følsomme Hængehovedtone er mest slaaet over i sin Modsætning. Karl XII enthusiasmen er omsat i en Vinens Dityrambe, Djurgårdens Kroliv er romantiseret af Naturomgivelserne og omkranses af mythologiske Guddommeligheder, og Rococoens kaade Silener og koket vellystige Amoriner omflagre det hele med deres lette og legende Gratie.

III. EHRENSVÄRD.

Lige siden Trediveaarskrigen havde Sverig været at regne næsten for et af de europæiske Kunstcentrer. De pragtlystne Dronninger Hedevig Eleonora og siden3°

Lovisa Ulrika indkaldte franske Bygmestre og Malere til at opføre og smykke deres Slotte, fransk Kunst ind-forskreves, og i Tessinerne fik Sverrig sine store Mæcener og Arkitekter, i Ehrenstrahl sin Allegorimaler, i Lundberg og Roslin sine Portrætmalere. En hel Række Pragtbygninger opfortes i sen Renæssance og Rococo-stil: Ridderhuset, Drottningholm, Stockholms Slot, Operahuset. Og de udstyredes med al Slags Rococo-kunst.

Det var Frihedstidens og den Gustavianske Tids Kunst. I Arkitekturen: de urolig brudte Flader, med Nicher,

Pilastre, indrammede Felter, proptrækkersnoede Søjler og de kraftigt fremtrædende Gavle og Voluter. Paa Mure og Vægge Reliefmedailloner omvundne af tunge Blomsterguirlander eller baarne at flyvende Stuk- eller Marmor-Genier. I Nicherne Dianaer med poset og flagrende Drapperi eller vellystige og koket forvredne Venusfigurer. I de kolde Ceremonisale hænge store allegoriske Malerier: Revolutionen 1772, Fredrik I's Kroning, Merkur og Agerdyrkningens neg-kransede Gudinde, der føre Overflødigheden med dens Horn imellem sig, Sandheden opdaget af Tiden, Berømmelsen dikterende Historiens Muse. Men i de smaa, gobelinklædte Boudoirs hænge Bouchers, Vanloos, Lånerets smaa lækre Malerier og Pasteller: »Den overraskede Hyrdinde«, »Venus, der giver Amor Ris«, »Herkules og Omfale«, »Amor Fuglefænger« eller mere borgerlig-huslige, men ikke mindre galante: »En Pige, der binder sit Strømpebaand«, »En ung Pige i Chemise, der kæler for en Hund« osv.

Midt i Gustav III's Sverig udvikler der sig imidlertid hos nogle Aander — tildels under Paavirkning fra Frankrig, men tildels ogsaa som en Eman-EHRENSVÄKD.

cipation af det nordiske Gemyt — en Skonhedssmag udover denne Rococokunst.

Paa den frembringende Kunsts Omraade er Sergel her det store, pludselige Fænomen. Af et skikkeligt Ægtepar, der arbejder i Guldbroderi for Hoffet, fodes der en Dreng, som voxer op i hele Rococoomgivelsen paa Slottet, og da han viser Talent, bliver undervist i at tegne og modellere af indkaldte franske Kunstnere, og 19 Aar gammel faar Lov til at folge en af dem til Modekunstens Hovedstad: Paris. Men som, saaledes helt inddrukken med fransk Kunst, 28 Aar gammel faar Rejsestipendium og kommer til Rom — og dér nu i Lobet af nogle Aar faar vasket sin Hjerne saa ren for alt, der er fyldt i den, at han kan skabe de første Skuplturer af antik Genfødelse. Han er den første i den Række af nordiske Kunstnernaturer, som i Slutningen af det forrige Aarhundrede ved at stedes Ansigt til Ansigt med Antiken føler ligesom Skæl falde fra deres Øjne og opsige den franske Smag Huldskab og Lydighed. Hvad det vanslægtede Italien og det forfinede Frankrig havde forskærtset sig Evnen til, at røres og helliges ved Synet af Antikens enkle, naturlige Menneskelighed, det var disse friske og naive Nordboøjne forbeholdt. Midt i 70ernes Rom, paa en Tid da Pigalles effektfulde Merkurer og pikante Venus'er var Mønster, skaber Sergel »den hvilende Faun s« friske Naturlighed eller »Amor og Psyches« uskyldige Ømhed — den sidste endog paa Bestilling til Versailles af selve Madam Dubarry.

Sergeis Ven, den literære Forkynder af den ny Kunstsmag, er Karl August Ekrettsvärd, — en Aand, der paa én Gang er et typisk Produkt af svensk iSde3°

Aarhundrede og ved sin dristige Originalitet forer vidt udover dets Kunstsmag.

I Ian tilhørte en Monsterslægt af svenske Aristokrater og Officerer. Bedstefaderen adledes saa at sige paa Valpladsen af Karl XII. Faderen var Feltmarskalk, den berømte Grundlægger af Fæstningen Sveaborg og den svenske Skærgaardsflaade Onklen og hans Fætre var ligeledes høje Officerer. Mønstre alle sammen paa militær Pligtopfyldelse, tillige sindrige Ingeniør- og Konstruktørbegavelser, udstyrede — ialfald Faderen og Bedstefaderen — med kunstneriske Anlæg og Dilettanter i Tegning. Endvidere topmaals Aristokrater: i Fætteren Kammerherre Ehrensvards Dagboger findes overalt Udtryk af Forargelse over de uadeliges Adgang til Hove, over at en Bonde har vovet at vise sig paa Borssocieteten og over Moliéres plumpe Komedie eller det Stykke om en Bonde paa en Mødding, der hedder »Jeppe paa Bjerget«. K. A. Ehrensvärds Fader var ivrig Deltager i Adelens Kampe under Frihedstiden, paa Hattenes Parti. Og en Aften, da Drengen sad ved Siden af Faderen og tegnede, henkastede denne paa en Lap Papir nogle Formaninger for Sønnen, som siden efter faldt ham i Hænde. Det hedder her bl. a.: Lad din Tilværelse ikke forsvinde som Røg, men lær i LTngdommen saadanne Ting, som kan efterlade Efterverdenen nyttige Spor om, at du har været til. Maal ikke det Gode uden efter Guds Ære og Fædrelandets Nytte . . . Elsk Friheden mere end dig selv, thi der gives ikke noget godt mere end Friheden.« Man ser: en Ærekærhed, der ikke gaar paa tom »gloire«, men paa Nytte for Fædrelandet — paa et Sveaborg, en Skærgaardsflaade — og saa Frihedskærligheden fra Aristokraternes Frihedstid: det erPrinciperne, der indpodes

ham.

Drengens Opdragelse blev exeniplarisk — og helt i 18de Aarhundredes Stil. Ingen videre Religion, men Oplysning og Humanitet, og fransk Snit over det hele. Efter Familiens Tradition blev han opdragen til Militærbanen, blev Kadet og 16 Aar gammel Løjtnant i Flaaden. Og medens han nu Trin for Trin stiger op ad den militære Rangstige, saa hurtigt som hans Navn og Stand forte med sig, og som Friherre faar Sæde paa Ridderhuset, er lians Krigerstand under Gustav III's første fredelige Regeringsaar nærmest et Otium, i hvilket Karl August mer og mer dyrker og udvikler sine nedarvede kunstneriske Interesser. Allerede under en Embedsrejse som ung til Frankrig ser man ham meget optaget af franske Kunststudier, siden kommer Sergel hjem med det helt nye Pust af Antiken, og Ehrensvärd besøger ivrig hans Atelier; endelig foretager han 1780 -82 en lang Rejse til Paris, Rom og Sicilien, og hjemkommen derfra er det, han nedlægger sin modnede og kætterske Kunstfilosofi i de to smaa Arbejder, der — dengang lidet paaagtede — nu er Grundstenene for hans Ry.

Ehrensvärd er helt voxet op i det 18de Aarhundredes Atmosfære og forbliver helt i den. Hans Stil er facetteret paa sin fransk, ined underholdende Spring og Overgange, korte Formler og Paradokser — som Montesquieu eller Diderot kunde skrive. Den analytiske Reflektion fører stadig Ordet, selv den livfuldeste Følelse bliver ikke til Lyrik hos ham, men til spirituelt bonmot. Han maler og beskriver ikke, ligesaa lidt som nogen Franskmand før Buffon og Rousseau. Hans Rejse til Italien« er intet af en Skildring; den forudsætter, at Læseren har set og erindrer, og den giver kun Ræsonnementer og Domme,

Som de franske Filosoffers, der var hans Lærere, er det hans Lidenskab at analysere sine Fornemmelser og opløse sine Indtryk i begrundede Fornuftsdomme. Og hele hans Syn er bundet indenfor den franske »Materialisme«. Religionen er ham blot en samfundsnyttig Sag, der kan more Smaafolks Indbildning« og holde Masserne i Ave, men den oplyste Overklasse kan kun bruge en vag Deisme. Mennesket er ham t_n rent legemlig Mekanisme, Aandslivet et Produkt af I Ijernemolekulernes Bevægelse; »Vædskernes Blanding« bestemmer den Enkeltes Evner og Tilbøjeligheder, og han handler uansvarlig og med Nødvendighed derudfra. »Kom blot vel ihu, at alt er Fysik, Fysik og Kemi er alting«. Og som de franske Filosoffer sætter han sin Ære i aldrig at lade sig daare af »känslornas förtjusning«, men overalt at igenfinna mekaniska orsaken till hjertats hvälfvningar« og genkende den menneskelige Egoisme bag alle Forklædninger. Hans Moralmaximer er ganske i Rochefoucaulds Aand: »Alle har Styrke nok til at kunne udholde andres Ulykker«.

Paa de to Omraader, lian bevæger sig i sine to smaa Arbejder »Rejse til Italien« og »De frie Kunsters Filosofi«: nemlig Bestemmelse af Folkenaturer og Smags-lovgivning i Kunsten, er han ogsaa helt det 18de Aarhundredes Søn.

Udaf Montesquieus Lære i »Lovenes Aand« om, hvordan Menneskene ligesom Planter helt er Frembringelser af Natur og Klima, er Ehrensvärds Betragtninger over Forskellen mellem Italienere, Franskmænd og Nordboer helt fremgaaet. Han sir F"olkenes Dyder og Vaner, Smag og Naturel helt som Produkter af den omgivende Natur. Til Gengæld er han ganske uden

historisk Sans, og i Overensstemmelse med den Voltaireske Definition af Historien som une fable conve-nue«, har han ofte barokke Vendinger som denne om et Slot udenfor Palermo, »hvilket man er kommen overens om er opbygget af en Ulykkelig«. — Hans Æstetik deler ogsaa i væsentlige Henseender Aarhundredets Begrænsning. Sans for moderne Landskabsskonhed viser han ikke. Alperne forekomme ham kønne paa Afstand, men nærved giver de blot en trykkende Følelse af Ødelæggelse. Sin Gaard hjemme i Halland priser han for dens Beliggenhed paa en flad, kornfyldt Slette; i hele Sverig er intet saa smukt og frugtbart.« Gothisk Kunst ser han meel sin Tids Øjne som en hæsligt vanartet græsk Stil. Af Poesiarterne har han egentlig kun Sans for den beskrivende i

Oxenstjernas og Delilles Smag; Lyrik har han ligesaa lidt som hele Aarhundredet Øre for. Og endelig ser han i hele sin Betragtning af den kunstneriske Virksomhed — som sin Samtid — Smagen som det ene saliggørende. Hele Forskellen mellem Antik og Moderne er, at hin havde Smag, denne søger Smag. Snille, Geni definerer han derimod nøgternt som »en Overskyden af Egenskaber til en vis Højde ud over det almindelige.«

Saa omskreven er Ehrensvärds Aand af Aarhundredets Grænser. Men særlig nationale Naturanlæg i ham. som vandt Bestyrkelse og Udvikling ved at møde ny Retninger ude i Europa, førte hans Kunstanskuelse og Smag udover den almindelige Samtids. Han blev ved Vennen Sergeis Side Protesten mod Rococoen og Forkynderen af en renere, antikiserende Smag.

Hans Begavelse var, som hele Slægtens, matematiskpraktisk. Sønnen af Sveaborgs Anlægger havde — som ventelig var — et vist medfødt Konstruktions-og Ingeniør-

snille. Matematik og Naturvidenskab var hans Ung-domsstudier. Han var endvidere opdraget i militær Simpelhed og Nøjsomhed; Faderen havde overalt ind-præntet ham Foragt for det pralerisk glimrende Skin, en stor Sans for det nyttige og rationelle. En uinteresseret Iver efter at gore Gavn besjælede Ehrensvärd hele hans Liv, paa alle Omraader vilde han reformere i sit Land, og man har fra hans ældre Dage et Udkast til en »moralsk og politisk Haandbog , samt en vidtløftig Brevveksling om Landbrugsforbedringer. Thi det var endelig ogsaa Landmandsblodet i ham, der gjorde sig gældende. Hans Lyst fra ung af var at blive Landmand, og det var ham hans lykkeligste Dag, da han kunde købe sig et Gods og trække sig tilbage til det. Der var over hans Væsen og Manerer noget af en engelsk Landlord. En bred, solid Vederhæftighed prægede ham lige over for hans Samtidiges franske Politesse. Og sit Liv igennem ansaa han Landmandens Erhverv som det eneste reelle og solide og agtede alt, hvad der hed Handel, for Humbug og Bedrageri.

Hele denne Side i hans Natur maatte al den gustavianske »pral« og »flärd« være inderlig imod. Han skriver etsteds om Gustav III: »Da det er den kvikkeste, æmableste og brillanteste af Nationen, som nu er Rigets Pest, saa bør man, som gamle Folk altid har præket, blot søge det fornuftige og vise. I en letsindig Tid søger hans Natur Alvor, i en løsagtig Tid taler han for Ægteskabets strænge Overholdelse Mistvivlende om hele det gustavianske Sverig skriver han: Det gaar aldrig at gøre et Folk alvorligt, som en Gang har smagt Fornøjelser, stærkt og flittigt det, som en Gang har smagt, at Dovenskab er behagelig, at hænge stadig i Selen som en Hest, naar man

liar mærket, at det gaar mindre monotont og ej saa besværligt med paa én Gang Dovenskab og Bukkespring.« *Ja,« udbryder han endog senere, »lad Jakobinerne komme, hvad Dag de vil, ifald de medføre Alvoren — omend i Begyndelsen med Blod.-

Ud fra hele dette Sindelag forstaaes Ehrensvärds Aversion mod Rococokunsten, denne Skinnets og Lunets letfærdige Kunst. Først en Arkitektur, hvis Former er Humbug: Piller, der intet bære, Rammer, der intet indramme, Gavle, der er blot og bar Façade. Han erklærer Barokstilens Façader for grimme, fordi de lyve;

Hvad gør I, Kolonner?« er hans bekendte Udbrud i Potsdam. Videre: Statuer, hvis Legemer er snoede og drejede, og hvis Gevandter flagre i tusinde Foldekast, uden at der er nogensomhelst fornuftig Grund dertil i Figurens forestillede Sjælstilstand eller Handlen. Houdons Diana støder just hans Øje ved de helt meningsløse Smaavridninger af Legemet og Klædedragten.

Ehrensvärd kræver af Kunsten det sanddru og for-maalstjenlige. En Ting er smuk, siger han, naar den helt svarer til sin Bestemmelse og Øjet i alle dens Dele sporer en sandfærdig Aarsag og et passende Øjemed. De unyttige og uhensigtsmæssige Ting er i Naturen ogsaa grimme. Og saaledes skal af Arkitekturen alt banlyses, som ikke gør organisk Tjeneste i Bygningen, og Figurkunsten skal søge den simpleste Sandhed.

Det sandes og hensigtsmæssiges Mærker er Orden, Regelmæssighed. Rococoen søgte Skønhed i Uordenen, Mangfoldigheden, — i det underholdende, lunefulde, uopstillet, tvangløst livfulde. Den taalte ingen rette Linier, ingen simple Forhold eller Symmetri. Alt svejfedes og brødes, alt bølgede og snirkledes. Ehren-38

svärd derimod erklærer, at hvor der er blot »et Sol gran i Uorden*, dér er der Grimhed; al Rococoens livfulde Regelløshed kan hojst naae op i Kategorierne det »nette« eller •»konne«. Men naar man vil spörge sig: » Hvorledes virker Skønhed? , da maa Svaret blive: »Naar Øjet faar det Skonne at se, træffer det en Orden i Naturen, der lader En erkende og begribe.

Denne reelt rationelle Aandsretning er den ene Bevægelse bort fra Rococoen hos Ehrensvärd Den moder — i Frankrig og gennem den franske Kunstner Masreliez — en Retning mod det strengere, stivere, alvorligere i Kunsten og fremmes ved dette Mode. Det Aarhundrede, der var begyndt med Regentskabets forfløjne Letsindighed, blev tungere og alvorligere, jo mere det lakkede hen mod Revolutionen. Tonen i Salonerne blev altid mere saglig og hidsig diskuterende, Encyclopædisterne og Voltaire følte sig mer og mer som Samfundsreformatorer og Filosoffer; antik Repu-blikanisme og Catonisme kom paa Moden. Voltaires romerske Helte begyndte allerede at forme Revolutionens klassiske Retorer. Den antike Arkæologi tog et mægtigt Opsving. Og saaledes opstod i Frankrig Begyndelserne til den stive og kolde, romerske Klassicisme, som Revolutionen og Kejserdømmet videre skulde udvikle. Ludvig XVI's Stil med de stive Komoder og a la greque-Ornamenter begyndte at afløse Rococoen; Davids Belisar og Horatier talte allerede et helt andet Sprog end Læreren Bouchers; Laugier havde længe bekæmpet den overlæssede Barokstil i Arkitektur og henvist til den rene antike Bygningskunst. Og med hele denne Nyklassicisme falder Ehrensvärds Kunstretning, set fra den ene Side, ganske i Traad.EHRENSVÄKD.

Men der gaar ogsaa en anden Aare gennem Ehren-svards Protest mod Rococoen. Man skildres af Samtidige som et i Væsen og Livsvaner helt enkelt, naivt Menneske, der var af den uskyldigste Oprigtighed og aldrig anede, at nogen kunde stødes ved hans Frisprog eller satiriske Tegninger. Og hans Aands Originalitet bestod væsentlig i den friske Umiddelbarhed, den Naivitet i stor Stil, hvormed han saae paa Verden. Midt i den snørklede kunstige Tid er her en Natur, der ikke lader sig civilisere. I fan duer ikke ved Hove, thi han har — som han skriver — det Uheld, at han altid fik Kvalme og Kolik, naar han skulde lade som han var, hvad han ikke var. Hans Privatbreve er — midt i Datidens følsomt-zirlige Brevstil — af den friskeste Naturlighed, baade uaffekterte Kærlighedsbreve til Hustruen og gemytfulde Breve til Vennen Oxen-stjerna: »Du er en bra Karl,« skriver han f. Fx. til denne. »Jeg tør ikke sige, hvormeget jeg holder af dig. Gudskelov, at Gud har skabt dig. Om jeg altid kunde se, høre og skubbe mig op til dig, hvor lykkelig var jeg dal . . . Du er Jon Gabriel, du er Oxen-stjerna, du er alt, hvad godt er, du er og du bliver et lyksaligt Menneske, dine Venners Honning og en Brodd for dine Uvenner.«

Saa bliver da Ehrensvärd ogsaa den friske og naive Nordbos Protest imod den importerede Overkultur. Han vil have enkel Naturlighed tilbage i Liv og Kunst. Han stiller »den rene, ufordærvede, af kunstlede Behover frigjorte Menneskenatur« op som Idealet — »Menneskets rene og friske Natur«, som den er udgaaet af Skaberens Haand. Civilisationen er derimod en Forkvakling, der istedenfor Naturens enkle Behover sætter kunstig sammensatte, istedenfor Naturens enkle Maadehold skaber skæve3°

Misretninger og Overdrivelser. »Flarden er denne Kultursygdom; det gælder at arbejde sig ud af den tilbage til Naturens enkle Monster.

Og ogsaa denne Side af Ehrensvärds Protest finder Bestyrkelse og Fremme i en samtidig fransk Bevægelse. Det er nemlig Diderot. Rousseau og Natur- raabet, som han moder og stærkt paavirkes af. Diderots Saloner« havde i mange Aar folsomt og patetisk talt den simple og enfoldige Naturs Sag for Billedkunsten og præket mod den letfærdige og maniererede Rococo. Og Rousseau havde stillet den vilde i Naturtilstanden op imod vor

forkunstlede og forkvaklede Kultur. Ehren-svärd er strax som ung sværmersk rousseauistisk ligesom Vennen Oxenstjerna, og endnu som ældre vil han helt i Rousseaus Aand skrive en ny og enfoldig Filosofi med Motto: Hav Følelse og tænk!« og udvikler i en Opsats de vildes Fortrin for ile civiliserede.

Saaledes drages Ehrensvärd til Antiken, baade — som Nyklassicismen — for dens rationelle og værdige Renhed og — som Rousseauisterne — for dens friske, uforkvaklede Naivitet. Winckelmann, Masreliez og Sergel have aile ved deres Forbilled styrket og fremmet denne Antikbegejstring hos Ehrensvärd. Men hvad der er helt originalt hos ham, er, at han overforer sin Dyrkelse af Antiken ogsaa paa den levende, italienske Race. I den finder han Legemer, der har Antikens Sundhed og Harmoni, i den en uskyldig, fribaaren Naturlighed i Væren og Levevis, i den en medfødt Skønhedstakt, der altid holder det rette Maal, og en reel Saglighed, der aldrig tager Skinnet for Tingen. Han indleder det Nordboernes Sværmeri for Italienerne, som senere gaar igen hos de romantiske Digtere og Kunstnere — denEHRENSVÄRD.

fra Nordboens Side saa naturlige Dyrkelse af Sydens lykkeligere, friere udfoldede Menneskeplante.

Helt fat i Ehrensvärds ejendommelige paradoxale Livssyn og Kunstsyn faar man imidlertid forst, naar han ses som den svenske Aristokrat og særlig Aristokraten fra Frihedstiden. Faderen havde været en af det stolte Hattenes I'arti, Sønnen træder i Gustavs Tjeneste, gør uden Begejstring eller videre Patriotisme en Grenaders Skyldighed som Forer af Skærgaards-flaaden i den finske Krig. Men han staar uafhængig stolt overfor hele det nye Regime, laaner ikke sin Glans til den nye Augustus' Hof, og under den forsmædelige Rigsdag 1789, da Kongen berøver Adelen sin sidste Rest af Magt, foler Ehrensvärd vel som pligttro Officer sin Mund bunden, men hans Breve hjem til Hustruen flyder over af fribaaren Harme over den Ydmygelse af sin Stand, han som stum Tilskuer maa se paa. Han lover sig selv, ikke at ville blive i Sverig efter dette; han lover sig, at hans lille Søn skal blive Bonde og aldrig træde i Tjeneste, tilslut — efter den nedværdigende Scene, hvor Adelen af Kongen udvistes fra Rigssalen — skriver han hjem: Min Ridderhuspolet har jeg iaften kastet paa Ilden og tænker aldrig mer under denne Rigsdag at gaa paa Ridderhuset,« og saa rejser han hjem.

Hans to smaa Bøger fra 1786: »Rejse til Italien« og j'De frie Kunsters Filosofi er i hele deres Form og Aand paa samme Gang af en tilknappet Fornemhed og af en udfordrende Uafhængighed.

De uddeltes i et lidet Antal Exemplarer blandt Venner. At blive berømt har ingen brudt sig mindre om end Ehrensvärd. Og de er skrevne i en stenografisk Lapidarskrift—løse Notitser, Aforismer, Defini-3°

tioner —, der ikke agter at give Læseren noget ind med Skeer. »Jeg bruger altid Udkaststil, thi Taal-modigheden til at være udforlig er ikke min Sag. Jeg vil skrive, som man tegner i Croquis — en Maner imellem Kendere.« Og et andet Sted: »Jeg vinder ved denne Stil to Ting, den ene, at min Bog bliver ret utydelig, den anden, at den bliver ret tydelig.«

Ingen kan stille sig mere arrogant overfor sin Læser end Ehrensvärd. Han knuser med sin apodiktiske Tone, der ignorerer enhver Modsigelse; han tirrer ved sine rolige Paradokser, der ikke generes ved, at de stride mod al sund Fornuft. Al gængse Opinion er han paa sin Post imod som Fordom: »Naar man gor Rejser,« saaledes hed det oprindelige Udkast til Fortalen, »bor man være, som naar man tænker, nemlig fri fra Fordomme. Deri bestaar al den Dyd, jeg har haft.« Han foler sig helt igennem som Protestanten, som Kætteren, og det er hans Lidenskab at være dette. Det Leve Friheden, som Faderen testamenterede ham, synes man at hore overalt i hans Skrifter. For ret at være selvstændig, giver han sig ofte hen i det vilkaarligste Lune. Mange af hans Betragtninger af Folk og Lande er ikke mere almengyldige end den bekendte Notits hos ham: »Rimini . . . Folk med Fregner.«

Han forkyndte en paradoxal Aristokratisme af en moderne Art. Det antike Slaveri savner han som en nyttig Indretning, Smaafolk er det ligegyldigt, hvad man bilder ind, Kvinderne endelig bor ligesom i Grækenland blot > føde og passe sine Børn uden Distraktioner . Hele Naturen er aristokratisk og tenderer mod de Faas Vælde Kristendommen er ham særlig forhadt som den demokratiske Ymyghedens Religion. Helt Nietzschesk er en

Udtalelse som denne: AtEHRENSVÄKD.

Kristendommen kommer alt ondt. Grækernes Religion smigrede Sanserne, nærede Passionerne og ildnede Indbildningskraften, vor derimod indgyder kun Ydmygelse og Bodgørelse.« Al Livets rige Forskønnelse maatte en saadan Stodderreligion naturligvis hade.

Fattigdommen skabte denne Religion, derfor se ogsaa alle vore Helgener ud som Tiggergubber, og selve Kunsten blev fattig i en saadan Tid.«

Ehrensvärds Kunstdyrkelse er netop det emfatiske Udtryk for det fornemme, liberale, generøse i hans Natur. Det er »den engelske Lord« i %ham, som i et mellem de efterladte Papirer fundet Opraab til de svenske Landmænd udbryder: »Fremfor alt aflæg den Vane at kikke paa Smaating; bespar Intet — det lammer. Læg ud — og du vil gaa fremad.« Det er ogsaa det svenske Aristokrati, — det, som havde gjort Sverig til et europæisk Kunstmarked paa en Tid, da herhjemme i Danmark Kunsten vantrivedes og vanskøttedes paa det ynkeligste —, det er ogsaa dette, der i Ehrensvärd proklamerer Kunsten som hævet over det almindelige Nyttekrav og — samtidig med, men helt uafhængig af Kant — erklærer Kunsten som Menneskets Adelsbrev, der viser ham som frigjort fra de dyriske Behover. Midt i Nyttens Aarhundrede lovsynger Ehrensvärd Kunsten som Udtryk for »Menneskets glade Behover,« og Civilisationen bestaar just i at Mennesket »faar Raad til at opdage disse glade Behover i Naturen.« Midt i Filantropiens Tid erklærer denne aristokratiske Skønhedsdyrker, at de Penge, der nu gaa »til dumme Børnehjem og dito Hospitaler, skulde bruges til Opførelse af store Marmortempler.«44

IV. THORILD

Igaar« skrev den bekendte Armfeldt 1788 i et Brev disputerede Magister Thorén [Thorild] i Upsala, en Person, der i alt søger at være alle andre ulig og som har tilegnet sig Ehrensvards Stil og Skrifter.« Saaledes stillede allerede Enkelte i Samtiden Ehrensvärd og Thorild sammen som Kættere og Protestanter mod den franske Rococokultur, — hvor liden Berøring der end var mellem den fornemme Overadmiral og de Kredse, hvori han levede, og den literære Boheme og Rabulist, som udgav »Den ny Gransker Hvor slaaende ogsaa deres Antipathier falder sammen og hvor fælles deres Befrielseskamp end er, hvor stærkt endvidere Thorild

— mer end hans jaloux Natur har villet staa ved — har tilegnet sig og efterligner Ehrensvärd, saa er det dog paa Bunden en ny aandelig Formation, der med Thorild dukker frem af Tiden og Folket, — et nyt Stykke 18de Aarhundrede og en af Gustavianerne ikke dyrket Side af Svenskheden. Og det er dertil et originalt Geni, som her griber væsentlig ind i svensk Aands-livs Udvikling.

Thorild er født 1759 i Bohuslän — et temlig vildt og øde Klippelandskab med megen Vind og Regn og med stærk, salt Søluft. Sin Moder saae han aldrig, hun døde kort efter Fødselen, og Faderen to Aar efter. Han kom ogsaa bort fra sine Sødskende og havde

— fattig som han var — haardt ved at arbejde sig frem til at komme til Universitetet i Lund. En sejg Haardførhed, en Løsrykthed fra Forhold til Medmennesker og Følelse af kun at være henvist til sig selv, derTHORILD.

baade gjorde ham uafhængig og noget uomgængelig, — det var, hvad hans Fodeegn, Fattigdommen, Familie-løsheden gav ham med for Livet.

Høj og rank, med noget »hind«agtigt over sit Væsen, som han beholdt Livet igennem, blond, med skær Hud og blaa Øjne, der helst saae opad, var Thorild dér i Lund en smuk Type paa en entusiastisk svensk Yngling. Ildfuld og meddelsom, altid i Aande, men tillige uden ret Forhold til Verden, hverken til Kammerater eller Kvinder, — utrolig nøjsom i Livs-fornødenheder, af den mest overdrevne Blyhed og Renhed i Sæder«, ensom, stejl, stolt —

saaledes skildres han af sine Samtidige blandt Studenterne.

Han kommer straks paa Kant med Samfundet — med Smaastadens Øvrighed og Præster. Menneskene forekomme ham tamme og stive, selv hverken kan eller vil han være forsigtig, han kalder Friheden, Aaben-heden for »sin Sjæls Grundkræfter.' Den radikale Ideolog, den revolutionære Entusiast kundgør sig allerede i ham. Han er inddrukken med den franske En-cyclopædistfilosofi og sværmer for Oplysning, Ret og Frihed. Og han er Rousseaus Elev, sværmer for Natur, Venskab, for Menneskenes Lighed og Broderskab. Han holdes for Fritænker og Republikaner.

Han ser endelig Udvej til at komme til Stockholm, det eneste Sted, hvor et aandeligt Liv pulserede, og hvorfra Kellgrens »Stockholmspost. udgød sin Foragt over alt, hvad der kom fra Provinsen og særlig fra det sydsvenske Universitet. Fattig gaar han om derinde og føler sig allerede som et Stykke Rousseau, »som Menneskene vil udelukke og knuse,« men ude i "Naturens Tempel« d: paa Kungsholmen eller paa Mælarcns Klipper — sværmer han om med den taarevædede

»Héloise« i Lommen og skriver følelsessalige Breve ned til sin Ven Heurlin. »Kom min Ven! Fly Elohims morke og hadende Præster. Min Gud er Lyksalighed. Se hvor liflig han drager dig, udvalgte! i Rosen, i Aftenstjernen, i Morgenroden, hvor han elsker dig med en om Sjæls Hengivenhed . . . Ak, min Ven! Delens Enkeltheder — Selvet — at forstaa og ville for trangt: dette er vor Lyksaligheds Hindring . . . Man skal skabe sig Glæde af hele Naturen. Det er derfor, jeg beder dig udgyde dig i almindelig Kærlighed, aabne dine Sanser for det gode og skønne i Alt.« Han ser med Ringeagt paa Hoben og foler sig som den indviede og udvalgte, der skal blive en ny Tids Profet.

Det var et Digtforsøg, som gjorde det klart for Thorild og for de toneangivende, paa hvilken helt anden aandelig Jordbund den unge Rousseauist stod end Kellgren og »Stockholmsposten.« Til det af Kell-gren ledede literære Selskab »Utile dulci« havde Thorild indgivet som Prisskrift et filosofisk Lægedigt »Passionerne.« Midt blandt Modens Epigrammer og Galanterivers eller versificerede »contes« og Leveregler kom dette Digt — filosofisk, højtideligt, svingfuldt-religiøst og natursværmersk, halv Ossiansk, halv Young-Klop^tocksk — som noget ganske kættersk nyt og abstrust. Om man end maatte tiltales af Dydsbegeistringen og de »ædle« Tanker i Digtet, syntes det dog dunkelt, overspændt, svulstigt og ufordøjeligt. Kellgren gav det »Accessit,« men ledsagede sin Dom af en Kritik.

Og nu skreg Thorilds saarede Hovmod op. Men han blev ogsaa med ét klar over sin Mission. En bitter Avisfejde begyndte, som Thorild snart forte over paa et langt videre Omraade end Udgangspunktet og efterhaanden gjorde til et almindeligt Felttog mod hele

Samtidens Aandsliv. Dette Felttog var Thorilds Kald og Gerning. Hans Blad »Den ny Gransker« (1784), hans Skrifter »Kritik over Montesquieu,« »Kritik over Kritiker,« »Om Efterligning,« »Om den almindelige For-standsfrihed Til Kongen og Folket« m. fl. gjorde umaadelig Opsigt og vakte en stigende Forbitrelse hos de toneangivende, — indtil Thorild endelig for sit uhørt dristige Skrift »Ærligheden,« der henvendte sig til Gustav IV Adolfs Formynder Hertug Karl, 1793 domtes til nogle Aars Landflygtighed og fra da af levede udenfor Landet og gik ud af Spillet i sit Hjemland.

Hans Kamp har haft en gennemgribende Betydning ved — foreløbig mest i det skjulte og hos de udvalgte blandt de unge — at revolutionere Aanderne og forberede det 19de Aarhundrede i Sverig. Den vender ud til alle Verdenshjørner: til Politik, Moral, Religion, Æstetik, og dens bestemmende Grundlinier paa disse Felter er Fortsættelser af mange forskellige Bevægelser i Tiden og Folket.

I sin Kamp for Tænkefrihed og Talefrihed, Trykkefrihed, religiøs og politisk og almindelig borgerlig Frihed er Thorild for det første Sønnen af Sverigs Frihedstid. der protesterer mod Gustav III's Regime. Den politiske Selvtænkning og Veltalenhed under Frihedstiden — en Tessins eller Ilopkens —, den frisindede

Historieskrivning som Ilires eller Schønbergs, — de var nu neddyssede og kneblede. Da den liberale Trykkefriheds-forordning fra Gustavs Tronbestigelse var bleven brugt til fri og dristig Opposition i Blade og Brochurer, var den 1780 bleven beskaaret, saa der næsten ikke var mer tilbage af den. Fra da af var al offentlig politisk Opinion forstummet, og kun en hemmelig Smædeskrift-48 THORILD.

•

literatur nærede i det skjulte den Misfornøjelse mod Enevældet, der tilslut efter Statskupet 1789 lagde Pistolen i de Sammensvornes Hænder.

Under disse Forhold er det, Thorild med sin Gransker« 1784 forkynder, at han vil være Publicist i stor Forstand, tale til den store Almenhed og skabe en fri offentlig Opinion. Han er rimeligvis politisk paavirket af en af Frihedstidens Publicister: Hoppener, og han udbryder: Der var en Tid, da Mandighed og Frihed vovede at vise sig i Landet. Maa de gamle Halvgude-spor af Frihed, Modenhed og Mandighed atter komme til Syne.« Han kæmper for Trykkefrihedens Genindførelse for derved at genvække Sam-fundsaand i det trætte og til Fode faldne Folk. At svigte sin Borgerpligt — indprænter han — er en Forbrydelse mod Samfundet. Hadet mod Undertrykkelse er guddommeligt i sin Oprindelse og i sin Kraft. Borgerne skal føie deres Ret og ikke nøjes med at leve paa Naade. »Naade søge I. Naade er Uslingens Ret. Til Naade svarer selvbehagelig Undertrykkelse. Ret derimod — hvilket guddommeligt Ord.* Thorild præker »Kampen for Retten« som en Pligt: »Hver og En. der tigger, hvor han skulde fordre, som sledsker og hykler, hvor han burde begære, han forbryder sig mod den offentlige Retsbevidsthed. Og denne Kamp for Vækkelse af Tænke- og Talefrihed, af demokratisk og republikansk Aand fortsætter han i Brochure efter Brochure, og han skaber sig dertil en Publiciststil, der ganske svarer til hans mundtlige Veltalenhed, en Demagogstil, der støjer og gor Opsigt, som stadig gaar Læseren paa Livet, spørger, indprænter med kursiv og udhævet Skrift, overrumpler, udæsker eller river med, — i det ydre flygtig ligner Ehrensvärds Stil,THORILD.

5 1

men i Bunden er den afgjorte Kontrast til dennes, netop ligesaa paagaaende, deklamatorisk og agitatorisk, som denne er fornemt afvisende og sig selv nok.

Som Frihedstidens Publicister er Thorild her under stærk Paavirkning af de engelske og franske Samfunds-filosofter. Han er Elev af Montesquieu, Shaftesbury, Rousseau, Franklin. Gustav III og hans Mænd prætenderede ogsaa at være Oplysningsfilosofiens Elever, men Thorild horte til den radikale Venstrefløj indenfor Bevægelsen. Det oplyste Enevælde kunde ikke tilfredsstille ham; hans politiske Ideal var det fri. consti-tutionelle England, hvis Forfattere var hans Mentorer. Da hans Propaganda for Trykkefriheden var strandet, drog han ogsaa i 17S8 til England og opholdt sig nogen Tid derovre, — beskæftiget med fantastiske Planer om at lægge Grunden til en Verdensrepublik eller om Menneskehedens Opdragelse til almindeligt Broderskab. Man har i hans Notitsbog fra dette Ophold bl. a. en Optegnelse om en Plan til at oprette »en adressbyrå för det tysta lidandet«. Skuflet ved sit Mønsterland vendte han imidlertid i Begyndelsen af 1790 tilbage; men nu var Solen gaaet op i Frankrig, og som saa mange af Tidens Idealister fyldtes ogsaa Thorild af de største Forhaabninger om Revolutionen Og det var af denne Begejstringsrus det Skrift fremgik, som 1793 drev Thorild i Landflygtighed.

Da Thorild kom hjem fra England, skuflet og slukøret, skrev han, at det Fædreland, han havde foragtet, nu havde tnget sin Ret tilbage i hans Indre. »Jeg foragtede et Land af Helte, som fra Arilds Tid har indgydt Verden Skræk for sin Magt . . . som aldrig var kuet, for hvilket Revolutioner, som andre Folk forgaa ved, blot har været stærke, men naturlige Rørelser, et

Vedel: Svensk Romantik. 460

THORILD.

Land, som i tre Sekler har givet Verden flere store Konger end andre Nationer under hele deres Tilværelse. Thi Gustav Adolf var 2 Gange Henrik IV, Gustav Vasa er lige med alt, hvad Verden har af guddommeligt, Karl XII med alt, som forbauser mest i Historien, og en højere Kvinde end Christina saae ej Jorden.« Denne svenske

Patriotisme, der her bryder igennem hos Thorild, — Inspirationen fra Sverigs Storhedstid — har ligget i ham, fra han var Barn. Den stolte fædrelandshistoriske Bevidsthed, som Gustav Adolfs, Karl XI's og XII's Tid havde nedlagt i Folket, havde gennem Rudbecks Atlantica og Dalins Rigshistorie samt dennes Fortsættere forplantet sig til de opvoksende Slægter bag al den franske Oplysningskultur, som jo var kosmopolitisk og desuden i Oplysningens og Humanitetens Navn ikke kunde beundre de svenske Krigerkonger. Thorild — som selv havde omdøbt sig efter Thors Ild fra det oprindelige »Thorén« — har aabenbart allerede fra ung af læst sin Bjørners Kæmpedater«, han omgikkes og beundrede som ung i Goteborg den »gotiske* Skald Wallenstråle, siden var »de lärda moders patriark«, den begejstrede svenske Historiesamler Gjönvell, Thorilds faderlige Ven. Svensk Storhedstid og Göticisme bliver mer og mer et Ideal, Thorild sætter op mod Gustavi-anerne. Karl XII er her igen saa at sige det Banner, der slaaes ud. Thorild elsker og dyrker ham: >jeg har aldrig« — skriver han — »i mit Liv faaet Lov til at prise Karl XII som en Helt, en Halvgud i Sjælens Kraft og Højhed, uden at straks den lumpneste, som hørte derpaa, saa længe har vrænget Mund og rakt Tunge ad hans Ære, til han var naaet at komme frem med alle sine skæve Indvendinger: »Men — han anlagde ingen eneste Fabrik for Nathuer . . men han handlede ikkeTHORILD.

saaledes som vor Tid . . .« Og han længes tilbage mod de gamle, saakaldte »raa Riddertider, da »man sloges storsindet«, og de »stærke og store Passioner« levede, som ikke længer kendes af denne Pjanketid, da alle haje Begreber anses for rasende og romantiske.« Forestillingen om en heltesindet Nordiskhed fylder ham, naar han betragter »dette stærke Norden, ligesom oploftet imod Himlen og Polen, og disse halvvilde, ligesom større Naturens Skønheder, som udmærker det.«

Og det er det svenske og nordiske i Thorilds Natur, der ligesom hos Ehrensvärd og Sergel, men mere energisk end dér, kæmper Enkelhedens. Styrkens, Alvorens Sag imod Gustaviansk oflärd og Rococo. Lige fra det første Sammenstød med Kellgren og Stockholmsposten« fortsætter han Ehrensvärds Kamp mod den lille Smag, »Kvikheden«, Kunstleriet. Hvad man gouterer — siger han — er Abens Krumspring, ikke Lovens enkle Styrke; det glitrende Glasstykke i Gruset, ikke den store, klare Sol; et Fyrværkeri med Kongens Navn, ikke Stjernehimlen; — thi Solen har ingen Frynser, det rene Himmelhvalv ingen Festons og Guirlander. »Snille — det er nutildags et lille Indfald, en spurveflyvende Ode, artigt hocus-pocus; Entusiasme — det er, hvad man føler for sin Cloe, sin Butelje Piccadon, sin Garderobe . . . derimod kaldes for Vanvid alt tankestort, folelsesstærkt, henrykkende og udødeligt, Pedanteri, hvad der sysselsætter sig med det høje og værdige, Fanatisme, hvad man føler for Ret, almen Lykke, Naturens store Skønheder; usømmeligt er det, naar Jupiter fremstilles uraget, uden Spa-hat, og »habit de gout eller Venus uden opsat Kappe og Ørenringe »Gøglets Toppunkt er for Thorild den Gustavianske Opera, — Theaterkongen omgiven af sit52

Folge »i koniediantfransk, ny Mode«. »Se dér paa Skyen i Operaen Komedianten Apollo og Komediant-inden Diana Just saaledes i det alvorlige Liv. Barndommens Triumf!« Selv paa Prækestolen ses kun Goglere og Komedianter, intetsteds horer man derfra Sjælens og Religionens enkle Stemme. Legemliggørelsen af hele denne lille, lette Bagatelsmag er for Thorild stedse Kellgren. Med ham ryger han uafbrudt sammen. Han er »Pjankets«, »Pjatteviddets«, Lapperiets« Fyrste. I sin berømte »Straffesang overdænger Thorild ham: »O rimmets lille hoppare — o vettets lille baladin! — o smakens lille bjäffare.« Og han erklærer, at hans Følelser overfor ham er de samme som overfor en fristende Tøjte, hvis Ynde man ej kan modstaa, men naar jeg betragter alle hendes Sjæls Udyder, hendes lille kolde Hjertes Intriger og Troløshed, saa under jeg hende Ris og Tugthuset.

Thorilds Løsen, hans Krav til Menneskene og til Digtningen, er Kraft, Varme, Alvor, Entusiasme. Heri løber alt sammen hos ham — Frihedstidens og Storhedstidens Aand i ham, Goticismen og Rousseauismen og hele det dybt Germanske i hans Natur. En lyrisk svulmende Subjektivitet er, hvad Thorild lige fra forst af bringer som Indsats i svensk Kultur. Hans Jeg bryder med en larmende og næsten uforskammet Voldsomhed ind i Offentligheden. Hans Stil stiller stadig med Velbehagelighed det egne Jeg tilskue. Han bryder sig ikke om

Etikettens Kruseduller, kender lidet til Takt eller Hensyn, hugger om sig med aldeles blind Forvovenhed til hojre og venstre; Aabenhed, Oprigtighed, Ligefremhed er hans Væsen og hans Ideal. — Og han foler sit Jeg med en Styrke og Glæde, som syntes et grænseslost Hovmod. Elskværdig beretter han om, hvor-THORILD. 63

5 1

ledes han som ung i den uskyldigste Naivitet havde holdt sig for den første blandt alle levende, ja! blandt alle dødelige, der havde været til. hvorledes han med rort Forundring kyssede hver Side af de første Ting, han skrev, og hvor stærk han folte sig til at løse en hvilkensomhelst Opgave, saa at han endog vilde vædde med sine Venner om indenfor en given Tid at gøre en hvilkensomhelst Opdagelse. — Følelsen af Kraft opfylder ham med den største Glæde. Helst af alt vilde han — tilstaar han — være en Herkules, og han kalder Følelsen af Formaaen, Glæden af at føie, hvad man kan- , for den største Lyksalighed. Ingen burde spørge, hvad han ikke har, men derimod, hvad han har, da vilde han forbauses og føie sig lykkelig: »Fra Intet til det, I er — hvilken guddommelig Afstand! Og hver Morgen burde hilses med en Hymne: »Jeg er endnu til, skønne umaalelige Natur! Du vækkede mig endnu engang af mit evige Mørke . . . gav mig en ny Dag, en ny Tilværelse, et helt lille Liv.« — Alle har Pligt til at føie Lyksalighed, og denne bestaar i at aabne sit Hjerte paa vid Gab og leve stærkt og rigt med i hele Tilværelsen. »At aande den friske Luft, det er godt, at bevæge sig, attraa, vinde, det er skont, at føie Sandhed oplofter vor Tilværelse, at føie Skønhed glæder og smykker den, at gore noget stort, ædelt og ret forøger Sjælens Kræfter og er sand, høj Vellyst.« Man skal leve i stort s i Samfundet, i Verden, i Naturen; man skal røres af alt, med sin uendelige Følelse omfatte Kløfter, Himle, Grus og Sole, Blomster og Skove, en Hytte og Verden — altings Opkomst og Fald, Gry og Nedgang, det mindste af det tarveligste Liv og alt af Herredømme, Pragt, Glans og Glæde;« man skal ville alt: »Montesquieus Love, Taciti Historieskrivning, Karls54

THORlI.n.

Heltemod, Ossians Sang, Sokrates' Visdom, en Parter-konges Vælde. Kende alt, elske alt, oprette alt, skabe alt.« — Det er en helt igennem positiv og frembringende Aandsretning som Thorild repræsenterer. Den vil Livets Forøgelse og Udbredelse. Tilværelsen er den overalt betydningfuld og værdifuld. Imod Horats's Intet at beundre sætter den sit Intet at foragte« sit ære, ære alle.« Og alt negativt,, alt indsnævrende, nedrivende, livsformindskende er den af det inderste imod. Al Ironi, al Spot, næsten al Komik forarger den. Imod Stockholmspostens Kvikhedsvid og frivole Goren Nar, imod hele Voltairesmagens Spotten og Maanen sætter Thorild Alvor, Tro, Begejstring, Hengivelse. Thorild indgaar herved i de almindelige samtidige Bevægelser mod det i8de Aarhundredes Kultur, som paa latinsk Grund hed Rousseauisme og i de germanske Lande var selve Racen, der brod igennem den latinskfarvede Kultur til Selvstændighed. Var denne Kultur rationel og social, betonede det almene og generelle i Theori og Praksis, saa stillede nu den enkelte sig op med sin Subjektivitet og gav »Hjertets Uendelighed« fri Tojler.

I England aabnede Folkegemyttet sig i Naturkærlighed og familiær, moralsk Følsomhed: i Thorn-sons Skildringer af Landliv og Familieliv, i Grays Kirkegaardselegi, i Richardsons moraliserende Familieromaner, i Sternes graadvillige »man of feeling*. Young lagde Maaneskinsdekoration udenom sin følsomme Verdenssmerte og sin Moralisering. — I Frankrig opstod det store Modsigelsestegn mod Aarhundredet Genferborgeren stillede sit Selv op til Skue og til Kamp mod hele Samfundet, drømte om Naturtilstanden, vilde sværmersk kaste sig til Naturens og alle Med-væseners Bryst og forkyndte den savoyardiske Landsby-THORILD.

55

præsts simple, ægte Trosbekendelse. Dette var altsammen Epidemistof, der ilsomt bredte sig over hele Europa og ikke mindst over de germanske Lande. — I Tyskland havde just ved Aarhundredets Midte noget af Racens dybeste Væsen faaet Udtryk i baade Sveitseren Gessners religiøse Naturidyller og i Klopstocks højtidelige Hymne til Messias«. — Endelig kom saa hertil baade i den engelske Ossian og efter ham i den tyske Bardepoesi — begge Steder under Paavirkning af den Rousseauske »Naturtilstand — en Søgen tilbage til de nationale Oprindelser og de germanske Naturfolk. Hoj-skotlands øde Heder og hostlige Storme med tilhørende primitive Heroisme og Følelsespatos manes op mod den civiliserede Salonsmag. Og ud derfra og fra Tacitus' »Germania

formes i Tyskland den teutoniske Hermann og Tusnelda i de oldgermanske Egeskove.

Med alt dette var Thorild inddrukket, og det er denne ny Poesi han gør sig til Profet for i Sverig Han anslaar straks i »Granskeren« den Rousseauske Deklamationstone, som blev en Skive for Stockholms-postens >• Spot. »Man vil forundre sig over denne usædvanlige Tone. Men for mig er den naturlig. Efter min Forestilling er Forfatteren en Præst i Naturens hellige Sandhed. Skulde han da ikke frit kunne overlade sig til hele sin Sjæls og Følelses Styrke? Skulde nogen — fordi der findes Væsener, indbildske af selve deres Kulde og Lidenhed — skulde nogen aldeles uden Rørelse hore lians Raab efter Sandhed og Lyksalighed? Og han kaster sig som Rousseau henrykt i Naturens Favn og vil omslutte alt levende i sin Broderlighedsfølelse; han forkynder som Rousseau en næsten kommunistisk Demokratisme, i hvilken alles Ret til Liv og Lykke i lige Grad respekteres; og sammeTHORILD. 66

Kamp, Rousseau forer mod »Paladinen* Voltaire og hele Salonsmagen i Frankrig, overforer Thorild paa x Paladinen Kellgren og Gustavianismen. — Young og Ossian. Gessner og Klopstock ere Forbillederne for hans egne Poesier og Prosadigte. De er Bastarder, disse Digte, mellem Kritikerreflexion og fri digterisk Begavelse, men de er epokegørende Udgangspunkt for senere Digtning ved den Inspirationens raptus-s, i hvilken de efter Klopstocks Mønster kaster Rimet bort og tager de antike, rimløse Metrer op — thi »det blodagtige Rim udholder ingen stærk Tanke og forgaar i Passionens Vold« —, og efter Ossians og Youngs Exempel stormer afsted med højstemte, halvt uartikulerede Folelsesudraab og dunkle, passionerede Fantasimetaforer og Billeder. Min Hensigt har været skriver Thorild at udtrykke, ikke at beskrive min Følelse« og han betegner her klart Forskellen mellem den tidligere Poesis fransk, didaktisk-analytiske Veltalenhed, der forklarer og beskriver, og saa den egentlig germanske Lyrik, der lader Sjælsbevægelsen selv umiddelbart faa Luft. — Endelig famler Thorild hele sit Liv igennem, efter Ossians-Klopstocks Monster og udfra sin egen Begejstring for den fædrelandske Fortid, efter en gotisk Poesi; man har flere Udkast og Begyndelser til nordiske Heltedigte af ham, og efter sin Landsforvisning skrev han en Række »Göta-mannasänger«, som i jævne, næsten grundtvigske Kæmesprogsvers udtaler hans Ideal af gammelnordisk Levevisdom og Retsind.

Alt dette løb saaledes sammen i Thorilds Aand: Svenskhed og Rousseauisme og fælles Germanisme. Men en stærk og dyb Originalitet sætter sit Ejendoms-mærke paa alt, hvad der saaledes blev Dele af hans Aand. Og et helt oprindeligt Geni var Thorild, dervedTHORILD.

at visse væsentlige Egenskaber var abnormt udviklede hos ham og gennemtrængte ham med visse Overbevisninger af væsentlig Sandhed.

I en Tid og et Samfund, hvor Etiketten overgroede alle Forhold med sine Kruseduller, og alles Ryg krummede sig under en enevældig Mæcenas; hvor Rococoens Aand oversnorklede alt — ligefra Coiffure og Klædedragt, til Talén og Tænkemaaden — med sine Inventioner« og Zirligheder, og hvor Mocqueriets og la blagues« Tone holdt sit lille forvrængende Hulspejl op for alt mellem Himmel og Jord, saa det fra det højeste til det laveste blot syntes latterlige og ynkelige Bagateller til at sige Epigrammer og bons mots« om, — dér er Thorilds Natur som bygget af lutter rette Linier og bevæger sig kun ad én lige Linie, Vejen lige frem. Han støder, som vi saae, allerede lra ung af ved sin Aabenhed og Retfremhed. Han er for stolt og sorgløs til at vaage over sig. Han skaffer sig Fjender til liojre og venstre, han sparer hverken den døende Kellgren eller sine egne Efterabere. Det var tilslut den uhørt aaben-mundede Dedikation af Skriftet Ærligheden«, der gjorde Ende paa hans Karriere hjemme. — Han staar stejl mod hele sit Livs Modvind; der undslipper ham ingen Klynk eller Klage, han paastaar, det er ethvert Menneskes Pligt at føie sig lykkelig. Jeg laa ofte ude paa Mælarens Klipper- fortæller han »fri, høj, fattig, og lod i Høstens Dagslys Regnen rigtig slaa paa mig, for, i den dunkle Dag, i Lidelsen og Vindenes Gang helt at fordybe mig i min uendelige Følelse og Betragtning af Verden . . . Det var allerede over Smaafolks Middagstid, det var nu de riges, mellem 2 og 3. Jeg havde ingen. Jeg saae det og lo Saaledes bliver han ved med at gøre Front, ubrydelig, elastisk. Da58

han er jaget ud af Sverig og lever fattig og forladt i Lübeck, faar han at høre, at en Ven — en af de faa Tilhængere — i en Avis har udtalt sig beklagende over hans Vilkaar. Han skriver saa hjem: Jeg er fuldkommen lykkelig her. Fattigdommen har altid været god for mit Befindende. Men Philipson kan jeg ikke tilgive, at han paa Tryk kalder mig en ulykkelig Ven. Sig, hvem I træffer, at det er Løgn. Modstanden udvikler blot Thorilds Selvfølelse og Hovmod helt ud i det abnorme.

Thorilds Aand har nu denne Enkelhed og droi-ture« i en abnorm Grad. Hans Tanke er den lige Linie: lidet sammensat og ikke videre bøjelig, men ret-frem og ægg-skarp og naaende langt ud ved sin Dristighed. Hans Stil lyser af Sikkerhed, rammer med Pletskud paa Pletskud, og det ene træffende Billed fødes ud af det andet. Hor, hvor hurtig og afgørende en Stil! Jeg elsker Redelighedens Politik. Sluheden er den lille Forstands Kunst; den naaer aldrig andet end smaa og flygtige Formaal. Én Vej gaar ret: Oxernes Vej. Gudernes og Heltenes gaar ogsaa ret: men til Lys, Ære og Himlen. Ret i højeste Forstand er ikke Ret efter en mathematisk Linie, den tillader baade guddommelige Spring og Omveje.

I Modsætning til Tidens Fjas og Operagøgl og Kvikhedsvid skal »Granskeren« være sand og mandig Oplysnings Organ, medens (-Komedianter, Gøglere og Spillemænd florere rundt om. Sandhed, erklærer han, for at være den Skønhed, han har valgt. Han gaar saa vidt at banlyse alt Fantasiliv, selv fra Digtningen; alle Æventyr« foragter han og anser kun Læredigtet i høj filosofisk Mening for værdig Poesi. Al Metafysik onsker hans Realisme sig egentlig bort, han profetererTHORILD.

om den lykkelige Tid, da man ikke mere gaar udover Firmamentet eller udenfor Naturen for at skabe videre, da man ikke mere gætter, men erfarer og nyder Vishedens Liv uden at blande det med Indbildningens

Logne.«

For dette fanatiske Sandhedskrav bliver Tankens ubetingede Frihed et Dogme, den ubetingede Gransk-ning og Prøvelse Menneskeaandens højeste Pligt. Den intellektuelle Redelighed er ham den højeste Samvittighedssag. Hertil hører ogsaa Tvivlens Pligt, Pligten til ærlig at klare sig sin Videns Sikkerhedsgrad: »Den højeste og inderligste Sjælens Ærlighed bestaar i at vide, hvor meget man virkelig véd, det vil sige at vide sin Visheds Proportion . . . Modsætningen til denne Ærlighed er den højeste og inderligste Sjælens Frækhed, som hedder Fordom« og som alene siger: »saaledes tror jeg.«

At se Tingene ret og vurdere dem ret er hans Livs Passion. Han kalder det Forstandens Redelighed at »tage enhver Sag for, hvad den virkelig er«. Og af at se ret fodes at handle ret. Om man saae det eneste rette, det eneste som i Naturen virkelig er, hvorom skulde man da kives? Det eneste Middel til for evig at oprette Fred og Ro blandt Mennesker er Oplysningen, er at føre dem til Sandhedens lykkelige og enfoldige Højhed. De smaa og svage larme, hade, kives. Den retfærdige, fæstet ved det evige sande, er hoj, jævn, ædel, han har Naturen for sig og alle Tiders store Forstand; han taler med Vished og Styrke, han ler, rolig og foragtende, ad Barndom, Kunst, Hykleri.«

Hans redelige og reelle Natur kræver Maal og Værdi sat paa alle Ting. »Jeg vil nødvendig, at Menneskene skulle begribe Værdi.« Han vil tage enhver70

Ting for, hvad den er værd. Det er ham en Lidenskab og en Nødvendighed at have en Maalestok og at anvende den paa alt. Tilsidst naaer han — i det latinske Værk »Arkimetrien«, hvori han som ældre, som Professor i Greifswald nedlagde sin Filosofis sidste Resultater — til at se alt som Mathematik, som Størrelser og Kvanta. »Filosofien bør være Læren om Kvantiteterne, Almaalet i Verden

Ogsaa fra en anden Side kom Thorilds Natur til at staa i stejl Modsætning til den herskende Tone og kom derved til at være en levende Propaganda for en ny og anden.

I en Tid af kold Skepsis og itupillende Reflektion, da den højeste »Oplysning« saae det som sin Mission at

undergrave Livets Værdier som »Fordomme« og »Illusioner«, da en steril og nærsynet Forstand ikke havde Øje for andet end Sprækker og Mangler, og Modetonen var at behandle alt en bagatelle, er derimod Thorilds Natur — som vi saae — helt ud bekræftende overfor Livet, har en produktiv Naturs hele brede Velvilje overfor alt Liv. Ligesom han selv elsker at føie sin Styrke og Overlegenhed i Kamp og hans Polemik altid er en foragtfuld Tugten ovenfra nedad — *jeg synes aldrig om,« skriver han, »at slaas med mine Uvenner som Ligemand, men som overlegen,« —• saaledes elsker han ogsaa overalt det store og stærke Liv. Han stiller en Herosdyrkelse op mod Tidens ædle Middelmaadighed«. Han maner Karl XII's Skygge op og proklamerer Heltens og den Vises Ret til at herske over i Pakket «. Dette har blot at se op til og lyde Overmenneskene: de halvgudstærke«, de store Sniller , det høje Menneske, Kongen«. »I Naturen er den viseste født Raadgiver, den ædleste født Konge, denTHORILD.

71

kloge og stærke født Beskytter. Alt andet er Gogle-værk.«

Som en saadan »født Beskytter« føler han sig selv-overfor hvert lille Liv i den store Leven Han kalder den guddommelig høje Attraa efter at beskytte Svagheden for 'det eneste menneskelige hos Mennesket , og det er en Lidenskab hos ham selv. »Solen opliver det mindste Kræ, den ringeste Blomst, og Solen er Billed paa Snille . . . Velsignet være Evighedens Styrke. Den kunde knuse alt, men gør alt for at beskytte alles Liv.« Overfor den nedsættende og vrangvillige »Kritikens Aand i Tiden begejstres Thorild af en Livsviljens Religion, som gør sig det til Lov at - lade alt leve og gælde for, hvad det er», og udfolde sine Kræfter til Samvirken i den fælles Udvikling.

Smukkest og genialest kommer denne brede Velvilje og Retsindighed frem i det lille Skrift, Thorild udgav 1791: lin Kritik over Kritiker«, der er rettet imod Stockholmspostens« sneversindede livskvælende Smagsjustits og i Stedet vil faststille Normerne for en liberal, opelskende Kritik, men som efterhaanden — navnlig ved Tillægget om försmädelsen i det allmänna lefvernet« — udvider sig til et Angreb paa hele den spottende og benægtende Voltaireaand og til et Læng-selsraab efter en ny, bejaende og produktiv Kultur.

Denne lille Bog er den vægtigste Visdom, som Thorild har testamenteret til Eftertiden.

Den simple Grundregel, hvorfra han gaar ud og som han vil indprænte, er den, at man skal tage enhver Ting for, hvad den er. En selvfølgelig Sandhed, efterdi al menneskelig Erkendelse jo intet andet gaar ud paa end netop dette, men dog en Sandhed, som det er saa frugtbart at betone, fordi dette —, i daglig62

THORILD.

Handel og Vandel at se saglig, se Tingene i deres egen Skikkelse og Lys — beror paa noget meget mere end den elementære Vilje til Sandfærdighed, det er en Evne og Vilje, som forudsætter en hoj, aandelig Kultur. Man véd jo saaledes, hvor næsten umuligt det er for simple Folk at fortælle en Hændelse, netop som den gik til; deres Gisninger og Slutninger, deres Sympatier og Antipatier lægge uvilkaarlig til og trække fra og farve. Den intellektuelle Redelighed er en af de fineste og seneste Blomster, som Menneskets Kultur sætter.

Denne intellektuelle Redelighed dikterer nu efter Thorild for den literære Kritik den Norm: at »alt skal dommes efter dets Grad og Art.-< Forst og fremmest har jo ikke al Digtning samme Bestemmelse, og samme Maalestok kan derfor ikke anlægges. Det vilde være ligesaa dumt som uretfærdigt at maale et fordringsløst Bryllupspoem med samme Alen som, hvad der giver sig ud for den store Kunst*. De enfoldige Folkeboger om Olger Danske« og Melusine« staa ikke for den fornemme Smags Dom; men Børn og Menigmand henter poetisk Næring af dem, og jeg kan hellig forsikre,« siger Th., »at jeg i Verdens bedste Digtning aldrig har fundet den inderlige Patos og den hoje Epik, jeg engang fandt i dem.« — Der er mange Skønheder endvidere i Naturen, og ligesaa mange Boliger har Kunstens Rige. Ingen enkelt Smag tør tage Monopol som den rette og ville udestænge de andre fra Parnasset. Smagen for det lette, kvikke, muntre, elegante regerede den Gang, og den ny Ossian-Klop-stockske Poesi, som begyndte at lade sig hore i Sverig, skældtes for smagløs og dunkel, fordi den var høj og stærk, ikke leende og gratios. Men Thorild indprænterTHORILD.

nu —som sin anden Grundnorm — Kritikeren »den guddommelige Tanke, at der om hver Ting ikke bor sporges, hvad den ikke har, men hvad den har, om ingen Ting, hvad den ikke er, men derimod hvad den er;« — idet man altid kommer ihu, »at ingen Ting gøres for dets Fejls Skyld, men alt for dets Værdis, dets Fortjenestes Skyld.« For at forstaa, ikke blot en Bog, et Maleri, men enhver levende Frembringelse, maa man soge dens Livsprincip frem, det positive Livsindhold, hvorudfra den er bleven til og som bærer den. De smaa, middelmaadige Forstandigheder — lærer Thorild — er adskillende og se kun Tingene i deres Dele, men netop derfor faa de ikke Øje paa Livet i dem, som just er den samlende Sammenfojen af Delene; de se derimod, hvad der ikke er, ser Begrænsningen, ser, hvor det skorter og klikker. Men den store modne Forstand er den, som ikke kløver og adskiller, men samler, som ser Livsfrembringelserne i deres Helhed og derfor i, hvad de har og er, hvad de formaa og præstere — altsaa i deres Værdi.

Dette er da for Thorild den kritiske Virksomhed: som Forstand er det den intellektuelle Redelighed, der tager hver Ting for, hvad den virkelig er; som Følelse er det den brede, liberale Velvilje, der spørger hver Li%'ets Frembringelse, ikke om hvad den ikke har, men om hvad den har at byde paa.

Men der er en Smaaheds- og Lavhedsaand, som ogsaa blærer sig med Navn af Kritik, men som er dens negative Modbillede, fordi den bæres af Uredelighed og Illiberalitet, Vrangvilje. Det er endnu — siger Thorild — Pakagtighedens Aand«, eier instinktmæssig soger i hver Ting, hvad den ikke har, og nærsynet hænger sig i dens Begrænsning og Mangler — med for liden Livs-64

THORILD.

kærlighed og for liden Livsforstaaelse til overalt at fatte de positive Livsværdier. Og idet Thorild mer og mer gaar fra de rent literære over til almindelig moralske Omraader, er det denne Kritikeraand, som hans Kritik over Kritiker og dens Tillagg »om Forsmædelsen' svinger Svøben over Det er intet mindre end hele det 18de Aarh.s »filosofiske Livssyn, saadant som engelske og franske Populærfilosoffer havde udformet og udbredt det som den højeste »Oplysning«. Et Syn, der fornægtede alle Værdier i Livet, analyserede al »Dyd« bort som Hykleri og Egennytten frem som Bunden i alle Handlinger.

»Man siger i daglig Tale,« skriver Thorild, »at en Bagvasker skærer Æren af Folk, men denne (»Grinaren) derimod klipper Æren af Folk. Han smiler, han bifalder: »Ja det er vel saa, men ...» »Ja, det er vistnok en brav Mand, om bare ikke . . .« Hvoraf man ser, at men og om* udgør hans lille forbandede Sax. En »grinare* er altid, om man end ikke ser det, vanfør og skæv og har en fin, fordærvelig Syre i Blod og Livs-aander. Om man ret kunde se hans Væsen, skulde man faa at se, hvordan Forstanden skeler og hele Sjælen griner i ham. Det er ham umuligt at se en Sag rent, klart i de givne Forhold. Om man vilde slaa ham ihjæl, kan man ikke faa ham til at se denne Ting ganske simpelt som denne Ting, men han maa nødvendig se ved Siden . . . Saaledes finder han til det klareste Faktum af en ædel Dyd altid en lille, mørk, niddingsagtig Aarsag, til den sandeste Fortjeneste altid en Fejl, til hver Skønhed en Lyde . . . Med denne Kunst, hvorved der evig og altid »men nes og om mes, danner og fuldkommengør han endelig sin store særegne Evne, som er den at se saa meget ondt, hamTHORILD. 75

lyster, i det gode, og saa meget godt, det lyster ham i det onde . . . Alle »Grinare« under Solen arbejde paa et eneste Problem, som de tillæmpe paa alt i hele det menneskelige Liv: posito en Skævdrejning in infinitum, hvor meget gement kan man saa finde i det gode og hvor meget godt kan der findes i det gemene. Og Thorild udbryder i disse Ord af hellig og fornem Indignation: »Om jeg for Eder. min Herre! tilstrækkelig energisk kunde udtrykke, hvor højlig jeg foragter det lille pak-agtige i Tidens Sindelag, et Sindelag, som af de smaa, kvikke Hoveder har lært ene og alene at forlyste sig ved Fejlene og det grimme i alting! . . . Derfor, i Overensstemmelse med Guds og Naturens store Mildhed, som med samme velgørende Lov beskytter det mindst fuldkomne og det mest fuldkomne . . . lad hele Verden level*

Om end Nutidens Darwinister ikke netop vil henvise til Naturens milde Beskyttelse af det ufuldkomne, maa alle netop som Modsætning til Udvælgelsens jernhaarde Naturlov beundre en saa samvittighedsfuld Liberalisme, der

er noget helt andet end en sløj Tolerances leben und leben lassen«, men er en positiv Velviljes Fremelsken af alle Livsspirer. — Lad os som Modstykke til denne svøbesvingende Vrede mod den uredelige Kritik hore, med hvilken humoristisk Huma nitet Thorild et andet Sted i sin Afhandling tager en ung fordringsløs Lejlighedspoet i Forsvar mod Kellgrens Cerberuskritik.

Thorild citerer først den unge Mands i -Stockholms-posten« nedrakkede Vers over Freden: Jeg spørger nu hver retsindig Læser, om denne Yngling snarere fortjener en Tilrettevisning end en Opmuntring. Lad os besinde os paa, hvad der gaar lor sig i en saadan

Ynglings Sjæl, hvordan han samler al sin Følelses og sin Tankes Styrke, sukker inderlig efter det guddommelige, kaster et begejstret Blik ud i den gryende Verden, som lyser for hans Ungdom, og vover endelig deraf at synge for os, hvad han tror mest skal røre og glæde! Endnu staar han mere forbauset end henrykt over sit store Foretagende, da Venner og Beskyttere lykønske ham, og en eller anden særlig ivrig tror at tænde det første Blus til hans Lykke ved at meddele Verden hans Sang. Hvad i alt dette finder De, som ikke er uskyldigt og helligt? Og skulde, min Herre! I, en vitterlig Digtningens Fyrste, hvis vise Dom denne Yngling med Ærbødighed har oppebiet, skulde I ikke se dette uskyldige og hellige, — saa er Eders Sjæl tabt for det milde og kongelige, som lever af Glæden ved at beskytte, saa er denne Eders Sjæl kold og slet og liden, og jeg drister mig til at erklære i rene Ord: 1 var ikke født til at regere. <

Der ligger megen Hjertets Dannelse i Ord som disse. Kineserne skal have et Tankesprog, som Mødrene indprente deres Børn. (»Siao-sin«): Gør dit Hjerte lille! — en trist og sneversindet Livsvisdom. Den kritiske Liberalisme har et bedre: Gør din Hjerne stor og dit Hjerte stort! — at Du maa forstaa meget og elske meget.

V. LIDNER.

Der var én samtidig svensk Digter, i hvilken Thorild fandt det virkeliggjort, som han kæmpede for i Poesien, og som hans »Gransker« derfor ikke blev træt af atLLDNER.

lovprise som det Originalgeni, der havde brudt overtværs med »Stockholmsposten« og den franske Smag. Var Thorild den store befriende Kritik, der lagde ny Udsæd rundt om i unge Sind, saa var det i Lidners Digtning, at den ny Tone, som var Rousseaus og Youngs og Klopstocks, første Gang klang ind i svensk Poesi.

Lidner var ved egne Naturanlæg og Opdragelses-forhold i en særlig Grad præpareret for dette ny og har dertil modtaget mangeartede, literære Paavirkninger i samme Retning.

Bengt Lidner fødtes 1757 i Goteborg. Faderen var Organist, og Sønnen har aabenbart fra ham arvet baade et musikalsk Øre og en Musikers holdningsløse Stemningssjæl og Mangel paa Virkelighedssans. Som ganske lille blev han faderløs, i I4aars Alderen mistede han sin Moder, og med Stedfaderen kunde han nok ikke forliges. Drengen blev tagen ud af Skolen for daarlig Opførsel, skulde først sendes til Søs, men kom i Stedet i en strengere Skole og sendtes derfra til LTniversitetet i Lund, — Aaret før Thorild, ogsaa fra Goteborg, kom dertil. Ogsaa her var hans Forhold lidet regelrette: han baade drak og skejede ud, ødelagde sit Helbred og maatte rømme for Kreditorer. Stedfaderen satte det forulykkede Subjekt paa en Ostindiefarer, men Lidner deserterede ved Capstaden fra Skibet og kom efter nogen Omflakken hjem; forsøgte saa at studere ved det svenske Universitet i Greifswaid, men der lagdes Hindringer i Vejen for ham, bl. a. paa Grund af hans Ry for Republikanisme, — forsøgte sig ogsaa ved det tyske Universitet i Rostock, — og kom endelig i 1779 til Stockholm for at søge sin Lykke i Gustav III's Omgivelser.

Man ser: Musikeren i ham. den forældreløse uden Hjem eller Opdragelse, tidlig lidet exemplarisk, snart forfalden og sygelig, uden Evne til regelmæssigt Liv eller Arbejde; altsaa: en impulsiv Natur og et Stemningsmenneske, Hgevægtsløs og tøjlesløs. Saaledes forblev han hele sit Liv. Han var ganske uden moralsk Rygrad i sig, uden Gran af Stolthed, rede til enhver Smiger, som betalte sig; men han gav ogsaa altid uden Betænkning efter for sit letrorte Hjertes Indskydelser, hans Trang og Lyst var at gøre godt, der var Hektikerens og Drankerens, ogsaa den tidlig forældreløses graadmilde Følsomhed i ham. og han blottede sig gerne til Skjorten for den første Tigger, der strakte Haanden frem. Han havde hele Indskydelsesmenneskets Hang til det forvovne og det generøse, hele dets sorgløse Foragt for Forsigtighed og Forsynlighed. Hans naive Passion var Køreture, og saasnart han havde Penge paa Lommen, holdt han en Hyrekusk an og bad ham køre sig saa langt, han kunde for den Betaling. — Han var uden Evne til at skelne mellem Virkeligheden og sine Fantasier: alle Angivelser fra hans Barndom er mytiske, han fortalte de naiveste Historier fra sine Rejser om, hvilke høje Prinsesser der havde forliebet sig i ham, og han pralede i en Fortale af, at hans Værker var oversatte paa Tysk og Fransk og hans Skuespil opført i London, — uden at man senere har fundet Spor til Bestyrkelse heraf. Helt Indskydelsens Præg havde ogsaa hans Maade at digte paa: En besøgende traf ham vandrende frem og tilbage i hans Stue; i hver Ende stod et Bord med en Flaske og et Glas, og dér gik Lidner saa op og ned og græd og improviserede med høj Røst, tog sig nu og da en Hjertestyrkning undervejs og nedskrev saa en følelses-LLDNER.

fuld Strofe her, en anden dér, og forst bagefter flikkede han det hele sammen med Besvær.

Den saaledes anlagte Natur var nu tidlig kommen i Rapport til visse sværmerske og fantastiske Sider af det svenske Folks Aandsliv. En herrnhutisk Pietisme var vistnok indpodet i Drengen, og denne debuterede i Skolen med. at holde en Tale over »Kristus Forlaseren* og skrev sine første Digte i Göteborgbladene om »Saaret« og ; Lambet«. I Skolen kom han dernæst under Paavirkning af Svedenborgianismen, — denne besynderlige Blanding af en oplyst Rationalisme og Filantropi og saa en mystisk Aandelære, fuld af hemmelige Korre-spondentser og Aandemeddelelser —, den havde i 1760erne begyndt at udbrede sig i Vestergötland med Goteborg som Arnested, og én af Lidners (og Thorilds) Lærere var en ivrig Svedenborgianer.

Men det var literære Paavirkninger fra Udlandet, som fuldendte Lidners aandelige Dannelse og gav hans Personlighed Mod til fuld Udfoldelse.

Allerede i Skolen havde han af Lærere faaet de første Indtryk af Ossian og af Klopstock, som da af nogle enkelte i Sverig begyndte at læses og oversættes, og han skrev som ung Natstykker i den førstes Smag. Men da han præsenterede sig for Gustav III i Stockholm, lod han intet af sligt skimtes, men vandt straks Kongens Yndest ved en Samling kvikke Fabler i den gængse Smag, som i et ækelt Smigerdigt var tilegnede den lille Kronprins, samt ved versificerede contes« i den lette, frivole Grécourtske Genre. Og Kongen besluttede at opdrage det unge Talent til at blive Theaterdigter for det nationale Theater og sendte ham først til Göttingen for at studere Græsk og siden til Paris for der at studere de klassiske Tragediemønstre7°

samt faa en fransk Politur under Vejledning af Gesandten, Digteren Creutz.

Dette Ophold i Udlandet (1780—82) gav Lidners impressionable Aand dens afgørende Formning og Retning. Opholdet havde forsaavidt en uheldig Udgang for Lidner, som det kom til et Brud mellem ham og hans fornemme Mentor. Lidner lagde i den Grad Beslag paa dennes Gæstevenlighed, at han ikke blot plukkede Creutz's poetiske Manuskripter og pyntede sine egne Arbejder med de laante Fjær, men efterhaanden ogsaa forgreb sig paa hans Boger og Garderobe. Gesandten blev derfor ked af ham, og Lidner maatte i Unaade vende tilbage til Stockholm.

Men hans Digtning havde nu — ved en Krydsning af fransk og engelsk-tysk Paavirkning — fundet sin bestemte Form og Tone, og i de følgende Aar skrev han under et temlig forkomment Bohémeliv de Digte, der tiltrods for den Kellgren-akademiske Smag skaftede ham et stort Publikums Øre og Hjerte: » Spastaras Død ,

Aaret 1783 , »Medea og »Den yderste Dom«.

Formen — Verset og Stilen — er fransk. Alex-andrinernes pyntelige Pasgang klemmer endnu i Reglen om Tankerne og Folelserne, og med dem er hele den spirituelle og epigrammatiske Pointering bibeholdt. Lidners Popularitet blandt Folk af Smag har vel endog væsentlig beroet paa løsrykte Verselinier med Racineske Sentenser og »Sentiments«, dem han turnerede med stor Bravur. Tragedien Erik XIV«, som han skrev paa Gustav III's Bestilling, er især rig paa saadanne.

Fuldbaaren fodes den, som født til Storværk bliver t, »Alting forgaar, Monark! udødelig Æren er eller Jeg ene éngang dor, om du mig tro forbliver, — jeg tusen Gange dør, om du mig overgiver . Undertiden havdeLLDNER.

Lidner plukket disse meget gouterede Vers lige fra Pope eller Creutz.

Indholdet og Tonarten derimod er af den ny sentimentale Smag. Den franske Rococokultur var jo selv bleven mer og mer folsom, jo længer Aarhundredet skred frem. Watteaus Pastoraler og Hyrdindemoden i Klædedragten, Marivaux's hjertesyge Markiser og Borgerpiger og Greuzes naive Landsbydottre, Marmontels ædle og ulykkelige Belizar anslog omme Strenge i samme Sind, som nod Grécourts elegante Polissonnerier og Voltaires pompøse Tragedier. Det begrædelige Borgerdrama efter engelsk Paavirkning vandt ogsaa Hjerterne, og Rousseaus »Héloise« aflokkede Taarer i Kredse, hvor man ellers afskyede den revolutionære Genferplebejer. De to Venner Ehrensvärd og Oxen-stjerna dyrkede saaledes som unge deres »Héloise«, og man kan i den I7aarige Oxenstjernas Dagbog læse. med hvilke Rousseauske Følelsesudbrud paa Læben den unge Junker forførte sin Landsbyskonhed.

Men den af Naturanlæg og Opdragelse, af Pietisme og Svedenborgianisme saa særlig preparerede Lidner berusede sig i Göttingen og i Paris i en ganske anderledes Grad med hele den overskyllende Flom af Sentimentalitet.

Der var først den følelsessalige Svælgen i Med-kærlighed og Medlidenhed med Medmenneskene og alle levende Medvæsener: Rousseau, som under ømme Taarer vil kaste sig til sine Brodres Bryst, Sterne, der græder over et stakkels udpint Æsel, som gumler paa en Kaalstok, Claudius, der demokratisk forelsker sig i Bonden og Landlivet og fælder Taarer over vore sorte Brødres Slaveri, videre en Syndflod af Romaner, som udmaler unge elskende Hjærters Genvordigheder eller7°

grum Forfblgelse af Dyden, endelig de tyske Göttinger-ynglinges Venskabssværmeri og Dydssalighed.

Der er videre Trangen til Patos og Højtidelighed, det religiøse Behov til at tilbede og føie Andagt, Menneskeaandens genvaagnede Behov til at føie Tilværelsen som hellig og betydningsfuld, efterat Voltaires Skole havde gjort alt for at forflade og frivolisere den. Fra engelsk Puritanisme, fra de Reformertes Arne i Genf, fra Pietismen i de tyske Smaastæder ansloges paa hvert sit Hold de ny Toner. Young prækede Død og Dom over Dagens Lyst og løftede i Nattens Ensomhed sine Tanker mod det evige. Rousseau førte — i Trods mod Grinet og Salonselskabeligheden — Mennesket ud i Naturens Alvor og Ensomhed for at knæle ned i henrykt Tilbedelse af Gud. Og gennem Klopstocks religiøse Hymnedigtning brød en Aare af det tyske Gemyt frem: den svingfuldt højtidelige Begejstring, den strakte, andagstfulde Idealisme.

Saa er der videre Hjertets Oprør mod Samfunds-konveniens og Standsforskel, mod Forstandens Herredømme, mod alle Skranker for Lidenskaben, Instinktet, »Naturen Hjertets evige Ret prækes i Nouvelle Héloise, i Goethes Werther, i hele »Sturm- und Drang«-literaturen. En fordringsfuld Pukken paa Ret til Lyksalighed og en oprørsk Misfornøjelse med Livet, med Gud, fordi dette Lykkebegær aldrig kan tilfredsstilles — det er Youngs, Rousseaus, Werthers Verdenssmerte.

Af alt dette tog den impressionable Lidner varige Indtryk: baade af Young og Klopstock, af Rousseau og Ossian.

Hans Digtning er først og fremmest Medlidenhedens. Hvarhelst en usling finns, fran Nova Semblas tjäll till Ceylons brända dalar« dér vil han omfavneLIDNER

ham som Broder, — »Usling« betyder i Lidners Sprog en ulykkelig, elendig. Thi hans eneste Stolthed — siger han — er, at han har et Hjerte, og hans Vellyst« er at føie dette ved at udgyde Taarer. Det förste Digt, der nede i Lund gjorde hans Navn kendt, var skreven over en Ulykkeshændelse. Han vedblev at være Ulykkens Digter. Et stort Jordskælv i Messina, hvorunder en Moder finder Døden i Flammerne, da hun styrter tilbage ind i det brændende Hus efter sit Barn, — det var den Tildragelse, som han besang i Spastaras Død«. En ung elskende Mø, der af sine haarde Forældre begraves i et Kloster og dér giver sig selv Døden, var en Hovedepisode i Lidners andet berømte Digt: Aaret 1783«. I »Nouvelle Héloises« Aand holdes altid det elskende Hjerte for helligt; at ville kvæle dets Røst af religiøse Grunde er at tro med Hjertets Mord at Hjertets Gud behage. Hvad der syndes af Kærlighed, er ikke Synd. For dig, som selv har grædt , — apostroferer Digteren Kristus — kan Ømhed være Brøde?« Havde Pope og Voltaire eller KelIgren i moralske Oder forherliget Stoikeren i Modsætning til Kristendommen, da stilles nu »den ømsindte« op imod ham, der skryder af Zenos kolde Heltemod«: paa dennes Grav skal kun Tidsler trives, men paa den ømsindtes Grav skal en kurrende Due slaa sig ned og hver redelig Mand fælde Taarer.

Som den sublimeste Ømhed forherliges Moderkærligheden atter og atter af Lidner. Han klynger sig stedse til Mindet om sin tidlig afdøde Moder og erindrer hende i simple følte Digte. »Spastaras Død« er jo Moderhjertets Apotheose; det ledsages af denne poetiske Efterskrift: »Spastara! om mit Suk dig naaer, — hvor du med Engle er forent, — og du en himmelsk Skøn-7°

hed finder, — et Hjerte som Guds Tanke rent, — et Hjerte, som min Skæbne saarer, — Spastara! om du hende ser, — og hendes Sukke aabenbare, — at fra en elsket Son hun for: — da fly til hendes Skod Spastara! — det er min Mor!« I >Medeatragedien« forherliges atter Moderkærligheden gennem dens forvildede Modsætning.

Lidners grænseløse Medlidenhedsfølelse med Jordens Ulykker fører undertiden til en Revolte mod Forsynet, der har ordnet alt saa grumt. Han har noget af sin elskede Werthers Oprørskhed i sig, naar han udbryder: »Jeg kan ej salig bli' i Himlen, — om dér jeg Jordens Klage horer« eller tilraaber Gud med disse Ord, der vakte en Del Forargelse: »Med dig, om jeg din Himmel fik, — jeg vilde ikke Hjerte bytte!« Men i Reglen finder Lidner i Kristendommen en Barmhjertighedens og Medlidenhedens Religion. Hans meste Digtning har en religios Tone; i Miltons, Youngs og Klopstocks Spor digter han kristelige Hymner og bibelske Oratorier; og Gud er overalt den ømsindte« Gud, der ofrer sin Son af Medlidenhed med Menneskene og ved yttersta domen benaader alle Levende, saa at ene Satan nedstyrtes. Det Raffinement, hvortil Lidners Folelsesgour-mandise driver det, naaer sin Højde i dette Ønske overfor en, der har syndet af altfor megen Kærlighed: »Jag ville vara Gud, att kunna dig forlata — ock sedan menska bli, for att af glädje gråta.

Svømmer Lidner oftest i de ømme Taarer's Vellyst, er han imidlertid ogsaa Ærens og Heltemodets Digter. Hans egen uoverlagte Indskydelsesnatur henrives uvilkaarlig af al sorgløs Forvovenhed, og ogsaa i ham — som i Thorild — har, fra Barnsben af, Fædrelandets Æresminder og svensk æventyrlig ÆrestrangLLDNER.

været indpodede, Hos ham — som hos Bellman og Thorild — lyder Karl XII-tonen os imøde. Han ser i Fantasi, hvorledes Maanen, hyllet i Blod, straaler ned paa de svenske Vaaben, og hvordan Sejren staar og dypper sine Vinger i Muskovitens Blod, medens »det svenska lejonet, hur stolt! nu reser sig.« Og der er en for Gustavianerkulturen helt fremmed Klang i Lidners simple Fædrelandssang: O yngling! om du hjerta har

— att trampa faders fjät: — flyg till ditt fosterlands forsvar — do eller radda det!< Hans Tragedie Erik XIV begynder med Linien »Du ärans eget folk, af gamla göters blod.«

Det sublimt og tragisk heroiske er en Yndlings-tonart for Lidner. Spastaras heltemodige Selvopofring inspirerer ham Den amerikanske Frihedskamp begejstrer ham: Friheden »den stærke Himmelild, der gør Manden til Halvgud og Pigen til Heltinde. og Hæren, der drager frem under modige Frihedssange, »saa tusen Stjerner frem paa Himmelblaaet tindre (Fristaternes Banner). Belejringen af Gibraltar 1783 og den engelske Kommandants heltemodige Forsvar er skildret af Lidner med ildfuld Kamplyst: >Af Dødens hundred Gab en Morderkugle lyner.« Blodig aabner Bølgen Dødens Sluser og sluger tusindes Liv. Havet sukker, hvert Øje gnistrer Hævn. Gibraltar er ved at overgive sig, men Elliot staar frygtløs og »blotter koldt sit Bryst og viser sine Saar.« Man iværksætter nu et rasende Udfald. Skibe tændes i Brand; »hvor fordom Bølgen randt, nu Blod og Luer rinde.- Mandskabet klynger sig til Masten; til Himlen raaber de og Svar af Døden faar; — den salte Fraade op fra brustne Dybder gynges,

— og Kol og Mast og Folk mod Skyens Højder slynges.« Men i denne Rædslens Stund, da >med et7°

blodigt Blus om Havet Døden svæver«, taler Flaadens Admiral til sit Mandskab »med Stilhed i sit Blik, med Æren i sit Bryst«: »En tapper Død er mer end Livet uden Ære, — og en udødelig Død er Dod for Fædreland. — Se der den stolte Vold, som af Koraller glimrer, — omkring hvis Perlerand en mægtig Hvalfisk-svømmer, — se dér din Grav beredt for Millioner Aar, — det Vand, den sprøjter op, du faar til Ærestøtte 1 — den skyhøj er og klar, af ingen Marmor skaaren, — som Himmelhvælvet vid og evig som Naturen.«

Denne Stil — saa malende og billedrig og saa umiddelbart følelsesbaaren — er i Lidners Poesi noget endnu mere revolutionært end Tonarterne. Kellgren skriver, at Lidners Digt vil behage den, som tager store Ord for store Tanker, Feberfantaseren for Indbildningskraft, Konvulsjoner for Sentiments, det extra-vagante for det sublime, og som hverken spørger efter Orden i Tankerne eller Smag i Udtrykket. Det var i Virkeligheden heller ikke underligt, om denne den klassiske Smags Forkæmper syntes, at det var den gamle lohensteinsk-tyske Stil, den Stockholmsposten havde fort en Udryddelseskamp mod, — der nu stod op igen. Man kender herhjemme f. Ex. fra Bordings Gravdigte denne Efterrenæssancestil med dens højtravende Lyrik og svulstige Billeder. I Virkeligheden er det den samme germanske Lyrisme og Billedfantasi, der havde skabt baade Shakespeares og Miltons og Cowleys og Gryphius' poetiske Stil, — som nu kommer op, midt imod den franske klassiske Stil. Rundt om i alle de germanske Lande hænge de ny Digtere, bagom Klassicismen, sammen med Renæssancedigterne. Young er — bagom Dryden og Pope — en Fortsættelse af det forrige Aarhundredes Marinister med deres emfa-LLDNER.

tiske Lignelser og Hyperbler, og han har flittig læst sin Milton. Klopstock er paa samme Maade bagom Got-scheds Skole en Ætling baade af Herrnhuternes sværmerske Lyrik og af de fantasifulde og naturmalende Lohensteinianere, og han er tillige Miltons beundrende Efterligner. I Danmark hænger Evald umiddelbart sammen med Efterrenæssancens religiøse Digtning bagom Holberg. Og netop saaledes er Lidner, der er opdraget i den Gøteborgske literære Sfære, hvor man var noget gammeldags og ikke var naaet saa helt med i den stockholmske Franskhedssmag, — netop saaledes er han tildels en Fortsætter af den Dahlstjernaske Retning med dens svulstige Patriotisme og den Fru Nordenflychtske med dens passionerte Ømhed og Følsomhed.

Istedenfor den franske Stils forklarende og beskrivende Veltalenhed sætter Lidner de improviserede Stemningsudbrud, der ikke skildrer og udvikler, men umiddelbart vil meddele sig og overføre sig til Læserens Sjæl ved Smitte. Uordenen, Springene, Udraabene, de dristige Billeder, den stærke Farvelægning — det er altsammen en Idealisering af Sindsbevægelsens naturlige Sprog og vil virke som saadan. Det er Passionens løbske Fart, det stærke Indtryks Contusion, den øjeblikkelige Betagetheds Friskhed og Varme, som Lidners Lyrik vil give. For den gamle Smags velplejede Korrekthed og Klarhed maatte den forekomme barbarisk og tøjlesløs. Nutidslæseren river denne Stil med ved sit dramatiske Liv, naar den gengiver en Kamps Larm, en Ildebrands Forvirring, — ved sin ildfulde Henrevethed, naar Forfatteren pludselig kaster sig selv ind i Fortællingen med Udbruddet: »Spastara! om jag varit dér — jag vid ditt helga stoft, vid mina kanslor svar — jag

trotsat eld ock død, i faror mig7°

fördjupat!«, — ved sine dristige og stemningsfulde Billedudtryk, naar det hedder om den blinde, hvis Blik er opladt: til Øjet Sjælen flyr* eller om en Person: »Af Tidens tunge Plov hans Kind er furet bleven — i Øjet Engles Ungdom ler;« eller naar Gud skildres med Miltonsk Fantasi: han bedækker sit Hoved med Natten, hans Fod er i Seklers Dyb, hans Arm naaer Himlen; som en Flod strømme Himlene fra hans Fødder, og Almagten tømmer sin Kilde for at gyde Stjernerne i hans Spor, — endelig ved den fantasifulde Maade, hvorpaa Naturomgivelser ofte er stemt sammen med Handlings-indholdet, f. Ex. i dystre, skræmmende Nattebilleder. Og istedenfor den klassiske Stils blege, abstrakte Vendinger og Udtryk, der kun vagt og fornemt omskrev Tingene, træder her hos Lidner en farvet og konkret Stil imøde, der gør os de nedramlende Bjælker, den kvælende Svovlregn anskuelige, eller Aftenrødens Purpurskin, som svømmer paa Kornmarkens Bølger, og Vestenvindens Aande, der vugger Græsset. Lidner maler, hvor selv Naturdigterne« blandt Gustavianerne beskriver.

I sin Natur og i sin historiske Stilling har Lidner store Lighedspunkter med vor Evald, hvor meget denne end staar over ham som Menneske og som Kunstner. Begge er af Naturen holdningsløse, impulsive Stemningsmennesker — let rørte og let begejstrede — og af en Indbildningskraft, som uophørlig omdigtede Virkeligheden for dem. Begges Barndom er under stærk pietistisk Indvirkning, begges Ungdom regelløs og omtumlet. Og begge møde de, saaledes prædisponerede, den europæiske Følelsesbølge og optages ganske i den: blive Youngs og Ossians, Rousseaus og Klop-8o FRU LENfJGREN—LEOPOLD.

stocks Beundrere og vier deres Sang til de omme Følelsers Vellyst og »Algodhedens« Forherligelse.

VI. FRU LENNGREN—LEOPOLD.

»Tjusarekungen < var falden paa Maskeraden for Anckarstrøms Pistol. Det var Frihedstidens Aristokrati, som hævnede 1772 og 1789, og det var fransk Jakobi-nisme, der havde givet de misfornojede Anvisning paa at lægge Haand paa Kongen. Men et Tilbageslag fulgte i Sverig Mordet i Hælene, ligesom et almindeligt europæisk Tilbageslag mødte det franske Jacobiner-regime. Efter Gustav IITs liberale og oplyste Tid fulgte Gustav IV Adolfs politiske og religiøse Reaktion, — henved 20 Aar af voxende Lysskyhed og Aands-undertrykkelse. Det Tempel, Gustav III havde indviet til de glade og skønne Muser, lod hans bigotte og aandløse Søn lukke.

Saaledes gik Sverig fra det gamle Aarhundrede over i det ny. Øverst, som en Mare over Landet, en Konge, der var begyndt med redelig og alvorlig at ville opfylde sine Pligter og syntes helt at hylde sin Lærer Rosensteins Program »Alt for Nytten, intet for Skinnet,« men i hvem efterhaanden en sneverhjernet Indbildskhed og Egensindighed tog til, som Omgivelserne allerede havde iagttaget hos Barnet, fra det laa i Vuggen, prydet med Serafimerordenen.

Hoffets Liv var med et Slag forvandlet. Der brugtes lige saa mange Penge som før til Pomp og8o

Etikette, men al Glans og Lystighed var borte: alt var tyst, stift og kedeligt. Kongen gik om og sagde intet, krævede den mest militæriske Honnør, men hilste sjælden igen. Alle Embedsmænd, ogsaa Hofdamerne fik Uniform. Den lille muntre og naturlige Prinsesse, Kongen havde hentet sig til Dronning fra Baden, følte sig snart som i en levende Begravelse, og hun saae sin Yndlingshofdame forvist fra Hoffet af Gemalen, da denne en Dag havde overrasket Dronningen i det grove Brud paa Etiketten at overvære hendes Toilette.

Era Hoffet udgik Trykkefriheds Indskrænkninger, Forfølgelse mod alt, hvad man dengang kaldte Jacobi-nisme,« Anklager for selv den mindste Uorthodoxi i Religionen. Da Upsala kom i Ry for Kætterier i Politik og Religion — det var navnlig Ytringer og Viser fra private Punchesold, man havde rapporteret, — rejste Kongen selv derop, holdt en Tordentale til Konsistorium og frasagde sig Protektoratet over Universitetet. Præsterne modtog et Cirkulære om ikke at præke Filosofi, men holde sig til Guds rene Ord. Rigsdag blev længe ikke indkaldt, endelig tvang Aar 1800 Pengenøden Kongen til at sammenkalde den, men han regerede den helt, dels ved Magtsprog,

dels ved at købe Stemmer blandt Adelen, — den eneste af Stænderne, der vovede at kny. Der udstedtes Forordninger mod al Slags Luxus, Mandfolk maatte ikke gaa i Silke; Likører, fine Vine forbødes, og tilsidst al Kaffedrikning. — Alt, hvad der hed Literatur og Filosofi nedkuedes mistænksomt.

Hvorledes levede Gustavianerne under disse Jern-aar?« Formynderregeringen havde begyndt med at suspendere det svenske Akademis Møder, og Akademiet forblev stadig mistænkt. Siden lukkede Kongen The-8o FRU LENfJGREN—LEOPOLD.

atrene. »Stockholmsposten« var stærkt i Unaade og under Opsigt for sin frisindede Tone. Den yngre Gustavianer Leopolds Extrapost,« der i Begyndelsen holdt mere til hojre, maatte snart gaa helt ind paa Grund af nogle religiøst missliebige Artikler. Af den gamle Stok var Kellgren død 1795; ved Efterretningen derom sagde Reuterholm blot kynisk: Altid én Fantast mindre. Og ingen havde Bud efter hverken Rosenstein eller Adlerbeth fra Hoffet, og Leopold, som i Gustav III's sidste Aar havde boet og levet og aandet i Slottets Sale, saae sig og sin Hofmuse uden Husly.

Men man træde ind en Vinteraften i Beridareban-gatan No. 21, det Lenngrenske Hus, hvor »Stockholms-posten«s Udgiver, Kellgrens gamle Ven, Assessor Lenn-gren og hans digtende Frue Anna Maria hår deres Hjem. Dér finder man en lille udvalgt Kreds af de husvilde Akademikere samlede om Fruens Thebord.

Salsuiten udad til Gaden er forbeholdt Selskaber og notable Besøg. Dér er Stadsestuen i rødt Damask, med Divansbord og forgyldt Pillebord med Marmorplade, og indenfor det en Thesalon i grønt Silke, med et lille Sybord, et lille Skakbord, — en Voltairebuste af fint Sévresporcellæn og Hillestrømske Landskabsmalerier og Genrestykker paa Væggene. — Men Husvennerne føres til daglig ind i det lille beskedne Værelse til Gaarden, der er Fruens Dagligstue. En lang, tarvelig Sofa langs Væggen, foran hvilken nu Thebordet og Taburetter er flyttet hen, et Sybord med Messingornament, et Spillebord, nogle perlefarvede Stole i den kedelige »style Louis XVI« — det er hele Møblementet. Og dér sidder nu de gamle Parykherrer: den lille vittige og komplimenterende Leopold . . den lidt plumpe og tunge Hædersmand Rosenstein . . den gamle, stive

Gyllenborg, Verldsföraktarens < og »Årstidernas« Digter, — blandt de yngre Adepter af Akademiet Silfverstolpe, som ved sit frisindede Oplysningsstandpunkt har paa-draget sig Regeringens Mistanke. Manden i Huset, Assessoren, gaar op og ned ad Gulvet, siger ikke meget og gnaver gerne lidt. Men Husets Genie, Sjælen i Kredsen er Anna Maria, der nu gaar om og skænker The i ægte Rørstrandsk Porcellæn, — lille og fyldig i den simple huslige Kjole med en stor gennemsigtig fichu ned for Brystet, temlig aaben i Halsen; det pudrede Haar, der er holdt sammen med græsk Haarbaand efter ny fransk Mode, hænger i Krøller ned omkring Ansigtet med den kvikke Opstoppernæse og de livfulde Øjne. Hele Formiddagen har hun staaet i Køkkenet, og den pilne og rene Dukkestue viser, hvor vel hun passer sit Hus, samtidig med at hun som den kvikke og gratiose Skønaand véd at samle Tidens begavede Mænd om sit Thebord (K. Warburg: A. M. Lenngren).

Scenen minder om Bakkehuset i Rahbeks og Fru Rahbeks Tid, — men Tonen er tildels en anden. En Aftenglans fra Gustavs Hofdage ligger endnu over den lille Kreds, — ogsaa Fru Lenngren fejrede i den Tid som Mamsell Malmstedt sine første literære Triumfer ved Operatexter og temlig vovede Poesier efter det franske. Man sidder og siger bonsmots og giver hinanden Charader at gætte; de gamle Kavalerer og Fruen holder Vittigheds- og Galanteri-turneringer, der mangen Gang strejfer ind paa det ekvivokke. Saa hakkes der lidt paa Regeringen, paa hele den triste og tunge Tid, de føie sig halvfremmede i, der tales lidt om Bonapartes sidste Sejre . . men især bliver man ikke træt af at opfriske Anekdoter fra »tjusarekungens« Tid. Anna Maria maa tage sin Guitar frem og akkompag-8o FRU LENfJGREN—LEOPOLD.

nere sig selv til en Sang, og Assessoren rober, at hun just har skrevet et nyt Digt, og nu noder Leopold hende saa længe, til hun med passelig Undseelse og Fordringsloshed endelig rykker frem med det og naturligvis hoster almindelig Bifald.

Underlig tager den Gustavianske Kultur sig ud, omsat her i en borgerlig beskeden Sfære og uvilkaarlig paavirket af den ny Tidsluft, skønt i Opposition til den.

Overfor Thorilds ensomme og rasende Anfald havde den akademiske Smag klaret sig stolt. Latteren havde vendt sig imod ham, — det Kellgrenske Vid, som han af Instinkt hadede —, og han var endt med at gøre sig umulig og var nu ude af Spillet. Ingen tog endnu hans Gerning op, og heller ikke Bellman og Lidner havde betydende Disciple. Ogsaa imod alle de mystiske Retninger, der under Form af hemmelige, religiost-filantropiske Selskaber eller spiritistiske, magne-iske, somnambulistiske, alkymistiske Experimenter bredte sig over Europa i 70erne og 80erne — Menneskehjertets Trang til Mystik, der midt under Oplysningstiden voldsomt tog sig selv Ret —, havde Oplysningens Venner kæmpet sejrrig. Paa svensk Bund havde ellers disse Bevægelser fænget stærkt i det fantastiske, mystisk grublende Folkegemyt. De hemmelige Selskaber havde under Kongens Broder, Hertug Karls Forsæde floreret rigt ved Gustav III's Hof, og der holdtes Aandeseancer i Gripsholms Kirke og et hemmeligt Guldmageri paa Drottningholm. I >det exegetiske og filantropiske Selskab indgik Somnambulisme og dyrisk Magnetisme Forbindelse med den indenlandske Svedenborgianisme, som paa samme Tid greb vidt om sig i mange Samfundslag. Imod alt dette rettede Kellgren nu allerede i 1787 et dødbringende Skud, da han opfordrede til

Dannelsen af et Selskab pro sensu communis, stiftet stil Minde om den fornuftigste Mand, Jorden har baaret. Englænderen John Locke«, og til dette imaginære Selskab indgav et Digt over en af de Theser, Selskabet foregaves at have opstillet: »Man har ikke Snille, fordi man er gal Heri kalder han Svedenborg »slet og ret en Tosse«, angriber ogsaa den Thorild-Lidnerske »epileptiske Poesi « som en skjult Aandsfrænde af al denne Mystik og bekæmper sluttelig al Religion som Sekt, alene Fornuften er en almen Lære«, Og, som altid, fik Kellgren Latteren paa sin Side, det exegetiske Selskabs Tidsskrift blev forbudt; snart svandt ogsaa Modedaarskaberne mer og mer hen, og Oplysningens og den sunde Smags Sol lyste igen over Sverig.

Men her som overalt gav Revolutionen det 18de Aarhundrede Grundskuddet. Dér saae man jo Oplysningens Frugter. Allerede 1792 maatte Kellgren med sin smukke og vittige Fabel »Lysets Fjender« (efter Wieland) forsvare det 18de Aarhundrede mod den begyndende Obskurantisme. Morsomt skildrer han her, hvor ubelejligt Lyset kommer for alle, — for de sovnige, hvem det skærer i Øjnene, for Krøblingen, der i Mørket har siddet og pralet af den Lykke, han gør hos Kønnet, videre for Tyven, for Sværmeren osv., alle skrige de op mod Lyset og lægge Raad op mod det; én foreslaar saaledes at gøre det til Regale, for at det ikke skal misbruges. Og der kommer Efterretning, om at »paa Søder« er der udbrudt Ildebrand ved uforsigtig Omgang med Lys, og nu gribes alle af Skræk for, at Ilden skal brede sig til »Norr« (Stadsdele i Stockholm, men Allusion paa Revolutionen).

Prosasidestykket hertil er Rosensteins Forsvarsskrift for Oplysningen«. Det er skrevet 1789 som en Apo-8o FRU LENfJGREN—LEOPOLD.

theose for Aarhundredets Oplysning imod Rousseau, og et senere Tillæg vender sig mod dem, der gor Oplysningen ansvarlig for Revolutionen. Oplysning er ikke straks Jakobinisme; den bæres af Menneskets ædleste Drift og er ikke det samme heller som Polyhistori; selv Grækerne var ikke oplyste, thi de troede paa Orakler og holdt Slaver. Oplysningen bestemmes som »et rigtigt Kendskab til Naturen, der lærer os at anvende og styre den til vor Lykke og Tilfredsstillelse; et sandt Kendskab til Menneskene, som lærer os at blive lykkelige i Samlivsforhold; en ret Kundskab om Midlerne til at gore Samfundet og den enkelte lykkelige.« Og ret i det 18de Aarhundredes Aand er Ideen om en Art populær Oplysningskatekisnuis: Et af de største og vigtigste Arbejder, som en omfattende Aand kunde paatage sig, var at samle de Opdagelser og Sandheder, som det for Mennesket er vigtigst og nyttigst at kende. En saadan Bog kunde faa Navn af Menneskets Filosofi. Om den blev skreven rigtig, ønskede jeg, den blev læst af alle«. Alt kan udrettes ud fra Oplysning. Den rette Filosof behøver ikke praktisk Erfaring og Øvelse; sæt ham lige fra Studerekamret ved Statens Ror, og han skal vide at styre det ud fra sit »Forraad af klare Grundbegreber, sin Samling al beviste og erkendte Sandheder, sin Vane til at tænke i Orden og

System«. Det er det 18de Aarhundredes Doktrinarisme i dens stolteste Selvtillid!

Imidlertid: den ny Tids Luft var ikke god for den gamle Kultur. Oplysningens Sag var kompromitteret, og Aarhundredets store Reformforhaabninger var strandede. Frihedsidealerne havde tabt deres Bærekraft; paa den stolte Optimisme fulgte Skuffelse og Tomhed. Man kunde ikke længer vedblive at være Ideolog og86

Doktrinær, man maatte fortvivle eller blive Opportunist. Den moderate oplyste Conservatisme. som Burke repræsenterer, adopteres nu af mange af det 18de Aarhundredes Mænd. Man mærker det strax i Begyndelsen af 90erne i »Stockholmspostens og »Extrapostens« Artikler, hvorledes der tages Reb i Sejlene, hvordan Tonen bliver alvorligere og adstadigere, mere maade-holden og resignert, mere borgerlig moralsk og mere jævnt realistisk Et konstitutionelt engelsk Monarki fremstilles som den lykkeligste Regeringsform, Ægteskabet forsvares som nødvendigt at opretholde, det udvikles, hvor kimæriske Friheds- og Lighedsdromme er. — Saa ligger heller ikke Hoflivets Glans om Digtningen, og en for hele Sverig æresyg Konge beaander den ikke. Hvem skal nu begejstre eller lade opføre fædrelandshistoriske Dramer som Keligrens »Gustaf Wasa« eller Leopolds »Oden«? Til hvem skal man istemme Smigeroder eller turnere galante Impromtu'er paa Vers? Tidsbegivenhederne drøne ogsaa for alvorligt derude, og Reaktionens Luft hviler for mørk og tung over alt.

Saa bliver da Tonen i Fru Lenngrens Salon naturlig og nødvendig den, man nu kan studere i hendes Idyller og Satirer eller i Leopolds Satirer og Læredigte: tørt kvik og vittig, men uden dristig Overgivenhed, uden den Vittighedens Lyrik, som var Voltaires eller Keligrens, — en jævn, jordisk sund Sans, som behager sig i det middelvejs og trivielle, tvertimod alle Tidens unge Fusentaster og Fanatikere til højre og venstre, — endvidere: mere prosaisk og virkelighedsnær og mere tungt didaktisk end den letflagrende og fantastiske Operasmag under Gustav III, — lidt borgerlig-moralsk, endog med en modereret Rousseauisme, og iagttagende Hverdags-8o FRU LENfJGREN—LEOPOLD.

livets Kreds snart med nøjsom Tilfredshed, snart med dadlende Kritik over Udvæxterne. Medens det literære Frankrig ganske er gaaet under i det politiske, breder ogsaa nu tysk Filosofi og tysk Literatur sig paa Markedet; og Gustavianernes Kreds, der tidligere med Foragt har set paa alt tysk, begynder nu at paavirkes, saavel af den populære Moralfilosofi hos de noget flade og vandede Oplysningshumanister som Mendelsohn, Garve m. fl som af den borgerlige Idyl i Voss', Præste-gaardsbilleder, den hyggelige Drikkevise hos Gleim eller hos vor Rahbek, ogsaa den retoriske og didaktiske Veltalenhedspoesi i Hallers af Pope paavirkede Lære-digte eller i Schillers pompøse Tankeoder. Kredsen af Digtarter, der nu dyrkes, er da højtidelige Læredigte, snusfornuftige Leveraad, sat paa Vers, satiriske Sil-houetter fra »Selskabet« og endelig beskedne Hverdags-idyller.

Leopold er den betydeligste og den herskende Aand blandt disse FTtergustavianere.

Han kom i den 1 ite Time med ind i Gustav III's Kreds, var endnu ikke med ved Akademiets Stiftelse, men kaldtes just i samme Foraar (1786) til Stockholm og til Hoffet fra Provinsen, hvor han som Huslærer hos en fornem Familie havde lært sig fine Manerer og havde gjort sig bekendt ved en pompøs Smigerode til den nyfødte Kronprins. Udgaaet Ira et lille Tolderhjem i Stockholm, havde han iøvrig allerede som Dreng faaet fransk Undervisning; i Skolen havde den tidlig modne Mønsterdreng høstet Ros for sit pyntelige Latin, og siden havde han lagt sig efter Modefilosofferne Locke og Condillac. Snart er han Gustav III's intimeste Haand-sekretær og Hofdigter, kan optræde protegerende overfor8o

Kellgren og er blandt de første, Akademiet vælger ind i sin Midte.

Her viser den unge Leopold sig hurtig at tilhore en noget anden literær Retning end Kellgren. Det var ikke tilfældigt, at han ved sin første Optræden nærmest havde følt sig paa Parti med Thorild mod »behagens skald«. Istedenfor de lette, frivole Genrer er det pompøse Oder og almenfilosofiske Reflexionsdigte, han dyrker. Hans Naturel er tungere og tørrere end den Gustavianske Tone; tænksom, som han er. og af et sygeligt, bittert Humør, filosoferer han over Menneskenes Ringhed og Livets Intethed; han har ogsaa mindre gaaet i de franskes Skole

end i Popes og den engelske Læredigtnings. For at imødekomme Kongens Theatermani skriver han Tragedien Odin« —det 18de Aarhundredes filosofiske Tragedie par excellence i Stil med Addisons Cato eller Voltaires Mahomet ; ligesom hos Voltaire Mali o met fremstilles her Asernes gamle Drot som en Oplysningsfilosof og Oplysningsdespot i Josef Ii s Lignelse, der gør Mirakler for at dupere det overtroiske Folk, inen selv er ganske fordomsfri og oplyst og vil opdrage og oplyse sit Folk. Med Fornemhed er selv den svageste Lokalfarve holdt borte, — Leopold erklærer selv, at han ikke vil daare og kildre Indbildningskraften, men skrælle det ædelt og alment menneskelige ud af det tilfældige Hylster —, og det hele er holdt i det stiveste Snit, den ensformigste og farveloseste Retorik; Leopold fordrer udtrykkelig i sin Sceneinstruktion, at intet Ord maa siges naturlig, men skal »være ophøjet til ædel Værdighed«. Iøvrigt er det i Læredigte og filosofiske Oder, at han fuldest giver sit Selv Udtryk, og henimod Aar 1800 naaer han i disse, saavelsom i sine Prosaafhandlinger, til modnest at udforme en Livs-8o FRU LENfJGREN—LEOPOLD.

filosofi, der snart blev toneangivende Parole i de dannede Kredse og derfor har Krav paa tydelig at lægges frem, — saa trist og tom denne fin-de-siécle« Livsanskuelse stirrer os imode ud af den Leopoldske Digtnings kolde Elegance.

Det er Humes, den yderste Konsekvens af Aarhundredets Skepticisme baade overfor Livets moralske Værdier og overfor Erkendelsens Evne til at fatte Sandheden, — som nu tilmed, efter Aarhundredets store Skibbrud, har faaet en saa bitter og storartet Bekræftelse. Gruble ikke i Metafysik, det er ørkesløst. Spørg ikke efter Grunde og Retfærdighed, du faar intet Svar. Lykkelige ere Dyrene; aldrig drev Naturen dem at vinde — Lys, som ej for dem er sat, — for at alle Steder finde — dog tilslut kun Løgn og Nat . Og en rolig, korrekt Menneskeforagt berøver Livet alle Værdier. Hvad er Venskab? Hvad er Kærlighed? Hvad er Heltemod? — alt er tomt Intet, svarer Prædikerens hos Leopold. Og Idealerne. Hvad er en Republikaner? En laset Lærd, hvis plumpe Bog mod Konger — forlanger et af to: Mont eller Republik.« Hvad er Friheden? Spørg Revolutionen! Se »Mennesket lykkeliggjort af Bødlen og hans Søn (Danton). Og Troen paa Forsynet? »Himlen, snakker du, har mig — til sit Billed villet gore. — Gak, at med forundret Øre — høre Afgrunde og Himle — med Haanlatter svare dig.« — Der kan være en kraftig Passion i denne Nihilisme, som gør den helt poetisk, naar Venskabets hele Gøglespil blottes eller Alderdommen skildres bittert og trist, »da Møllerne ej længer maler — og Huset ryster i sin Grund — og Tinderne alt nogne staar — og Mørket bryder ind igennem Vinduesruder, eller naar Digtet «Ved Aarhundredets Slutning« begynder9°

FRU LENNGREN

—LEOPOLD.

med storslaaet Retorik: »Stormen har fattat det mensk-liga sinnet — folkslagen uppstä med rytande mod .... märkta med »Natt« stå i verldsödets bok — kommande tider«, eller naar der endelig til den dodelige, der kræver Regnskab af Forsynet, tales saaledes: »Ryk ej af Rettens høje Hænder — dens Vægtskaal, dens Regeringsstav, — Spørg ej: hvi disse Stæder brænder — sporg ej: hvi svulmer dette Hav? — Fjernt fra din Kreds sin Slyngning gemmer — den Kæde af en Ordnings Bud, — hvis Del du ser, hvis Alt du dommer. — Din Aand vil maale den og glemmer: — den sidste Ring, den holder Gud . Her er virkelig noget af Schillers Tankepatos, — som Leopold ogsaa beundrede og er meget paavirket af

Istedenfor en kraftig Verdensfornægtelse bygger Leopold nu sin blaserede og illusionsløse Livsanskuelse paa dette øde Intet. Det er det antipoetiske hos ham. Hans Moralfilosofi hjælper sig med en Mennesket medfødt »Moralfølelse , der lærer os Guds Existens og en Udødelighed tiltrods for al Forstandens Skepsis. Og hans Poesi docerer, at en Gud, vor svage Slægts Ven, har til vor Trøst sat Forblændelsen ved Indgangen til Livets Ørken. Ve os, naar engang Oplysningens Haand river Dækket fra Verdens Øjne og med sit Blus blotter »det Intet, som belønner os, — og den Forvildelse, os leder . Religionen er en saadan trøstende og ansporende Illusion, der skal »ledsage os til Dyd og trøste vore Dage Et beskedent Maal af Lykke kan vi ogsaa berede os trods al Livets Intethed. »Gudfars Vise« — der beundredes som Levevisdommens gyldne Ord — holder et saadant prosaisk Livsopgør: »Tarvelig Bolig, sparsomt Bord, — Mors og Døtres Hygge, — fromme Hjerter, glade Ord — udgør

»Stort Palads maa halvbygt staa, — lidet Hus blir færdigt». »Orden gør al Møje let, — læg den Lov paa Sinde«. »Ødsler du i unge Aar. — du som gammel tigge1"! — Monten, én kun, naar den gaar, — yngler, naar den ligger«. Der er en villet Trivialitet og Jord-snusertone heri; -Resignationens Tidehverv« — som Perioden er bleven kaldet — føier Trang til at tage jævnt og realistisk paa Tingene og se dem, som de er. Det hele Livssyn hos Leopold kan ogsaa undertiden, netop i denne bevidste Trivialitet, være af en vis varig Sandhed og Skønhed; man føier, hvor alvorlig Livets almene Gang og Vilkaar fylder ham, og med hvilken paa sin Vis filosofisk Sans han fæster sig ved det centrale og normale i det. Men denne store Positivitet i Livssynet gør rigtignok, selv hvor Leopold søger at præke en virkelig human Moral, denne aldeles svingløs. Udover Dyder som at være godgørende mod fattige, hjælpsomme mod ulykkelige løfter den sig ikke. Dens Bud er »Gør godt«, dens Rod er den oplyste Velvilje for Menneskeheden. Den er fremfor alt ingen Catomoral, den kræver overalt Akkomodering: »Naturens første Bud dog Samlivsloven er, — og Menneskets første Pligt at gøre denne mulig«. Derfor ikke støde an! ikke buse kynisk ud med Sandheden! >1 Sandhed som i Dyd, min Søn! hold stedse Maade!« Ikke sætte sig op mod de store! »For menneskelig Ordnings Skyld, for hvilken alt bør ske, — boj for den høje Daare ned dig, — men dybt, saa dybt, min Søn! at han ej ser dig le.« Det har vor rygsmidige, men nok i sit Hjerte skoptiserende Hofmand altid selv befundet sig vel ved. Man ser, hvor aabent, under denne Bankerot paa Idealer, en Selskabets og »det passendes« Moral prækes. Selv at ældes og dø bør man gøre92

med Velopdragenhed. Forstaa den svære Kunst at ældes anstandsfuldt, — Naturen være her din Trøst som og din Regel. — Den Sol, der synker ned, endnu sin Skønhed har — og Skibet, som fra Havs sig ind mod Havnen trækker — med sagte vugget Fart og sammendragne Sejl — behager end vort Syn og holder Blikket fast.«

Det gode Selskabs Tone og Takt udgør ogsaa Leopolds æstetiske Sans. Hans Væsen øvede et Trylleri over Omgivelserne ved dets fuldkomne Elegance og Finhed. Her var ingen Affektation, men Verdensmandens hele Tvangfrihed, og dog en instinktmæssig Sjælens Tugt og Dannelse, for hvilken den gammeldags Sirlighed og Artighed var gaaet over til at blive helt Natur. Hans Prosastil og hans Digtning bevæger sig paa samme Maade altid i Selskabstoilette og altid med fuldendt Naturlighed deri: stedse har Tankerne klaret sig og ordnet sig, for at træde frem i en tiltalende og lettilgængelig Form, aldrig faar Følelserne Lov at trænge sig frem i fri Tilstand, men først naar de kan tale deres Sag i veltalende og beherskede Ord; en vidtdreven Renheds- og Ordenssans skyer alt overdrevent og affektert som ikke »god Tone« og lige saa alt plebejisk og slobroksagtigt. Og saaledes forfulgte ogsaa Leopold i sin bidende Kritik, der efter Kellgrens Dod herskede diktatorisk, al Unatur og al Plumphed som daarlig Tone, — det hysterisk overspændte i Lidners Lyrik saavel som det gement anstødelige i de Bellmanske Djurgårdsballer og »Krolag af halvdrukne Doblere«, det fornuftstødende i de tyske Spøgelses-ballader og det sentimentale i de tyske Romaner, der begyndte at vælte ind. Hans Afhandling Om Smagen« (1801) udtrykte, midt under den fra Tyskland alle-8o FRU LENfJGREN—LEOPOLD.

rede indskyllende babyloniske Smagsforvirring, en paa sin Vis klassisk Purisme — en Naturlighedens og Anstandens Kodex overfor Paradoksi og Eflektjagt, overfor det højtravende og fadt sentimentale eller det fantastiske.

Er Leopold — som man har sagt det — Periodens »Kulturminister«, saa er Fru Lenngren dens Muse, og udtrykker han Tidsretningens mandlige Pol, betegner hun dens kvindelige. Naar hendes Mand indførte et Vers af hende i sit Blad, var det inden en Uge paa alle dannedes Læber, Leopold kaldte hende Sverigs største Digterbegavelse ved Siden af Kellgren, den gamle Gyllenborg oplæste i Akademiet en Ode til hende, og Akademiet tildelte hende en Aarspenge. Imedens gik hun beskeden og huslig i sit Køkken, lod sig aldrig se med Pen og Papir og gemte sine Bøger under sit Syskrin, og hun rodmede ærbart, naar nogen gjorde Hentydning til hendes Forfatterskab.

Engang som ung under Gustav III havde Mamsell Malmstedt, Datter af en lærd og stridslysten Professor i Upsala, været lidt af en emanciperet Blaastrømpe. Hun var bleven opdragen og oplært sammen med sine Brødre,

hun havde Fru Nordenflychts frie Forbillede at se op til, og hun lod Veninderne skumle over hendes gammeldags og usoignerede Dragter og over, at hun ikke kunde låve Mad, men hun hævnede sig paa det lille Ravnekrogsselskab ved at skrive morsomme, livlig dialogiserede Satirer over Damernes The-Passiar, skrive Bellmanske Imitationer af usnerpet Lystighed og forresten bagtale hele Filisteriet i kække Rimbreve, hun vexlede med en Ven af sig, en ung Officer. Hun begyndte allerede ved Bearbejdelser af franske Opera-texter og galante Fortællinger paa Vers at vinde sig8o

et literært Navn ved Gustavs Hof; men saa giftede hun sig, mindre af egentlig Elskov end for ikke at falde sin fattige Familie til Last, med Lenngren, Kellgrens Medredaktør af »Stockholmsposten«.

Fra da af (1780) er det, som om hendes Ungdoms oppositionelle Blod sætter sig; hun faar i sit Husliv en Virkekreds, som hun med sin muntre Virkelyst gaar op i, og hun skaber sin Mands Hjem til den hyggeligste og aandfuldeste Salon. Hun nojes nu med — under Kellgrens personlige Paavirkning — anonymt at skrive smaa Epigrammer, Selskabsviser, kvikke og gratiose Tilfældighedsdigte efter fransk Monster. Slet ikke erotisk anlagt og barnløs under hele sit Ægteskab, udviser Fru Lenngren i sine Digte en Kvindes hurtige Observation, knas-tørre Forstandsvid og yderst positive og praktiske Blik paa Livet.

Men nu efter Kellgrens Død og i den nye Gustav Adolfske Tids Atmosfære undergaar hun med en Kvindes Modtagelighed endnu en delvis Paavirkning af noget nyt. Hun bliver ved med at være den kvikke Skønaand, der godt kan udvexle en frivol Vits med Leopold, godt kan spøge uærbødig med de kristelige Dogmer og har Voltaires Sévresbyste i sin Salon. Hun gør ligesom Leopold Nar af de uhyggelige Burgerske Skræmme-ballader og af den overfølsomme Smag. Og hendes Digtning forekom allerede mange af de reaktionære temlig gustaviansk letfærdig og ugudelig. Men hun giver sig nu til at læse den nyere danske Poesi — Rahbek og Baggesen —, de engelske og tyske, følsomme Romaner og Voss' Præstegaardsbilleder; Rousseauismen og den borgerlige Kultur begynder at faa Tag i hende. Ogsaa begynder hendes eget jævne, borgerlige Udspring og det herrnhutiske Følelses-FRU LENNGRF.N—LEOPOLD.

sværmeri, som havde hersket i hendes Fædrenehjem, men som hun siden var voxet saa grundig fra, at gore sig gældende i hende. Som det var bleven Mode i de borgerlige Romaner og Skuespil, sætter hun stille borgerlig Familieidyl op mod de fornemmes hoffærdige og letfærdige Selskabsliv. Som de engelske Landlivs-digtere eller Voss stiller hun Herregaardes og Præstegaardes Liv op mod det larmende, spredende Byliv. Bomenes uskyldige Liv skildres med sodligt Vemod i samme Tone som i Baggesens »Da jeg var lille<. Og Kvindens Dyder bliver for hende som for Rousseau — i Modsætning til for det 18de Aarhundredes aandfulde Salondamer — stille og ærbar Huslighed. Blaa-st røm pen søger nu at glemme sit Latin, koketterer med sit Køkkenforklæde, og i sine bekendte Vers: Til min Datter, ifald jeg havde nogen« indskærper hun: Vor Politik er Toiletten, Kvinden skal ikke studere Aviser, og hvis hun i det hele skal læse, »da gør det kort, at Saucen ej skal koge over ; og hun slutter affektert: »Nu er min lille Præken endt — og til min Søm jeg gaar tilbage.«

Saaledes viser Fru Lenngren sig i sin Digtnings Glansperiode mellem 1793 og 1800: let og forstandigt jævnende Voltaire og Rousseau med hinanden, — altid af en sund Munterhed, aldrig sværmerisk, men alligevel med et klædeligt Stænk af Følsomhed, — altid af en jævn bonsens, men koketterende lidt affektert med enkel Naturlighed og Kvindelighed, — altid verdslig og tilsyneladende fri, men dog med et begyndende Stænk af »cant«.

Som Leopolds er hendes Digtarter Satire, Læredigt og Idyl.8o

Hun tegner Hogarthske Livssilhouetter — ikke saa kluntet didaktiske som Englænderens, men dog altid med »Moral«, og kvikke og vittige mer end egentlig humoristiske. Det gaar især ud over Aristokraterne. Der er den hoffærdige »Froken Juliane« — »skeløjet og lang, gik paa Fødderne ind — af Fødsel og uhindret Vane —; lydig

sin Moders Raad bærer hun Næsen i Vejret og afviser ustandsmæssige Bejlere, men maa tilslut som gammel Jomfru »Ætten til Rædsel med I.ens-manden knytte — det hellige Ægteskabsbaand . filler der er den aldrende Naadigfru ved Toiletten, hvis Kammerpige med alle Slags Skønhedsmidler maa dække over Alderens Skader. Eller den unge Modelaps' Dag skildres i korte, rammende Træk og ligesaa Verdensdamens Levnedsløb. Om hendes Enkestand hedder det: Lykkelig paa Skæbnens Bud — slipper af sit Aag hun ud — klæder sig i Sargeskrud — kober Doktor Bälds Postille, — vrager sin Gemals Portræt — sine Børn forkæler ret — snakker dydig, handler slet — frygter Gud og dømmer ilde.«

Endnu mer yndede var Fru Lenngrens Præste-gaardsidyller. Man fejrer — som hos Voss — Præstens 70aarige Fødselsdag: fra om Morgenen af tripper den gamle Præstefrue om med Nøgleknippet, der bages og koges, og Born og Svigerborn og Bornebørn kommer til Gratulation med Vers og med Jordbær. Eller Naadig-Grevinden med Frøken Datter kommer paa Besøg til Præstegaarden; Pastorinden staar i sit bedste Puds paa Trappen og nejer, medens Pastoren i Ornat og i sin Stads-Paryk gaar dem imøde, og Datteren kysser Naadigfruen paa Kjolen Saa fores de ind i de pyntede Stuer, og der dækkes op med alt, hvad Huset for-t'R L' LENNGREN—LE<
)POLD.

maar osv. osv.; alt tegnes med en kolig Ironi, mer end med velvilligt Humor, men dog med en vis rousseauistisk, borgerlig Tendens.

Men det Digt, alle Modre kunde udenad og gentog for deres Døtre, var Fru Lenngrens Leveraad til sin imaginære Datter. Det er det kvindelige Sidestykke til Leopolds »Gudfars Vise« og et gyldent Udtryk for konvenabel, terre å terre Leveklogskab — af en egen villet, lidt ironisk Trivialitet. Den kære Betty bor lægge sig efter »en känslig glädtighet«, »ett gladt och sedigt vett , et kvikt Hoved bor hun have, men tillige et godt Hjerte; hun bor ikke saameget studere Boger som Verden ved at gaa i Selskaber, og det klæder hende ilde at studere Politik, — det er som om man allerede saae en Skægskygge om hendes Hage. Hendes Bestemmelse er at blive Mage og Moder, — om Kærlighed tales ikke et Ord —; hun skal blive ordentlig og virksom i sit Hus, flittig ved sin Syramme, ærbar og yndefuld i Sæder og Klædedragt, og fremfor alt — det lærer Livserfaringen Enhver — bor hun tage Verden let; ret beset er Verden dog den bedste, man har.

Tag Skæbnens Hændelser kun let, — mit Barn! saa blive de ej tunge — og mellem os, det er et Sæt, — at selv som ældre synes unge.« »At bevare sig for Rynker« er, efter dette Kursus i mondæn Levemaade, Kvindens Livsopgave, som det for Leopold er Mandens sidste Pligt mod Selskabet at ældes »med behag

VII. GERMANSK OG BORGERLIG KULTUR.

Stadig og jævnt har vi set den Jengelsk-tyske Indflydelse i Stigning udefra — mer og mer tagende Luven fra den franske. I Ehrensvärds Opposition mod den franske Rococo var der et germansk Element — hvori den modes med Winckelmann —; i Thorilds var der nogle af de samme Elementer som i Lessings Kamp for Natur og Alvor, Etos og Patos. I Lidners Gemyt vakte alle de engelske og tyske Følelsesdigtere hurtig beslægtede Toner, saavel Young og Ossian som Klopstock og den Wertherske Goethe. Og selve Efter-gustavianerne komme under moderat tysk Paavirkning — af Schillers idealistiske Tankelyrik og af Voss' borgerlige Idyl —, skønt de af al Magt stritte mod at vove sig længere ind i det tyske Fastland.

Men de maa se Germaniseringen brede sig i alle Kredse omkring dem. Jo mere Nationen vaagnede til selvstændig aandelig Kultur, des tydeligere føltes Forskellen mellem den franske Dannelse og Folkenaturen. Og den franske Kultur havde ikke længer den Fart og Magt i sig som før; Bevægelsen var stanset, og baade i Filosofi, i Tragedien, i de forskellige Vers-genrer og i Romanen marcherede nu kun Epigoner paa Stedet i de

udtraadte Spor. I Frankrig selv havde Politiken ganske taget Ordet fra Literaturen, og over alle de germanske Lande var man nu ked og led af den. Og i disse, i England og især i det nærmest-liggende, i Tyskland, var unge og stigende Literatur-bevægelser indledet, og de maatte naturlig hurtig forplante sig til de nordlige Stammefrænder. Det kundeGERMANSK OG BORGEK1.1G KUETUR.

ikke være andet end, at den Svenske saavel som den Danske folte overfor en Richardson, en Goldsmith, en Ossian, men endnu mer overfor en Voss, en Matthisson, en Schiller, at her var Kod og Rlod af hans eget Kød og Blod. Og idet lians eget Selv endnu famlede efter at blive sig bevidst og vinde Udtryk i Sprogets Form, maatte det med Iver gribe efter Søsterliteraturen som sin Tolk — i Følelsen af, at naar det talte Tysk istedenfor Fransk, var det dog kommen betydelig nærmere til sit eget Modersmaal. Germaniseringen var det første Skridt til Nationaliseringen.

Mere og mere naaer Dønningerne i de sidste Tiaar af Aarhundredet op til Sverig fra det Kulturliv, som stedse mægtigere rejser sig ovre i Tyskland. Thorild og Lidner havde endnu fra den franske Grund, hvorpaa deres Dannelse fra forst af var bygget, bevaret sig selvstendig overfor det ny Aandsherredømme, men Thorilds og Lidners Elever gik indtil videre ganske under i den overvældende Paavirkning og kunde foreløbig kun bruge al deres Kraft til gradvis at trænge fra Udenværkerne ind til virkelig fuld Meddelagtighed i de ny Kulturbevægelser. 1 90erne foretog svensk Aandsliv denne Tilegnelse af, og denne gradvise Selvopdragelse i det tyske.

Fra gammel Tid, før Franskhedsmoden opstod, havde jo Sverig saa vel som Danmark faaet baade sin Reformation og sin Pietisme, sin Renæssahcepoesi og sin første Oplysningsfilosofi fra Tyskland. De svenske Provinser i Tyskland — Universiteterne i Greifswald og Rostock, hvor Svenske ofte drog ned og studerede, — bidrog væsentlig til stedse at bevare Forbindelsen, ogsaa elter at Moden var bleven fransk. Et Mønster paa en utrættelig Lærd i tysk Stil, som ogsaa allerede

i 1760erne stedse kæmpede for tysk Kultur imod den toneangivende franske, var Thorilds faderlige Ven de lärda moders patriark« Gjörwell. Hele hans Natur og Aand var saa dybt germanske En menløs og barnligt naiv Natur, som levede ganske i sine Bøger og med ilen mest opofrende Flid og Uinteresserthed viede sig til fædrelandshistoriske Samlerarbejder og til at hjælpe og fremme Forfattere og Videnskabsdyrkere rundt 0111 sig. En uskyldig Lykke og en følsom, menneskekærlig Fromhed var udbredt over hans Væsen. 1 Ian var Herrnhut, dybt loyal og patriotisk, og oplæste om Søndagen hjemme for sig selv Bønner for Konge og Fædreland. Imidlertid var han overset og ringeagtet af den herskende Smag, Kellgren spottede hans gammeldags Polyhistori og hans Gudelighed, og han blev ikke Medlem af noget Akademi. Men i de lærde og kritiske Journaler, han udgav, var han hele sit lange Liv igennem (han dode först 1811) Forbindelsesleddet mellem Tysklands lærde og literære Verden og den svenske; Gessner og Gellert, Haller og Klopstock var hans yndlingsdigtere, som han søgte at gore bekendte; og op imod den retoriske Historieskrivning, som Akademiet dyrkede i Form af Æreminder , og son) efter Gjor-wells Udtryk blot bestod af superficiella grannlater, stillede han sin grundige og pedantiske Samlerlærdom. Han pristes ogsaa i > Göttinger Anzeigen som den, »der i et Tidsrum, da alt vilde være belletristisk og-skæmtende, førte Almenheden tilbage til alvorlige Æmner og sand Oplysning.

Det, som straks skilte den opkommende tyske Kultur fra den franske, og som man oppe i Norden ikke kunde undgaa at føie sig beslægtet med, det var Racens tungere Sind, der baade gjorde TænkningenGERMANSK OG BORGEK1.1G KUETUR. IOI

mere kontemplativ og Gemytslivet mere indadvendt end hos de aktive, sociale, stærkt positive Franskmænd. 1 Videnskaben kom det tyske som tor Grundighed ovenpaa al den aandrige Livlighed. De ny tyske I listorikere fordybede sig virkelig i gamle Dago, istedenfor kun at ræsonnere og perorere over Historien, som de franske var tilbøjelige til. En virkelig til Runds gaaende Filosofi opstod hos Tyskerne efter al det 18de Aarhundredes flade »Filosoferent hen i det løse. En tungere og mere retliniet Samvittighed søgte ogsaa at fæstne en strengere, mere

ophøjet Moral end den temlig lette og løse, som den franske Kultur behagede ^ig i at forkynde. Endelig, i Poesi og Religion, gjorde det germanske Gemyt sig gældende som en ejendommelig Sammensætning af melankolsk Tungsind og uvirksom Selvfordybelse, der gerne ruger og suger paa de egne Følelser og sværmer hen i formløse Stemninger. Denne udefinerbare »Inderlighed« havde man altid savnet hos de franske, derfor havde ile aldrig ret syntes hverken religiøse eller lyriske. Men nu følte ikke blot Tyskerne, men ogsaa Danske og Svenske, i Klopstocks Lyrik første Gang ret Racegemyttets Allerhelligste aabnet Her var Stemning, Inderlighed, Andagt!

Thorild havde været den tunge filosofiske Aand, der brødes med den lette og kvikke »Ufilosofi*. Han og Lidner havde været de dybe, sværmerske Gemytter midt mellem de profane og gemytløse Prosaikere. Nu, i I lalvfemserne, trængte baade den ny tyske Filosofi og Moral, den genvakte Religiøsitet og den tyske Gemyts-Literatur fra mange Sider ind i Landet.

En moderat, germansk farvet Videreudvikling paa Oplysningstidens Grund — det var Programmet for den Literaturtidning«, siden »Journal for Literatur«,lOO GERMANSK OG BORGERLIG KULTUR.

som Silfverstolpe udgav mellem 1795 og 1803 fra Upsala. Silfverstolpe selv var et middelmaadig!, snevert Talent, Broder til en af Gustavianernes Epigoner, der skrev didaktiske Poemer om Moderation og Nøjsomhed. Hans Blad var helt i det 18de Aarhundredes Tone, men svingede besindig henimod en grundigere og alvorligere Videnskabelighed, en dybere Moral, en mere tysk Digtning Religiøs Nyfarvning træffer vi egentlig ikke, men man begyndte dog at finde Præsternes vandede Moralprækener noget trivielle. Man forsøgte noget at højne Moralen op over den platte Nyttes- og Lyksaligheds-lære; en blot »forfinet Kpikuræisme tilfredsstillede ikke mere, og den første Luftning af Kant og hans idealistiske Moral mærkes. Man lovpriste vel Voltaire som den -tore Oplyser og Moralist, men begyndte dog at plukke Fjærene af ham som egentlig Videnskabsmand; fra Tyskland har man nu lært en grundigere filosofisk og historisk Videnskabelighed at kende. I æstetisk Uenseende var man — ligesom tildels Leopold — naaet til Schiller, der jo var mindst fjern fra den retorisk franske Stil; hans Tragedier stilledes allerede op som Mønstre paa en inderligere sædelig Kralt end de franske, noget konventionelle og maniererede. Man fordrede i det hele en direkte og alvorlig Moraltendens af Digtningen; det var ikke længer nok med at oplyse og belære, ikke heller med at »efterligne Naturens Skønheder som den beskrivende Poesi vilde; nej! Digtningen skal røre og indvirke paa Indbildningskraft og Følelse« som den tyske Sulzerske Æstetik lærte det og som Silfverstolpes Broder i en Afhandling fra j 799 udviklede det. Den tyske Romandigter Lafontaine, der ved rorende Historier bevægede Hjerterne for Dydens Sag, blev derfor Journalens Yndlingsforfatter.lOO GERMANSK OG BORGERLIG KULTUR.

Lafontaines Romaner hore til den Stormflod af tyske og engelske Romaner, som i 90erne paa Originalsprogene og i Oversættelser oversvommede Sverig. Rundt om i Byerne oprettedes der Lejebiblioteker for dem, og et helt nyt Lag af Publikum vaagnede til Læsning ved dem. Det er det borgerlige Samfundslag, der her faar sin Literatur. Alt, hvad der tidligere var trykt i Sverig, den Gustavianske Literatur ikke undtaget, havde ikke egentlig samlet sig et virkeiigt Publikum; det havde forst været en lærd Literatur, der skreves af og for lærde, siden var der kommen en belletristisk, der skreves for Hoffet eller for Akademiet og smaa literære Saloner og Koterier. Først »Stockholmsposten« skaffede nogle af Kellgrens og siden Leopolds og Fru Lenngrens Digte egentlig Popularitet. Kilers havde endnu næsten kun én Art Literatur naaet de store Lags Øren, det var Andagts- og Opbyggelsesboger. Men det, der sker i de sidste Aartier af forrige Aarhundrede, er just, at et stort borgerligt Samfundslag under Handelens og Nærings-brugets Opblomstring og den temmelig pludselig udbredte Velstand faar Tid og Raad og Smag for en ideel Kultur, der ikke længer kan nøjes med Arndts sanna Kristendom og Kolmodins »Rökelsekar,« eller endog ved den rationalistiske Luftning er bleven helt fremmed for Kristendommen og lægger Andagtsbogerne bort. Rundt om i Landene foregaar der i Slutningen af Aarhundredet en social Lagskydning af samme Art som den, der i Frankrig fik det voldsomme Udbrud i 1789, — da »le tiers état« i Politiken fordrede anerkendt den Magtstilling, som den var begyndt at indtage i det sociale Liv.

Det er dette borgerlige Samfund, som allerede rundt om i Europa har skabt sig et eget Udtryk ilOO GERMANSK OG BORGERLIG KULTUR.

Literaturen; og det, vi i det foregaaende har set væsentlig som germansk Races Frigorelse fra den franske Kultur, maa tillige sættes i noje Forbindelse med den borgerlige Aands Opvaagnen til literær Bevidsthed.

Den borgerlige Literatur begynder i England; det afgørende Navn er her Richardson. I hans og hans Efterligneres Romaner er Scenen forlagt fra de franske Tragedieheltes, fra Clélies eller Prinsessen af Cleves" Verden til Borgerlivets egen, snevre Sfære. Borgerstandens Syn og Interesse naaer ikke udover den. Og der tages snevert Sigte paa det umiddelbart praktiske, Tonen er heltud satirisk og moraliserende. De fornemmes Laster fremstilles hadsk i deres Grelhed: Den dovne og ødsle Vellystning, der forforer den borgerlige Pige, den tomme forfængelige Verdensdame, den hovne Godsejer, som hundser sin I luslærer og lader sine Bonder ride Træhesten. I Modsætning dertil fremstilles den jævne, redelige Borger, den uskyldige og uforvænte Borgerpige, et hjærteligt og tarveligt Familieliv, — alle de borgerlige Dyder saasom Hæderlighed og Arbejdsomhed, jævn Ligefremhed og Trofasthed, Fromhed og Ærbarhed. Disse nye borgerlige Idealer sættes nu overalt i Landene op imod de adelige og »franske Egenskaber, som Kulturen før havde plejet: Aand-righed, Elskværdighed, Elegance, Vittighed, det lette og muntre Sind, Nonchalance i Pengesager, Letopflamtne-lighed og Courtoisi overfor Kønnet, endvidere Fordomsfrihed og Irreligiøsitet. Den unge Mand af Verden, som havde været Helten i de franske og i Restaurations-tidens engelske Komedier, i Voltaires »contes« og Kavalerromanen i England, bliver nu til Lovelacetypen. Men Tartuffe, der slog Øjet ned for Dorines blottede Bryst, Alceste, der surmulede og deklamerede modlOO GERMANSK OG BORGERLIG KULTUR.

Selskabets muntre Elegance, den plumpe og penge-pugende Filister er nu bleven til en Grandison, en Biedermann, der Mann, wie er sein soli.«

De Tonarter, den borgerlige Smag viste sig særlig at elske, var det rorende folsomme og det uhyggelig rystende. Det er en kendt Sag Ira Tjenestepigers Lekture eller fra Vokskabinetternes Rædselskamre, at det sentimentale og det gruopvækkende er de elementære og laveste, æstetiske Tonarter. — Den sentimentale Vellyst er den umiddelbare, varmende og frigørende Følelse ved, at Hjertet udvides og blødgøres; den indstiller sig tidligere og lettere ligeoverfor andres Smerte end overfor andres Glæde, hvori Misundelsen gerne blander sig, og der er ogsaa en vis Glæde ved eget Velvære, som forsøder os de Taarer, vi udgyde over andre. Og Købmanden eller Haandværkeren, hvem Kampen for Tilværelsen havde gjort haard mod sig selv og andre, nærig, misundelig, tørhjertet og sneverhjertet, han var nu naaet til et saa betrygget Velvære, at han havde Raad til at pausere lidt i Existenskampen, og den sentimentale Blodgørelsestrang, han viste i sin Lekture, maa ses som en naturlig Rekreation fra hans Stands og hans Livs Egoisme og Sneverhjertethed. Sterne, Goldsmith, Mackenzie var i England Indlederne af den sentimentale Literatur. Dernæst er det rædselsfulde, hjerteskærende et æstetisk Virkemiddel, som man overalt ser primitiv Smag søge til som den stærke Motion, der maa til, for at blodrige og endnu lidet selvvirksomme Hjerner kunne fole Interesse. Og den Literatur, det ny Borgerpublikum begærede og skalilede sig, var endnu væsentlig kun en Under-holdningsliteratur; det havde ikke ideel Interesse nok til at ville sætte nogen Selvvirksomhed, noget TankearbejdelOO GERMANSK OG BORGERLIG KULTUR.

eller nogen Viljesanspændelse ind paa sin Læsning; det søgte blot en solid aandelig Motion i ledige Timer, hvor Hjernen var tom. Denne Trang kom Mrs. Rad-cliftes, Godwins, Lewis' Skræmselsromaner eller de atter opgravede, gammelskotske Genfærdsballader imøde.

Denne borgerlige Smagsretning indgaar rundt om i Landene, hvor den breder sig, en noje Forening med Rousseauismen og med den germanske Racesmag, som vaagner. Det bliver altsammen en ny Literaturbevægelse, der staar i Reaktion til det 18de Aarhundrede. Til Sverig som til Danmark strømmer den især ind fra Tyskland.

Mest populær og af lavest literær Værdi var den Underholdningsliteratur, som repræsenteres af Musæus', Fru La Roches, Lafontaines, Kotzebues Romaner og af Kotzebues, Jungers, Schroeders og Iffiands Skuespil. Her besnæredes unge uskyldige Borgerpiger af nedrige Rænker, men forblev, selv naar de faldt, uskyldige af Hjertet. Den lille Dreng og Pige voksede op som Legekammerater, men mærkede efterhaanden Barndoms-venskabet gaa over i ukendte, søde Følelser, som de intet anende gav efter for, indtil Syndefaldet vækker dem af Naturtilstanden. Her har det ømme Hjerte, dybt saaret ved Verdens Utaknemlighed, ompansret sig med en Skal

af Menneskeforagt, og denne tøer forst langsomt op igen til kærlig Tro paa Menneskene. I ler var Rousseausk Forsvar for Hjertets Ret, Undskyldning for de ømme Fejltrin, Tro paa Barnet, paa Uskylden, paa Naturen. Her var Borgerstandens Kærlighed til Familielivet og de borgerlige Dyder: Familiefaderens Slid for sine Børn, Bomenes Kærlighed til Forældre, Redelighed, Nøjsomhed, gudhengiven Fromhed, Tak-

nemlighed mod Velgørere, Godgørenhed og Medlidenhed — det er de Dyder, der her forherliges.

En anden ligesaa populær Art var de Spiesske Kædselshistorier om Vanvittige og om Gengangere, om Spøgelser og om »Rejser i Jammerens og Elendighedens Verden,« de talrige Røverromaner, som Schillers »Die Räuber affødte, Kotzebues Skuespil, i hvilke Forbrydelse og Afsind, Hungersdød og Samvittighedsmarter ophobe deres Rædsler.

Med disse taaredrivende eller haarrejsende Romaner vaktes og næredes den første Læselyst i de brede Borgerlag; og med disse værdige Familiefædre, i Tysthed godgørende unge Piger og disse skændige Kotze-bueske Forførere blev Theatret først til en virkelig folkelig Forlystelse. I den ufortrødne Roman- og Skuespilfabrikant Lindegren fik Sverig en indfødt Leverandør af denne Art Underholdning.

Sammen hermed kom ogsaa Visen ind. Ved Siden af Romanen og Theatret blev Visen og Selskabssangen paa denne Tid ogsaa et idealt Behov for Borgerkredsene. I Mændenes Klubber skulde man have Drikkeviser til Punchebollen, ved almindelige Middagsgilder var det Skik, at Gæsterne — enten i Kor eller som Solosang — afsang bekendte og yndede Viser, og hjemme i Dagligstuerne satte Husets Frue eller Datter sig til Klaveret og sang eller foredrog til Guitar en følsom Romance. Thi følsomme var næsten alle disse Viser; det var de Høltyske Maaneskins- og Elskovs-sværmerier, de Matthissonske elegiske Aften- og Landsbystemninger, Hainforbundets Dyds- og Venskabsdigte, Baggesens naive og følsomme Barndomselegi eller Selineerotik, som man enten oversatte eller efterlignede. Der er Tilbageblik paa Barndommens glade Uskyldstid

efter Da jeg var lille:« en lille Dukke var min amme Elskerinde og nogle Sukkergryn mit Ønskes højeste Maal«; der er den lille Tiggerpiges rorende Vise eller Tiggergubbens manende: »Yngling du, som danser mig forbi, — Haand i 11 aand med Glædens Mø, den hulde, — skynd dig ikke, kanske træffes vi — inden Morgendagen under Mulde.« Enken synger nøjsomt glad: Ensomt i min lille Hytte — lever jeg tilfreds som faa, — skønt om Spinderokken støje — mange faderløse Smaa,« Emma og Selim er hver for sig gaaet ud om Natten for at græde ved deres Forældres Grave paa Kirkegaarden, og der træffer de hinanden og slutter ved Forældrenes Ligsten Pagt med hinanden for Livet. Eller der synges til en ung Pige ved hendes Moders Død: Ømme Barn! den Sorg er stor, — som dit unge Hjerte saarer, — ogsaa jeg har tabt en Mor, — lad mig dele dine Taarer.« Saa er der ogsaa Genfærds- og Kirkegaardsballader, fulde af raslende Benrangel, Galgebakke i Maaneskin, Sam-vittighedsangstens Genfærd, — saaledes som det fra engelske og skotske Ballader og fra Lewis' Romaner var gaaet over i Burgers og Baggesens uhyggelige Natstykker: i Lenores vilde Natteridt paa Dødens Ganger, i Præstedatteren fra Taubenhains Forførelse og Barnemord eller i den trofaste Ludvigs Genfærd, « der viser sig om Natten for sin troløse Elskede. Og endelig er der Drikkeviserne, som fra de tyske Studentersold og Smaaborgerknejper forplantede sig hjem til Rahbeks Ungkarlelag og den Dreyerske Klub i Læderstræde, og nu i Aarhundredets sidste Tiaar blev almindelig yndede og dyrkede i Sverig. Under den hele svingløse, resignerte Stemning i Tiden søger man sig nøjsom Smaamunterhed ved Drikkelag med

Venner, — nu da alt ser saa mørkt og uroligt ud omkring i Verden, og man hverken tor tale om Religion eller om Politik og Bonaparte for Regeringens Mistænksomhed. »Hvad bryder jeg mig om Politiken, — jeg med min Vinkyper holder Statsraad.« Min Dal er lav, men jævn den er, — jeg lyser ej, men nyder dér.« Og Opfordringen til Vennerne og én selv er denne: »Blink er Stunden, — men den blinker end; — skab jer Sekler af Sekunden — ved at nyde den.« Naar blot alle drak, kom der igen Fred og Forsoning over Verden: »Druerne skænkedes Freden at fremme, — Kongerne snart deres Kiv skulde glemme, — om de blot tømte en Bolle lidt tidt.« Dette beskedent

idylliske Filisteri er bag al Sentimentaliteten Tidens virkelige Sindsstemning.

Udover denne populære Underholdningsliteratur og Selskabspoesi gores der ogsaa ikke faa Forsøg paa at følge selv frembringende med i den højere tyske Literatur-bevægelse. Men det er endnu ganske uselvstændige og famlende Forsøg. Der skrives YVertherske Breve og følsomme Rejseskildringer, Lidnerske Elegier og Gess-nerske Prosaidyller, men aldeles uden Originalitet.

Kun i to, dybt oprindelige Aander skulde — endnu inden Aarhundredets Slutning — den tyske Aandsstrømning afsætte selvstændige Udgangspunkter for ny svenske Kulturbevægelser. Det er i Digteren F ranzen og i Tænkeren B. Höijer. Den første slog igennem med sine følelsesfulde Viser og Romancer, den anden fremsatte sin tysk idealistiske Filosofi i Artikler til Silfverstolpes nævnte »Litteraturtidning.«

VIII. FRANZÉN.

Mærkeligt nok skulde det være en af de gamle Gustavianere, som tvers gennem Rococo og Akademismag anslog de første Toner af det ny Aarhundredes Poesi. Og det ingen mindre end selve Gratiernes Skjald, Smagens Diktator. Kellgren var jo med sit følelseslivlige Gemyt en født Poet; og i de sidste Leveaar (han dode 1795) voxede han sig paa en iøjnefaldende Maade frem til et friere poetisk Livsyn. Istedenfor af Thorilds Parti at lade sig tvinge ind i Positionen som bestalter Forsvarer af det franske, ser man hans modtagelige poetiske Sans blive dragen hen mod den tyske og danske Følelseslyrik, som repræsenteres af Klopstock, Holty, Matthisson, Baggesen. En aabenbart dyb og alvorlig Kærlighed, som paa denne Tid har grebet den aldrende Ungkarl til en Vens Hustru, og ogsaa det inderlige Venskab til hans Broders Hustru, i hvis Præstegaard i Smaaland Kellgren tilbragte mange Somre, har rimeligvis haft Lod med i, at ny Følelseskilder nu sprang frem i hans Bryst. Nok er det, medens hans Haar graaner, begynder han nu for første Gang at synge en ren ideel Ynglingekærlighed. Digtet »Den ny Skabelse skildrer, hvorledes den vaagnende Elskovsfølelse nyskaber hele Verden for den elskende; Naturen laa død for ham, men nu genfinder hans Sans den elskede i Nattergalens Sang, i Rosens Duft, i Vestenvinden, jal naar Tanken henrykt søger at fatte Gud, tegner han sig i hendes Skikkelse. Dette er ikke længer Cloe-eller Rosalietonen; Inspirationen er hentet fra Hølty og Baggesen, der begge paa samme Maade besynger, hvor-Ifranzén.

ledes Verden nyskabes for den elskende Yngling (sammenlign Baggesens Den anden Skabelse ! og især Helbredelsen« 1786, der aabenbart har tjent til Monster.) Et andet Digt »Till Christina« skildrer i samme Tonart, hvorledes Tilværelsen var bleven øde og tom for Digterens Livstræthed — Træthed »ved svegne Haab om Glæder, ak! som loved, — og Kedsomhed mer grum ved dem, som holdt;« han lo vel overfor Verden, men Smilet var »som Maanens Straaler fra de spredte Skyer, — naar Høstens Taager hvile tungt i Dalen.« Det er Voltaires Aarhundrede, der er bleven gammelt og træt af at le i sin tomme Tilværelse. Da føres han ud i en skøn, idyllisk Natur og ser her et stille lykkeligt Familieliv — man kan her tænke paa Broderens smaalandske Præstegaard —, og herude bliver hans Hjerte karsk igen. (Jfr. Baggesens »Aabenbarelsen«). — Det er det gamle Aarhundrede, som i disse Kell-grens sidste Digte længes mod at forynges og nyskabes i Ynglingens rene Kærlighed eller i Familielivets simple, hellige Følelser.

Aaret efter, at disse Digte var skrevne, 1793, kunde Kellgren imidlertid i Stockholmsposten indfore de første Digte af en ung ubekendt, hvem den fejrede Digterfyrste i en Note i Bladet hilser som den, der »synger, saaledes som jeg kunde ønske at synge« — den smukkeste Hilsen, en døende Slægt kan give sin Afløser.

Det ukendte F—n i »Stockholmsposten, hvis Digte »Menneskets Ansigt, »Den gamle Knegt« o. fl. snart var paa alles Læber, betegnede en ung Docent ovre ved Åbo Universitet: Frans Michael Franzén. Da den unge Finne snart efter kom paa Besøg til Stockholm, vandt hans blonde Barneansigt med de lyseI 12

Øjne, det lokkede Haar snart alles Hjerter, ligesom hans Sang havde gjort. Han indførtes i Fru Lenngrens Salon og blev forkælet af alle. Og efter en Udenlandsrejse som Informator for en rig Kobniandsson — til Tyskland,

Paris og England — kom han tilbage til Stockholm og modtog 1797 paa det svenske Akademis Højtidsdag for en »Sang over Creutz« dets store Pris, som overraktes ham af Leopold med smukke og varme Lovord.

Hvad var det for en finsk Sangfugl, som saa let og strax sang sig ind i Gustavianernes Hjerter, skønt alle netop priste hans Sang for dens originale og helt nye Skønhed? Paa en egen nydelig Maade formælede det naturegne, den bragte med, sig med Tidens Smag og kom tillige som en velkommen Forfriskelse for dens hemmelige Tørst.

Franzén er fodt 1772 oppe i den lille finske By Uleäborg — højt op imod Polarkredsen. Son af en Trævarehandler voksede han op mellem Tjæretønder og Tømmerstapler, i en Fjernhed fra Civilisationen, der gav hele Livet deroppe — som det er bleven sagt — noget patriarkalsk og oldtidsærværdigt, næsten homerisk eller gammeltestamentligt. Livet var saa simpelt, alle Forhold saa enkle og faste: den lange, hvide Snevinter, hvor alt laa hen, og de lyse Sommernætter, hvor Dagen ikke vilde gaa bort, men blot laa og blundede ligesom tryllebundet; Faderens Slædeture til Indlandet, hvor Drengen ofte kom med, og Skovboerne, der kom ned til den lille Stad i deres maleriske Dragter og gjorde Besog i Kobmandshusene, som de havde Tommerleverance til. Naturens knugende Øde og Morke den halve Del af Aaret og Fjernheden fra Verden gør Hjemmet heroppe næsten til den halveFRANZÉN.

Verden, og det inderligste Familieliv har hersket i denne Kreds. Moderen var ikke 17 Aar, da Frans fodtes, og han fik snart en Række smaa Sostre; og mellem dem og den unge Moder, der, pigeagtig og »madonnaagtig skøn«, var ham som en ældre Søster, voksede Drengen op, — helt mellem Kvinder. Moderen, et stille, fromt Gemyt, sang Salmer og alle Slags finske Folkeviser for Drengen eller fortalte ham finske Folkesagn, — Familien var fra Ostfinland, fra den finske Folkesangs, Hjem: Karelen. Paa Væggen hang idylliske Billeder fra Bibelen: Rebekka, der vander Eleazars Kameler, eller Jacob sovende under Himmelstigen. Og den første digteriske Inspiration, Drengen senere mindedes, var, da han en Dag — 6 Aar gammel — saae sin 22aarige Moder staa foran Spejlet og ordne sit Haar. der laa udslaget om hende, og han inde i Spejlet saae hendes kendte Træk, men endnu skønnere. Drengen havde hort de ældre sige, at hvert Menneske havde sin Engel, og troede først, det var Moderens Engel, han saae i Spejlet. Saaledes stod han hensunken i Drøm, til Moderen vendte sig om og kyssede ham vaagen.

Kærligheden til det skønne« siger en finsk Literatur-forsker > voksede hos ham op af Kærlighed til den skønne, madonnalignende Morler; af en renere Kilde er aldrig en poetisk Sjæl bleven vakt til sin Bestemmelse«.

Den lille Franzén hed den lille pigeagtige Dreng, da han ganske ung kom ind til Åbo som Student. Abo var det Pust, han fik fra Verdenslivet: en lille Provinsstad, hvor alle Forhold var yderlig gammeldags, som stod i den sparsomste Forbindelse med Moderlandet, og hvorhen — hvad der er vigtigt — kun en mat Afglans var naaet af den Gustavianske Kultur. Men den livlige og flittige Yngling traf her i den

bekendte Porthan en Lærer, som tog sig af ham og blev hans aandelige Mentor. Porthan var den, som vakte finsk Nationalfølelse til Bevidsthed. Egentlig Professor i romersk Literatur var han mer og mer vokset sammen med almindelig finsk Kultur. Han stiftede et Selskab til udvidet Kendskab af finsk Land og Folk, han gennemrejste Landet paa kryds og tvers for sine ethnografiske og sproglige Studiers Skyld, udgav lærde Specialafhandlinger og redigerede »Åbo tidningarv, men især virkede han som Formynder for alle de Unge ved Universitetet. Han blev snart som en Fader for hele Folket. I)en unge Franzén fulgte ham om Sommeren paa lange Rejser i Indrefinland, og overalt blev Læreren og Eleven modtagne som Venner af Familien, overalt søgte Porthan at indsamle Folkeviser, og finsk Land, Folk og Poesi blev saaledes Franzén bekendte. Porthan indførte ogsaa sin Elev i den Gu.stavianske Digtning — i Finnen Creutz's milde idylliske Poesi og i Kellgrens, som selv havde været Porthans Discipel —, men samtidig ogsaa i tysk Literatur, som han var vel bevandret i og stedse gjorde Propaganda for.

Sin sidste Uddannelse fik Franzén ved at studere et Par Aar i Upsala, hvor han kom i Berøring med Høijer og kastede sig over den Kantske Filosofi. Franzén, der var opdraget i from Kristelighed, men hvis Studentertid havde inddrukket hele Tidens rationalistiske Luft, hilste i Kants idealistiske Lære straks en velkommen Redning til at komme udover Lockes materialistiske Empirisme, hvori Porthan havde opdraget ham, og til at faa en Art Erstatning for sin tabte Barnetro. Han blev (1792) kaldet til Docent i Åbo, og paa denne Tid var det, at han gennem Kellgren og Stockholms-posten blev alles Yndling ved sine förste Digte. Efter

at være kommen hjem fra en Udenlandsrejse blev han Bibliothekar og siden Professor ved Åbo Universitet.

Hans tørste Digte i »Stockholmsposten « knyttede sig nemt og nøje til Kellgrens senere Digtning samt til Fru Lenngren. Den unge Finne maatte let vinde Yndest og Bifald, naar han i en muntert følsom Melodi opfordrede den unge Pige til at binde sig Myrtekransen og træde Dansen, inden Ungdommens Blomster var visnede og hun selv var ude af Dansen, eller naar de tre Gratier: Ömheten , »Menlösheten« og »det glada vettet« gav Seline deres Vuggegaver; naar »de smaa* pludrede med hele Barndommens elskelige Uskyld, eller naar Digteren sang nøjsomme og tilfredse Drikkeviser om at tømme Glasset og nyde det flygtende Nu. Det var Fru Lenngren om igen. Kun var der hos den finske Debutant noget eget tiltrækkende i en yngre, naivere Friskhed og en lettere, barnligere Ynde. Man havde allerede truffet noget af dette før hos en anden Finne, hos »Atis og Camillas Digter, men her lod for første Gang ikke blot finsk Naturel, men ogsaa finsk Folkevise direkte igennem. Der var noget af denne Folkelyriks lidt sødlige og skælmske Barnlighed i Franzéns Sang, — noget af dens ménløse Trallen, veg og lys — baade i Vemod og i Glæde. Naar den finske Pige i Folkevisen længes efter, at Frierne skal træde ind over Tærsklen til hendes Faders Hytte, eller klager over, at de unge Piger er Bær, som ingen kommer og plukker, saa synger den fattige Pige hos Franzén: »Rättnu af mina blomningsdar — ej mnnga äterstå, — och ingen friare jag har — och ingen lar jag få. — Hvar söndag klar jeg mig så grann — och from i kyrkan gar — Der stå vid dörren man vid man, — min fastman der ej står«. Her be-

gynder man da at hore Folkevisens Væld gennem svensk Kunstlyrik.

1 andre af Franzéns første Digte var det Tonen fra Kellgrens »Nye Skabelse«, der toges op, — Tonen fra Klopstock, Hölty, Matthisson, Baggesen. Det mest fejrede hedder »Menneskets Ansigts Allerede loftede Tidens sjette Dag sit Furpurslør over Cederskoven, guldvinget fløj Sommerfuglen og kyssede Rosenhækken, Svanens Sejl glinsede hvide paa Vandet, Vinen glødede rød i Druen, og om og menløs legede Duen i Edens Lund. Endnu manglede dog Skabningens Krone: indtil Mennesket løftede sit Ansigt og slog Øjnene op. Sneen paa Fjeldene, Morgenrøden bag Bjergene sank fordunklet ned, og Dyrene bøjede sig hyldende, selv Engleskaren stod betagen, og Skaberen saae sit Billed i Spejl og lo. I, der raaber, (det er det 18de Aarhundredes Filosofi, Digteren nu vender sig til), at der ingen Sjæl er i Tingen, og alt er Støv, Daarer! gaa hen til den første Kilde og se Eders Ansigt! Se den Vises klare I'ande! Se Heltens 'Ildblik fra det høje, som gi er Verdner Lov , og løft min Selmas Morgen-hue fra hendes Rosenkind og se hendes ømme, bly Øjne og de sorgløst flagrende Lokker 1 Eller se den barmhjertige staa og lytte udenfor Sorgens Hytte, medens Sjælen glimter frem gennem Taaren paa de sorte Øjenhaar. Ogsaa i Evigheden skal Menneskcansigtet leve, og endnu i Himlens Sale faar jeg, Selma! Lov at se paa dig. — Den lyriske Folelsesstrom, som var begyndt at frigøre sig som et Foraar i Kellgrens sidste Leveaar, og som hos Lidner snart presses ind i den franske Epigramstils kunstige Vandspring, snart i voldsomme Udbrud svømmer over alle Bredder, den flyder nu let og frit og udklaret i Franzéns naturligt faldende

Strofer. Der er virkelig som et Vaarbrud i denne Sang. Naturens Skonheder staar op igen i et let Farveskær elter den franske Poesis abstrakte Farveloshed. Som i Klopstocks og Høltys Oder smiler hos Franzén Foraars-morgenen med Majluft og Blomsterduft, Aftensolens rodlige Glans ligger over de gyldne Marker eller spejler sig i Aaen, og Maanen sejler bag Sølvskyer inde i Skovens grønne Sommernatsdæmring. Og som i Mat-thissons

Alpelandskaber gløder Bjærgenes Sne i Morgenpurpur, og de gronne Dalenge bølger fredelig under Aftenens Luftning. Men alle Naturens Skønheder flettes som i Krans til Hyldest for Menneskets Skønhed. Ligesom hos Klopstock eller Hølty Majduft og Rosenglans blot er til for at ombølge die kiinftige Geliebte«, naar hendes Fantasibilled svæver frem for Digteren, saaledes ogsaa i Franzéns Ungdomsdigt »Selma«; og »Menneskets Ansigt« forherliges som Spejlet for alt det skønne i Menneskenaturen: Oldingens Visdom, I (eltens Ildsjæl, den kvindelige Barmhjærtighed og den omme, bly Pigesjæl. Det er Menneskenaturen, der faar Æresoprejsning for det 18de Aarhundredes nedsættende og benægtende Livssyn; Troen paa Sjælens skønne og ædle Sider er atter vaagnet, og Menneskenaturen guddommeliggøres af Rousseau, af Klopstock, af Schiller (»Durch die Liebe Menschen Götter gleich«).

Endnu skønnere udfoldede Franzéns Poesi sig i Prisdigtet over Creutz. Med Creutz's milde og ømme Hyrdeidyl, i hvilken første Gang en egen finsk Tone klang frem, følte Franzén sig inderlig beslægtet og stemte derfor ret con amore sin Lyre til hans Ære. Hans Sang skildrer först den oprindelig nordiske Digtning, saaledes som Samtiden tænkte sig den i Ossians Lignelse, han kalder den skrækkelig og vild, et uharmonisk Skrig,i i s

men den revolutionære Flyvetanke dæmrer dog i ham, — han er jo opfodt med finske Troldsagn, — om ikke Göten, dristig som Naturen i Nord, vilde kunne bryde sig en egen Bane i Poesien og synge om Stjernehvalvet, der svinges omkring Nordens Fjelde af en usynlig Haand, og om Troldes Skraal i Nordlyskvælden blandt Havstrandens Isbjerge. Men Franzén er dog i Bunden alt andet end en revolutionær Natur, og skeint de finske Troldsagns uformelige Romantik nu og da dukker op ogsaa senere i hans Digtning, har den dog ikke andet end en flygtig pittoresk Tiltrækning for hans Smag; og han afbryder sig da ogsaa i Digtet over Creutz og erklærer i akademisk Aand, at Skønheden fødtes ene i Grækenland, hvor Naturen sorgløst ler, og fødes ikke mer. Og medens han paa den anden Side nok saa dristig lige for Ansigtet af Akademiet haaner Hofpoesiens Fyrværkerisole og det sminkede Billed, som Pragten, Vellysten og det tomme Skin har rejst paa Smagens Trone, saa fejres Creutz's Poesi som den, der hverken er » kunstlet eller vild , men synger med svensk Tunge i græsk Aand. Se! let svæve Gratierne frem i deres gennemsigtige Dragt, der flagrer for hvert Vindpust. Kærlighed dufter Linden, vinker Maanen, suser Aftenvinden; Afrodites Duer kysses i Dalen, og hver en Stjerne synes blot at se ned paa Digtere og paa Elskende. I uskyldshvide Slør, Haand i Haand med Kærligheden, svæver Dafne frem. Eje Kærligheden og Vaaren nogen Blomst, som ikke faldt i Sporet af din Atis, kastet did af en bly og flygtende Karit?

Akademiet tildelte som sagt Digtet sin Pris, men efter adskillige Betænkeligheder og med mange Om -er og Men- er, som Leopold har formuleret i en Kække Anmærkninger. Man ser af disse ret, hvori det ny

bestod hos Franzén. Man bebrejdede ham, at han ikke havde skrevet i Alexandrinervers, og at han istedenfor de yndede Almensentenser og »Sentiments lod det ene Fantasibilled folge efter det andet, og Billederne var ofte søgte og ikke ædle nok. At sige, at Frosten kneb Blomsten af i Knop, er det ikke et lovlig soccus-lavt Udtryk? Og er der Mening i at sige: Blomsten spreder »Himmelduft ? Saa stødte ogsaa Ossianske Billeder, som det af Skjalden, der staar paa Klippen med Haaret flagrende for Stormen, medens fra Valpladsen Blodet af de slagne Kæmper stænker derop, eller af Burgerske Kirkegaardsspøgelser i hvide Lin. »Disse Billeder« erklærer Leopold fortjener kun for Tider af mindre filosofisk Oplysning eller for Folkeklasser af en raaere Indbildningskraft« Navn af Poesi. »Denne Slags Poesi, hvor kraftig den end virker paa Folkehobens Fantasi, var aldrig hverken Horats's eller Popes eller Voltaires, den var nogle Oldtidsskotters, formodentlig ogsaa andre Folkeslags, og er blot i den senere Tid bleven genopvakt af nogle tyske Digtere«. Den filosofiske Skjald derimod foragter de Fantasibilleder, der kun virker gennem Overtroen. Og i det hele afveg Digtet — det var hele Akademiets Dom — saa betydelig fra de godkendte og gennem alle Tidsaldres samstemmende Dom fastsatte Regler«, at mange Rettelser maatte foretages, inden Digtet kunde trykkes i Akademiens Handlingar-.

Den bly og beskedne Digter, der aldrig havde tænkt paa at gore Revolution i Literaturen, slettede og rettede glat

væk efter Akademiets Raad; men al denne Kritik gjorde ham forsagt og usikker og vakte ham af den Naturtilstand, hvorudaf han hidtil havde frembragt. Han tystnede saa temlig for en Tid, og skønt baade

Leopold og Gyllenborg i Rimbreve opmuntrede ham til at gaa frem paa den ærerige Bane, svarede den ømfindtlige Digter, at en Haanlatter smerter mere end tusind Bifaldsraab glæder<. Da han igen begyndte at skrive, gik det mer og mer i den akademisk didaktiske Smag. Han var ikke Mand for at gaa imod Strømmen, og den tunge Gustav Adolfske Atmosfære virkede paa ham som paa alle Reflexionslivet var ogsaa nu vaagnet med en ikke ringe Styrke i ham. Tidens store Hændelser havde tidlig optaget ham stærkt; han var ilet til Faris paa sin Udenlandsrejse med bankende Hjerte for Frihedens og Revolutionens Sag; men nu havde Blodet skræmmet ham — som saa mange — bort, og Napoleons-herredømmet i Europa og den optrækkende Krig mellem Rusland og Sverig lagde i Stedet Beslag paa al hans Interesse. Dertil kom endelig filosofiske Studier og indre religiøse Kampe. Han var jo nu Professor i Filosofi, og Kantianismen beskæftigede ham stadig dybt, men hans religiøse Behov kunde i Længden ikke nøjes med dette Standpunkt, og arbejdede sig mer og mer tilbage til Kristendommen. Men alt dette bevirkede, at der kom en død Tid mellem Franzéns Ungdoms-poesi — saaledes som denne findes samlet i en Udgave Ira 1810 —, og den Digtning, han frembragte, da han (1811) var flyttet over til Sverig efter Finlands Afstaaelse og var traadt ind paa den gejstlige Bane.

Men inden ydre og indre Forhold saaledes for en Tid fik Franzéns Lyre forstemt, havde den udsendt helt nye og forjættende Toner over Sverig.

Hele Franzéns Naturel var den lette, lyriske Flagren. Pigedreng, som han var, vedblev han at have noget fruentimmeragtigt ved sit Væsen. Med Behagelyst og Behageevne havde den unge Abomagister straks ind-

taget Publikum; baade han selv og hans Vers havde — som det er bleven sagt — dette ubestemmelige, som hedder »Kvindfolketække ; pigebly følte han sig overfor den uventede pludselige Lykke, han gjorde; men ømtaalig for mindste Kritik, klejnmodig ved første Modgang, paavirkelig af Tidsstrom og Tidsluft, begyndte han hurtig at ville opgive noget af sit Selv, da han uforvarende saae sig staa som den revolutionære mod Salonernes Smag. Behagesyg, hæftig, letsaaret, let-skræmt forblev han hele sit Liv.

Let opskræmt, let fængeligt, livlig ladende sig gribe — saaledes forholder ogsaa Franzéns Gemyt sig overfor Livet og Omverdenen. Han er helt Øjeblikkets, Lejlighedens Mand. Hans bedste Ungdomsdigte er næsten alle Situations- og Lejlighedspoesier, han inspireres af sin Hjemve mod Barndomshjemmet i Nord, af den Elskedes Bortrejse, af et Drikkelag, af Tids-begivenheder. Alle Tidens politiske og literære Begivenheder gav Ekko i ham hele hans Liv igennem: Revolutionen, som han i Paris hilser med en fransk Hymne, Aarhundredskiftet, senere Bernadottes Kamp mod Napoleon, de literære Kampe i Sverig. Polemiske Digte fulde af irritable Udfald mod Tidsforeteelser, filosofiske Tidsbilleder, improviserede Svardigte i Anledning af en eller anden Avisartikel, der havde afficeret ham, blev helt op i hans Alderdom ved at springe frem af hans Pen.

Han er helt og ene Lyriker. De lange episke Digte, han skrev paa ældre Dage, havde smukke Enkeltheder, men Helhedsinspiration mangler komplet, og Planen er den dødeste Prosa. Hans Inspiration, hans Tankekraft og Fantasi har kun kort Aande.

Det er en let, flagrende, noget grund Natur. Hans Tænkning er temlig flad; hverken det ophøjede eller det dybsindige laa for hans Natur. I hans Levnet tyder ogsaa ikke faa Træk paa et ikke altfor dybtstikkende Gemyt. Hans Overflytning fra Finland til Sverig, da hans Fødeland kom under russisk Herredomme, gik — hvordan man ender og vender Sagen — dog kompromitterende let og smertelos for ham. Da Venner hinsides Vandet kaldte ad ham, den ene med Lofte om Plads i det svenske Akademi, den anden om et godt Præstekald, saa tog han Farvel baade med Professorposten i Abo og det Land, hvis Sprog og Folk han dog var saa dybt interesseret af. Man kan

heller ikke lade være med at se hans forskellige Ungdomsforelskelser, i hvilke han hver Gang troede at se sine Drømmefantasiers Selma virkeliggjort, og hans tre Ægteskaber under en lignende Synsvinkel. Samme Aar, hans første Hustru dode (1806), dode ogsaa hans Ven Choræus ovre i Stockholm, og gennem en fælles Bekendt blev der overbragt Franzén et Onske, Vennen havde udtalt paa sin Dødsseng, om at Franzén skulde gifte sig med hans Enke. Og Aaret efter tog Franzén ogsaa over Havet og ægtede Vennens saaledes testamenterede Mage.

Den Franzénske Lyrik har nu netop sin Fortryllelse i dette lette, flagrende Naturel, og det udgør dens Tilknytning til den Gustavianske Poesi. Den virkede som en forklaret Genopstandelse af de svundne, det glade Letsinds Dage fra Kellgrens Ungdomstid. Følelserne er i denne Lyrik ligesom af en flygtig æterisk Essens. Man høre Digtet »Glædens Øjeblik : Sørj ej den gryende — dagen förut, —njut af den flyende — hvarje minut! — Rosornas doft — drufvornas änga, —FRANZÉN*.

skynda att fanga: — Yngling! de vissna: du sjelf ar ett stoft. Ingen Draaber af virkelig Melankoli, ingen bacchantisk Vildhed heller, — men en flygtig, forduftende Æterstemning. Den samme Zefyrlethed nojes i »Champagne-vinet« med at skumme Duften, Buketten af: Drick! de förflyga de susande — perlorna, drick! — skynda, det ljufva, det adla, det höga — soker du fäfängt, sen anden förgick. — Dåren, som fåste vid skummet sitt öga, — vatten, blott vatten på låpparna fick.« Franzén venter ikke, til der kun bliver Vand tilbage og faar heller ikke Bundfaldet med. Der er noget næsten græsk i dette hans Naturs lette Maadehold. Gratierne kranse Bægeret, og derfor kan Digteren lade selve den elskende Pige være Ynglingens Hebe: »Goda gosse! glaset töm, — gerna ser din flicka — nagon gang dig glad och öm — ibland vanner dricka, — Som med hjertats sympati — eldiga och unga — klinga gladjens harmoni — lifvets sötma sjunga. — Gerna vill hon i din hand — se kristallen glindra — se din kind i purpurbrand, — se ditt öga tindra. — Se din kånsla, ditt behag — lifligt sig forfina — och i hvarje anletsdrag — sjalen genomskina.« Mellem saa mange platte Drikkeviser er her engang virkelig Rusens Poesi, den lette, forfinende, saa at sige æteriserende Stem-ningsrus.

En saadan let Skonhedsrus er ogsaa Elskoven i Franzéns Lyrik, — en Sansernes Nippedrik, uberort af Passionens hede Pust. Af den Elskede faa vi aldrig tydeligere Træk at se end hendes Smil, hendes Blik, hendes *Rosenaande« igennem »et snehvidt Glimt af Tænder,« hendes skære Hudfarve: »Aldrig har jeg set nogen se saaledes og rodme saaledes og le saaledes. Og Digterens Attraa staar ikke til andet end til at124

aande samme Luft som du,« og være i hendes Nærhed — »Cypern blomstrer, hvor hun er« —; i et Afskedsdigt ved den Elskedes Bortrejse skildrer han den himmelske Tid, som nu er forbi: naar han nu og da listede sig ind paa hendes Kammer, og Knitret af hendes Silkekjole henrykte ham, mens han stod paa Taa og ventede, og den blotte Duft af Blomsterne, hun havde passet, sagde ham, jeg ved ikke hvad, saa elskeligt; og hun saa kom og han stod dér henrykt og stum blot over at se paa hende; eller naar hun sad ved Klaveret og han horte paa hende, bojet frem bag ved Stolen, og rorte, tæt ved hendes Kind, den Lok, der faldt ned. — Af saa lidt lever denne Elskov.

Og let er Kunstnerhaanden; Formen hænger lost og tynd udenom, — en Gratiernes Morgendragt«. Ordene er naturlige, lidt almindelige. Versene falde let, lidt skødesløst; Situationerne er kun løst skitserede og Farvelægningen flygtig; Luften transparent og Temperaturen sval. »Formen er saa fin, saa gennemsigtig« — er det bleven sagt — »Tanken spejler sig saa let, saa utilsløret, at man knap mærker, at Sjælen har faaet Krop. Koloriten er derfor næsten ingen.«

En naturlig Jævnhed, en barnlig Uskyldighed hænger altid ved dette Gemyt. Det kommer ind i svensk Literatur — mellem den megen pompøse Retorik og den halvt sentimentale, halvt snusfornuftige »fin desiécle« Kultur — med en egen frisk og enkel Uberørthed. Franzen kommer højt oppe Nord fra, og Højnordens rene, hvide Snemarker ligger ligesom bagest i hans Poesi; og hans rene Barnesind er af dem, som Livet ikke tager paa. Han beholdt sit Pigeansigt, ingen stærke Passioner furede eller mandiggjorde det, og det, at han kom fjernt bort fra Hjemmet og Barndoms-135 FRANZÉN.

egnene, gav kun de Følelser, der knyttede sig til dem, Mindets og Længselens Vækst. Han bliver ogsaa ved Jorden og ved de enkleste Livsforhold, det trivielle Hverdagsliv udenom ham byder ham /Emner for Poesi, og selv i sine religiøse Digte synder han snarere ved Plathed end ved det højtravende. Hans Sangs Tone er tvangløst naturlig og jævn indtil det familiære. Hvor Lidner og Gyllenborg, hver paa sin Maade, ja! selv Kellgren og Fru Lenngren for Nutidsmennesker har en Smag af Rococo i hele deres Stil og Diktion, genkender vi derimod i Franzéns Vers først vort eget Nutidssprogs Stemme.

Den Franzénske Digtning indgaar saaledes som Led i hele den germanske Kulturbevægelse henimod det naturligt jævne og enkle, som har Rousseau til Profet, men som har sine Rødder i tyske og nordiske Præstegaardshjem og fromt, gammeldags Landsbyliv. I Modsætning til den franske Races vaagne, praktiske Aktivitet er der i Germanernes Følelsesliv dette hvilende og vegetative, som kaldes Gemyt. Rundt om fra det stille Landliv, fra Præstegaarde og Husmandshjem, fra Skolelærerboliger og Smaahaandværkeres Hjem — fra gammel Bibelkristendoms eller Pietismens Arner — kommer i anden Halvdel af det 18de Aarhundrede Ynglinge ind i Kulturlivet, som med det inderste af deres Sjæl staar fremmede overfor Voltaires og Frederik Iis Aarhundrede, men ved Læsningen af Rousseau faar Taarer i Øjnene og hører ligesom fjernt Ira Stemmer kalde paa s'g. — som gennem Rousseau faar Mod til at vandre hjem til deres Væsens Naturgrund og ud derfra kæmpe mod Aarhundredet. Dér kommer en Skolelærersøn Ira Østpreussen: Herder, han gør det til sit Livs Bedrift fra alle Lande at samle de naive og rørende Folke-126

melodier, som ved förste Ørenlyd gaar alle poetisk dannede til Hjerte. Her vandrer Haandværkersøn nen Jung-Stilling fra sin Landsby paa sin P"od ind til Staden, og dér bliver hans Gerning den atter at vække en sværmersk og enfoldig Gudsfrygt tillive i de højere Samfundskredse i Smag med »de Stilles i Landet«; hans Selvbiografi er grundlæggende for den tyske Landsbyidyl. Fra Pommern kommer Forpagtersonnen Voss, som bliver Præstegaardsidyllen »Louises« Digter; fra Holsten kommer Præstesønnen Claudius, hvis Wands-becker Bote« helt er skreven i naivt Bondesprog, og med folkelig Trohjærtethed og enfoldig Fromhed kritiserer Byernes Kulturliv og forherliger Landmandens Liv, Familielivet, Barndom og Gudsfrygt. I Danmark er Kornmaalersonnen fra Korsor, Jens Baggesen, Udtryk for samme Trang til Naturlighed og Enkelhed. Forkvaklet af alle sin Samtids Kulturrørelser, som han er, giver han sin Sjæls Inderste renest, naar han synger om den Tid, da »han var ganske lille«, det Sted, hvor Roserne var rødest og Bolstrene blødest, eller med humoristisk Jævnhed og Naturlighed fortæller sit Livs Krønike.

Franzén søger paa samme Vis hen til Barndommen, til Familielivet, til Landlivsidylien og digter herom i naive og hjertelige Ord. Et af hans Ungdomsdigte Til de hjemmeværende er henvendt til de smaa Søstre fjernt oppe i Hjemmet. Han fortæller om, hvordan det er hans eneste Glæde ude i Verden, naar han kan liste sig hen i en Krog og læse et Brev hjemmefra, hvor de smaa Hjerter spejler sig i hver Linje, og de yngste har bedt om at faa hver sit Kys forseglet mellem de kære Blade, ... og i hvilket han velsignes af hende, som blot for Børnene, ikke for sig selv kender LivetsFRANZÉN.

Glæde og Sorg, . . og hvori Barndomsvenner og den gamle Tjener lader ham hilse. Han husker den ene af Søstrene paa, hvordan hun græd ved hans Bortrejse og lob efter Vognen helt til Markskellet, husker den anden paa, hvordan hun, da hendes lille Brev lagdes ind i Familiens Fællesbrev til «store Broer«, havde udbrudt: »O laa jeg dog selv derinde og kom til Broer at hjælpe ham.« Nu — fortsætter han — er vi spredte som smaa Fugle i Verden; men græd ikke for mig! Sæt jer kun en Hostaften under min Røn og se Aftenstjernen tindre ind paa mit Kammers Vindu og syng dér Eders Sange; og du, >Nordens Nattergal«! kvidre du tyst for dem, »du som minder om dens Nød, der lider, — med din lyse Klage, du, som sad — paa vor Flagstangs Spids i lange Tider — og sang bort for mig saa mangen Nat.« Et saadant Rønnebærtræ og en saadan Flagstang midt i et lyrisk Digt er jo noget af en Revolution i svensk Poesi.

I et andet Digt fores vi ind i Barnekamret. Moderen sidder i tidlig Morgengry over sin Drengs Seng; han sover

endnu og ler i Drømme, hans lille Spurv i Buret har ogsaa endnu Hovedet tyst under Vingen. Men nu falder de første Dagstraaler ind over Vinduesblomsterne, og Spurven vaagner og hopper kvidrende op og ned. Og derved vaagner ogsaa Barnet, halvsøvnig kaster det Armene om Moderens Hals og ler »med Øjne, hvori man endnu ser hans drømte Himmel.« Saa gaar de ud at se Solen bryde frem mellem Skyernes Øer, den lille staar stumt undrende, og Moderen underviser ham om Gud. »Der stå de. Mor ochSon: — det skönaste, jag vet — i hela denna dödlighet.«

Dette er Franzén paa hans egentligste, poetiske Enemærker. Morgenen elsker han med dens skære128

Friskhed, selv digtede han ogsaa helst i Morgentimerne. Fuglene elsker han; selv havde han Fugle flyvende rundt i sit Studeretammer, og han skrev engang i et Brev, at Fuglenes Liv altid har forekommet ham det mest poetiske, det, der bedst afmalede en Sangers indre Harmoni og Lykke. Og i Menneskeverdenen er det endelig Barnet og den unge Moder, Franzén elsker at digte om. Det uskyldig morgenfriske, det yndefuldt naive er hans Omraade.

En let hojnordisk Landskabskolorit ligger i nogle at hans Digte udenom som Ramme, — saaledes i det brede Læredigt »Emili eller en Aften i Lapland«, der er skreven til Hjemmets og Landlivets Pris. Hyttens Rog stiger op over de blaanende hvide Snemarker, Rensdyrets muntre Bjælder klinger foran Kanen, og i Sommeraftnen se vi Malkepigen syngende ro sin Jolle frem over Fjordens Spejl, hilset fra Skibet, som med strøgne Sejl nys er gledet ind under Bjergets Skrænt.

IX. B. HÖIJER.

Et andet Udgangspunkt for ny Bevægelser var under Gustav IV's Regering Filosoflen Höijer oppe i Upsala.

Upsala Universitet var i Gustav III 's sidste Regerings-aar Arnen for ikke saa liden ungdommelig Uro. Her laa Thorild, som allerede meget omtalt Forfatter, et Par Aar og studerede Jura, og han samlede Studenterne om sig i »Konventikler«, »skabte Fantaster< — somB. HÖIJER.

der klages — og gjorde unge Folk »romaneske«. Her docerede Boéthius forst af alle i Sverig Kants nye Filosofi, og gjorde baade Studenter og Lærere til Kantianere. Efter Gustavs Dod afsatte Revolutionen i Frankrig adskilligt politisk Gærstof heroppe. I den frisindede, rige Boghandler Silfverstolpes Hus, hvor der var en Art Middagspensionat, samledes en Kreds af begavede unge, og her fortes overstadig og kættersk Tale: de Franskes Fremskridt mod Alliancens Hære hilstes med Glæde, man drak paa Kongedommes og Kristendoms Afskaffelse, skumlede over Reuterholm og den ny Konge, og der afsanges Jakobinerviser i Smag med denne, der forfattedes, da de Franske jagede en Kongesøn ud af Landet: Det Pak, det har dog ej Respekt — for Sønner selv af Konger, — men banker af dem saa perfekt — som simple Pobelunger; — men vi som ære Kong og Tron', — som har Moral og Religion, — vi ønske kun med ydmyg Ton' — Prins York en lykkelig Rejse. Alt dette rapporteredes til Gustav IV, og da det tilsidst kom til en Art Skandale ved en Musikfest i Anledning af Kongens Kroning, idet Orkestret gav sig til at spille republikanske Melodier, var det, at Kongen — som tidligere nævnt — rejste derop og afsagde sig Protektoratet over Universitetet.

Sjælen i de frisindedes og aandelig fremadskridendes Kreds heroppe var Docenten i Filosofi Benjamin Höijer. Han præsiderede i det nævnte Selskab (»Juntan»); han var ogsaa vel den egentlig ledende Aand i Silfverstolpes Literaturtidningc og »Literaturtidsskrift« med deres moderate Liberalisme og Tyskhed; under hele Gustav IV's Regering holdtes han ude fra fast Ansættelse som Universitetslærer, fordi han ansaas for Atheist, Jakobiner og den farligste Ungdomsforfører. I 90erne og det første

Tiaar af dette Aarhundrede var han heroppe i Upsala Sædemanden, der i Tysthed lagde Sæden ned i de unge, for

at den til bedre Tider kunde spire frem og give Host.

En stolt og ukuelig Figur gjorde han midt under den morke og dode Reaktionstid. Fra Drengeaarene allerede selvfolende og karakterfast blev han, ved at kæmpe med sit Livs stadige Modvind, ved at se sig miskendt og mistænkt, trykket af Censur og Pengebekymringer, altid haardere og bitrere. De unge traf ham personlig ikke videre tilgængelig og indladende; han modte dem sjælden med varm Hjertelighed, oftere med kolde Sarkasmer. Han blev vranten og misfornojet med Aarene; Modstanden og Miskendelsen drev ham ogsaa op i et ubehageligt Hovmod og en utilfredsstillet Herskesyge, som Omgivelserne led under. Naar man, igennem udgivne Breve, ser bag Kulisserne, viser han sig ogsaa temlig egenkær, varetagende sine pekuniære Interesser, fuld af Nag og Intriguer, — selv dækket, æggende de unge til Krakeleri.

Men alt dette vejede kun lidet imod den herlige Frihedstrang, det hensynsløse Tænkemod, som lyste ud af hele Mandens Person og Tale, Forelæsninger og Skrifter. Hans Ydre imponerede ved den overlegne Intelligens, den myndige Viljeskraft, som straalede ud af det; »den, som nærmede sig ham, maatte enten blive ham blindt undergiven eller ogsaa helt vige tilbage fra hans Omgang . Hans Tale var aandfuld og klar, selv paa de abstrakteste Omraader. Hans Veltalenhed paa Kathedret og hans vægtfulde Afhandlinger i Silfverstolpes Tidsskrifter syntes besjælede af det kække Motto, man tillægger ham: »Forfølg Sandheden, og om Farten bærer til Helvedes Porte, saa bank paa.«B. HUIJER.

Hans Gerning var den at indarbejde den tyske filosofiske Idealisme i svensk Aandsliv. Han er herved — men i ædrueligere og snevrere filosofisk Forstand — noget af en Sverigs Steffens. Flere Gange fandt han Midler til at komme ud at rejse — til Danmark, Tyskland og Frankrig—; han kunde ikke længe ad Gangen holde det ud hjemme, hvor han følte sig ene og hvor der, som han sagde, intet Publikum fandtes. I Breve fra hans store Rejse c. 1800 kan man studere hans aandelige Peliggenhed mellem Samtidens Fænomener. Alt Fransk er ham forhadt, han finder de Franske saa antipatiske, fordi de er saa helt umetafysiske. Poesi og Filosofi er dog de eneste Ting, der har Værdi i Verden.« Men Rousseau og Thorild har aabenbart været hans første aandelige Fædre, ihvorvel han i senere Skrifter flere Gange tager stærk Afstand fra det konfuse og rasende« i Thorild. Dertil er saa senere som afgørende Indflydelse kommen Kant, Fichte og Schiller. Deres filosofiske og æstetiske Elev er Höijer i det væsentlige. Ogsaa Aander som Schlegel og Mdme Stael kan han vurdere. Men ligesom den tyske Overspændthed er ham latterlig og Ifflands borgerlige Skuespil en Ynk, saaledes kan han heller ikke finde andet end Væmmelse ved Jean Pauls Fantasiforvirring og tager de sidste Aar af sit Liv kraftig Afstand fra de svenske Fosforister, der var hans Elever fra Upsala og vilde tage ham til Indtægt.

Han er for det første — paa samme Maade som i Tyskland hans Lærere — i Sverig den første virkelig dybe, filosofiske Tænker efter al den flade, rationalistiske Ræsonneren, der dér som andetsteds havde gaaet og gældt for Filosofi. Han tvinger med stor lingvistisk Dygtighed det svenske Sprog til at følge en stræng,

abstrakt Tankegang og udtrykke sig med skarpsindig Nøjagtighed uden at blive tungt og indviklet. Hans Afhandlingsstil er klar og kraftig. Han vil, at Filosofien skal gaa frem med matematisk Sikkerhed, og soger i sit Hovedarbejde »Om Constructionen (1709) Fundamentet for al menneskelig Viden saa grundigt og dybt, som det 18de Aarhundrede aldrig havde kunnet finde ned til. Han indpoder de unge en Trang til at beskæftige sig med Erkendelsens og Tilværelsens inderste Problemer. I Sammenhæng hermed er han — paa samme Maade som Kant og Fichte — Apostel for en ren, ideel, interesselos Kultur, i Modsætning til den flade Nyttedyrkelse, der krævede »Oplysning« og Nytte af Videnskab og Kunst. I Ian angriber atter og atter med Foragt Populariseringen af Videnskaben som noget, der strider mod dens høje Natur, og hans væsentlige positive Bedrifter var at kæmpe for baade Digtningens og Historievidenskabens Frihed fra Nyttens« Aag.

I sit Arbejde om den pragmatiske 1 Iistorieskrivning forkynder han det ny tyske dybere Syn paa Historien

For det 18de Aarhundrede var Historien kun et Magazin, hvoraf Filosofier kunde hente Menneskekundskab og Illustrationer for deres Theorier om menneskelig Egennytte og Beregning som Livets Drivfjedre, og hvorfra Moralprædikanter og Retorer kunde hente afskrækkende og efterfølgelsesværdige Exempler. Oldtiden bod paa sin Cato eller Diogenes eller sin Gracchernes Moder til Dydsmønstre, Middelalderen med dens Korstoge og det 16de Aarhundrede med dets Hexcprocesser var Themaer for Toleranceprækener. Alle Tider maaltes med det 18de Aarhundredes Alen og brugtes i dets Interesser. Vi har set, hvordan den gamle Botin saae Middelalderens Munke og Nonner som »et skadeligt og foragteligt UdB. HÖIJER.

skud blandt Mennesker,« Odin som en snild Mirakelmager og fornuftig Oplysningsfilosof; om Hakon Jarl hedder det, at hans Liv »er et skønt og rørende Maleri af de menneskelige Lidenskabers Voldsomhed, naar de ikke styres af Fornuft, Moral og Religion, og af de fortræffeligste Egenskabers skadelige Følger, naar de misbruges.«

For Höijer — som for Herder, Schiller, Fichte — var Historien noget uendelig mere end et saadant Oplagsted for Vaaben i Oplysningens og Moralens Tjeneste. Ikke det at afskrække eller give Mønstre eller at hæve Fordomme — siger han — er Historieskrivningens Maal, overhovedet ikke den direkte Nytte; nej! den skal paa samme Maade som Digtningen virke ved at løfte os op af vort eget til almindelig Interesse for Menneskehed og Fornuft. Og den skal derfor navnlig udrede og fremstille Begivenhedernes store lovbundne Sammenhæng og vise, hvordan alt i Historien virker sammen til Menneskehedens moralske Udvikling gennem Samfundet. Dette var Kants og Fichtes store Nysyn. Den store Helhedssammenhæng og Udvikling undgik ganske det 18cle Aarhundredes Syn. Det saae overalt kun smaa tilfældige Aarsager bag de største Begivenheder, snevre, personlige Anekdoter istedenfor brede Strømninger. For Voltaires Historieskrivning var Petrus af Amiens' Valfart Aarsagen til Korstogene; Reformationen i Tyskland var foraarsaget ved, at en tysk Munk kom til Rom og forargedes over Fordærvelsen dér, og ved, at Munken Texel kom til Tyskland og solgte Aflad for Penge. Det 18de Aarhundrede saae ogsaa med Foragt og Beklagelse ned paa alle tidligere Aarhundreder Kultur som Forvildelser, »Fejltagelser,« Barbari«, som noget, der aldeles ikke havde haft nogen Berettigelse«34

og som højst saaes som Forberedelser, Midler for Forsynet til at tilvejebringe den nuværende høje Kulturstand For det ny Syn er alt i hele Historien nødvendigt, har sin Mission, er Led i en sammenhængende Udvikling. Orientalismen er Betingelse for Hellenismen; Middelalderen har sin Berettigelse og maa ses i dens eget Lys, ikke i vor Tids. Kirkehistorie, politisk Historie, Kunsthistorie, Sædernes Historie — alt horer sammen, beherskes af samme Menneskeaandens psykologiske Udviklingslove og maa ses under fælles store Synspunkter. Det hele historiske Syn faar en videre Horizont, en dybere Baggrund; med hellig Ærefrygt betragtes nu hvert Led i den store uendelige Menneskehedens Udvikling, og den indre Mening, den skjulte Traad og Forbindelse søges overalt i Hændelserne. — Alt dette ligger udviklet i Höijers lille Athandling fra 1795 og har været videre udviklet i Forelæsninger, som Geijer og Fosforisterne horte i Upsala.

Ligesaa ny og frugtbare var de æstetiske Anskuelser, I löijer gjorde gældende i en Række Forelæsninger, hvoraf Fragmenter og Udkast ere bevarede. 1 Ian fortsatte i dem Thorilds og Ehrensvärds Kamp for en renere, mere ophøjet Kunstanskuelse end baade Stock-holmspostens »läckra och oskyldiga nöjen« eller den senere gængse »Nytte- og Moral «opfattelse. Det er Kants og Schillers Æstetik, han er inspireret af. Det skonne er sit eget Formaal, skal hverken behage eller nytte; frigjort fra ethvert Hensyn til Moralen skal Kunsten kun følge det skønnes egne Love og fremkalde uinteresseret, æstetisk Lyst, men tillige er Kunsten hævet op i en hel anden Sfære end det behageliges, til en Inspiration af det højeste Alvor, den dybeste Sandhed.B. HÖ1JER.

Det skonne er en selvstændig Form for det absolutte ved Siden af Religion og Filosofi.

Af dette ophøjede Syn paa Poesien var Schillers og Goethes Digtning fremgaaet. Schillerske — og tillige Thorildske — er ogsaa Höijers nærmere æstetiske Sympatier og Antipatier. Man kæmper mod den akademiske

»Smag« for det suveræne »Snille;« dette er en Helt, med en Helts Udseende og Værdighed, med hans uaffekterte Højhed og Anstændighed, hin er en lille, pyntelig Ceremonimester. Han kæmper mod »Grace,« Kvikhed, Elegance, Zirlighed, mod den »lille Smag,« »den slikkede Maner« — for Alvor, Højhed, Entusiasme, »det ukonstlede Udbrud af Ædelhed og Karakter og af indre Styrke,« for alt det, Smagsdyrkerne kalde uanstændigt, ubelevent, sælsomt, barbarisk. Shakespeare sættes fiere Steder op som Monster overfor Corneille. De franske Tragediehelte er unaive, de betragte sig selv, er sig deres Ædelhed og Heroisme bevidste, er derfor sentimentale, theatralske, overspændte. Shakespeares Figurer har samme Naivitet som Antikens.

Veltalenhed og Retorik sættes udenfor det æstetiske, ogsaa Satire og Læredigt. Heller ikke den Kotzebue-Lafontaineske Rørelse er æstetisk. Det rørende »er blot Indskrænkning og Virkelighed,' det er »modbydeligt at se blot Ulykke og Elendighed uden indre Modstand derimod.« Derimod det patetiske, det tragiske, det ophøjede er for ham — som for Kant og Schiller — den højeste Tonart i Poesien. Den indre Modstand mod Lidelser — det moralsk sublime — er den højeste Skønhed. En Digtning som Gyllenborgs romerske Stoiker-ode om Verdensforagt,« men ogsaa Shakespeares Kong Lear og vel ogsaa Schillers Tragik staar for llöijer som Ideal.«136

B. HÖIJER.

Men endnu dybere end ved sine historiske og æstetiske Nysyn virkede Höijer paa de Unge ved i det hele at indpode dem den tyske transcendentale Idealisme i Filosofi. Han gav dem det helt nye Verdens-system, som Kant og Fichte havde undfanget og udarbejdet, og som var en Revolution saagodt som i sin Tid det Copernikanske. Det vendte op og ned paa hele Synsmaaden. Subjektet, Jeget, den menneskelige Fornuft blev til Solen, af hvilken alle Fænomenerne udenom var beroende og om hvilken de dansede, istedenfor at det for Empirismen og Sensualismen var Fænomenerne, Objekterne, som var det virkelige, værende, og vore Forestillinger og Fornemmelser og Ideer kun Frembringelser og Afledninger af dem. Hvor Locki-anerne i Sjælen kun saae den blanke Tavle, hvorpaa Udenverdenen tegnede sit Atbilled, der var for de tyske Filosoffer Sjælen den, der selv frembragte Fænomenverdenen ud af sin Naturs Nodvendighed. Men dog var Tilværelsen ikke en vilkaarlig og subjektiv Dromme-fantasi. Bag Jeg«erne som bag de ydre Fænomener virkede en absolut Kraft, »Das Ding an sich. Ideen, Universaljeget, og af dette Absolute var baade Subjekterne og Objekterne Produkter. Over og bag vor reale, konkrete Verden laa da en transcendental Verden, den evige, ideale, som det nødvendige Grundlag for hin. Heri laa Svaret paa det skeptiske og benægtende iSde Aarhundredes Filosofi, som vilde fornægte al oversanselig Tilværelse. Langt fra at en saadan oversanselig Tilværelse ikke existerede, var den tvertimod den eneste reale, og den sanselige Verden kun en Skintilværelse.

Hvor dybe Virkninger denne Aandsomvæltning fik paa Literaturen i Sverig som i Tyskland, skuldeJERN A A RENE.

'37

Höijer endnu faa at se hos sine nærmeste Disciple: en Hammarskjöld, en Geijer, en Atterbom.

X. JERNAARENE.

Det første Tiaar af Aarhundredet er bleven kaldt for Jernaarene og foltes som saadanne for alt svensk Kulturliv.

Kongens Rejse i Tyskland 1803—04, hvor han kom i Pietisternes Kloer, og hans Position som Legitimitetens kaldede Forsvarer overfor »N. Buonaparte,« forhøjede hans svaghjernede Hovmod og Obskurantisme indtil Sindssyge. Vasatraditionerne og Gustav Adolfs-navnet var stegen den stakkels Konge til Hovedet, og i hans bigotte, mystiske Hjerne blev Napoleon til det store Dyr i Aabenbaringen Rigoristisk gennemførte han ikke at anerkende ham som Fyrste, ledede den latterligste Krig af Etikettechikanerier mod Napoleons franske Aviser og drog utrættelig om til Fyrsterne for at agitere til Kamp mod Uhyret. Tungere og tungere hvilede hans Haand over Landet. Hans Demonstrationer mod Napoleon besvaredes af denne med en økonomisk Krig, der ødelagde Sverigs Handel. Kongen forbød al fremmed Literaturs, alle Avisers Indførsel i Riget og forbod Aviserne hjemme at omtale Napoleons Sejre eller de af ham oprettede Riger. Biblen og Hærreglementet blev efterhaanden hans

eneste Læsning, og han blev 'synlig glad hver Gang han hørte, at et Bogtrykkeri var nedlagt i Riget. Al den politiske138 JERN AARENE.

Opposition, som under Indflydelse af den franske Revolution var voxet op i Gustav IV's Mindreaarighed, og alt det aandelige Frisind, som var det 18de Aarhundredes store Arv, det knebledes og svinebandtes nu helt. Silfverstolpes »Journal för svensk Litteratur« og G. Adlersparres »Låsning för Landtmän« og »Låsning i blandade ämnen havde været Organerne herfor; i dem taltes Trykkefrihedens og borgerlig Friheds Sag, i dem drolte-des Samfundsforbedringer, religiøse og filosofiske Materier behandledes og de gamle Gustavianere skrev deres Digte her. Gustavianerne, en Del af Upsalaungdommen og navnlig ogsaa de højere Adelskredse — Frisindets traditionelle Værn i Sverig — var disse Tidsskrifters Publikum. Men 1803 var de alle bleven nødt til at gaa ind for Regeringens Tryk, og intet andet almindelig kritisk Tidsskrift kom i deres Sted. Al offentlig Opinion i Politik, Religion, Filosofi var uddød. Højjer blev systematisk holdt ude fra ethvert Embede og lammedes af ydre Tryk og Pengebekymringer i sine bedste Aars Arbejdskraft. Franzén var i dette Tiaar næsten helt tavs, og naar han sang, var hans Lyre helt forstemt; istedenfor de naive og følelsesfulde Ung-domspoesier ydede han nu brede, filosofisk-didaktiske Poemer. Leopold og Fru Lenngren havde haft deres egentlige Blomstring og skrev nu kun sjælden. Og ingen betydelige Talenter syntes at dukke op i deres Sted.

Det blev en Tid, hvor der kun gaves Journaler »i Hushållningen< eller »för Läkare och Fältskärer;« hvor af Videnskaberne kun saadanne som Kemi eller Botanik eller til Nød Statsøkonomien kunde trives; og hvor i Digtekunsten kun to Digtarter florerede — men ogsaa florerede til Gavns: Drikkevisen og Læredigtet. BeggeJERNA ARENE.

er de Udtryk for den svingløse Tyngsel og den nøj-somme Resignation, hvorimellem Sindene svingede.

Læredigtene var enten store Prisbesvarelser af Themaer, Akademiet aarlig udsatte: det var om den huslige Lykke,« om »Haandens Nytte,« om Yppigheden- eller om »den almindelige Kærlighed. Eller ogsaa var det smaa Selskabsviser, der forkyndte samme Levevisdom som Leopolds »Gudfars Vise.« En utrolig Plathed breder sig i disse Digte; den maaler al den idealløse, begejstringsløse Tomhed i Tiden, nu da det store og stolte i det 18de Aarhundredes Filosofi er knækket af Reaktionen mod Revolutionen, men man dog stadig tærsker Popes og Voltaires »sunde Fornuft ud i de tørreste Trivialiteter. Et Læredigt munder ud i denne Moral: »At være tilfreds er at være lykkelig,» et andet varierer Themaet: > Blot en eneste Ulykke er sand — den at overvindes af Ulykken.« Den tarveligste Sandhed udvikles retorisk i en Flom af Exempler: Sorg og Glæde er overalt blandede. Den glade Vaar har mangen Regndag, og Sommeren har Torden, Efteraaret er ikke blot Høstens, men ogsaa Stormenes Tid. Barndommen har sin Uskyld men ogsaa sine Taarer, Ungdommen sine Glæder og — Farer, Bekymringerne voxe med Mandens Lykke, og den Gamle har sin Hvile, men ogsaa sin Krykke. I det 18de Aarhundredes Aand forherliger denne Lære-digtning en gold, højtidelig Stoicisme: »Et Middel ene findes — at være lykkelig med hver en Skæbnens Lod, — det Sjælens Styrke er, og hun er Datter — af Dydens Vane og et oplyst Vid.« Stoikeren troster sig under Tvangstrykket ved at prise »den sande Frihed:

Den Vej, til Frihed leder, — er banet i din Sjæl; — fri er en Mand af Hæder, — Forbryderen er Træl, —140

og Frihed nok du ejer — i den at handle ret.« I en lavere Tonart prises »Maadehold« og Nøjsomhed.« Man vil ikke bytte sin Hytte og sin Frihed bort for Slottes gyldne I.ænker og »Yppighedens« Overflod.

Et redeligt Haandslag, et venligt Ord — er ofte mer end Yppighedens Bord, — en Drik af Vand til Slaven, som forbløder, — mer end den Vin, der i Krystallen gløder.« Maadehold prises overalt. Den unge Pige bør elske med Maade: »Vel Amors Pile ikke alle dødelig forgive, — dog vogte Kvinden sig at farlig overdrive, — der gi es en Middelvej, om end ej let at holde — imellem følsom Sværmen og altfor let at fjolle — Julie skal brænde ømt og være dog forsigtig,« Klogskab, sund savoir-vivre er Summen: »Visdom, Menneskets sande Ære, — du min Lykkes Ophav er, — Dydens og Fornuftens Lære — gød du i min Sjæls Begær. Naar det kommer højt, lægges

der en lille religiøs Farvning derover. »Ak! naar vor Bane er saa kort, — lad i Forening os da vandre — og blive, før vi slumre bort, — til Fryd og Nytte for hverandre.«

Saadanne Viser var yndede Selskabssange og tilfredsstillede tilligemed Drikkeviserne Tidens poetiske Trang; de spredtes over hele Sverig i Afskrifter, i Kalendre og Nyaarsgaver« og i talrige Visesamlinger med Åhlströms populære Musik til. Valerius var Periodens Digter. Han og hans jævnaldrende Venner i Stockholm dannede i de første Aar af Decenniet et lille Ungkarlelag, som talte det meste af, hvad der var af yngre Verstalenter. Der var Finnen Choræus, en Ven og Efterligner af Franzén — en temlig ubetydelig, fattig Fyr, som undertiden skrev muntre Satirer, men oftest Elegier og dydforherligende Viser. Saa var der Kuliberg, hvis Ballader Damerne sværmede for, menJERN A A RENE.

'37

som selv snart blev en skikkelig Embedsmand, der lod Vers være Vers. Videre var der en Rutström og Wallin, den senere Biskop og Salmedigter, men dengang endnu kun bekendt ved sit Læredigt » Opdrageren og ved behagelige Selskabssange. Og Sjælen i Kredsen var den nævnte Valerius, en Goteborger, som forst havde forsøgt sig ved Theatret, men siden gjort sig bekendt ved et priskronet Læredigt om »Taalmodet og nu var ansat som Sekretær i et Kollegium. Disse unge Poeter, der skiftedes om at tage Præmier ved Akademiet med deres Læredigte eller fri Oversættelser af Horats og Ovid, plejede — alle ugifte, som de var — at samles et Par Gange om Maaneden hos hverandre, lod sig Maden bringe fra et Værtshus og blev bagefter sammen omkring en Bolle Punsch, medens snart en snart en anden fremsagde eller afsang en nylig af ham forfattet Drikkevise, i hvis Omkvæd de andre saa stemmede i. Undertiden, naar alles Vndlingsdigter Franzén var paa Besog i Stockholm, præsiderede han ved de unges Bord.

Saadan er den aandelige Atmosfære. Og alligevel er det netop i den, at de Mænd vokse op som Ynglinge, der i de næste ti Aar skal skabe Revolution i svensk Aandsliv og grundlægge det 19de Aarhundrede i Sverig.

Ude paa Karlberg Krigsakademi ved Stockholm er der saaledes ansat en ung Theologi Adjunkt netop den samme Wallin, der sang Drikkeviser i Valerius Ungkarlelag. Tidlig forkælet med Akademiets Medailler, ventet at ville blive en ny Gyllenborg i Læredigtet, en ny Lehnberg i Præken, undergaar han i disse Aar henimod 18io en stille, alvorlig Udvikling,142

JERN AARENE.

under hvilken den tunge Religiøsitet fra hans Bondehjem bryder sig Vej gennem Rationalisme og retorisk Kristendom, — netop som, omtrent i de samme Aar, ude i sin sjællandske Præstegaard Mynster skaller sit Bastholmske Overtræk af og faar noget af sin Barndoms gammel-pietistiske Religiøsitet frem igen.

Nede ved Lunds Universitet levede i disse samme Aar den unge Docent og Underbibliothekar Tegnér.

Han skrev nu og da saa temlig Leopoldske og Franzénske Digte, der gjorde Lykke i »Lunds vecko-blad,« men endnu ikke var kendte værdige til nogen Belønning af Akademiet. Men ellers holdt han Forelæsninger over græske Digtere og folte sig næsten som en hellenisk Soldyrker, hensat i det mørke, kolde Nord. Og i Schillers Digtning fandt han samme Skønheds-hellenisme, som var hans egen. I disse Aar var (1805) ogsaa Ling kommen over til Lund fra Kjoben havn, lige begejstret for sin ny Gymnastik, der skulde genføde den nordiske Ungdom, og for Steffens' Forelæsninger og Oehlenschlägers nordiske Digtning. Og Tegner, der allerede som Dreng havde sværmet for Bjørners »Kæmpedater« og de Ossianske Helte, fik af Ling atter Sansen opladt for Nordens Hedenold.

Om en vermlandsk Landsmand og Barndomsbe-kendt skriver Tegnér 1804 i et Brev: »Han er af den Slags Sniller, hvis første Skridt i hvadsomhelst er Sejr og Fortræffelighed. Jeg troer, at der i ham modnes en stor Mand i Fædrelandet.« Det var den unge Upsala-studerende Geijer, Tegner skriver saa smukt om. Han havde 1803 vundet Akademiets Pris for et »Æreminde over Sten Sture« i den akademisk-deklamatoriske Smag. Men han kom fra et gammelt, landligt Hjem, hvisJERNA ARENE.

Tone var gammeldags religios, og lian holder sig ved Universitetet temlig afsondret, han horer med dyb Interesse og Udbytte Höijers filosofiske Forelæsninger, og, tildels gennem dem, er han ledet langt ind i Studiet af tysk Filosofi og tysk, Herder-Goethesk Humanisme. Saa mangt og meget nyt optages og sammenarbejdes i disse Aar i hans Aand, at — som han senere tilstod — det var ham, som om hans Selv var bleven borte for ham, og med Misundelse saae han paa, hvor let andre havde ved at finde deres Talent og dets Udtryk.

Eller, endelig, lad os se ind i den lille Kreds Studenter, som ved Aar 1803—4 leger svensk Akademi under Foreningsnavnet »Vittra Vanner.« Det er en ungdommelig Selskabsform, helt i Tidens Smag, med Taler og Oplæsninger og med Prisopgaver, der udsættes, besvares, oplæses og bedommes af Medlemmerne. Prisopgaverne i Poesi er snart et Læredigt over »Indbildningskraften« over »Haabet , Vellysten : etc., snart en Idyl, en Drikkevise, en Parafrase af en latinsk Autor. De prosaiske Veltalenhedsprøver er enten Æreminde« over en stor Mand, eller de har Themaer som: »Er man lykkelig, fordi man er dydig?'!; Var Karl XII en stor Mand?« — hvad det iSde Aarhundrede jo ikke vilde indromme —; »Har Samfundsordenen forbedret Menneskene?« — hvad der besvaredes imod Rousseaus Mening.

Dog mærkes en spag Revolte hos flere af Medlemmerne: man er meget optaget af den tyske sentimentale Literatur, som Akademiet saae foragtelig ned paa: man sluger Lafontaines Romaner, Schillers Kabale und Liebe,« Kotzebues »Menschenhass und Reue.« En144

skriver sentimentale Ballader, en anden forsvarer Werthers Selvmord. Og de unge dyrker Lidner og Thorild, skont den sidstes Navn er saa odiost, at de maa gore det i Smug. To af Medlemmerne — den ene hedder Hammarskjöld, den anden Livijn — skiller sig endog efterhaanden helt ud fra de andre, studerer den senere Goethe og de nye tyske Romantikere: Tieck — Schleg-lerne — Novalis, og de udvexler allerede Planer med hinanden om, hvordan de i deres Fædrelands Literatur vil afstedkomme en lignende Revolution, som den, der er foregaaet i Tyskland.

Det yngste Medlem, der kommer ind i Selskabet det sidste Aar, det bestaar, hedder Atterbom. Et ensomt fantastisk Barn, opvokset i en östergötlandsk Præstegaard mellem »Aandelig Duerost,« der altid laa paa Moderens Sybord, og Folkesagnene, der grasserede paa Egnen, og endelig Sagaoversættelserne, han fandt i Faderens Bogskab, er lian kommen ind til Upsala, allerede bekendt med de tyske Sentimentalikere og prædisponeret fremfor nogen til ganske at hjemfalde til de tyske Romantikere. Kort efter at »Vittra Vanner« har opløst sig, stifter han ogsaa med nogle ligesindede Studenter en anden lignende literær Forening »Musis amici, af hvilken den egentlig romantiske Bevægelse i Sverig skulde udgaa.

Saaledes spirer det og famles der under disse ode og golde »Jernaar« paa spredte Hold frem imod et kommende Vaarbrud. Men endnu manglede der ganske Sol og Luft til Vækst.1809—1810.

XI. I8O9—1810

Vækstbetingelserne kom med Begivenhederne i 1809 og 1810: Gustav IV Adolfs Afsættelse, Freden med Rusland og Finlands Tab, endelig Valget af Bernadotte til Tronfølger.

Gustav Adolfs Politik endte med at bringe hans Rige paa Afgrundens Rand. Sverigs Stilling i Foraaret 1809 kunde kun sammenlignes med Tilstanden ved Karl XII's Død. De tyske Provinser var besatte af Napoleons Soldater, Rusland var, efter at have sluttet sin Alliance med Frankrig, rykket ind og havde uden Modstand erobret det meste af Finland; de Danske havde ogsaa erklæret Krig og gjorde sejrrige Indfald over den norske Grænse, medens spansk-franske Tropper blot laa og ventede paa Lejlighed til at gore Landgang i Skaane. Englands Hjelp havde Kongen afvist. Hæren ledede planløst og slet, Næringsvejene laa helt nede, og ingen Penge var der i Kassen. — Længe havde Ministrene gjort Forestilling paa Forestilling, Kongen svarede med

Skriftsteder af Johannes' Aabenbaring og henviste til, at han ikke kunde bryde sit Løfte til Gud. Armeens Officerer lagde Komplot efter Komplot op og underhandlede muligvis allerede 1807 halvvejs med England om at tage Kungen tilfange under hans Overfart fra Pommern til Skaane. Den finske Krig fik Bægeret til at flyde over. Havde allerede Hærens Operationer i den pommerske Krig kastet Spot over de svenske Vaaben, bragte de militære Skandaler og Ydmygelser under den finske Krig Vanære over Hæren. De talrige misfornøjede blandt Adelen og Officererne sluttede

sig sammen, og i Foraaret 1809 vendte G. Adlersparre pludselig om med en Del af Armeen fra den norske Grænse og gik mod Stockholm, efterat Prins Kristian August havde lovet saa længe at indstille Fjendtlighederne; en Borgerkrig truede med at udbryde; da gik General Adlercreutz med et Par Mænd op paa Slottet og erklærede Kongen for Fange. Det kom til en vild Jagt gennem Slottets Korridorer efter den halvt afmægtige Konge. Han erklæredes i en Haandevending for afsat, Farbroderen Hertug Karl for Rigsforstander, og i Lobet af Sommeren kom der saa Rigsdag, ny Konstitution, Hertug Karls Udnævnelse til Konge.

Uden Deltagelse havde Folk set Uvejret trække sammen over Kongen; alle følte, hvad der maatte gøres for at redde Riget, og den behjærtede Daad fandt ingen Modstand. Man vaagnede op som efter et tungt Mareridt, alt sattes nu ind paa at faa Fred til alle Sider, og man fik den, — men mod Finlands Afstaaelse.

P'inlands Tab og Landets Redning, — det var det sorg-og glædeblandede Aar 1810. En Trediedel af Landet skaaret bort; det maatte fylde alle med fædrelands-bekymret Alvor. Men der havde været en Tid, da man ganske almindelig ventede sig Sverigs Deling mellem Rusland og Danmark, — det hed sig, at den store Omformer af Europas Landkort havde aftalt dette i Erfurt med Alexander; derfor aandede man nu op som af en Dødsfare. Man følte, at det nu galdt at stramme sig op og indadtil at genvinde det tabte. Ogsaa begyndte allerede ved Tronfolgervalgene af Kristian August og Bernadotte de fleste Öjne at rette sig hen mod Norge som Erstatning.

Indadtil fik nu i den følgende Tid alle opdæmmede Kræfter og Bevægelser frit Lob. Handel og Nærings-1809—1810.

veje, der havde ligget brak under de fortvivlede Penge-lorhold, blomstrede op, og navnlig blev den hemmelige, trods Kontinentalforbudet fortsatte Handel med England profitabel under Danmarks Søkrig med dette Land. Den ny Æra i det økonomiske Liv besegledes ved, at Grundstenen nedlagdes til det store Nationalforetagende: Anlægget af Göta Kanal. Og et indre politisk Røre i konstitutionelle Former udviklede sig med Et efter den lange politisk døde Tid.

Med den Trykkefrihedsanordning, der udstedtes straks i Begyndelsen af 1810, var ogsaa Dæmningen taget bort for Literaturen. Der laa Ansøgninger inde fra Höijer, fra den unge Hammarskjøld, fra en anden Literat, Wallmark om Bevilling til at udgive Tidsskrifter. Nu fik de frie Hænder. Afspærringen fra Udlandet faldt ogsaa bort, og Forbindelsen med tysk og dansk Literatur kunde nu blive fuldstændig. — Og Fædrelandets Fare og Forsmædelse, Redningen og det blødende Saar lagde kraftig Inspiration i de unge Sind.

Det literære Liv blomstrer nu op med en næsten voldsom Frodighed. Og paa talrige Ledder slaaes der ind paa nye Retninger i Aandslivet. 1808 var allerede Wallins patriotiske Dityrambe ved Afsløringen af Gustav III's Statue« kommen, og samme Aar Tegnérs Krigssang for det skaanske Landeværn; begge anslog nye Toner af lyrisk Entusiasme. 1810 bragte Lings halvt Ossianske, halvt Oehlenschlägerske Natstykke »Gylfe«, hvori Sverig i Gylfes Skikkelse klager over at have mistet Aura (Finland) i Kamp mod den overmægtige Fjende, — og hvori den »nordiske« Poesi-Retning overføres paa svensk Grund. Næste Aar igen kom Tegners Svea og Geijers første nordiske Digte i Tidskriftet Iduna , — Organet for et nystiftet Selskab af

unge, der ved Studiet af Fædrelandets Hedenold vilde genvække Forfædrenes Sindelag i dem selv og i deres Landsmænd. — Ved Siden af denne svensk-nordiske Aandsbevægelse kommer der ogsaa Liv paa det kirkelige Omraade. Allerede 1809 var Wallin optraadt med sin Protest mod den Adlerbeth-Leopoldske Komités Salmebogsforslag. I de følgende Aar udfolder han sin ligesaa rige som betydningsfulde Produktion og Bearbejdelse af Salmer, af hvilke han fremlagde Frugten 1816 i sit Livs Storværk: Salmebogen for den svenske Kirke. Samtidig udvikler han sine mægtige Evner som Prædikant. — Saa er endvidere i 1809 Tidsskriftet Lyceum« begyndt at udkomme; det udgaar nærmest fra Høijers Kreds i Upsala og vil tage den Gerning op, hvori Silfverstolpes Tidsskrifter var bleven stoppede af Censurens Tryk; det vil, bygget efter tydske Tidsskrifters Mønster, løfte Landets videnskabelige og literære Liv op i en højere Sfære af grundigere Videnskabelighed og idealere Poesi. Som en Forbundsfælle af »Lyceum«, bestemt til at gore den lettere Blænkertjeneste, startes af en Kreds af Unge 1 Stockholm endnu i 1809 Ugebladet Polyfem <; det vender sig straks med uhort Dristighed satirisk og polemisk mod det svenske Akademi og den herskende literære Smag og giver Lult for de oppositionelle og revolutionære Stemninger, der har samlet sig op i de Unge. — Men endelig optræder fra Upsala en anden Kreds af ungt , som under Atterboms Førerskab udgiver Tidsskriftet »Phosphorus« (fra 1810 -1813); og i dette fuldbyrdes den literære Revolution i egentlig romantisk Retning.

Det næste Tiaar optages i Sverig af disse ny aandelige Bevægelser i deres Udfoldelse og deres Brydning med det gamle.SVENSK ROMANTIK.

XII. SVENSK ROMANTIK.

Det ny, som udfolder sig i svensk Kultur, kan indtil videre sammenfattes i Betegnelsen: Svensk Romantik, altsaa bestemmes som en særlig svensk Form af, hvad der i vageste og videste Forstand kan kaldes romantisk. Og det kan foreløbig i al Almindelighed paavises, af hvilke Rødder dette fremblomstrende Nye groer op, hvilke Safter det næres af, hvilken Luft der giver det Vækst, og hvilken Sol der farver dets Lød.

Sine Rodder har svensk Romantik i Landets Natur og i Folkets Natur og Historie. De udenlandske og indenlandske Tidsforhold i Aarhundredets Begyndelse giver nu dertil det nærende Jordsmon og den gunstige Luft. Og endelig er der store beslægtede Bevægelser paa samme Tid i tysk Kultur, som i væsentlig Grad giver Spirerne i Stamfrændernes Kultur Vækst og Næring og ogsaa i ikke ringe Grad laaner dem deres Farve.

Det romantisk-svenske, det særlig romantikvækkende i Tiden, endelig den store tyske Idealisme, — det er de Kilder, hvoraf Tegners og Geijers, Atterboms og Fosforisternes Digtning er runden.

Sverig er et af Europas skovrigeste Lande. Trods den uforsvarlige Maade, hvorpaa man har fældet og afsvedet Skovene, er hele det egentlige Højsverig — omkring og ovenfor Soerne — et Bælte af mægtige, mørke Fyr- og Granskove. Man tænke sig et Landskab af disse endeløse Naaleskove, kun afbrudte her og dér af brune Mosedrag eller Svedjemarker med forkullede Stubbe og spredte Klippeblokke, hvorefter Veien igen gaar ind i den store, dystre Højskov. AltSVENSK ROMANTIK. 160

er ode Stilhed om én, alt er goldt og tungt og mørkt i Farven. Skovene staar tætte foran én, som gemte de dybe Hemmeligheder, og de lukker sig uheldsvarslende om den Vejfarende. Inde mellem Grenene flyver en tung Skovfugl op eller, — om det er i den lange Sne-vinter —, et Snelag rutscher ned inde i Tykningen. Ellers bliver alle Lyd borte, stanses af Stammerne eller drukner i det bløde, hvide Snelag, der dækker alt. Ensformigheden og Ensomheden vækker Bondens eller Skovhuggerens Indbildningskraft. Det sneblindede Syn ser en sær, gammel Mandsling i en forvokset Enebusk, og inde i Tykningen lyner onde Ulveøjne. Det tystheds-trætte Øre kan tydelig høre Folk raabe ad hverandre inde under Stengrunden, det lyder som om der fældedes Ved langt inde i Skoven. Især naar Vinterdagens korte, blege Halvlys er slugt af det lange, rugende Mørke, som fylder de tre Fjerdedele af Døgnet, hvor underligt er det da ikke at køre paa de lydløse Kanemeder inde gennem Skoven . . hvor mange sælsomme Ansigter og Skikkelser dukker der ikke frem paa Vejkanten i Lygteskæret, hvor mange Trin tasler og

tisler der ikke inde i Skoven? Eller sidder man lunt inde ved Ilden i den lille »stuga«, — af hvor mange onde Magter befolker saa ikke det store Mørke derude sig, hvor hører man det ikke fingre og løfte paa Dørklinken! Da er det godt at læse højt for hinanden i den store Spændebibel eller synge en Salme sammen.

Fjernt Ira det glade, aabne Hav, som gør Sindet let og friskt, stængt ude — lige indtil de nyeste Tiders Samfærdselsmidler har forandret dette Forhold — fra enhver livligere Forbindelse med Omverdenen, med morke Skove og øde Bjergmarker paa alle Sider, saaledes har det svenske Folk levet i de fleste af

Landets Egne. Tungsind, Grubleri og Fantasteri er i disse Egne gaaet over i Folkets Natur. Skyggen fra »den mörka, den långa, den tretti mila skog« ligger allerede over mange af de gamle Folkeviser, derinde i Skovdybet moder Skønjomfruen Varulven eller den Lindorm så leder och sä lång«, og Ungersvenden bliver for Hundreder af Aar tagen ind i Bjerget til Højfolket. Den Dag i Dag er det »Skogsfruen«, som forgør Jægerens Bøsse, og bliver en ung Mand melankolsk og søger Ensomheden, da véd man nok, hvem der har haft med ham at bestille. Ved Møllebækken faar man stundom Strømkarlen at se, siddende paa en Sten som en lille grim Mand med isgraat Skæg og isgraa Klæder. Og Overtroen omspænder hele Almuens Liv i Sverig endnu den Dag i Dag. Den føler ligesom usynlige, onde og gode Indflydelser omkring hele sit Liv, ser i den mest dagligdags Hændelse et Varsel og udforer ikke den simpleste Hverdagshandling uden efter ganske bestemte, af Overtroen dikterede Regler.

En egen fantastisk og grublerisk Retning har ogsaa Religiøsiteten taget i Sverig. I Middelalderen er den hellige Birgitta et mærkeligt Exempel. Hun er fodt i Upland i Nærheden af, hvor der i Hedentiden havde staaet en Offerlund, og hvor Egnen derfor endnu paa hendes Tid var fyldt med Jætte- og Troldsagn. I hendes sværmerske og profetiske Visioner, der skaffede hende Kanonisering som Helgen og som er optegnede i hendes efterladte Aabenbarelser«, vender Billeder ofte tilbage fra Fodeegnens ensomme, store Skove og buldrende Fosser, og de onde Dæmoner skildres som Jetter med troldagtige Brøl. Den mørkrædde Skovensomheds Gøglesyner mærkes overalt igennem. — Midt i det torre, rationelle iSde Aarhundrede opstaar Svedenborg,

der gennem Syner og Aabenbaringer fik meddelt den mystiske Nogle til Universet, som Skriften indeholder, læst med den rette symbolske Forstaaelse; han var stadig omgiven af Aander og saae hele den synlige Verden i en hemmelighedsfuld Korrespondens med en usynlig Aande-verden. Faderen, Riskop Svedberg, havde engang tydelig hort advarende Englerøster fra Himlen og var overbevist om, at en aandeskuende Pige fra Skaane, der kunde sulte i Aarevis, næredes af Guds Ord. I Sonnens skarpsindige Lære er der da et Fond af folkelig Overtroiskhed, og derfor vandt den ogsaa straks en uhyre Anklang rundt om i Sverig.

Det hemmelighedsfulde har i det hele vistnok en Tillokkelse for den svenske Folkenatur, som f. Ex. ikke ligger saaledes for os Danske. Ligesom den svenske Historie er rig paa Sammensværgelser, saaledes florerer hemmelige Selskaber og Ordener — med deres Ceremonier og Mysterier — gerne paa svensk Jordbund. Denne var i Slutningen af forrige Aarhundrede i højere Grad end de fleste Lande modtagelig for alle de mystiske Retninger og »skjulte Videnskaber , som paa den Tid grasserede i Europa. Og nutildags har Spiritisme, Buddhisme, Theosofi m. m. længe haft en Udbredelse i Sverig, som vort Land slet ikke kender noget tilsvarende til.

Læseriet i de sidste Aarhundreder er ogsaa et betegnende Udslag af det rugende Tungsind, den indadvendte Grublesyge, som Naturen i de mørke og fattige Indlandsegne har lagt i Folket. De store, mørke Mosedrag og de lange, dybe Granskove i Smaalands Læser-Egne, — Udestængtheden fra Verden og den stillestaaende Tysthed, der synes at udelukke enhver Forandring, den stenede Jord, som Bonden kun lige

kan afnode de Kartofler, han behover for at livnære sig, — hvor forsagt og ludende maa ikke Menneskets Holdning blive i slige Egne, hvor lille og myg maa han ikke tage sine Tilskikkelser og lægge Hænderne i Skodet

overfor den karrige Tilværelse, der undes ham af Gud, og hvilken sørgmodig Ligegyldighed ved alle denne Verdens Ting maa ikke efterhaanden blive hans Grundstemning? Et saadant melankolsk Flegma, der hænger med Hovedet, taler med snøvlende Søvnighed og altid dukker sig som en Orm i Støvet, det er ogsaa Kendemærket paa »den hellige«. Og snevre og stillestaaende Bondehjerner kan her i disse Egne henfalde i en træg, indadvendt Rumineren og tygge Drøv paa et eller andet religiøst Problem, indtil de bliver sindsyge af Grubleri.

Se nu til Gengæld paa den anden Side af den svenske Natur! Man tænke paa Foraaret og Sommeren i Hojnorden. Vaaren kommer her med et Slag, som en Befrielse efter det lange, knugende Vintermørke: — »Varen kommer, fogeln qvittrar, skogen lcifvas, solen ler, — och de lösta floder dansa sjungande mot hafvet ner . Hvad der længere syd paa kommer gradevis og umærkeligt, det sker her som ved et Trylleslag. Hvor der laa Snedriver for et Par Dage siden, kan nu For-aarssolens Magt have toet Marken ren, og alle de Plantespirer, som Sneen har lunet og beskyttet, vælte allerede frem. Hirkeskoven, der stod med nøgne Risbundter til Kroner, kan efter et Par Vaarnætter have iklædt sig sin lysegrønne Løvdragt, og de nysankomne Trækfugle fylde Luften med deres Kvidder. Paa spinkle Stængler skyder Foraarsblomsterne op i Skovbundens Læ, duftløse og fordringsløse, i simple, skære Farver: hvide og blaa Anemoner, lysegule Primulaer, duftløsel$2

Markvioler, den hvide, klare Skovsyre med de violette Aarer, og for hver Dag kommer Solen højere op paa Himlen, faar stærkere Magt, og paa en Uge gør Plantevæksten i de lange Foraarsdage nord paa større Fremskridt end paa 14 Dage. længer syd paa. Jo længer siden det var, man saae Sommer sidst, og jo pludseligere den længe savnede Gæst indfinder sig, des mere fylder den alt levendes Hryst med Entusiasme. — Og hele den korte, lyse Sommer har, her nord paa, noget meget mere » romantisk« ved sig end længer mod syd. De lyse Nætter, der blot er som en blundende Dag, med Dagskæret tovende i Vest, til det lysner i Ost. De lange Overgange i Skumring og Dæmring. Hele det skære, spæde og fine, der er over Vegetationen. Har Græsset og Træernes Plade i Sydeuropa en tyk Kødmasse, en læder- eller metalagtig Hud, en dunkel, blaagraa Farve, saa er i Norden Engenes Græs, Birkens og /Espens Blade, de ny Skud paa Granen af det lyseste grønne; Træernes Stammer er slanke og yndefulde, Lovdragten er let og spinkel; og Blomsterne i Mark og Skov er spæde Urter, uden svulmende Bladkød eller Blomsterpragt, men med rene, skære Farver og sod, krydret Aroma. Hvor er de lette og gratiøse, de sidste Løvtræer, der følge op med mod nord: Linden, Asken, Espen, Birken! De hvide eller graagrønne, slanke Stammer, det letbevægelige Bladløv, der stadig ryster og rasler paa de tynde Stilke, de tynde, næsten gennemsigtige Blade, som bryder Sollyset saa skært og let, Birkeløvets og Lindeblomsternes Duft! Og hvor er det en fin og fager Urteverden, som folger højst op i Norrland og op paa Fjeldene! Tyttebærrets hvide og rødlige Smaablomster, Fjeldlyngens violetblaa og rodviolette Klokkeblomster,

Grepplyngens smaa, rosenrode Blomster, der klæde lange Strækninger af den magreste Jord; de duftende hvide Pyrola, Liljekonvaller, Orkideer, Myosotis; fremfor alle Linneaen, der dækker Mosbunden i Nordsverigs gamle, morke Granskove med sin krybende Slyngvækst og Blomsternes duftende, blegt rosa Klokkepar. Dette skære og spæde, som der er over Sommerens Blomstring i Hojnorden, giver den et ligesom uskyldigere, ungdommeligere Præg end i Syden. Og der er« siger Geijer en egen rørende Ynde over Vaaren og Sommeren i Norden ved dens Afstikken mod den ellers saa ufrugtbare Storhed i den nordiske Natur og ved den Skygge af Forgængelighed, som lægger sig over dens Skønhed. Skonheden i Norden ligner næsten altid et spædt og fagert Barn, hvis rørende, uskyldige Skønhed allerede i Vuggen synes at bede om at forskaanes for den haarde Lod, hvoraf det engang skal dommes til For-gængelse«. Denne Følelse af Kortvarighed og Forgængelighed lægger Vemod og Længsel over Nordens lyse Nætter og lyse grønne.

Den samme blegere og kortvarigere Sol og den samme karrigere Livskraft, som gor Birkens Blad tyndt og lysegront i Sammenligning med Oliventræets eller Laurbærtræets, gør ogsaa den unge Piges og Ungersvendens Kind heroppe saa tyndhudet, bleg og lyserod, i Sammenligning med Italienernes gullige, metalagtig uigennemsigtige Hud, gør deres Øjne saa blege og lyseblaa, medens disses gloder af dunkel Ild; og som Naturen

gør Engens Græs lyst og spædt, giver den Bondeknøsen det hørgule Krollhaar og Dalkullan det fine, gyldentlyse Haar, som fra gammel Tid hørte med til den nordiske Skønhed. Her er da igen en blond,l$2 SVENSK ROMANTIK.

uskyldigere Skonhcd — mere ynglingeagtig og ung pigeagtig — end Sydens.

Det ungdommelige Sind har ogsaa i Norden noget af den samme spæde Fagerhed som Plantevæksten og Udseendet. Den unge Piges og Ynglingens Sjæleliv er ligesom svalere og blondere end den sydlandske Ungdoms, Livet sprudler mindre varmt og vaagent i dem. Sanserne ligger længere i Dvale, Blodet pulserer mindre stærkt. Der er noget vegetativt, planteagtigt over Sjælens Liv som over Legemets: noget flegmatisk og melankolsk med uklar Længsel og halvvaagen Drømmen. Elskoven er lysegrøn som Skovenes Foraarsdragt. Allerede i de gamle Folkeviser smelter Elskoven sammen med den sommergrønne Skov: »Han kommer val igen, nar skogen stannar löfgrøn«, Men linden gror ute på fager ö«, < For nu står skogen i blomma« hedder Elskovsvisernes Omkvæd. Sorgen er et beskedent og sagtmodigt Vemod, saaledes som det stille klager i de gamle Folkevise-Omkvæd: Min hjårteliga kår, såg for mig, hvem I sörjen« eller »Mig tyekes, det år tungt till att lefva , eller som det hedder i den gamle Vise: »Ty der ar ingen i verlden till, — som vet af sorgens klagan, — forutan den, som henne bår, — hon tvingar honom nätter och dagar«.

Og den samme lyse og vemodige Længsel, som drømmer i den nordiske Sommernat, har ogsaa altid ligget i Folkesindet og giver sig Udtryk i gamle Sagn og Sange. Der er de svenske Sagn om Hojfolket: granvoxne, slanke og fine Væsener, med lokkende og lys Stemme, som saa gerne vil omgaaes Kristenfolk, men kun bringer Ulykke til hvem de komme i Berøring med, og aldrig skal faa Del i Himmeriget. Og i lyse Sommeraftner kan man oppe ved Bredden af de talrigeSVENSK ROMANTIK.

svenske Soer se den stakkels Necken« sidde og spille Guldharpe — længselsfuldt klagende over, at hans Sjæl aldrig skal vinde frem til Forlosning: »jag är den stackars Necken i böljor de blå — i forsar och stridande strömmar«. I en smuk, dragende Folkevise, der i Sverig synes at have faaet hele sin Farve og Tone, drommer hele Nordens gamle Længsel mod Lykkens Morgenlande: Till Østerland vill jag fara — dér bor allrakärasten min, — öfver berg och djupa dalar, — allt under sa grönan lind«. Ogsaa Religiositeten har i gamle svenske Folkeviser og Salmer en vemodig sodlig Længselstone i sig Der er saaledes den gamle »Duens Sang paa Liljekvist -. »Det sitter en dufva pa lilje-kvist — i midsommarstider. — Hon sjunger så fagert om Jesu Krist. — I himmelen är en stor glädje«. Eller Grev Lindschioldhs Salme fra det 17de Aarhundrede: »Nu i skuggans tid den tysta — som med stjernor stickad är, — låt du dig mitt hjerta! lysta — lambsens lof upphoja här*. En Scene fra Læser-Egnene i Smaa-land staar mig ogsaa for Øje: — en Sommersøndag og en grøn Engskrænt, hvor en I2aarig Dreng med sin lille Søster sad og sang de »Vaktes« aandelige Sange, akkompagnerende sig med Guitar i paa en Gang slæbende og næsten lystige Melodier. Midt i den smilende Sommerfred sang de sødlig følsomt og længselsfuldt om Doden som »Bryllupsrejsen og Ligskjorten som * Rejsedragten «: »När engang han kommer och harntar sin brud — härnere från främmande stranden, — då skall jag sta opp i den snöhvita skrucl — med fagraste palmer i handen«.

— Foruden disse romantiske Sider ved svensk-Natur og Folk er der én, som særlig skyldes Nærings-.58

vejene og som er bleven udviklet gennem den svenske Historie.

Agerdyrkning har, navnlig i ældre Tider og naar de senere tilkomne skaanske Landsdele fraregnes, kun i ringe Grad været en Erhvervskilde for Folket. Bjergværket og Skovhusholdningen er derimod de nationale Næringsveje, der i Højsverig har givet Folket dets Karakter: Jerngruberne i Dalarne, Vermland, Nerike og Upland, Kobber- og Sølvværker i Vestmanland og Dalarne eller Skovhugsten og Saugværkerne i Norrland, Vermland, Smaland og iøvrigt i hele Sverig. Og Arbejdet ved Kulmilerne inde i Skoven, ved Tømmerhugst og Saugværker eller Livet nede i Bjerggruber, ved Masovne og Smelteovne eller i Smedjerne, det udvikler ganskç

andre Evner og andet Temperament end t. Ex. Agerdyrkningen og Søfarten, som har formet vor Nationalkarakter. Der kræves haardfør Kraft, Raskhed, Mod, hurtig Beslutsomhed, man maa svinge sin Oxe og rappe sin Fod, man omgaas Skovens vældige Stammer, Urfjeldets Stenrige, Ildens vilde Kræfter. Og i det tørre, klare Frostvejr — som den svenske Vinter har istedenfor vor Taage og vort Sjap — ruller Blodet friskt og hastigt, naar Bjergmanden svinger sin Hammer eller Skovhuggeren sin Oxe; Arbejdet faar i Kulden en trodsig Oprømthed, en munter Raskhed. Disse er bleven Element i Folkenaturellet. »En trög Nation full af hetsigheder« definerer Ehrensvärd sit Folk. Dette hedtblodede, oprømte, lyrisk letsindige og dityrambiske har vi allerede før — i Anledning af Bellman — paaviist Udslag af i svensk Folkeliv. Det har ogsaa givet Sverigs Historie et lyrisk romantisk Præg. Der gar,« siger Tegnér, vet lyrisk drag genom hela svenska historien«. Lyrisk heroiske Kraftanstrengelser som Be-

frieisen fra de Danskes Aag, Vasamonarkiets Grundlæggelse ved Gustav Vasa, fremfor alt den glansfulde Storhedstid i det 17de Aarhundrede have virket formende og bestyrkende tilbage paa Folkets Natur. Gustav Adolfs Heltefærd i Tyskland som Protestantismens Ridder, Christinas forfængelig lysende Mæcenat, Karl X Gustavs Sejrvindinger i Polen og Iltogsmarsh op gennem Jylland og over Sundene til København, — endelig, som Slutningsraket, Karl XII's æventyrlige og halsbrækkende Regimente, alt dette har nedlagt sin romantiske Poesi i Folkesindet. Karl XII er — som vi har set — det levendegjorte Ideal for denne Side af Folkets Gemyt. Hvor svensk-romantiske er ikke ogsaa alle Træk i denne Helteskikkelse! Høj, rank og slank, blaaøjet, med fint, blondt Haar, skægløs — helt en nordisk Yngling. Fra Barnsben haardfør og nøjsom, havde han faa Behover — ikke heller til Renlighed —, var kysk og afholdende overfor Kvinder — ialfald har Folkefantasien digtet ham saadan, og det er den traditionelle Nationalhelt, vi her alene bryder os om —, og hele hans Væsen var enkelt og ligefremt; mest tav han, men hans Tale var kærnefuld og oprigtig. Han er endvidere alvorlig, ordholdende, stræng i sin Moral, dybt religiøs. Biblen laa altid paa hans Bord, hver Morgen Kl. 7 og hver Aften Kl. 4 holdt Hæren Bønne-time, og under Feltraabet »Med Guds Hjælp!« førte han sine »svenska bussar * i Narvaslaget. Vi har altsaa her baade det ynglingeagtig blonde og det tunge, nordiske Gemyt, som vi har set som særlig romantisk svenske Træk. Men dertil kommer saa det tusan djefvlar< ske, det »fanden i vold«ske i Karl. Voldsomme Legems-idrætter, halsbrækkende Ridter var lige fra Drengeaarene hans Passion; at rive Parykker af Raadetsl$2

Mænd og Madfade af Pagernes Hænder, at brydes med sine Yndlinge og slaa Rnderne ind om Natten paa sine Generalers Kvarter, det var endnu efter Narvaslaget Kongens Forlystelser. Det forvovne, det hensigtsløst faretrodsende var hans Livs Passion. Det kastede ham ind i Kampen mod de tre Konger, det gav ham og hans gossar bl.i den sorgløst overrumplende Raskhed, som vandt Sejrene, det forte ham længer og længer ind i Rusland, — siden gav det Carl hans stivsindede Udholdenhed nede i Render og fik ham, da han uden Hær eller Penge kom hjem til sit udmattede Land, til at afvise enhver Tale om Fredslutning. Til det kaade Overmod kommer saa endelig en drengeagtig Skryde-lyst, en »Gloire«djævel, som nu og da gør hans Optræden lapset og teatralsk og som fuldender denne Heltetypes nationale Farvning.

Alle disse Nationen iboende romantiske Klementer var Nationalliteraturen endnu ikke ved Aarhundredets Begyndelse bleven et levende Spejl for. Ligesom den unge, der begynder at digte, selv om han virkelig har et originalt Indhold i sig, næsten nødvendig begynder med at gribe efter de tilrede liggende Mønstre og Former, netop saaledes gaar det et Folk, naar det dukker op til Kultur og møder omkring sig ældre, til Rette liggende Kulturer, der med deres meget større Udvikling og Modenhed paatrykker sig den unge. Trods al sin franske Fernis havde den Gustavianske Kultur været det første Skridt henimod Literaturens Opdagelse og Besiddelsestagelse af det romantisk svenske. Det lyrisk muntre og det elegant lysende i Gustav III's Skikkelse er jo paa sin Vis ligesaa nationalt som Karl XII Figuren. Og den romantiske Operaglans af Gustav Vasa med Invocationen Adla skuggor, vördade fader

trængte dybt inspirerende ned i Geijers og hans Slægtleds Sind. — I Bellman og Lidner har vi set det dity-

rambiske, det svingfuldt entusiastiske i Folkenaturen give sig de förste, store digteriske Udslag, tillige ogsaa — især i Lidner — den tungsindte, folsomt »hængehoved agtige, fantastiske Natur, Læseriets og Svedenborgs Side. — Men endelig er det den lille Finne højt oppe fra Nord, som først i sin Digtning lægger Nordens lyse Sommernatspoesi som Ramme omkring den nordiske, bly og jomfruelige Ungmø og lader Ungersvendens Elskov rødme og stamme, og drømme og længes paa nordisk Vis.

Ud fra Lidner og Franzén vandrer nu tilsidst den svenske Poesi helt hjem mod sit Væsens Naturgrund. Thi nu skal Tegner male sin Karl XII med hans »gossar blå og sin Ingeborg med »lockar gula«. Geijer skal mane »Vikingens« urolige Trods op af sit eget svenske Naturel og med sin kolargosse« vandre hjem til Verm-lands Skove, i hvilke de tunge, mørke Grublerier og den ydmyge Gudshengivelse fødes. Og Atterbom skal gaa ud i det svenske Foraar og plukke den bly Anemone og den skære Linnæa, som endnu staar uænsede og dufter i Fædrelandets Jord.

XIII. GERMANSK IDEALISME.

De ny literære Retninger i Sverig er imidlertid ikke blot at se som nationale Bevægelser, men ogsaa som Tidsbevægelser. Og som saadanne er de dels

direkte paavirkede af det samtidige tyske Aandsliv, dels lober de paralelt med dette: betegner samme Tilbageslag mod det 18de Aarhundrede og den franske Kultur og ledes af de samme store Tidens Begivenheder.

I saa store og brede Træk som mulig skal vi her forsøge at tegne denne hele Kulturbevægelses Grundlinier op. Det er en germansk Revolution mod det 18de Aarhundrede: udsprungen af Racens Yaagnen til selvstændigt Aandsliv (med Klopstock og Lessing), mægtig fremhjulpen ved at faa Forbundsfæller i Rousseau og i engelsk Literatur (Sturm und Drang. Shakespeareefterligning. Sterne, Goldsmith, Ossian, Young), dybt bestemt videre ved den store franske Revolutions baade æggende og skræmmende Virkning, og endelig kulminerende under Napoleons Aag og Frihedskampen mod Napoleon.

Fransk-engelsk Aand beherskede i det iSde Aarhundrede Europa. Mange af de ledende Tanker udgik fra hinsides Kanalen: Locke gav mer end nogen Aarhundredet dets Grundideer, og efter ham kom Rækken af engelske Filosoffer, Nationaløkonomer, politiske og historiske Skribenter, der leverede Theorierne og Stikordene til de offentlige Diskussioner Europa over. Men det Element i den engelske Raceblanding, som var toneangivende i Aarhundredets første Halvdel, var det rationelle, praktiske, sociale, — ikke det germanske Element, men det, der var beslægtet med den franske Aand. Man var ogsaa gennemtrukket med fransk Dannelse, og man byggede for en væsentlig Del paa Descartes. Og Frankrig var Hovedstedet, hvor de ny Ideer forvandledes til virkende Kræfter. Frankrig har aldrig været saa fransk som i dette Aarhundrede, hvor meget der end laantes fra England. Den franske Aands Hovedaare er ligesom den nævnte Side at engelskc.ERMANSK IDEALISME.

Aand rationel-praktisk. Dens Mission har været »l'or-donnement des idées pures og Ideernes logiske Gennemforelse i Livet. Men paa disse Funkter laa det 18de Aarhundredes store Gerning.

Man brød sig ikke mer saa meget om at ophobe Kund-skabsstof. Den Iver for at eftersøge Naturens og Historiens Riger, som havde været Renæssancens og »det lærde Tidsrums«, var kølnet, Detailforskningen og Polyhistoriet foragtedes nu af de toneangivende; hverken i Videnskaben eller i Digtningen berettede eller beskrev man videre. Man ræsonnerede over Tingene, søgte Fornuftsammenhængen i Tingene. Aarhundredet følte det som sin Opgave at rationalisere Verdensbilledet, bringe Orden og Klarhed i det, snarere end at udvide og berige det. Der skreves da i al Almindelighed om »Historiens Filosofi« og Naturens Teleologi' , om Grundene til Romerrigets Fald og om »Lovenes Aand«, om Menneskesjælens Mekanisme og om den naturlige Religion«. Alligevel var Tidens Aand slet ikke virkelig filosofisk. Man naaede ikke ind til de abstrakteste Grundideer, Spekulationens Felter laa brakke; det er »Mellemideerne«, man bevægede sig i, de almene, men dog paa det praktiske rettede Ideer. Man skrev om »Frihed« og Lighed«, om Humanitet« og »Tolerance«, og ud fra disse Ideer vilde man reformere

Verden. Thi det hele havde en bestemt praktisk Retning: den stolte Følelse af den menneskelige Tankes Suverænitet besjælede Aanderne; det, man troede paa og fuldt og fast vilde, var, at Samfundet og Menneskelivet fra Grunden af skulde bygges op paa »idées pures«. »Oplysning« — Tidens Yndlingsbegreb havde en helt praktisk Betydning. Vi saae ovenfor Rosensteins Definition deraf som *et Kendskab til Naturen, som lærer os at anvende den til

vor Lykke, et Kendskab til Menneskene, som lærer os at blive lykkelige i Samlivsforhold« osv. Erkendelsen skulde da helt tjene Nytten. »Nytten«, Lykken , »Almenvellet var dengang de magiske Ord, der kaldte alle Kræfter i Gevær. Nytten inspirerede Voltaires Mahomet« og Richardsons »Clarissa«, Encyclopædister <>g Rousseau, Fredrik II og Malthus. Hele den praktiske Side af Aandslivet dyrkedes paa den theoretiskes Bekostning. Der moraliseredes fra Videnskabens Katheder og fra Prækestolen, fra Scenen og i Romanerne, fra I logarths eller Greuzes Malerier og paa Raadhusplaka-terne mod Luxus. Opdragelse var Tidens Kæphest. Rousseauske, Basedowske, Salzmannske Theorier affodte en pædagogisk Literatur, som svømmede over alle Bredder; alle skrev Borneboger og var med i Selskaber for Efterslægten« ; og Udbredelsen og Reformen af Skoleundervisningen var en af Tidens store Gerninger. En anden Yndlingsidé var Arbejdet for Folkeoplysning og Filantropi. Alt populariseredes; Filosoffer, Theologer, Naturforskere, I Iistorikere kappedes om at træde ud af de lærde Laug og gore Oplysningen til Almengods. En hel Literatur for »Folkeoplysning« og »Almuens Opdragelse« opstod. Med rastlos Energi virkedes der for Humanitet og det til Borgerheld sigtende . Straffeanstalter humaniseredes, Fattighjælp organiseredes, Hospitaler, Sundhedsindret-ninger, praktiske Samfundsforbedringer indførtes. Nationaløkonomi og Samfundsvidenskaber tog et mægtigt Opsving i Adam Smiths og Benthams Aarhundrede. Med begejstret Optimisme arbejdedes i alle Retninger paa »Menneskehedens Fremskridt -, og med blind Doktrinarisme skulde Fornuftens Fordringer direkte fores over i Virkeligheden. Skoledrengene prygledes og Silkeindustrien ophjalpes efter rationelle Principer; man skuldec.ERMANSK IDEALISME.

ogsaa indgaa Ægteskab og avle Horn, styre Staten og dyrke Gud efter »Fornuftens« Krav. I sin Selvtillid og revolutionære Skabertrang endte Aarhundredet med at ville bygge det »Fornuftens« Babelstaarn, som Revolutionen skulde blive.

Hele Retningen i det 18de Aarhundredes Kultur vendte ud mod det socialt-reale. Efter det 17de Aarhundredes Borgerkrige var i England det offentlige Liv vaagent og Samfundsfølelsen stærk, og i Frankrig — som i hele den latinske Race — var de sociale Instinkter fra ældgammel Tid indgroede. De engelsk-franske Oplysningsfilosofier kunde nok saa meget føre Krig mod Statsinstitutioner, deres Evner og Følelser er dog helt sociale: det er Menneskekundskab og Evne til at indvirke paa Mennesker, Almenaand og virksom Sympati, som de selv besidder og meddeler til andre. Deres literære Kgenskaber er ogsaa af saadan social Art som polemisk Evne, Veltalenhed, Underholdningsevne, Behageevne. De leve og virke selv ganske for Samfundsinteresser og Samfundsopgaver. Den Kultur, de skabe, har helt og ene Mennesket som Samfundsvæsen for Øje De ser Moralen kun i Pligter mod Medmenneskene, i Familieliv og borgerlig Handel og Vandel, i Forhold til Øvrighed og Fædreland. Selv helt levende i Menneskers Omgang og ude i det offentlige Liv, havde de ikke Øje eller Øre ret for det indre, personlige Liv.

Med denne sociale Retning staar den væsentlig reale, mod det ydre vendte i Forbindelse. Latineren har noget meget positivt og realistisk i sin Maade at se paa Tingene og tage paa dem. Han regner i høj Grad med Virkeligheder, er kun lidet af en Fantast og foretrækker de solide Realiteter for at svælge i Indbild-c.ERMANSK IDEALISME. •63

ningens Herreretter; hans stærke Virkelighedsfolelse og solide Tag i det faktiske har skabt det gamle Roms og

det moderne Frankrigs materielle Udvikling og Velstand og deres Overlegenhed i de exakte Videnskabers Anvendelse paa det praktiske Liv. — Og det 18de Aarhundrede fik de ydre Virkelighedsopgaver saa at sige paanodede i alle Lande. De sociale Misforhold traadte altfor skrigende den sunde Fornuft og den vaagnende borgerlige Selvfølelse imøde; Kampen om social Ligestilling, om bedre Kaar for Bondestand, om Pressefrihed og okonomisk Frihed maatte tages op, for man kunde give sig ind paa hojere Opgaver.

Der bliver derved noget temlig prosaisk og u-ideelt ved Tidens Interesser. Om det end var nok saa ideelle <>g uinteresserede Følelser, der udfoldedes under Kampen for »Nytten og »Almenvelfærdets havde disse dog et temlig »jordisk i og prosaisk Indhold. Det var mere det ydre Liv end det indre, man arbejdede for. Naar i Prækener eller Romaner Lykken udmaledes, naaede man sjelden udover Livsfilosofien i Leopolds »Gudfars Vise : » Tarvelig Bolig, sparsomt Bord — Moers og Døtres Hygge, — fromme Hjerter, glade Ord udgør Livets Lykke. Præsterne lagde fra Prædikestolen deres Sognebørn Kartoffeldyrkning og Vekseldrift paa Sinde; Skribenterne gav sig med Grundighed og patriotisk Varme ind paa Specialundersøgelser »om en Husmoders Pligter , »om Anvendelsen af Puddel-uld , om Klædedragten- ; hoverende erklærede man Alexander d. store for at staa under den Menneskehedens Velgører, som opfandt Brunsvigermummen; og Jo mer Aarhundredet lakkede mod Enden, des mer overdøvede Diskussioner om Landboforhold og Brænde-

vinsmonopol, om Tærskemaskiner og Kokoppeindpod-ning alle ideellere Interesser.

Imod dette 18de Aarhundrede rejser der sig nu fra Midten af Seklet en Række Modbevægelser, tildels i Frankrig, men mest i de germanske Lande. De er paa alle Punkter Tilbageslag fra de tidligere Aandsretninger.

Rousseau sætter Individet op imod hele den sociale Retning, sig selv: Jean-Jacques imod hele Menneskeheden. Rentrons en nous-mémes . Hans kantede, uciviliserbare Person bryder med alle sociale Former og Hensyn; imod Selskabsliv og Stadsliv stiller lian et ensomt Liv ude paa Landet. Vær dig selv, vær naturlig og original! var hans Lære og hans Livs smittende Exempel. Endvidere: op imod den rastløst virksomme og overvaagent ræsonnerende 'filosofiske Tid sætter Rousseau i sine »Confessions« og sine Réveries et Liv ude i Naturen, hvor man ligger paa Ryggen i en Baad og lader sig glide med Vandet, halvtdrøm-mende lytter til Bølgernes Klukken om Stævnen og folger Sommerskyernes skiftende Former, — altsaa en Hensynken i Vegeteren og Kontemplation. Dette stille Beskuelses- og Fornemmelsesliv virker som et helt nyt, lokkende Livsprogram i den snakkende, tænkende, skrivende Travlhed. Og ude i sit Naturliv foler Rousseau de Sider leve op igen i sit Indre, som der ikke havde været Plads til i den rationelle og praktiske Tids-retning. Under alt det flade Dagslys, som spredtes over Verden af en »Oplysning«, der lidet brød sig om at forske og opdage, men meget om at simplificere og og generalisere, var det, som om Interessen og Værdierne var taget bort fra Tilværelsen. Var Mennesket blot en Mekanisme, holdt i Gang af Behover og Egeninteresse, var Samfundet blot et Sammenspil af Egoismerne, var

Historien og Naturen i det hele en saa simpel Indretning, saa let at blive færdig med, som Rationalismen og Materialismen lærte, saa syntes det Hele saa underlig tomt og fattigt. Var Humanitet og Tolerance de hojeste Dyder, og laa Saliggørelsen i Jesuiternes Fordrivelse og Indforeisen af engelsk Parlamentarisme, saa var al »Løftelse« taget af Livet. Det var, som om den store Pan var dod. Men Rousseau horte atter ligesom Tilværelsens Strøm inderst i sin Sjæl og bag alle Fænomerne; den mystiske Grundfolelse af Livet som Under, Livet som Uendelighed fyldte ham. Tilværelsen havde faaet sine Farver og Værdier igen, var ny og hellig; Pan levede ude i Naturen for hver ensom Drømmer, Mennesket var af Naturen guddommeligt, og ikke Forstand og Handlen var det højeste, men Følelsens Flyden over i Entusiasme og i Kærlighed til alle Medlevende. Og den religiøse Følelse genfødes i ham i dens Grundform som troende /Erefrygt og Hengivelse overfor Tilværelsen.

Der løb Traade over til Rousseau fra Fødebyen Genfs reformerte Religiøsitet, endvidere fra den Smag for idyllisk Landliv og Naturskønhed, der allerede i Tyverne havde kundgjort sig i Sveits ved Muralt fra Bern (1725) og Hallers Digt »Alperne« (1732), endelig fra engelske Landlivsdigtere, Naturlivsprædikanter (Robinson Crusoe) og følsomme Romanforfattere 1 Richardson). I de germanske og prostestantiske Lande slog ogsaa

Rousseau hurtigt an som et forløsende Ord for, hvad der var ved at arbejde sig op selvstændig af Race-gemyttet.

Straks da Lessing og Klopstock fremstod ved Aarhundredets Midte, var det ligesom en hel anden Aandstype end den Voltaireske, der traadte op. Noget mere ind-advendt-ideelt, noget mere hvilende, gemytfyldt mødtec.ERMANSK IDEALISME. •63

én her. Først: ingen videre social Interesse, ingen Trang til at gribe ind i Yderverdenen. Det er i Bunden ensomme Naturer, der leve i en indre Verden og er »det indre Liv«s Præster. De virke begge først og fremmest ved at overfore til den tyske Ungdom Sansen og Begejstringen for rent ideelt, uinteresseret Liv i Digtning og Videnskab. Dernæst er deres Aands-stilling til Tilværelsen en helt anden end Voltaires; de er i Bunden begge troende Beskuelses- og Hengivelses-aander. Deres Gemyt bunder dybt i det tilvante, naturlige, de hænge ved Barndom og Fædreland; de religiøse Afhængighedsfølelser, den sædelige Bundethedsfølelse er stærkt indgroede i dem og inspirerer baade KIop-stocks Oder og Lessings Dramaer. De er fødte Rousseauister, forsaavidt det enkle, det naive, det troende altid er dem sympatisk; men der er en medfødt Pligtsans og Underordnelsessans i dem, som forarges ved visse Sider af Rousseau. Deres Intelligens er ogsaa hovedsagenlig ikke en kritisk-analyserende og ræsonnerende — omend Lessings historiske Position overfor det franske væsentlig blev en protesterende Kritikers —, men i Bunden er de contemplative, opfattende Aander, helt vendte imod det objektive og historiske. Klopstock gor sig til det kristelige Heltedigts og til den germanske Oldtids Sanger, og objektive Stoffer bliver hos ham for første Gang siden Corneilles og Miltons Dage bærende for Poesien. Lessings kunstteoretiske Betydning beror væsentligst paa den dybe Tilegnelse af Antikens Aand, den ny, ægtere Gennemtrængen af dens Kunstsmag. Og hans Drama gør sig til en objektiv Fremstilling af sædelige Ideer og Konflikter.

Den hurtige, rige Udfoldelse af tysk Digtning og Filosofi, som nu følger, gaar videre i de af Klopstock170

og Lessing indledede Bevægelser. Man kan udskille følgende Retningslinier:

Først — i Modsætning til den forrige engelsk-franske Kultur — den individualistiske Retning. Imod den latinske Races og den engelske Kulturs Samfunds-aand staar Germanen som en Troglodytnatur: kantet original udadtil og flegmatisk indadvendt; desuden gjorde Splittelsen i Duodezdespotier jo paa den Tid af sig selv enhver Samfundsaand umulig i Tyskland. Den store Betydning af den ny tyske Kultur fra Klopstock og Lessing over Hainforbund og Sturm und Drangdigterne til Schiller og Goethe er netop denne, at det enkelte Menneske og det rent menneskelige arbejder sig frem af Stænder og Laug. Faa Grotius' Tid folte Skribenten sig som Lærd, paa Racines som Hofmand, paa Popes og Voltaires og Diderots Tid som Selskabsmand eller som »tiers etat« og Medlem af Skribenternes Ligue. Selv Rousseau var nok Jean Jacques, men i nøje Hosstilling: »citoyen de Geneve og »auteur«. Men nu er det Begrebet »Mensch«, »Menschlich«, som bliver det væsentlige, hellige Ord i Claudius' eller i Klingers, i den unge Schillers eller i Goethes Mund.

I »Sturm und Drang«digterne, i »Goetz v. Ber-lichingen og i »Die Räuber« har dette Individets Oprør mod Samfundet til en Begyndelse en praktisk revolutionær Karakter. Alle sociale Skranker og Skel skal omstødes, for at den enkelte frit og kraftig kan udfolde sig. Det er Originalgeniernes Tid, da man kræver Albuerum i Livet og gebærder sig saa afstikkende overfor Filisteriet som mulig. Men denne Storm og Trængsels«tid var kun den første Ungdomsløbskhed og dønnede saa temlig af. Den landsfaderlige Justits satte Schubart paa Asperg og den unge Schiller i Karls-c.ERMANSK IDEALISME. •63

akademiets Arrest for at kole Blodet; det nedarvede Knegtesind gik ved förste Modstand i sig selv, og snart skræmmedes Gemytterne bort ved den Blodsæra, der 1790 indledede s ovre i Frankrig. Næsten alle de tyske Digtere begyndte med entusiastiske Hilsener til Frihedens Morgenrode«, men som Herder tilfojede under sin Hustrus frihedsbegejstrede Brev — »man er in terra obedientiae gode Tyskere.« Og snart vendte alle sig bort med Rædsel.

Forinden Revolutionen kom, havde imidlertid den Idealisme, som var Racenaturen og hele Kulturbevægelsen

lige fra Begyndelsen af iboende, allerede af sig selv arbejdet sig ud over de förste, praktisk-sociale Ten-dentser. Der ligger et afgjort idealistisk Træk i den germanske Raceaand. Den lever i Erindringen og i Fremtiden mere end i Nuet, lever mindre umiddelbart med Sanserne og mindre handlende ude i Virkeligheden end Latineren; Iagttagelsen og Realitetssansen er langt mindre, Spekulationen og Fantasien er langt rigere end hos denne; Følelseslivet har paa samme Vis en langt mindre praktisk Retning. Fantasten Hamlet og Sentimentalisten Werther, der gaa daadlost og svælge i Forestillinger og Følelser, er ægte germaniske Naturer. Som Tilbageslag mod det praktiske og reale iSde Aarhundrede blev nu denne Racens Idealisme sig dobbelt levende bevidst. I Modsætning til al den prosaiske Reformiver og flade Materialisme, de saae om sig, følte de unge Tyskere sig som det indre Livs Præster. Fra den Virkelighedens Jordbund, hvorpaa den ny Literatur var begyndt med Goetz's og Die Rauber s kraftige Naturalisme, med Lessings Soldaterkornedie, Voss' Landlivsidyller og Wielands komiske Fortællinger skyder den med hurtig Fart

længere og længere bort — tagende skarpt Afstand fra de Schröder—Ifflandske Arvesagskomedier eller Lafon-taineske borgerlige Forførelseshistorier. Schiller synger: In des Herzens lieilig stille Raume — musst du fliehen aus des Lebens Drang!— Freiheit ist nur in dem Reich der Traume, — und das Schøne blüht nur im Gesang.« Og Goethe—Schillers Xeniekamp var den højtidelige Forkyndelse af Idealismens Æra i Literaturen. Kant var den store Prostestant mod Materialismen i Filosofien og mod Nyttesynet i Moralen. Idet han gjorde hele den ydre Verden, vi tager og foler paa, til blot og bart Produkt af vor Aands Forestillingsvirksomhed, »Tid« og Rum« til blotte subjektive Former for vor Anskuelse, den hele Virkelighed til blot fænomenal, medens den indre usynlige Verden var den reelle Existens, saa følte Menneskene sig med ét Slag som forsatte fra en Verden over i en anden, og Idealismens Grundvold var lagt, paa hvilken de senere Filosofler kunde bygge deres store Tankekomplexer op som den »sande Virkelighed«. Nu gjaldt det heller ikke mere om at stifte saa megen Gavn som mulig eller arbejde for Menneskehedens Nytte, — den ydre, virkelige Verden var jo uden væsentlig Betydning —, men at følge det kategoriske Imperativ og af »Agtelse for Sædeloven« at handle ud fra dens Sindelag. Aanden, hvori der handles, det etiske Sindelag var det, som alene alt kom an paa. Schillers historiske Tragik var gennem-aandet af Kants høje Etos.

Denne Idealisme tager nu forst straks en Retning bort fra den vaagne Forstandsvirksomhed, den rastløse og reformivrige Handlelyst, som havde hersket i Aarhundred Det er tysk Inderlighed og Gemyt — plejet gennem Aarhundreder hos de »Stille i Landet« og

ved den politiske Umyndighed, — som protesterer mod Frederik IFs og Voltaires Aarhundrede. Alle de stille, hvilende, vegetative Sider i Menneskenaturen reagerer nu. De nedarvede religiøse Følelser, Gudshengivenhed og Fromhed gør sig levende gældende overfor Oplys-ning og Vantro. Klopstock og Hainforbundet nedstammer fra Gammelpietismen og skaber en religiøs Lyrik; nypietistiske Bevægelser opstaar (Jung Stilling. Lavater). Fredelig I'ræstegaardsidyl stilles op mod det larmende Storstadsliv (Voss), jævn, landlig Naturlighed og Folkelighed stilles op mod Civilisation og Reflek-tionsdannelse (Claudius' Wandsbecker Bote), Folkesangen dyrkes og elskes som den skønneste Poesi, og alt barnligt og enfoldigt bliver dyrebart (Herder. Claudius. J. Paul m. fl.). Den sentimentale tyske Længsel mod Natur, Idyl og Fromhed har faaet Bestyrkelse i Rousseau, men er langt ældre: den aander i Pietismen, den lever i den gamle Roman »Simplicissimus« fra det 17de Aarhundrede, og da »Robinson Crusoe« var fremkommen 1719, fik Tyskland snart i Insel Felsenburg< et selvstændigt Sidestykke i Naturidyllen. Allerede i Tyverne begyndte ogsaa Sveitserne at stille lykkeligt, fromt Landliv sentimentalt op mod Kulturlivet.

En anden Retning, som den ny tyske Kultur tager, i Reaktion mod det iSde Aarhundrede, er en Sogen efter Næring for Fantasien, Berigelse af Forestillingskredsen og Motion for Følelseslivet. Det 18de Aarhundrede havde — som vi saae — ikke bekymret sig om at berige Verdensbilledet, men simplificerede og generaliserede tvertimod. Nu hungrede Tiden efter et fyldigere Erkendelsesstof, historisk og naturhistorisk, end det, som det

18de Aarhundredes Filosofier havde levet paa. Man havde ogsaa saa ivrig sögt at gore Li-174

vet og Verden klare og ordentlige at forstaa, saa at de efterhaanden var bleven helt fattige og kedelige. Derfor torstede Fantasien efter noget urationelt og æven-tyrligt, efter fri Leg af Forestillingerne. Og nu kom der Slægtled af tyske Digtere op, der som Horn havde slugt Folkeæventyr og Robinsonader, Vidunder- og Rejseromaner, som var Folkeboger i Goethes Barndomstid, — og der fra Pietisters og Herrnhutere Kon-ventikler havde faaet opviglet en * Erregbarkeit og Empfanglichkeit« i Gemyttet, som helt hysterisk blot trængte til at græde og sværme og henry kkes. De skabte i Reaktion mod den torre og nøgterne Rationalisme en tysk Fantasi- og Følelsesdigtning. Hainfor-bundets Ynglinge svømmede i extatisk Henrykkelse over Gud og Fædreland, Venskab og Dyd. Sturm-und Drang« digterne fraadsede i rasende Lidenskab, Grusomhed, Fortvivlelse, Vanvid. Det var ingen virkelig Lidenskabelighed, men sentimentale Ynglinges Reageren mod en tom og nøgtern Spidsborgertid. Skræmme-ballader og Overtroens Sagn, Aande-, Ridder- og Rover-romaner, Kotzebueske Ridderdramer med Kampe og Æventyr, Munke og Jærtegn oversvømmede snart Tyskland og gav den hungrige Fantasi Næring.

Men dybere end dette er Bevægelsen mod at gen-vække andre Tider og Kulturer og at efterføle, nyføle i sig fremmede Følelsesmaader og fremmede poetiske Tonarter. Den tyske Aand aabnede al sin Optagelses-duelighed overfor det fremmede, al sin Gemytsmod-tagelighed og al sin smidige Sans for det individuelle og karakteristiske. Istedentor den klassisk generaliserende Intelligens og Smag, som var den franske Kultur egen, opdagede Tyskerne Verdens Mangfoldighed. Hvor blev den stor og rig! Winckelmann og Lessingc.ERMANSK IDEALISME.

•63

aabnede den græske Kultur, og i et halvt Aarhundrede gennemtrækkes nu tysk Kultur af den græske: Heyne, Wolff og Humboldt blandt Filologerne, Voss' Homer, Holderlins Hyperion, Goethe og Schiller og siden Schlege-lerne betegne i Digtningens, Carstens og Thorvaldsen i Kunstens Verden denne germanske Græcisering. Samtidig gaar den gotiske Middelalder op for Tyskland. Fra Momts, Herders og Goethes lille Flyveskrift i 1773 Von deutscher Art und Kunst,« fra Klopstocks Hermann og Goethes Goetz v. Berlichingen var den tyske Aand i et halvt Aarhundrede forkoglet af sin nationale Fortid. Historieskrivningen blomstrer frem, den ræsonnerer og generaliserer ikke længer blot, men kalder svundne Tider dramatisk og fantasifuldt frem. Herder er Indlederen af den filologisk-æstetiske Interesse for alle Tiders og Landes forskellige Kulturer og Nationalpoesi, som i »Stimmen der Volker in Liedern og i Vom Geiste der hebræischen Poesi sætter sine förste Frugter og siden i Schlegelernes Oversættelsesvirksomhed gør sin rige Høst.

Ogsaa Naturens Rige oplod sig og virkede befrugtende paa Digtningen. Hallers naturbeskrivende Digtning var inspireret af hans Naturforskersyn, Humboldts Jordbeskrivelse og Goethes Naturforskning var af .-tørste Betydning for den tyske Poesi, og de samtidige Opdagelser i Geologi, Botanik og Anatomi inspirerede mægtig Romantikens Digtning og Filosofi.

Goethe og Schiller betegnede paa deres Højdepunkt en foreløbig harmonisk Ligevægtsstand mellem disse Bevægelsesretninger. De skabte et Ideal af ren Menneskelighed, som ragede frit op over Virkeligheden, men dog havde sine Rødder i Naturligheden — baade i græsk og i tysk Jord, baade i Ifigenias Fædreland og i176

den gamle tyske Rigsstad, hvor Hermanns Fader holdt Værtshus og hvor Gretchen gik i Messe. Imod det 18de Aarhundredes Lyst til at fuske Skaberen i Haandværket betonede begge de enkle og evige Naturforhold i Menneskelivet og Samfundslivet: Familien, Landlivet, Religiøsiteten, Autoritetsfølelsen (Die Glocke, Wilh. Tell, Hermann und Dorothea, Iphigenia, Die natürliche Tochter). Men deres lyse og klare Menneskefornuft tænkte dog ikke paa at abdicere og gaa i Kloster eller synke tilbage i »Naturlivets Kaos.« Ogsaa en fantasifuldere og tonerigere Poesi betegnede deres Digtning i Forhold til det iSde Aarhundrede, men hverken »Wilhelm Meister«

eller Schillers historiske Dramer forlader dog Virkelighedens Grund ganske eller forflygtigede sig i Fantasteri. Ingen af dem vilde give Slip paa, hvad det 18de Aarhundrede har testeret Menneskeslægten for alle Tider.

Men Romantikernes Skole udfoldede radikalt Konsekvenserne af de ny tyske Kulturbevægelser. Revolutionen og Napoleonskampene potenserede disse mægtig. Revolutionen skræmmede den menneskelige Tanke, Napoleons Tvangsherredomme vendte Sindene mer og mer indad fra den morke, virkelige Verden. Novalis var Potenseringen af Retningen mod Gemyt og Inderlighed, som vi saae den hos Jung Stilling, hos Lavater, hos Herder, han bundede som de i Pietismen. Han længtes mod Religion, mod gamle Tider, mod Middelalder og mod Morgenlandet, Historiens Vugge, han sang fromme Betlehemsalmer og Hymner til Natten. Han — og en Tid Tieck med ham — vilde synke tilbage i Gemyttets Urdyb, slippe hver Viljens formende Kraft, lukke den vaagne Bevidstheds Øjne. og i Poesien helt dykke ned i de formløse Stemningers Kaos, hvor alt bliverc.ERMANSK idealisme.

Musik. Obskurantisme, og ydre og indre Underkastelses-trang fulgte denne Retning i Romantiken.

Den yderste Spids af Subjektivismen og Idealismen betegnedes ved Tieck. Jean Paul og Novalis, Schlegelerne og Schelling. Den Sturm und Drang , som var skræmmet bort fra Virkeligheden, skaltede og valtede nu des mere skrankeløst i Ideernes og Fantasiens Verden. Gennem Høger som Heinses Ardinghello,« Jacobis »Woldemar, Jean Pauls »Titan, « Tiecks »William Lovell sker Overgangen Ira »Sturm und Drang«. Revolutionskrigenes Rystelser og Forvirring satte Aandslivet i en kaotisk og vulkansk Uro hele Europa over. Og hvad der gjordes ude i den virkelige Verden i Konventets Paris eller af Napoleon i hans Felttog, gjordes meget radikalere i Jena og Heidelberg af Professorer med Pibe og Slobrok hjemme i deres Studerekamre eller rundt i de tyske Købstæder af filistrøse Kancelliembedsmænd og øldrikkende Bedsteborgere hjemme ved Skrivebordet — af en Professor Fichte eller Schelling, en Auditør Hardenberg, Legationsraad Richter, Assessor Hoffmann. Den romantiske Filosofi oversatte konsekvent hele Verdensbilledet i Forestillinger og Ideer, gjorde det hele til Produkt af Tanken og konstruerede Verdenssystemet ud af den rene, suverænt skabende Tænken. Den romantiske Moral løftede Individet i løssluppen »genial Ubundethed udover alle sociale Skranker: Konvenientsen, Ægteskabet, Staten osv. Jean Pauls humoristiske Improvisationer gav alle Gemyttets Luner og Svingninger fri Tøjler: Graad og Smil, Henrykkelse, Sværmeri og Tungsind afløste uafbrudt hinanden; det var fra de følelsessalige Herrnhuterkonventikler, fra Hainbrødrenes Ynglinge-begejstring og fra Klinger-Lenz's Følelsesubændighed at dette Gemytshysteri nedstammede. Hos Tieck eller

Hoffmann ophævede den digteriske Fantasi, i Overens-stammelse med Fr. Schlegels Theori, alle Virkelighedens og Fornuftens Love og slog sig los i de vildeste Orgier, hentede Æventyr og Overtroens Fantastik op fra Ammestuer og Spindestuer og satte det iSde Aarhundredes fornuftige og ordentlige Verdensbillede igen grundig paa Hovedet. Og nu gav ogsaa herinde paa den vide Tumleplads Menneskehjærtet igen al den Længsel efter Skønhed og Lykke, efter Uendelighed og Fuldkommenhed fri, som Virkeligheden aldrig havde tilfredsstillet og det positive og rationelle Aarhundrede havde stækket og stynet. Ønsket faar Dristighed, Længselen Vinger, Heinrich v. Ofterdingen vandrer ud i det Fjærne efter Lykkens blaa Blomst, Phantasus bygger Skonheds-drømme op, og Religionen — det udprojicerede Ønske, den ud i det hinsides kastede Uendelighedstrang—fodes igen i den Schellingske, Novaliske, Steffenske Samtid.

Endelig var maaske Romantikens største, rent literære Betydning den: i sin Flugt bort Ira Omgivelserne og i sin Higen mod det fjerne og fremmede at udvide den menneskelige Forstaaelse og Smag for al Slags menneskelig Kultur og al Slags Naturejendommelighed. Sansen for det pittoreske, for Lokal-og Tidsfarve, Sansen for det individuelle, nationale, karakteristiske udvikledes mægtig ved den romantiske Digtning. Oversættelsen af Shakespeare, af Calderon, af orientalsk og græsk Poesi aabnede Verdenslitera-turens Aladdinshave. Tiecks,

Fouqués og Efterroman-tikernes Poesi flagrede tfra Shiras' Roser til Ossians Taagenord, fra kastilianske Ridderkaarder og katolske Rosenkranse til Niebelungernes gammeltyske Helteverden, fra Orangens Land til Ganges' Bredder. Entegner.

klingende, sødtduftende, farvedrukken Poesi berusede Samtiden. Og Naturens Rigdom, .Menneskenaturens og Kulturens uendelige Mangfoldighed gik derunder op for Bevidsthederne; moderne historisk og kulturhistorisk, landskabelig og geografisk, æstetisk og psykologisk Forstaaelse er i væsentlig Grad oprunden af Romantiken, er det 19de Aarhundredes store Arv efter Romantiken.

— I hele denne Bevægelse af germansk Idealisme indgik nu de svenske Kulturrørelser i Aarhundredets Begyndelse som et Led. Ligesaa nær en Tegnér, en Geijer, en Atterbom eller Stagnelius staar i Forhold til svensk Landskab, svenk Folkenatur og Historie, ligesaa vist staar de i Forhold til Napoleons og den hellige Alliances Tid og til Schiller og Goethe, Schelling og Schlegelerne.

XIV. TEGNÉR.

Lad os nu begive os til Lund ved 1806—7tiden. I Molbechs og Nyrops Rejsebreve fra den Tid faar man Indtrykket af den lille, gammeldags By, som den laa og blundede paa den nøgne Slette omkring sin Domkirke og sin Højskole: Borgerlivet, med Middag Kl. 12 og Sengetid Kl. 10, den lille Allé, hvori Borgermændene promenerede (i halvanden Mils Omkreds er der ingen Skov), de pæne Familiers Huse, der stod aabne for de Par Hundrede Studenter, den megen Selskabelighed, som udfoldedes til Ære for Musasonnerne,i8o

Universitetets Rektor, der sammen med Borgmesteren administrerede Byen.

Vi besøger den unge Adjunkt i Æstetik, Vice-bibliothekaren Esaias Tegner. Han bebor en lille tarvelig Lejlighed med sin unge Hustru oppe fra Vermland, og vi fores ind i et studentikost Værelse, hvor en Boghylde med klassiske Autorer, en simpel Krolhaarssofa, et opstaaet Chatol, der tjener som Pult, udgør hele Møblementet. Men Solen skinner ind over Stuen, og Kanariefuglene synger omkap i det store Bur. Man har sagt os ude i Byen, at Adjunktens Humør er temlig variabelt, men vi ser straks, at han er i det lyse Hjørne. Hvilken nordisk ung Mandsskikkelse! En høj, kraftiglemmet Figur, — man mærker, han kommer fra Landet og fra Bjergegne —, men med blodt afrundede, vegetative Former; en løs, bekvem Dragt med vid, løst nedfaldende Krave; over Holdning og Gang paa samme Tid en urolig Livlighed og en lidt lad og flegmatisk Magelighed. Et Hoved, over hvilket der flyder ligesom blondt Solskin! Et stort lyst Haar kroller sig muntert og frodigt omkring det i uarrangeret, fri Lokkefylde; Panden er aaben og hvælvet, Øjnene klare og blaa, Huden er fin, hvid og lyserød, som en Frøkenkind. Man huske som Modsætning paa Oehlenschlägers Ansigt: ogsaa fyldigt og vegetativt, men mørkladent, varmblodigt, — baade ildfuldt og sanseligt, — sydlandsk og lidt jødisk. Forskellen mellem »Aladdins« og »Fritjofs« Sanger falder da straks i Øjnene. Der er over vor Værts Ansigtsudtryk samme Blanding af vaagen Livlighed og af en blond Lyrikerblødhed, som prægede Gang og Holdning: Næsen buer sig skarpt og fint fremad, Øjnene drømmer ikke hen i det fjerne, men ser klart ud paa Tingene og veksler rapt i Blikket;tngnér.

Munden derimod er blod og kruset og Hagen paa én Gang fyldig og spids. Hans Samtale svarer til dette Udvortes; han er i Dag i sit meddelsomme Hjørne, og hans Improvisation, som ikke er til at gengive, ligner snart en yppig, vildt voxende Vegetation og snart et Kunstfyrværkeri. Talen blomstrer paa hans Læber, paa én Gang uroligt livlig og magelig: det er ikke den Samtalende muligt at holde nogen Traad fast, — »man kendte ligesaa lidt Gangen i hans Tanker som Sol-straalens Vej gennem Løvet« siger Geijer, da han mindes en Samtale, han som ung havde med den unge Tegnér —, hans Tale folger tilfældige Idéforbindelser og gør pludselige Spring: snart fortæller han en kvik Anekdote, lidt Skandalenyt fra Smaastaden, kommer med en Sarkasme over en Kollega blandt Universitetets Pedanter, snart bryder han ud i Paradokser om Napoleon og de europæiske Forhold; hans Stemninger skifte bråt, som Blinkene i Øjet, og træffende, overraskende Billeder fødes uafbrudt

paa hans Læber, — men der er stedse noget baade slojt og springsk ved ham, som intet Æmne kan eller gider holde fast. Tilbage efter en Samtale med ham bliver der en egen Fornemmelse ligesom af ren Luft i Stuen. Her er ingen Poseren, ingen Tvang, intet Uægte. Det er et Væsen, der sorgløst og trygt giver sig ganske som det er — saa reel og uskyldig og stolt i sin »bottenärlighet.« Det er, som om en Logn ikke kunde bo bag dette aabne lyse Ansigt eller smudske denne smukke Mund.

Han er født og voxet op i .Vermland. Paa modrene og paa fædrene Side stammer han fra Bondeslægt. Faderen var Præst, veltalende paa Prækestolen, glad som Selskabsbroder, en praktisk Jordbruger. Moderen var en velvillig og from Sjæl, men hendes Moder igen192 tegnér.

havde været et »Snillet paa Egnen, kvik, sarkastisk, skrev Vers og sagde alt, hvad der faldt hende ind. Esaias var den yngste blandt flere Sønner, i to af Brødrene ses hans Egenskaber fordelte: den ældste var en reel, dygtig Natur, Hader af alt Humbug, samvittighedsfuld, bly og tilbageholdende, — den anden var en jovial, livfuld, selskabelig Natur. Selv viser Esaias' (født 1782) hele Barndom og Drengeaar baade kraftig, alvorlig Dygtighed og sund, munter Verdslighed.

Da Faderen døde og Familien stod uden Hjælpekilder. maatte de ældre Brødre ud at informere; Esaias, der var 9 Aar gammel, blev snart efter taget i Huset af en Slægtning, Kronofoged Branting, der satte Drengen paa sit Kontor. Fler viste han sig flink i Regning, praktisk i Kontorforretninger, — naar han da ikke distraheredes af Læsning. Thi han viste en umættelig Læselyst. Han fordybede sig om og om igen i de nordiske Sagaer i den gamle svenske Oldforsker Bjørners Oversættelse, som var bleven almindelig Folkelæsning i Sverig; han elskede sin Fritjof hin frækne,« digtede allerede paa et Epos om Hunnerkongen Atle; og da Drengen blev lidt ældre, kom dertil Ossians vilde og elegiske Kæmper; mest sværmede han blandt disse for Connal. »Skjoldenes Bryder. hvis Spær det lyster at skinne i Strid og vædes i tusindes Blod.« Naar Esaias saa paa Fogedrejserne gennem Vermland sad paa Bagsædet i Brantings Vogn, blev de skovklædte Bjergsider, de vilde Fosser i Maaneskin eller i Snedragt til Dekorationer omkring de Sagnfigurer, han læste og drømte om, og der indplantedes — som han selv senere har sagt — i Drengens Sjæl en Kærlighed til det ubændige og kolossale.tngnér.

183

Man indsaae imidlertid, at det vilde være Synd ikke at lade Esaias studere, og det blev arrangeret saaledes, at Drengen fik Lov til at leve paa det Gods, hvor hans ældste Broder var Informator, og deltage i Undervisningen med hans Elever. Fra sit 15de til sit 17de Aar levede Esaias nu nogle afgorende Aar paa Jern-brugsejeren Myhrmans Gods — optagen i den talrige, muntre og flinke Familie. Her udviklede hans friske Lærelyst og vidunderlige Lærenemme sig yderligere og øvede sig især paa fremmede Sprog, som han med en overordentlig Sprogbegavelse gjorde sig til Herre over. Homer blev hans Yndlingslæsning, men ogsaa fransk Literatur, — Tysk fandtes ikke i Myhrmans Bibliothek, derimod Voltaire og Racine og Locke blev han tidlig fortrolig med. Samtidig levede han ogsaa et muntert Friluftsliv med Sønnerne og de elskværdige Døttre Myhrman, man dystede i Ski- og Skøjteløb ned ad halsbrækkende Skrænter, og den unge Oldtidselsker opkaldte alle efter de homeriske Helte. Og da han 1799 med sin Broder tog ned til Universitetet i Lund, var hans Hjerte fæstet til en af de muntre Legesøstre.

Tegner kom egentlig til Lund nærmest blot med Tanken at tage en praktisk juridisk Examen. Men for mer end 25 Aar skulde Jordbunden binde ham dernede. Lærelysten- og Lærenemmet gjorde sig mer og mer gældende; han vakte tidlig et vist Ry om sig, og derved sporedes den unges Ærelyst. Professorerne lovede ham Ansættelse, naar han vilde ofre sig til Videnskaben; ham selv var de gamle græske og latinske Autorer blevne den kæreste Omgang, som han ikke kunde slippe. Og saaledes holdt Ambition og Interesse den unge Vermlænding fast i Universitetsstaden. Under økonomisk Tryk kæmpede han sig frem, blevTEGNER.

Docent, Adjunkt i Æstetik, Vicebibliothekar og forte 1806 sin Anna Mvhrman til Lund som sin Hustru.

Vi har set ham som nygift i hans Hjem. Det er l iden, hvor endnu Vingerne langsomt voxer paa hans Digtergenius, uden at han selv ret véd det.

Man maa tænke sig den unge Tegnér, — især da han nu var gift og hjemfaren og havde sit jævne Slid for Foden, — som en Mand, der tog Livet med en vis Ro, og ikke saae videre fremad eller higede mod storre Maal. Han var et Øjeblikkets sorgløse Barn, der forstod den Kunst at leve og nyde sin Dag. Arbejdets Gang og Livets smaa Behageligheder udfyldte godt hans Tid. Samvittighedsfuldt besørgede han alle sine Forelæsninger over Homer, Pindar eller Thukydid, saa havde han ogsaa talrige Privatinformationer at skotte; hans Ambition var at gore alt saa godt som mulig, og han havde sin Glæde af at se Arbejdet gaa let fra Haanden. Senere, ved Tretiden, drev han op i Herberget«, en Art Klub oppe i en Universitetskollegas Ungkarlelejlighed, hvor nogle ligesindede Jævnaldrende modtes for at læse Aviserne med de udenrigske Nyheder, høre Byens Sladder og diskuttere om Napoleon og Kejser Alexander eller om Leopold og den ny tyske Poesi. I sit Hjem var han elskværdig Vært baade ved lystige Mandfolkegilder og ikke mindre, naar der var Damer tilstede. Som ung Lærd var der i Begyndelsen noget trykket og uomgængeligt over ham nede i Lund; han kom oppe fra det glade Landliv, og den knebne Armod og Sliddet pinte aabenbart hans Natur. Men nu efter Ægteskabet og efter Haanden som hans økonomiske Forhold mer og mer lysner, breder og udfolder hans naturlige Væsen sig. Han bliver bekendt i Smaastaden for at holde af en god Middag og behagelig Dameomgang, og Ægteparret Tegnértngnér.

185

er hyppig udbedt, ogsaa rundt til skaanske Herregaarde og Præstegaarde: snart korer man ud til Pastor Kahl paa Norrvidinge, snart til Baron Gyllenkrok paa Bjørnstorp, saa er man i Bispegaarden hos Faxe, for hvis Frue Tegnér nærer Følelser, som han siden overforer paa Datteren, saa igen ude paa Börringe hos Greve Beck-Friis, hvis Sønner Tegner har informeret.

Han er tidlig i Ry som Skønaand, — om end han længe slet ikke anede sit Talents Rækkevidde eller forstod at tage det i Besiddelse. Med den Ordets Veltalenhed, han havde arvet baade fra Fader og Mormoder, brillerede han i Selskaber, og med versifikatorisk Talent havde han fra lille af skrevet Digte og var snart Lunds mest yndede Lejlighedspoet. Godmodig lod han sig ikke nøde, naar det ved en Magisterpromotion galdt om at skafte en versificeret Hilsen til Damerne til Veje, eller naar en at Stadens Skønheder traadte for Brudeskamlen, naar en Universitetslærer bares til Graven, eller ogsaa der ved et muntert Kalas trængtes til en droj Vise. Og Øjeblikkets Væsen, som han var, inspireredes han af alle slige Lejligheder.

Han læste og elskede Poesi. Han tilegnede sig de græske og latinske Forfattere med livfuld Sans for deres stilistiske og poetiske Skønheder: saavel for den Homeriske Billedbrug som for den latinske Veltalenhed hos Vergil. Hans Stilsans blev væsentlig bestemt ved dem. Nogle Forelæsningsudkast af Tegnér viser, med hvilken Kærlighed han beskæftigede sig med Homer; og Jonerens levende Anskuelighed, Virkelighedsbilleder og lyse, menneskelige Hedendom trængte ind i Tegnérs Sind. Saa var han videre opdragen i at beundre Voltaire og fransk Poesi, Leopold og Gustaviansk Digtning. Det stemte godt med den praktiske Verdslighed, den196 tegnér.

sunde, klare Forstandighed i hans Natur, og det havde udviklet disse Sider. Han var bleven temlig Voltairi-ansk i sit Syn baade paa Mennesker og Gud; Troen paa »det, som ikke ses,« var ikke levende hos ham, om han end ligesaa lidt som hin Ærkerationalist undlod at tænke sig en menneskelignende Overforstand som Anlægger og Opretholder af den hele Verdensind-retning, og ligesom for Candides« Forfatter var Troen heller ikke hos ham videre fast paa menneskelig »Dyd« eller paa Idealet« her i Livet. Hans storre Digtforsøg var mest Læredigte i Leopolds Lignelse: de udtalte en Desillusionerthed, som i Kærnen var gold og tom, og var iklædte en retorisk Stil, rig paa epigrammatiske Effekter og Tankebilleder. Digtet »forvillelsen« besang Vildfarelsen og Illusionen, som læger og trøster, hvorimod Sandheden, som vi tørster efter, blot gør os ulykkelige. Som den Leopoldske »Stoiker holdt den Vise« hos Tegner sig opret, uanfægtet af Skæbnens Omskiftelser; som i Leopolds »Eglé och Annett stilledes i »Hembygden friskt Naturliv op imod Bylivets Blodagtighed og Luxus. I Religionen skildredes det tomme i alt Liv: »Se Glæden, givet for at angres, — og Haabet, blot for at bedrage.« I »Livet og Døden« tager Digteren »Historiens Blus og syner Seklerne, og med Leopoldsk Retorik skildres Evighedens Gud. der »høster for Tiden og saaer for Evigheden > og horer Seklers Klokkeslag og tæller dem ikke> (Udtrykket fra A. v. Haller.). De epigrammatiske Overgange, som hørte til Leopolds og Valerius' Stil, excellerede Tegner i. »Endnu

blomstrende. For hvem? — for Døden« udbryder han ved en Grav. »Bliv dig værdig — eller fald!« tilraaber han Napoleon, lige som Leopold havde vovet at tilraabe Gustav III: »Bliv digTnGNÉR.

187

værdig — eller skælv.« Og med Lidners »sublime« Patos udbryder han: Med Lauren om dit Skrud og — Taaren i dit Øje . — Ved Siden heraf turnerede den galante Adjunkt Vers til Lunds Skønne om »Roser* og >1 Liljehøje«.

Med alt det var han tilsyneladende ikke af den Slags Naturer, der gør Revolution i en Literatur. Han var voxet op i en konservativ Luft, var fra Dreng af vant til at beundre og efterligne, hvad der havde det officielle Stempel; hans Talents Egenart pressede heller ikke stærkere paa end, at han artede sig til en lykkelig Elev af det gamle. Personlig beskeden, noget magelig var han ikke nogen Initiativets Mand. Han behandlede desuden endnu sin Versskrivning ganske som en Bisag; naar det ikke lykkedes ham at faa Akademiets Præmier for sine Vers, skrev han: > Poesi er ikke min Sag, mærker jeg, og trøster mig let derover«. Og saavel han selv som Brødrene var endelig praktiske Folk, der vilde frem i Verden og ikke vilde kompromittere sig. Man ser i deres Ungdomsbreve til hinanden, hvorledes de har den Slags Folks forsigtige Hensynstagen, som staar paa bar Grund og selv maa gøre deres Lykke; de bukker sig og gar deres Opvartning hos formaaende Folk; de beregner og benytter alle Chancer. Og denne Forsigtighed og Beregnen blev aabenbart længe siddende efter i den unge Tegnér.

Alligevel: de, der omgikkes det unge Snille til daglig, har meget vel maattet føie, hvilken mægtig Originalitet der her var tilstede og en skønne Dag kunde berede store Overraskelser. Der er Vidnesbyrd nok om, hvilken Prestige han nød i Lund, — trods det at Akademiet oppe i Stockholm vragede hans Poesier. Der var i Bunden en saadan fri Selvstændighed, en198 tegnér.

saadan absolut Sanddruhed i hans Natur, og den skinnede igennem i hans Maade at være paa. hans Smag og hans Domme. Var hans Digte endnu noget konventionelle, saa var der dog aldrig Affektation eller falsk Tone i dem, og alle sygelige og skabagtige Moder som Gravballadernes, de sentimentale Visers, Kotzebue-literaturen prellede ubetinget af paa ham. Og en sælsom original Natur gav sig frit Udtryk i hans personlige Omgang og i Breve, længe for den brod igennem i Poesi. Geijer har — som nævnt — beskrevet det förste Mode 1804 ude paa Landet i Vermland med den unge Tegner, der var oppe at besøge sin Brud, han fortæller om, hvor umuligt det var at faa en ordentlig, sammenhængende Diskussion i Gang med ham, hvordan han kun improviserede det ene blændende Indfald efter det andet, snart distraheredes af et hoppende Egern, snart af en fristende Tyttebærsklynge ved Vejen, og forekom sin Jævnaldrende »som et Naturvæsen, som en prægtig Fugl, en Genius med glinsende Vinger«. Det aldeles løbske og springske i denne Aand frapperede alle. Den svingede uafbrudt i alle Sindsstemninger og gav sig sorgløst og stærkt hen i hver Øjeblikkets Svingning. Det gjorde dette Aandsliv saa facetteret og farverigt: de forskellige Synsmaader afslebes ikke mod hverandre, og de skiftende Humorfarvninger smittede ikke af paa hinanden, men isolerede og udhævede sig tvertimod grelt. Paradokser i Epigramstil — stærke, farvede Følelsesudbrud — dertil overraskende, rammende Billeder, som hans Fantasi hentede fjernt om fra for at illustrere sine Tanker, — saaledes var allerede som yngre Tegnérs Samtale og Brevstil. »Alt, hvad han rørte ved, blinkede siger Geijer. Alle Tidens Bevægelser fængede i denne livlige Aand, som sad nede i den199 tegnér.

dode Smaastad, lian var« siges der som en Elektricitetmaskine, ladet med Begejstringens Ild, der med sine sprudende Gnister satte sig i Rapport til alt :. Og Modsigelsens Lyst kriblede altid i ham: han forargede allerede Lundaboerne ved sit Frisprog og sine Fri-meninger, han snakkede gudsbespottelig, var temmelig antiroyalistisk, han beundrede — maaske ene i Sverig paa den Tid — Napoleon, og naar man var altfor meget Leopoldian omkring ham, —og det var man—, saa roste han Lidner og sine Drengeaars »Ossian».

Glimtvis faar man nu ogsaa i Tegnérs Digte Øje paa den Tegnérske Stil og Øre for Tegnérske Toner. Her og der lyser fjernt hentede og træffende Billeder op, som Leopold vilde have rystet paa Hovedet ved: »Lig Neapels Vinbjerge vor Forhaabning — paa Vulkaner staar«. Livet vil atter staa frem af Graven »lig den Flod, som under Jorden rinder, — for at renset atter Dagen se . I ondsindede og foragtfulde Satirer, som Lejligheden aflokkede

ham, viste Loven allerede sin Klo, som naar han, fordi Akademiet har forkastet hans Prisdigte, digtede en Straffesang over de 18 udødelige, hvis Udødelighed er af den Slags — som dør«. Og da en Læge i en Provinsavis havde tilladt sig at parodiere et af Tegnérs Digte, skrev han en haanfuld Persiflage, hvori allerede Hammarspiken mærkes, om Æskulap, der vilde være Belletrist, men vises hjem af Apollo. »Skrämd han horde Febi bud — och, hvad man sä sällan röner, — tog reson, fast han var Gud, men — hans soner, ack, hans soner!«

Og inde i ham dæmrer det til en ny Digtning — i ny Tone, i ny Stil.

Inderst er det det svensk verm landske Naturel i ham, der kræver at synge sin egen Sang. Vermlandigo

er kronan bland Svearikes lander* , den svenskeste af de svenske Provinser, og Vermlændingen har det raske, opstemte, fanden-i-voldske i den svenske Folkenatur mer end nogen. Den vermlandske Dialekt er hurtig, paaskyndende sin Gang; Vermlændingen korer aldrig med Okser, — de er ham for sene —, men med Heste; Sletteboen i Vermland har Ry for sin Ødselhed og Overdaadighed, Bjergboen er foretagsom og rask. Tegnér har noget af dette Naturel i sig — fra de lange Bjerg- og Skovrejser paa Fogden Brantings Vogn og fra det brede og friske Liv paa det Myhr-manske Gods ved Ramens Strande; det er ogsaa bleven næret fra Barnsben af ved de nordiske Kæmpesagaer og siden ved Ossians Heltedigt. I Digtet »Till min hembygd« ser han Fodeegnens skovbevoxte Tempel-, »gigantisk dristigt og poetisk vildt«. Den vilde Styrke bruser i Fossernes Fald, og Stjernerne fletter Krans om Fjældene. Vinteren er en gammel Helt med Sølvskæg og Fyrrekrans om Haaret, og i Stormnatten og Nordlyset ses »Skogsräet- paa Bjergets Top. Men Sommernatten kommer mildt og tyst deroppe og styrer sin snare Vogn mellem Skumring og Gry; udaf hendes Haar drysser Duggens Perleregn, medens Stjernerne slukner paa hendes lyseblaa Slør. Der er baade Franzéns lyse Sommernat og Lidners vilde Romantik i dette Tegnérs Digt. Ligesom Franzén og Lidner er Tegnér ogsaa farvet af Ossian. Ossian selv staar i Digtet paa Klippens Spids med Guden i sit Bryst, med Vinden i sit Haar«, mens forsvundne Sekler som Genfærd danser om hans Lyre.

Og nu kommer — i det første Tiaar af Aarhundredet — literære og politiske Indvirkninger til, som bearbejder Tegnér i samme Retning.

Först Schiller. Midt i al den følsomme og overspændte Roman- og Balladeliteratur, der svømmer ind fra Tyskland og som Tegners sunde Natur foragter, kommer Schiller som en mandig, entusiastisk Durtone. Tegnér forelsker sig i hans begejstret svingfulde Rytmer, der har brudt Alexandrinernes adstadige Pasgang, dyrker hans pompøse Oder med deres Tankebilleder og Metaforer, føler sig dragen af denne lyse Hellenisme, der bekæmper den mørke Hængehoved-Kristendom, af denne kraftfulde Idealisme, der tror paa det menneskeliges Skønhed og Guddommelighed. Havde Voltaire og Leopold stækket den Tegnérske Genius' Vinger ved deres lavsindede og vrantne Syn paa Menneskenaturen og Livet, saa folder den entusiastiske Trang i hans Natur sig ud i saa rent Schillerske Linier som disse af det helt Schillerske Digt Kulturen«: >»Ud af Dvalen til Naturens Vælde — ledtes Mennesket frem, og kongelig — midt i Skabningen sig opret stilled, — og med Stjernehvælvet kroned sig . Er Schillers Digtning en Gennemforelse af det Program, der ligger i Linier som: In des Herzens heilig stille Räume — musst du fliehen aus des Lebens Drang eller »Was sich nie und nirgends hat begeben, — das allein veraltet nie , saa synger Tegnér Ind i egen Barm du flygte — og slut Fred med Verden dér!« og »Tanken er dog fri, den binder — ej den Vældige med Trudsel.« Og i nøjeste Efterligning af Schillers Die Worte des Glaubens« stiller Tegners Det Eviga« de indre Idealers Verden op, som den, der lever evigt og er mægtigere end den ydre Verdens Vold og Tyranni. Schiller synger: »Und sollt' er (der Mensch) auch straucheln überall, — er kann nach der göttlichen (Tugend) streben«.

Tegner synger: »Erobrer det onde al Verden tilsidst,— saa kan du det rette dog ville«.

Saa kommer dertil kraftige Indtryk af Oehlenschlägers nye nordiske Digtning. Selv havde Tegner foretaget en Trip over Sundet, men især var det den originale Ling, som kom over til Lund 1805 og havde hort Steffens'

Forelæsninger, læst Oehlenschlägers Digte og overværet Slaget paa Rheden, og nu agiterede lige ivrig for sin nordisk svenske Gymnastik, der skulde genvække nordisk Heltekraft i Slægten, og for en nordisk, Oehlenschläger-Ossiansk Poesi. Tegner fandt sig til en vis Grad beslægtet med den djærve entusiastiske Original, omgikkes ham en Del og var jo gennem Bjørners Kæmpedater og Ossian forberedt til at kunne goutere de Udkast til store nordiske Heltekvad, Ling oplæste for ham, og endnu mere til at kunne begejstres for Oehlenschlägers Romancer og Thors Rejse til Jotunheim Han havde af sig selv tidligere begyndt paa et oldnordisk Drama »Blot-Sven«, som næppe synes at være gaaet langt udover Leopolds eller Adlerbeths nordiske Tragedier; da han nu fik »Hakon Jarl at læse, kastede han sit Udkast tilside.

Men dybest eller ialfald livligst var det Napoleonskrigene ude i Europa, som ruskede op i Tegnér. Fra det lille Lund, hvor han saa smaat var ved at forsumpe, gik hans Tanker ud til det store og kraftige Liv, der tordnede ude i Verden, hvor Jætten gik sin Sejrsgang gennem Landene. Fra ung havde han inddrukket Beundring for Napoleon; denne syntes ham næsten som en af Nordens eller Ossians Helte, der var staaet op igen, og i bevidst Opposition til alle om sig i Gustav IV's Sverig plejede han denne Kultus. Til Gengæld var al hans Had vendt mod Russerne,tegnér.

som han var opdraget i at betragte som Barbarer, og mod Englænderne, der stod for ham som Legemliggørelsen af den sneverhjertede, beregnende Kræmmer-aand. I et Digt modstilles Frankrig og England. Om Frankrig hedder det: Örnarne flyga i skyn, det dundrar som åskan paa domdag«, »kraften, fciryngrad och djerf, Iängtar till riddarespel«. Men med rammende og hadefulde Billeder males Albion som den forhungrede Haj, der stryger omkring paa Havet, og (i et andet Digt) skildres Nelson som en Havtrold, en Havets Tamerlan, Pitt mørk og dyb som en Mines Gang, fast og stolt som en Miltons faldne Engel. — Jo mer aabent Tegner saaledes slipper sin Passion ud i sin Sang, des mere kraftigt og malende et Billedsprog lægger han sig ogsaa til, langt udover, hvad den torre og farveløse franske« Poesistil havde tilladt.

Endelig kom saa som det ydre Stod, der fik hele den ny Poesi til at bryde igennem hos Tegner, de mer og mer fortvivlede Forhold, hvori Landet skruedes inde ved Gustav IV's vanvittige Politik, Krigen, der fra Tyskland, fra Finland, fra Norge og fra Sjælland trak sammen om Fædrelandet, den økonomiske Ruin, Finlands Tab, den forsmædelige Krigsførelse, den mer og mer tilspidsede Krise, Ophidselsen i Landet — endelig Revolutionen, Afsættelsen, Fredslutningen, Tronfølger-valget, hele den ny og lysere Æra, der oprandt for Sverig.

Tegners poetiske Aare, der, som vi saae, oftest krævede en Lejlighed for at flyde, fandt i disse Aar 1808—1810 den store Lejlighed«, for hvilken alle hidtilværende Dæmninger faldt.

Under den fra alle Sider truende Krigsfare udsendte Tegner sin »Sang for det skaanske Landeværn«, som

gjorde hans Navn kendt over Sverig. Den begynder med Ordene: Hvi pröfvas ej huggande — jernen ännu? — Hvi klyfvas ej skuggande — hjelmar itu? — Förlorad ar tiden — i kojornas skygd, — till faitet, till striden — för fadrenebygd! Og i ildfulde, vexlende Rytmer skildres nu Krigens Storm, der nærmer sig de fredelige Egne, og Folket mandes op til trodsig Kamp mod Overmagten for Frihed og Fædreland. Der er Lidner og Schiller i Rytmerne og i Stilen; der er ogsaa Toner fra »Guldhornene« og Hakon Jarls Død« (hør f. Ex. Strofen: »De sekelsgamla — de lagbesvurna — verldsformer ramla, — det S trommar en flod — af offerblod — kring verldens urna). Allerede hedder det ogsaa trodsig — som siden i »Fritjofs Saga«: »Vi kaste vår handske — mot ödet sjelf« og med den noget lapsede Brovten fra Karl XII-Digtet: »Många? De stridande räkne vi icke, — endast de slagna räkne vi.«

I Lejlighedsdigte fra de næste Aar ser man denne patetiske Stemning holde sig, stadig mere harmfuld over Forsmædelsen og Nederlaget. Kraftigst lyder den

— efter Forræderiet ved Ratan — i et Gravvers over en falden Kriger: »O hvem ville ej ha reglat — tidens portar efter sig, — hvilken ville ej ha seglat — öfver glömskans våg med dig? — Innan än i Norden kandes

— nesa fastän nederlag, — innan Ratans skamfläck brandes — på vår ära in en dag.«

Og Tegnér bliver nu ganske naturlig kaldet til at være Medlem af det gotiske Forbund« for fædrelandske og nordiske Interesser, som paa denne Tid stiftes oppe i Stockholm; han læser med Begejstring og paavirkes livfuldt af Geijers første nordiske Digte (Vikingen. Odal-bonden o. a.) i »Iduna« 1811; og samme Aar digter han saa det patriotisk-fantastiske Digt »Svea«. Paa et Besøgtngnér.

oppe i Vermland havde han og nogle jævnaldrende Vermlændinger faaet den Ide selv engang at prove deres Forfædres og Landsmænds Dagligdont, og hver havde da faaet sin Vognladning Jern, som han selv skulde kore ned med fra Bjergværkerne til Leverancestedet i Filipstad. Og paa hans ensomme, daglange Vandring, i Bondedragt og ved Siden af den lastede Vogn, gennem Fodeegnens høje alvorlige Bjergskove, var det, at det patetisk-storslaaede Syn ud over Sverigs Natur, Fortid og Nutid rullede sig op for Tegnér. Al Naturens morke Alvor og Storslaaethed, af den nationale, raske og mandige Jernhaandtering, af Fædrelandets over-standne Fare og endnu blodende Saar er da det Digt beaandet, i hvilket den Tegnérske Patos og Heroisme, Højtidelighed og maleriske Kraft første Gang ret udfolder sig. Forst taler Digteren i den akademiske Stils Alexandriner Sandhedens manende Ord til sit Fodeland »Paa Randen af dit Fald« — siger han — skal du nu hore Sandhedens Ord istedenfor Smigerens. Lad andre synge om vore milde Sæder »og fejre Glædens Dage og made Sangens Due«. — »Jeg elsker dig ej, Tid, — som smiler over os i falsk, blodagtig Fred. — Mig glæder Stormens Sus og Fædrenes store Minder.« Søg ikke Sydens Skikke, men følg Naturen om dig: »den flammende Nordlyshimmel over Fjeldene,« den hoje alvorlige Skov, de vilde Kløfter, der er som slyngede i Hedentid af Gudehænder, Klipperne, i hvis Skød Jernet voxer ... En saadan Natur vil »en fri og stolt Æt«, enkle og alvorlige Sind, et nøjsomt, strengt og storsindet Folk. Det samme kræver ogsaa Tiden. Se i Erobrere gaa frem, som Jordskælv, gennem Verden.« De gamle Former ramle, de ny tildannes med Sværdet. Snart banker Tidens Haand ogsaa paa Sverigs Fjeld-

port, og da skal det gælde, om de gamle Kroner skal ridses ud af vort Skjold.

Saa brydes Rytmen, og hastige, korte Rytmer skildrer Digterens Syn i Natten af de store, kommende Kampe. Valkyrier rider i Sky, Hærene samles, Striden vælter ud, paa Højene staar Forfædrenes Skygger og klapper i Hænder. Sejren vindes for Norden, og en ny Æra oprinder Paa sin Trone af Fjelde sidderSvea med Stjernekronen om sit guldgule Haar og ser stille ned for sig i Sommerkvælden. Freden, Religionen, Alvor og Uskyld hviler atter over den genfødte Nation, og høj og fri, baaren paa blaa Skyer staar Sangens Mø, et Barn af Nordens Land — højtidelig, dristig, enkel som Naturen.« Og de høje Karler, der kore med gyldne Tommer deres Stjernevogn udover Norden, ser atter naadig ned paa Sveas Kroner og Götas Strømme. Der er Ossian og Oehlenchläger, Lidner og Ling i baade Tone og Kolorit. — »Svea« gav ikke blot sin Forfatter den længe forgæves eftertragtede Medaille af det svenske Akademi, men ogsaa den fulde Bevidsthed om og det fulde Herredomme over sin poetiske Genius i hele dens Rækkevidde.

XV. TEGNÉRS DIGTNING.

I de følgende 14—15 Aar, medens Tegnér endnu forblev som Professor i Lund, udfoldede hans Digtning sig i jævn Voksen. Det var ikke nogen frodig Produktion, men hvert nyt Digt, der kom frem i Tidsskriftet »Iduna« eller i »Stockholmsposten« eller spredte sig frategnérs digtning.

Lund i talrige Afskrifter, øgede hans Popularitet i Sverig. Og denne naaede sit Højdepunkt, da Fritjofs Saga«, af

hvilken flere Sange i Forvejen var udkomne i »Iduna«, i sin Helhed saae Lyset 1825, Aaret før Tegner som Bisp flyttede til Vexiö.

Som det var et ydre Stød, der bragte Tegnérs originale Poesi til Gennembrud, saaledes trænger hans Digterkilde ogsaa senere til et ydre Tryk for at flyde. Han blev ved at leve dernede i Lund fra Dag til Dag med sit Arbejde og sine Adspredelser, de skaanske Herregaarde med deres smukke Damer og gode Middage øvede stadig deres Tiltrækning paa ham, og han strøede rundhaandet sit Vid og sine Inspirationer om sig i sin daglige Omgang, i Samtale, i Bordtaler, i Lej ligheds vers. Han kendte ikke til at aagre med sit Pund; og der skulde som oftest ydre Tilfælde og Lejlighed til, for at han skulde tage sig sammen til videre kunstnerisk Frembringelse. Snart er det ydre og indre politiske Begivenheder, der inspirerer ham, snart gives der ham Bestillinger ved officielle Festligheder, snart er det literære Forbilleder og Indflydelser, som lægger ham Pennen i Haand. Selv naar han engang har taget fat, giver han ofte træt slip paa Halvvejen. I Anledning af det ufuldendte Digt Gerda« skriver han: -Jeg har af Naturen nogen Tilbøjelighed til Ubestandighed. Naar jeg ordentlig er viet til et Æmne, bliver jeg snart led ved mine Ægteskabs pligter, og min Hu falder hastig paa noget andet. Havde Begyndelsen af »Gerda« været trykt, saa havde jeg derigennem givet Publikum et Slags Troskabsløfte. Paa den Maade blev »Fritjof: færdig, hvad ellers aldrig var sket.«

Han er ikke med hele sin Person Digter. Dertil ser hans Blik aitfor vaagent ud i Virkeligheden, ogtegnérs digtning.

hænger hans Væsen altfor landfast sammen med det virkelige Liv. Hans Ansigtsudtryk er ingen poetisk Drømmers, og hans Breve bærer først og fremmest Præget af en overlegen Verdensforstand. Livets Virkelighedsinteresser har fyldt hans meste Liv: Filologi og Politik, siden kirkelig Administration, Pædagogik, og igen Politik. Atter og atter har han ogsaa selv erklæret sin Kærlighed til »Prosaen, Livets Virkelighed« — den solide Granit i Tilværelsen, — og udtalt, at han saa vel forstod, hvor Prosaens Mand maa se ned paa Poeten, hvis »Haandværk er Livets Gøgl«, der »skummer et løst Billed af Tingenes Ydreside«. Det er Bonden og Arbejdsmennesket i Tegner, som saaledes drillende protesterer mod Romantikernes Kunstforgudelse. Men det er ogsaa hans Ærlighed, der aabent føler og erkender, at Poesien virkelig for ham sjælden helt er en Hjertesag. Han kalder sig atter og atter Dilettant og Amatør i Poesi, værger sig paa den smukkeste Maade genert og skamfuld mod den Popularitet, »Fritjofs Saga« vinder, og skriver talrige Gange i Udtryk som disse, uden Tvivl ganske ærlige Ord, hvormed han (1836) sender en Dame et Digt af Franzén: »Tro mig, der ligger mere poetisk Malm i dette lille Stykke end i alt det Knaldsølv, jeg nu i 30 Aar har afbrændt paa Vers og Prosa. Den Tid skal komme, da Nationen indser dette. Kom da ihu, at jeg har forudsagt det, paa min egen Bekostning.«

Omend nu Tegnér her gør sig Uret, og den Tid sikkert aldrig vil komme, saa begnenses og beskæres hans poetiske Rækkevidde utvivlsomt af denne Ved-hængen ved Virkeligheden.

Det skorter hans Digtning paa ægte skabende Kraft. Hans poetiske Inspiration mangler Stoffer, han

maa hente dem udefra; og forsøger han selv at frembringe dem, viser hans Inventionsevne hele sin Armod (som f. Ex. i »Axel). Der er noget vist tomt og stillestaaende over hans store Livsbilleder: Kron-bruden« og Nattvardsbarnen •. Han mangler ganske Evnen til at faa et Stof til at yngle: mangfoldiggøre sig ved Omstændigheder og Forholdsbestemmelser og afsætte Episoder. Det var vistnok ogsaa, fordi han selv skulde hitte paa Historien i »Gerda«, at Arbejdet gik istaa. Man kunde slet ikke tænke sig Tegnér skrive Romaner eller Komedier Han mangler videre den grundige Selvforvandlingsevne, som skal til for at faa fremmede Menneskefigurer til at leve, tale og handle i Digt. Man tænke paa, hvor lidet han for Alvor søger at trylle sig om i Fritjofs eller Ingeborgs Skind, men tvertimod bruger dem, som en ideal nordisk Mands-og Kvindetype, til Substrater for almindelige lyriske Stemninger. Man kan — om man vil være streng — kalde alt det stoflige og Figurerne i »Fritjofs Saga« for en Libretto, der er benyttet som bekvemt Grundlag for Digterens Sangkunst. — Tegnér kan heller ikke ret udvide sine Følelsers Klaviatur, kan ikke digte sig Følelser til; hans Sjæleliv er altfor reelt og altfor praktisk til at kunne spænde over mer end visse enkelte, helt personlige Følelser og Stemninger.

Besynderlig kold og udvortes virker hans Poesi ogsaa ikke sjælden, naar den æstetiske Anskuelsestrang ganske sætter Medfølelsen i Skygge og f. Ex. hyppig i Lignelser holder af at forvandle det menneskelige, levende til død Plastik, for at nyde det renere, — naar saaledes Digteren skildrer sine afdøde Brødres Hustruer og Born, der sidder i deres Sorg som marmorsorger sitta på en grafvård 1 eller Maria sidder ved den saarede Axel, som i Græken-

lands Lunde en yppig vildtvoxende Rose ved et faldet Herkulesbilled.«

Noget vist udvendigt og koldt kommer der overhovedet ofte over den Tegnérske Kunsts Forhold til sine Æmner, fordi der er noget saa bevidst og vaagent ved den. Ligesom Tegners l'oesi gerne krævede et Skub ude fra Virkeligheden, saaledes adresserer den sig tidt saa tydelig til Læseren. Den springer ikke helt umiddelbart og spontant frem af Trangen til at synge ud, men den vil meddele, gore Indtryk, overtale, bevæge. Tegners Gave var først og fremmest Veltalenhed, ogsaa i sin Digtning. Selv hvad der er friskt og dybt folt, bliver derved turneret paa en Maade, som tidt berøver det en vis Inderlighedens og Umiddelbarhedens Aroma. Tegnér er aldrig ren, umiddelbar Lyriker, han er ikke ubevidst og naiv nok til, at Folelserne frit og uberort kan aande deres Duft ud. Enten forvandles de til almene Tankesprog eller iklædes kvikke Billedudtryk. For de fleste Mennesker er det ikke naturligt, at Sorgen over en ung Piges Død soger sig Vendinger som disse: »Hendes Værd, hvor stort og givet, — gik med Ilpost gennem Livet — som et uoplukket Brev;« og det forekommer derfor mange letfærdigt og ufolt. For de fleste ligger det den rorte Entusiasme saa fjernt at forme sindrige Epigrammer, at man mistænker Følelsens Ægthed, naar den viser saa megen Aandsnærværelse som i en Hymne over Kvindens Ofi'erglæde at udbryde: Hun har ej Lykke, som ej deles, — og hendes Fryd er tvillingfødt. Her er gjort for megen Toilette, til at vi ikke kolnes lidt af i vor Tro paa Forfatterens egen Optagethed. Det retoriske i Tegners Poesi kan ikke sjælden minde om store Glimmerblomster uden Duft«. Der er Digte — man tænke paa Goethes Smaavers —,

som vil nydes i Ensomhed og tyst vil hviskes frem som Sjælens egen Enetale; andre — som Heines — klæder det at læses op eller synges til Musik; men en Digtning som Tegners kommer ikke til sin Ret uden den deklameres højt og lydelig. Nogle af hans bedste Digte er jo ogsaa ligefrem bestemte til at deklameres som Taler ('Epilogen 1820«. »Svenska akademiens 50 årsdag« m. fl.).

Med alt det er Digteraaren i ham saa oprindelig, saa rig og lodig som nogens. Kalder Tegnér i Letsind og Modsigelseslyst undertiden sin Sang for Knaldsølv« og Gøglebilleder , saa bestemmer han den dybere og sandere, naar han i begejstrede Øjeblikke kalder Poesien Livets Sundheds, »en Leg, foranlediget af overstrømmende intellektuelle Livskræfter, et Glædeskrig udover Hverdagslivets Grænser, en Menneskehedens Jubel, frembrydende med Mod af friske Lunger«. Naar hans Svea«, efter paa Alexandriner at have moraliseret i det gamle didaktiske Tridt, pludselig slaar over og bryder ud i ny Rytmers Plugt, saa er det den svingfulde Dityrambe, den lette, lyriske Entusiasme, Tegnér genindfører i svensk Poesi — den, vi har set ligge i Folkets Naturel og videre udvikles af dets Historie. Det er denne Livets overstrømmende Svulmen og Stigen i Sjælen, som gør Tegnér til Digter, og det er svensk Natur og svensk Historie, som faar Livets Flod til at stige i ham. Hans »Svea begyndte ogsaa med Linien: Jord, som mig fostret har og Fædrenes Aske gemmer.«

Nede i Lund tryller Barndommens raske Friluftsliv i VermkuuLsig frem for ham. Nordens Vinterskønhed og kraftige Friskhed inspirerer her for første Gang ret svensk Digtning. En lystig Frostdag, han korer paa de skaanske Landeveje, fødes Digtet »Vinteren« i ham:

den hvide Slette, der gnistrer i Solen, Kanefarten og Bjældeklangen. »Jeg vil drikke Luft, som kommer — flyvende ifra mit Nord. — Glade Barndomsminder stige — rundt om fra det fjerne blaa, — vinterlige, — friske,

pelsbeklædte smaa. — O velkomne 1 er det ikke — her, som det der hjemme var, — sneklædt Jord for vore Blikke — Livet muntert, Himlen klar? Nordenvinden besynges ogsaa, som fejer Stjernehvalvet rent og blæser Smitten bort fra Bjerg og Dal; Bjergene, der rage op over Skyerne i evigklar Luft og i hvis Skod Jernet "voxer«. Havets Digter er Tegner ret egentlig i »Fritjofs Saga«. »Havet er godt,« siger Bjørn, du maa det ej dadle, — »Frihed og Glæde paa Havet bor, og Fritjol synger under Uvejret: »Naar det stormer med Magt, hejs kun Sejlet tiltops, — det er lystigt paa stormende Hav.« Ogsaa Nordens Vaar besynger Tegnér som ingen for ham, men det er ikke det skære, uskyldige, næsten rørende, som andre har set i Hojnordens Foraar, nej! det er Foraaret som Befrieren, Sejrherren, Dityramben i Aarets Kredsgang. »Vaaren kommer, Fuglen kvidrer. Skoven løves, Solen ler, — og de løste Floder danse syngende mod Havet ned.« »Se over Dal og Kløfter — den unge Majsol ler. — Sin Ishjelm Bjerget lofter — fra arret Pande ned.

Selv soger Tegnér Grunden til sin Digtnings Popularitet i det friske Pust af nordisk Natur, som blæser igennem den hele, fra * Svea til »Fritjofs Saga«.. »En kold, men klar Vinterdag, som anspænder og staalsætter alle Menneskets Kræfter til at kæmpe imod og besejre en haard Natur, er det rette Naturbilled for det nordiske Naturel. Hvor dette klare Vejr findes, dette friske Pust blæser, mærker Nationen sit eget indre Liv.« Han siger, at han egentlig digter bedst om Vinteren,tegnérs digtning.

20 7

»naar Haglen slaar paa Ruden og Stormen synger sin Krigssang derude;« saaledes har ogsaa fra gammel Tid den nordiske Digtning altid været en »Vinteraften-Poesi«, og Tegner drømmer om, hvordan, naar den svenske Poesis Messias kommer, han da skal male »Billeder, mod hviike al anden europæisk Poesi skal blegne, — Malerier med Nordens Stjernehimmel til Lærred og med Nordlyset til Farver.« Var Norden for Ossian og hans Efterlignere Taagen, Hosten, Morket, Tungsindet — endnu i »Svea«, hvor Fædrenes Aander fra Højene klappe ad Slaget i taagede Hænder«, er der kommen en Taageflig ind paa Tegnérs evigklare Sanghimmel —, saa bliver Norden ellers hos denne den kraftige, glade Klarhed og Friskhed. Sverigs »Norden er jo ogsaa et andet end Højskotlands, — Sverig, hvis Klima er et af de tørreste og klareste i Europa og hvis rene, lette Luft skaber næsten lige saa mange Sangstemmer som Italiens.

Det er ogsaa i Virkeligheden om ikke fra Italien, saa fra Hellas, at Tegnér kommer til Norden, og han ser Sverigs Natur undertiden i temlig græsk Belysning. Flan er fra Aar 1812 Professor i Græsk, og fra ung af er han inddrukket med Studiet af Homer og skildres af samtidige fra hans Ungdom som »en høj, lyshaaret Plato eller Pindar «. Af Schiller er han end yderligere bleven beaandet med en ren og lys Hellenisme, og Elegierne om Hellas' faldne Gudeverden har genlydt i hans Indre. Han vedblev selv under Bispeornatet at være en hedensk Græker saa godt som nogen, der har drukket det 19de Aarhundredes Luft. Og da den vaagnede Patriotisme og »det gotiske Forbund vendte hans Blik mod Norden, var det i Førstningen blot Gaia, han oversatte til Hertha og Genierne til Lysalfer,204

tegnérs digtning.

Goethes Prometheus blev en gudesmædende Jætte, og i Digtet »Asatiden« formæler græsk og nordisk Hedendom sig; det er en almindelig Længsel tilbage mod den Tid, da intet Kors havde kastet sin Skygge over Jorden, men denne laa moderlig glad i Havgudens Arme, og Skjalden saae sig frisk og glad om i Verden som en Konge i sit Rige.

Denne hellenisk-nordiske Himmel staar over al Tegners Digtning. Den apolloniske Sol er Tegnérs Gudsdyrkelse hele Livet igennem.

Han skildrer den i en Hymne, hvordan den som en Konge stiger opad Trapperne til sin Tronstol og tager mod Hyldest, — hvordan den højtstraalende som en Helt vandrer sin ensomme Gang gennem Rummet, medens Verdener er sat som Vasaller i den blaanende Nat omkring. Og han udbryder med Fritjof: »O den, som frem i Banen traadte — saa vældig, som du træder nu, — og stolt og glad sit Levned klædte — i Lys og Sejer ligesom du.« Lys og Klarhed lægger sig over hele Tegnérs Livssyn. Det mangler ikke Nat og Skygger, men det savner

ganske det sentimentale og melankolske Halvlys, hvori saa megen nordisk Poesi helst hyller sig og som er os Nordboer saa kært.

»Det sentimentale siger Tegnér har jeg hele mit Liv hadet dodelig. Vort mandig skonne Sprog er for godt til at gores til Omskrivning af o! og akl, og Poesien er dog ikke for andre end nervesvage Sjæle en hysterisk Krampe, en Længsel, der, lig udlevede Hunde, tærer paa sig selv. Ethvert mandigt Sind maa væmmes ved denne Forrykthed.« Det er mod de samtidige »Fosforisters sværmerske og følsomme Poesi, Tegnér her kæmper, og denne Kamp blev han ikke træt af at føre. Imod deres poetiske Program sættertegnérs digtning.

han i sit stolte Digt Sangen« sit: Digteren har ikke at klage eller sørge, i hans Verden er evig Sol. »Hans Tempel staar i Lys og Luer.« »Skjaldens Sorger ere ingen — og Sangens Himmel evig klar.« »En evig Længsel er ej Sangen, — den er en evig Sejer blot.« Og i den nordiske Naturs Navn blev han ved at protestere mod al den dunkle Filosofi og Mystik, der strømmede ind fra Tyskland og som ikke passede — sagde han — i Nordens klare og friske Vinterluft.

Ogsaa al Middelalder og Kristendom var uforligelige med denne klare og lyse Aand. Han udtaler atter og atter en Schillersk Uvilje mod Middelalderen; dens Extaser og Sværmerier, dens Overtro og Fanatisme var ham lige meget imod, og om han end ingenlunde var uden en vis Religiøsitet, blev der aldrig nogen Kristen ud af den Bisp. Alt det sværmerske og alt det ydmyge, livsforsagende var hans Aand polært modsat. »Den megen Gudelighed« skriver han nok saa frejdig som værdig Bisp forekommer mig stakkels Hedning altid lidt sygelig og grumset.« Og i et Digt — som det synes fra hans Bispeaar og som man ikke har anset for passende at optage i de Samlede Skrifter« — advarer han en, aabenbart gift, Dame imod at ville kvæle Passionen under Pligtens Aag, og udbryder i disse hedenske Ord: — Sig ej, at denne Kærlighed er Brøde, — den Brøde have Guderne begaaet — de glade Guder ifra Rom og Hellas, — de store Mænds, de lykkeliges Guder, — og deres Navne staa i Mindets Sal, — naar ingen kender os med al vor Munkemoral.

Da Tegner efter Napoleons Fald — baade i Religion og Politik og i Poesien — saae Middelalderens Genfærd stige op igen over Europa med Blod paa Hænderne, Rosenkrans om Halsen, og Vanvid i det206

skumle Blik,« rejste ogsaa hans lyse, fri Hoved sig til en ubøjelig Protest mod »Vievandslugten« og de sorte Jesuitkaaber,« de fromme Miner i Tidens Banditansigt« og det tyske Vanvid, som vil føre hele Ungdommen - paa Hospitalet.«

Imidlertid: saa kraftig Tegnér end kæmpede imod den tyske og fosforistiske« Romantik, havde han ogsaa selv en afgjort romantisk Aare i sin Aand — men den er lys og klar og rinder ud af selve Folkets Natur og Historie. Det er forst Vikingetrækket i det urnordiske Liv, som han selv følte i sig, og som han har fremstilt med en saa smittende Begejstring i sin Fritjof: den stormende Uro, som er i Slægt med Havet og foler sig bedst tilpas paa Havet, — den higende Æventyrlyst, der længes mod »de Riger blaa c og »Grækenlands Hav« — den forvovne Trods, der sætter Spidsen af sit gode Sværd — paa Nornens Bryst og siger: du skal vige« — det lapsede, ungdommelige Overmod, der holder af at broute: »Ei gaar jeg ensom, mit Sværd følger med« — hele Ungdommens Bersærkergang, der »klemmes skal imellem Skjolde, — til det vilde Mod er tomt.« Det lapsede Overmod er et særlig svensk og særlig Tegnérsk Træk, som vender atter og atter tilbage i hans patriotiske Digte. Midt i i8i2tidens kaotiske Krigsuro staar »den ædle Svea« stolt »med Nordstjernen i Panden« og »vinker trygt ad Faren — Velkommen, gamle Ven!« og i Digtet om Göta lejon« svømmer den gotiske Løve, med Stormen flyvende i Manken, over Havet til Kamp. »Den er saa glad, den aander Luer,« den brøler, og Bjergene svare med Bæven paa dens Røst.« — Dette Vikingetræk elsker og dyrker han, overalt hvor det træder ham imøde fra Historien, og navnlig er det Sverigs egen Historietegnérs digtning.

med dens Karler og Gustaver, som gav Næring for Tegners Entusiasme. I Oldtiden er Alexander hans Helt, han

har besunget hans evige uslukkelige Torst efter Ære: Ære soger jeg, blot Ære — og forresten ingenting. < I hans egen Samtid er Napoleon Genstanden for hans Kultus. 1 et Digt forsvarer den korsikanske Ørn sig mod det kaglende Smaakravls Anklager. Ja vel! han er Ørn, han vil svæve »frit om sine blaa Bjærge« og tage sit Rov. >Ser du, omkring den stærke Aand — vokser altid stærke Vinger — hvad kan Ørnen vel for det? Hvad kan Helten for, om han under sin Bane tramper et og andet ned? Og i det Digt, Tegner skrev, da Napoleon pludselig midt under Wienerkongressen igen viste sig paa Scenen, skildres han som Ørnen, hvis Vinge var skudt og som sov ude paa sin Klippeø, men nu er vaagnet og atter spænder sin kongelige Flugt over Land og Sø — breder Stormvingerne ud, saa alle de smaa Ravne flyve skræmte op, der sad i Wien og hakkede paa Europas Lig. »Fra Skyerne kommer han, Bedrifternes Søn, — og Verdensrummet fyldes af Vingernes Don, — og Kloen er som Jordkredsen vid.«

Men først og sidst er det, som sagt, Fædrelandets egne Konger, som inspirerer Tegnér. Han former dem alle efter sit Ideal af æventyrlig Forvovenhed og Ridderlighed. Gustav Adolf bliver — som G. Brandes fremhæver — ikke prist som den kloge Politiker eller militære Taktiker, men forvandles i Tegners Mindetale ved 200aars Festen til en ridderlig Karl Xllfigur, der forvoven elsker Faren for dens egen Skyld. Gustav III — den beregnende og i Bunden saa kolde Natur — kaldes ogsaa ridderlig, æventyrlig, hans Liv, »et romantisk Heltedigt.« Men først og fremmest er Karl XII218

det levendegjorte Ideal, og Tegnér har i sit beromte Digt givet den nationale Legendes Karl XII hans endelige Stempel. Vi har set, hvordan Karl XII kunde være Maalestok for den nationalt svenske Romantiks Vækst; vi saae Bellman og Lidner anslaa Karl Xlldyrkelsen, Thorild forkynde den; Franzén's Ballade > Den gamla knekten * skildrer derefter en gammel Carolin og stiller denne Type manende op mod Samtiden: Hans blårock med sin elghudsgjord — var ej for dagens fanrik gjord;* saa kom Geijers »Karl XII« 1812 i Iduna:

den ystra pilt,' som, »gudasänd, med svenska gossar — som ej i striden ärans fana lemna,« drog ud og overvandt Overmagten. Nu fuldendte Tegnér 1818 Transfigurationen i det Digt, der blev Nationalsang. Ung og frygtløs staar han her: »Tre konungar tillhopa — ej skrefvo pilten bud, — lugn stod han mot Europa — en skägglös dundergud;« overmodig lystig klinger hans Kampraab: Hur svenska stålet biter, — kom lät os pröfva på! — Ur vågen, moskoviter! — Friskt mod, I gossar blå.«

Tegnér elsker Livet i dets Svulmen og paa dets Tinder. Han har den storsindede Naturs Trang til at voxe ved at se opad paa det store. Han er født »Cæsarist« og erklærer: »Alle Helte ere Guders Slægt — fødte at den Jord befale, — som de üd af Dvalen vakte. Ligesom han selv er herskelysten, autoritær som Bisp og i Politiken, tilslut den strikseste Absolutist i Tankegang, saaledes vil han et »Sjæleevnernes Theokrati og kalder > L'état c'est moi« et ægte kongeligt Lydtryk. Der er ogsaa en romantisk æstetisk Aristokratisme i ham. Den lysende Æré og den blanke Hæder — Gustav III og Karl XII — er Indholdet i denne.

Tegnér er mer end nogen Hæderens Digter.tegnérs digtning.

Hæderen er Fritjofs Religion. Han kaster sit Sværd langt fra sig, da han sidder i Skoven hos den sovende Kong Ring og Mørkets Aander begynder at tale til ham fra det blanke Staal. Meget lidet i de gamle Vikingers Aand vil han paa sine Søtogter ikke dele Kræmmerens Guld med sit Mandskab: »Søkongen selv kaster Tærningen ej, — han beholder blot Æren for sig Og han kender ikke til at dræbe den fangne Fjende: »Bøn er Valhallabarn, hør den blegnedes Røst! — den er Nidding, som gier ham et Nej!« Men det er ogsaa Ærens ydre Glans, Tegners Hjerte slaar for. Det er stedse med Andagt, han nævner Ridder-holmskirken, thi Sverigs Ære sover under den; Sverig kalder han »Europas Ridderhus,« og han udbryder etsteds: »thi forrest staar Æren i det svenske Sind, sand eller falsk.« Det ridderlige, det adelige, det fyrstelige drager hans poetiske Sans. Medens han med Ringeagt i 1830 taler om de belgiske »Væveres eller de neapolitanske Lazzaroners Opstand, siger han derimod: men med Bolen synes Forholdet mig et andet. Det er dog en adelig Nation.« Ordet »kongelig* vender atter og atter tilbage i hans

Digtning med en poetisk Glans om sig. Det er Betegnelsen for alt ærefuldt, ædelt, generøst, sejrrigt. Ørnen er kongelig, Solen hyldes som Konge paa sin Tronstol, Flodens Bølge svulmer højt som Kongers Hjerte. Hans Royalisme kan aldrig faa den svenske Konge kongelig nok. 1840 skrev han et Digt til Karl Johan, der næsten harmfuldt formaner ham til at være Konge fuldt ud. Det svenske Folk vil en Konge, som kender sin Kraft og staar fast og styrer med Herkuleskolle, men ikke søger Døgnets Bifald: Ej Hatten af, men Kronen paa af Staal, — det stores

Uven er det populære . . . Konge, klæd dig i din Kroningsdragt af Ære!«

Jo mer Tegner saaledes elsker og begejstres for det fri Storhedsliv, des mer besjæler Frihedstrang og Overlegenhedsfølelse ham nedad til. Hans brede Livsbe-kræften trænger til Albuerum, og med en Art Vikinge-trods værger han sin Aands Uafhængighed. Det er en vild Fugl, inderst inde utæmmelig. Som hans Liv baade i Lund og i Vexiø tog sig Friheder, der vakte adskilligt Anstød, saaledes holdt han sit Hoved oven Vande trods Omgivelsers Tryk, og holdt nok af at modsige og forarge. »Min Natur er« siger han »som Laxens at gaa imod Strømmen.« Som ung er han literært, religiøst, politisk oppositionel nede i I.und, siden er han Opponent mod Fosforismen og hele den liberale Bevægelse. »Jeg er født Protestant« siger han ogsaa. Og naar han staar overfor en underlegen Modstander, kan hans Haan og Ringeagt faa den Afstandens Patos,< Nietzsche taler om, og som ganske er Modstykket til hans Entusiasme. Der kan juble en helt dityrambisk Overlegenhedsfølelse i ham. Man læse saaledes hans Polemik mod Hammerskjold, mindre den i Grunden lidet vittige og træffende »Hammerspiks <-vise, end hans Prosastykker i Anledning af Hammerskjolds usalige Sproglære. Her leger den dræbende Foragt paa det muntreste og mest nonchalante med sit Offer, og inspireres til overstrømmende poetisk Improvisation; det ender med et Hymneudbrud til Tegners Guddom, den gamle Føbus Apollo, der hver Dag rykker højere og højere op paa Himlen udenfor og forgylder de gamle Grækere paa hans Hylde — og venlig smiler ind til sin Dyrker, der aver Pilte foran hans Alter. Der er i Virkeligheden heri sammeTEGNÉRS DIGTNING.

dityranibiske Tone som i Fritjof pä hafvet eller s Den vaknade ornen, — det samme ungdommelige ßegejstringssving, som overalt er det ny og fængende i Tegners Digtning, — efter Leopold og Fru Lenngren, efter Valerius og selv Franzén.

Ogsaa en vægtfuld og højtidelig, sædelig Patos er en ny Grundtone, den Tegnérske Digtning anslaar i Sverig. Ligesom den fejrer Lyset, Kraften, Kampen, Æventyret, den forvovne Heroisme, der sætter Livet som Indskud for at vinde Livet, saaledes elsker den ogsaa Tilværelsens Alvor og Højtid og troer paa dens Værdier. Hag den frivole Skæmt, Tegnér havde fra Voltaire og Gustavianerne, bag den letfærdige Verdslighed, der forargede Fosforisterne, var der inderst i ham en mandig og redelig Vilje, som mente det alvorlig med Livet. Fra ung af var han arbejdsom, pligtopfyldende, tvungen til helt at stole paa sig selv. Af det smukke Digt, hvormed han (1810) hilste sin Broder ved dennes Giftermaal, kan man se, hvilken sund Livsførelsens Visdom og hvilket gammelklogt I.ivsalvor der allerede var i den 28aarige, unge Ægtemand Schiller indpodede ham videre den Kantske ophøjede Moral.

Erobrer det onde al Verden tilslut — saa kan du det rette dog ville« sang han jo, og i den Goethe-Schillerske

Skaldens morgonpsalm« bad han om, at hans Sind maatte renses og løftes: Ærens, Guldets, Magtens Attraa vige — fra mit rene Hjerte, fra dit Rige.« Dertil kom saa endelig den gammelnordiske Livsvisdom i den kærne-fulde Ordknaphed, som han beaandedes af fra Edda og Sagaer. Af sin egen dygtige og redelige Natur, af den ny tyske Idealisme og fra Nordens gamle Vølve hentede da Tegner en sædelig Patos, som var af andet Skrot og Korn end Leopolds Levevisdom.

I de Raad, den gamle Thorsten Vikingson lægger Fritjof og Kongesonnerne paa Sinde, og i den »Vikinge-balk' Fritjof paa Havet rister for sine Staldbrødre, gaar Havamaals fyndige, enkle Hædersmoral igen og dens sunde, mistænksomme Livserfaring: Verden ved, o Halfdan, hvad trende vide,« «Striden prover Klingen og Noden Vennen , eller inspirerer ialfald helt Tonen: Kan du ej spænde Huen, er den ej din.« «Lange Aar maa sone, hvad Timen forbrød Og i den Række Formaninger, hvormed Tegnér efter sluttet Promotion 1820 sender Studenterne hjem, er der en sund Manddom, en kraftig Klarhed, som er i nær Slægt med de gamle Nordboers Livssyn. I Tegners mere præstelige Veltalenhedspoesi er den dybe Følelse af »des Lebens ernstes Fiihren,« den alvorlige Ærefrygt overfor Tilværelsen og dens ideale Magter egentlig det, som lægger en religiøs Højtidelighed, undertiden nogen Salvelse, over Tonen Der er her noget af den høje sædelige Patos fra Schillers filosofiske Tankedigte, noget af den stille, værdige Højtidelighed af Goethes antike Epigrammer, men den gejstlige Talar lægger undertiden en vis hul Højstemthed over Tonen, selv i saa skønne Digte af denne Art som .Forsoningen« i »Fritjofs Saga <, hvor Præsten moraliserer for Fritjof, eller i den gamle Præsts Velsignelse over Konfirmanderne 1 >'Nattvardsbarnen« eller endelig i de pragtfulde Hexa-metre, som Tegner fremsagde, da han i Lund satte Laubærkransen paa Oehlenschlägers Hoved.

Ligesaa væsentlig som den lyriske Folelsesside, er Billedsiden. Ligesom Tegners Digtning betegner Anslaget af en ny entusiastisk og højtidelig Tone i svensk Poesi, saaledes er den ogsaa en hidtil ukendt Udfoldelse af det maleriske og billedlige i Ordets Kunst.

Det 18de Aarhundredes Literatur var klar og tør eller vandet og taaresvommende, men den talte lidet til Fantasien og Anskuelsen. Farven og Billedet gør sig nu med stigende Styrke gældende rundt om i de europæiske Literaturer. I Frankrig er Bernardin de St. Pierre, Chateaubriand, siden V. Hugo Stadierne i denne Bevægelse, i England hedder de Scott og Cole-ridge, Moore og Byron, i Tyskland er det Jean Paul og Wieland, Goethe og Romantiken, tilsidst Rückert og Heine. Hos os faar Holbergs og Rahbeks Sprog med Oehlenschläger pludselig Farve, de trykte Linier bliver en Fest for Øjet, som den stakkels samtidige Malerkunst ikke kan tænke paa at rivalisere med. En Strøm af levende, dagklare Billeder vælder ud af Aladdins, Nordens Guders, Helges Overflødighedshorn for den blændede Slægt.

Saaledes kom ogsaa Tegnérs Digtning. Straks i Svea forfærdedes Akademiet ved dristige Billeder som: Sol sprang op eller »Striden vælter som en Hugorm ud«, og forlangte dem strøgne. Men Billederne og Farverigdommen voxede baade i Tegnérs Digte og hans Taler. Man protesterede saavel fra de ældres som cle yngres Side mod den yppige Vækst af Lignelser og Metaforer i Tegnérs Stil, kaldte den »en Fernis«,

>et Transparent«, kold Pragt , lignede den ved «et af Solen bestraalet Isbjerg ved Polen , dadlede den barokke Dristighed i at sige om Karl XII, at han stod rolig som en bombefri Hvælving«, det lidet værdige ved i en Festtale at anvende Billeder som »at gribe den flyende Tid ved Haaret« eller at kalde den store Mand for Tidens Fideikomissarius Men alle blændedes, henreves, og et helt, yngre Kuld af »Tegnerider begyndte meget snart at tegnerisere« med malende og billedrig Poesi.

Det var en naturlig, medfødt Sag for Tegnér at tænke og tale i Billeder. Vi saae, hvordan Geijer bemærker om ham som ung, at alt, han rørte ved, blinkede. »Det hører til dit Hverdagssprog at improvisere i Billeder,« skrev Franzén til ham, ligesom det sagdes om Goethe som ung, at hvert 5te Ord i hans Mund var en Metafor. Tegners Breve er — fra langt før end man med Rette kan mistænke nogen Manér deri — helt overgroede med Lignelser. Snart springer Billedet frem under hans Pen som den grelle, anskuelige Forstærkelse af en ytret Mening. »Paa den ferske Omvendelse, paa Salmen under Galgen tror jeg ikke . Snart er det Sprogets blegnede, døde Metaforer, der lever op igen og yngler paa hans Læber: »Den Slags alvorlige Naturer ere særdeles interessante. De gløde ligesom Grubebrand i Grunden«. Ofte træder Billedudtrykkene helt i Tankernes Sted, Tegnér tænker aabenbart

kun igennem dem, og det ene Billed føder det andet.

Tidens Orm skifter ofte Skind, men vederstyggeligere end nu har jeg aldrig set den, saalangt Historien rækker tilbage, — hvæste den end idel Salmer, og var dens Ryg end malet fuld, som en Gravsten, med Bibelsprog*. Ofte mærkes det ogsaa tydelig, hvorledes Billedet virker tilbage paa Tanken og fører et SkridtTEGNéRS DIGTNING.

20 7

fremad til dybere Forstaaelse: »Tvivlen siger Tegnér etsteds er i sig selv ikke forkastelig. Den er Menneskets Nødanker. Og — fortsætter han, idet hans egen Lignelse klarer ham hans Tanke videre — »gaar den blot dybt nok, slaar den sin Tand i Hunden af en Afgrund og holder Livets vaklende Skib fast under Stormen."

Tegners Lignelsesstil udspringer af en urolig Springskhed i Forestillingsløbet, af en skarp, analytisk Sans for Ligheder mellem det forskellige, endelig af en Trang til Hilleder og Farver for Øjet. Literær Modepaavirk-ning har yderligere givet denne Stilretning Fremvækst. Jean Pauls aandrige og underholdende Billedstil har tydelig nok blændet Tegnér som saa mange; den er hos den tyske Humorist og Sentimentalist ligesom hos Tegner Udtrykket for en lunefuld, subjektiv Vilkaarlighed og for Kærlighed til Farve og Anskuelighed. Jean Pauls Stil har vistnok paavirket Tegnérs. Mange Billeder af Jean Paul kunde meget vel være Tegnerske. Saaledes om de spekulative Filosoffer: »Uden at have noget andet i Hovedet end Aandens Væsen, sætter de sig hen og befrugter sig selv ligesom Stenbidere og giver saa Verden deres Indres Lexikon,—ligesom Glaskugler, der let ridsede fylde sig med et skønt, indre Lys, naar de er lufttomme«. Om Poesiens Blomster: »at de ligne andre Blomster, der (ifolge Ingenhourz.) vokse bedst i dæmpet, overskyet Sollys Eller om de »retskafne Regenter , der »naar de have erobret Kvinder, stedse med Fornøjelse give dem tilbage til den forrige Ægteherre«, at de vise samme Højmodighed som Romerne, der berøvede Kongerne deres Riger, for bagefter igen at skænke dem tilbage«.226

tegnérs digtning.

Al Tegners Prosa og Poesi glitrer og pranger nu i denne Billeddragt; — ofte hænder det, at denne Dragt i Grunden er hele Tillokkelsen og dækker over et fattigt, nøgent Indhold. Lignelserne overranker Indholdet som en broget og afvexlende Forsiring, der skal oplive og underholde. De er tidt ganske overflødige hors d'oeuvres. liedrifterne gemtes i den gamles Minde -»-som Kæmpeurnerne staar inde i de grønklædte Jætte høje«; det stærke er det skønnne værd, de passer for hinanden, som Hjelmen passer sig for Panden«. Det ene Billed foder det andet, og alle varierer og indbanker de den samme Lektie. Karl XII stod ene fast i Bender, rolig »som et bombefrit Hvælv — staar fast i den afbrændte Stad — som Klippen i det vilde Hav — som Sjælens Styrke paa en Grav.« Jo fjernere og mere uensartet Billedet er, jo mere overraskende det virker, des hellere benytter Tegner det. Kølen staar som en Aare i Nordens Pande, den ny Filosofi ligner Portugal, der ikke kan forsvare sine gamle Opdagelser, end mindre tilvende sig ny; Blomsterne lignes ved »fast-voxede Sommerfugle" (et uheldigt Modstykke til, naar Steffens og Atterbom kalder Sommerfugle for »flyvende Blomster), Tegners Billedsprog er ofte kunstigt, søger det sindrige, paradoxale. Han henter sine Lignelser fra Felter, som ingen før ham havde tænkt paa, og tidt morer det upoetiske, trivielle, stødende Billed ham. Han bruger Billeder fra Gymnastik og Krigskunst, fra Møntvæsen og Differentialregning, fra Statistik og Vaccination. En Tale som den ved »Jubelfesten 1817 ophober de mest søgte og ingeniøse Lignelser, der er røvede fra alle Verdenssfærer. Ganske smukt afpasset efter Lejligheden kaldes i politiske Taler paa Vers Friheden for Guds Haandfæstning til Jorden « og ReligionTEGNéRS DIGTNING.

20 7

og iMoral for »Himlens Grundlovsspørgsmaal her paa Jord . Men en forloren Aandrighedsjagt er det at kalde Hjertet »en Trykfejl«, Gud »Sætteren deroppe i Sky eller Wallin »Himlens Ordbog«. Og som et Varsel om, hvordan Fantasien en skønne Dag skal løbe løbsk og bryde alle Skranker hos Digteren, fornemmes saa springske Fantasier, som naar det i et Gravdigt hedder om den døde: »Den store Runemesters bedste Saga — ulæselig er gemt i Gravens Nat, — men Englene i Haanden nu den tager, — paa deres Sprog er nu den oversat . — Derimod bruges de paradoxale Lignelser ikke sjælden med en god satirisk-ironisk Virkning, naar en ydre Lighed benyttes

til at koble to himmelvidt forskellige Ting sammen, for at netop deres Ulighed skal springe i Øjnene. Det hedder f. Ex. i en Tale om de unge Stridsmænd i Literaturen, der var ligesaa blottede for Viden som letsaarlige, at de er »en Slags Atleter, der ialfald deri ligner Oldtidens, at de kæmper nogne«. Og ligesom Moderen, der kæler for sit Harn, ikke bliver træt af at variere Kælenavne for sin Skat, saaledes gør Tegners foragtfulde Haan sig i det bekendte »Svar paa en Antikritik en Fest af at improvisere altid nye Billeder til Hammarskjølds Forherligelse. Akilles kunde dog saares i Foden, men Hr. H. er skudfri, han kan som Forfatter hverken saares i eller med Foden. Han staar med Ro paa sit literære Skafot og skriver, for at fordrive Tiden, en ny Bog deroppe. Han er, som det gamle Rom, modigere efter hvert Nederlag. Han er som Thors Bukke i Sagnet: hver Aften slagtedes de, og hver Morgen stod de ufortrødne Øg op igen og drog Kærren .. . Han kan ej hvile, thi han er Literaturens Brandvagt, som gaar omkring og vil slukke Lysene; han kan ej tie, thi han er den for-218

dærvede Tidsaands Ekko. Han er som et nyfødt Barn, saa fremt det lever, skriger det; han er som en Dissonans, den er blot til derigennem, at den giver Mislyd.«

Det er Passionen, der her axler den ene Billedham efter den anden. Ikke blot ledsager Billeder hele Vejen Texten som en smuk og underholdende Marginalforsiring (G. Brandes), de træder ogsaa overalt ind i selve Texten enten som Illustrationer, der skal supplere den, eller en Billedskrift, der træder istedenfor Ord Baade Følelserne og Tankerne oversætter sig uafbrudt i Billeder for Tegnér.

Som en Musik af Folelsestoner akkompagnerer Lignelserne mange Steder Tegnérs Sang. De overtrækker det, der fortælles og beskrives, f. Ex. i »Fritjofs Saga , med en lyrisk Farvetone, der idealiserer og sentimentaliserer. Det er hele dette Lignelses- og Metaforapparat, som er forekommet danske Kritikere saa fremmed og stødende; de har anlagt Maalestokken fra Oehlenschlagers kraftige Anskuelsesbilleder, f. Ex. i »Helge«, paa de Tegnérske Billeder, og med Rette fundet disse lidet oplysende, ofte tvertimod forstyrrende og modsigende for Anskuelsen. I Virkeligheden maa de læses som Følelsens emfatiske og idealiserende Sprog. Naar de dansende Jomfruer lignes ved dansende Vinde, eller Ingeborg til Hest sammenlignes med en Stjerne paa en Vaarsky, da er her ikke Tale om at male tydeligere gennem Billedet — dette er jo usanseligere, uanskueligere end det, som skulde illustreres —; men det er samme Art lyriske Følelsesbilleder, som naar et Øje kaldes en Himmel, en ung Pige en Engel, eller naar en Skjoldmø siges at være »skøn som Dagens Straalc. Gør Oehlenschlägers Anskuelighedstrang detTEGNÉRS DIGTNING.

vagere mere massivt, det ulegemligere legemligere, gør den Vindene til Heste, de hvide Skyer til Faarehjorder, Aftenvindens Sus i Løvet til to Elskendes Hvisken, saa foretager denne Art lyrisk Fantasi den modsatte Bevægelse. Hestene kaldes »tøjlede Vinde», to Elskende, der hvisker, bliver til Aftenvinden, som suser, Faarehjorderne bliver til Uldskyer i Blæsevejr. Det lettere, luftigere sættes istedenfor det tunge Kod og Blod. Ofte taaler Billederne hos Tegner endog slet ikke at tages paa med en haandfast Fantasi fra Læsernes Side, men maa blot klinge forbi, efterladende en vis musikalsk koloristisk Virkning, Naar de sorte Lokker ligger om Marias rode Kind »som Midnat om en Rosengaard« eller Axel »er frisk som en Rose, men lang og smækker som Granerne«, da maa saadanne Lignelser ikke tages for mere end Opløsninger og Omskrivninger af de almindelige koloristiske Betegnelser: Nattesort Haar, Rosenkind, granvoxen Skikkelse. Og kun, hvis Læserens Fantasi kan tappe de konkrete Genstands-betegnelser for ethvert bestemt Indhold og blot beholde en vag almindelig Følelsesklang tilbage af dem, vil han kunne tage imod Billeder som: Roser paa Kinden og Roser i Hjertet« eller »et Blik til Hælvten Ørn, til Hælvten Nattergal«, for ikke at tale om det berygtede Billede af Jenny Lind med en Nattergal i Halsen«.

Ogsaa de abstrakte Tanker bliver ikke blot i Tegners Stil illustrerede ved Billeder, men forvandler sig direkte til Billeder. Hans Intelligens, der paa samme Gang er livlig og magelig, og som derved er i Slægt med den franske »esprit«, har en Trang og Evne til ved en opblussende Øjebliksenergi at blive færdig med en Reflektion, idet den finder en lethaandterlig Formel for den. Det er det spirituelle, halvsande Epigram,220

som er saa ejendommeligt for Tegners Stil, og til det bruger han det korte, malende Billed. I det poetisk-karakteriserende Billedepigram er Tegners Stil altid glimrende. Man læse f. Ex. Sangen »Ved Akademiets 5oaars Fest« for at se, hvor galant og rammende han i en Haandevending karakteriserer alle Gustavianerne: Bellmans Vemodstræk over Panden; og »Sorg i Rosenrodt , Oxenstjernas Digtning med Italiens Himmel over Nordens Bjerge , og Sergeis Gustavstatue en levende Gustaviade i Bronze«. Andre Gange er Billedepigrammet ikke i Slægt med fransk »esprit , men med den nordiske Ordsprogs- og Kærnesprogstil fra Havamaal eller Skjaldekvadene, omend alligevel ikke mindre ægte Tegnérsk. Saaledes naar Fritjof trodser Kongesonnerne, der nægter ham deres Søster, fordi han er uadelig: Fribaaren Mand ej vige vil, — thi Verden hor den frie til; — hvad Lykken brød, kan den forsone — og Haabet bær en Konges Krone. — Af Adel er al Kraft, thi Thor — Stamfaderen i Trudvang bor, — Han vejer Byrd'en ej, men Værdet; — en vældig Frier det er Sværdet . Der er samme Slags afgørende, korte Billedstil i »Carl Xll-Digtet«; det lyder, som var det hugget i Erts: »Han er ej dod, han blunder, — hans Blund et Sekel var«.

Ved Lignelserne og Metaforerne overdrages i Tegners Digtning Ting og Begivenheder med en lyrisk musikalsk Kolorit, og Ordets tørre Kviste skyder Knopper og Blomster. Men ogsaa i selve Digtningens Indhold udfolder Maleriet, Skildringen, Billedet sig som ingensinde for i den svenske Poesi. Digte som Jætten« eller »Solen«, »Polarrejsen« eller »Gerda«, men först og sidst »Fritjofs Saga« kommer ind i svensk Literatur

som en rig og skon Billedverden, hentet fra Myter og Sagaer, Livet og Naturen.

Tegnér legemliggør gerne Almenbegreber i billedskønne Personificeringer. Bønnerne stiger knælende som blege Møer op til Valhal, Kraften bider som Bersærk i Skjold, Fremtidsnornen Skuld staar tyst og hoj ved Urdas Kilde og skærer en Rune, mørk som Natten, i Skjoldets Guld, og endelig Sangens Genius aabenbarer sig med Morgenrøden til Vinger, en Mantel af Majsky, Evighedens Cirkel gemt i Roser om Haaret. Digterens lyriske Stemninger giver sig ligeledes næsten aldrig direkte og i eget Navn Luft, men søger sig Figurer enten fra Naturmyterne (Solen, Jætten) eller fra Historiens Billedsal (Karl XII, Alexander, Napoleon) at legemliggøre sig i. Og disse Skikkelser er fremstillede med levende og individuel Anskuelighed; Jætten nede i Bjergets Sale, der skyder Hjelmhatten for Thors Hammer og tramper Markens Grode og haaner de hvide Åser — eller den »skægløse Tordengud«, den frygtløse Pilt, der staar rolig mod Europa — eller den korsikanske Ørn, der vil have I.ov til at fare frit »bland sina blaa berg« og hente sig sit Rov, hvor den kan.

Saa begynder endvidere Landskabsbilleder at lyse op i Tegnérs Digtning. Om egentlige Naturbeskrivelser er der ikke Tale hos ham, dertil er hans Fantasi for lyrisk-fantastisk, den har heller ikke Bredde og Ro nok dertil. Men en landskabelig Kolorit af svensk Frilufts-natur ligger dog over baade v Svea og Nore* og Gerda < og Fritjofs Saga<. Tegnér kan nok endnu falde paa at forklæde en Skovsø, der ligger fredelig og ler i Aftenroden, til en Najade, som ligger og smaaler, medens Aftenroden sidder og lyser som en prægtig Rose i hendes Barm, men glimtvis viser dog hans

Digtning lidt af den kindske Slettes Hvedemarker eller af Vermlands Bjerge, der »svøber Stjernemantlen omkring Skuldren» eller af Birkelunden i Sommernatten. Helst maler dog Tegnérs Naturkærlighed det fjerne og fremmedartede at Landskaber: i »Polarrejsen« den tunge Hval, der vælter som en 0 i den vrede So, og Søkoen, der soler "sine Unger paa et Isbjerg, — i Trækfuglene« Solen, der skinner hedt paa Nilens Vand og Palmerne, eller Engene oppe mellem Høj-nordens Fjælde, hvor Trækfuglene lægger deres .Eg og udklækker dem ved Midnatsolen — i Gerda' endelig Bjergets Sale med glimrende Metaller og Krystallers Farvepragt. Hans romantiske Fantasi flyver ogsaa helst mod det fjerne i Tid; som han— med Geijers Udtryk — er en Mester i Luftperspektivet, saaledes ogsaa i Tidsperspektivet. Han véd som ingen at lægge det fjærnes blaa Farvedis over

Scener og Landskaber. I Mindets Længsel og Ærefrygt tegner saaledes den Carolinske Tid sig for ham; dens Genskin ligger endnu over Nordens Himmelrand, og mægtige Gestalter i blaa Vaabenfrakker med gule Bælter gaar op og ned i Aftenrøden. Og det gamle Vikingenord staar vel ikke meget veritabelt op i Fritjofs Saga , men der stryger dog en ægte frisk Nordenvind gennem Sangene om Havet, og fjerne Tiders Morgenluft ligger over Jarl Angantyr og hans Mænd, der sidder og drikker i sal af furu«, eller over det Homeriske Stykke om Fritjof, der tager Arv efter sin Fader. Det er denne almindelige pittoreske Tidskolorit, hvormed Fritjofs Saga« fortryllede alle.

Meget af denne Tidskolorit skyldte Tegnér jo baade Ling og Oehlenschläger, ogsaa lidt Fouque. Men Lings »Asarne« var plumpt legemlig, uden Skønhed,

uden Musik i sine Skildringer. Og er end Oehlenschlägers Fantasi i »Helge mere plastisk-massiv i sin Formgivning, mere saftig, blussende, varm i sin Farvelægning, saa er Tegners Fantasi i »Fritjofs Saga« derimod af en lettere, musikalsk-malerisk Charme.

Digtet er en Række maleriske Situationer og musikalske Motiver. Fra Stilen kunde der hentes en hel Hxempelsamling paa alle de maleriske Kunstgreb, I'oetiken kender. Der er forkortende Sammentrækninger. som naar det hedder, hvor der bæres Vand for at slukke Baldersbaalet: »Bølgen vandrer fra Haand til Haand«; Delen sættes for det Hele, hvor det siges om Fritjof, der bøjer sig for Ypperstepræsten: Og Ørnevingerne paa Hjelmen sænktes dybt — ind for den gamle ; Stemningen billedgores, naar det hedder: Uudsigelig Længsel slaar sine Vinger omkring min Pande«. — Og fra förste til sidste Sang er der lutter maleriske og dramatiske Scener: Fritjof paa Tinge som Frier, kløvende Guldskjoldet, der hænger paa Egegrenen, — Fritjof og Bjørn, der spiller Skåk, medens Hilding bærer Bud fra Kongesønnerne, — Angantyrs Hal med Vagten, der sidder udenfor og engang imellem tavs rækker Hornet ind for at fyldes — Fritjof, der forklædt kommer ind ved Rings Gæstebud, — Farten over Isen, hvor han drager Kane og Hest op af Vaagen osv. osv.

Man tænke paa Baldersbaalet. Natten og Baalet og omkring det Præsterne, de blege Maaneskinsfyrster med Sølverskæg og Flintekniv i haarde Hænder. Vaaben-klirren i den mørke Lund. Fritjofs pludselige Raab til Bjørn 0111 at stænge Dørene til: Ind eller ud om Nogen vil, — kløv hans Hovedskalle«. Saa Pungen, han dasker i Panden paa Sejdkongen. — Ringen, han vil

rive af Baldersstatuens Arm — Træfiguren, der faldet-hovedkulds ned i Flammen. — Derefter Branden og de forgæves Slitkningsforsog: Fritjof, der sidder som Regnens Gud« højt oppe paa en Bjælke og kommanderer, Guldet, der drypper paa glohed Sand, Sølvpladerne, der smelter, Ildens ildrøde Hane, der svinget-sig op, »sidder paa Tagets Aas og galer, — flakser med løste Vinger«.

Eller paa Sangen Fritjof pä hafvet , hvor Helge sender Havtrolde ud for at volde Fritjofs Forlis — Motivet efter Lings Asarne«. Intet kan tænkes mere musikalsk-malerisk end denne Sang: Stormen voxer med de svulmende Rytmer, Fritjofs mandige Trods holder sig i rolige, taktfaste Strofer midt under det stigende Opror, og besværger det tilsidst, og paa beroliget glidende Rytmer glider Skibet ind i den stille Vig. Man faar først alle Forvarslerne for Uvejret: Himmelbuen mørkner, Tordnen ruller dumpt i det ode Rum, i Dybet koger Bolgen, og Overfladen skummer. Her og dér drager Lynene blodige Rande i Skyerne. Havets Fugle jager skrigende ind mod Land. Og nu loses Stormens Vinger, der vildt dypper dem snart ned i Dybet og hvirvler dem snart helt op til Himlen. Alle Skrækkens Magter dukker op og rider paa Bølgetoppene. F"ager >Solunder-ø« rejser sig og lokker med spejlblankt Vand. Bølgerne vokse, Svælg uddybes, det hviner i Toug og knager i Køl. Saa opdages en Hval at svømme forude, paa den ride to lede Havtrolde, Heid i tilsneet Pels som en Isbjørn og Ham viftende med Ørnevinger. Men Fritjof byder »Ellida« at gaa paa, og Skuden klover med sin Kobberkol Hvalens Bringe, saa en blodig Straale ryger op og Havdyret brølende gaar tilbunds.

Nogen egentlig dramatisk Indlevelse i Handlingens Liv fremkalder saadanne Scener som disse ikke. Læseren foler sig staaende udenfor som Tilskuer og ser Fritjof i Position i Snækkens Stævn eller overfor Balders-præsterne. Men man er ialfald Situationen saa helt nær, at formelig Flammerne heder Ens Kinder og det bitre Skumskvæt føles i Ansigtet. Og der er en koglende Magt i Rytmerne. Tegnér har i høj Grad den Art Fantasi, man kan kalde Bevægelsesfantasien. En Handlings, en Begivenheds, en Stemnings Tempo og Rytme fødes uvilkaarlig i ham, saasnart han tænker paa den. Rytmerne er derfor en saa væsentlig Del af Tegnérs Poesi, hænger saa inderlig sammen med den lyriske Stemning, er ogsaa saa originalt og adæquat dannede, at man meget ofte maa sige, at det lyriske Motiv ligger i Rytmen, ikke i Indholdet.

I sin Tale 1817 ved Jubelfesten for Reformationen« stod Tegnér i sin fulde Modenhed og tog Stilling til det Aarhundrede, der gik, og den nye Kultur, som baade i Sverig og udenfor vilde indtage dets Plads. Talen er — baade bevidst og end mer ubevidst — et Opgør over, hvad der i Tegnér tilhører det gamle og hvad der er af det ny.

Han kundgør sig da straks som det 18de Aarhundredes Mand ved den Mangel paa historisk Sans og Aand, der gaar igennem hele denne Reformationstale. Historien var for Tegnér en Billedsal af høje Monstre at se op til og dyrke, han droges mod enkelte store Figurer i forskellige Tider og Lande, men for den dybere historiske Sans, som paa denne Tid fra Tysk-

land kaldtes tillive ogsaa i Sverig, — den som legemliggjordes i Geijer, — for den savnede Tegner, saa at sige, Organ. »For mig« siger Tegner vendt mod dette ny tyske Historiesyn er Nationernes Skæbner den menneskelige Friheds Værk; hvordan de hænger sammen med en højere Nødvendighed, begriber jeg ikke.« Nogen historisk Opfattelse af Reformationen gøres der da slet ikke gældende; Talen er en Række Ræsonnementer over Reformationens almindelige Betydning for Nutiden. Og i, hvad han ser i Reformationen, er han endvidere ganske det 18de Aarhundredes Mand. Den er for ham — ligesom for en Lessing, en Schiller — den menneskelige Fornufts Myndighedserklæring. Luther nedrev Klostermurene omkring Kundskabens Træ, at dets Grene kunde vugge frit i Luften og dets Frugter modnes i Solen. Det vil sige: Protestantismen er Rationalismens Indleder. Den er videre den sociale Frihedskamp, den fjerne Forgænger for det 18de Aarhundredes Opposition og for den store Revolution. Midt i den hellige Alliances mørkeste Tid udkaster Tegnér et begejstret Hil led af den Reformationens Aand. som genvakt gaar gennem Samtiden: En ædel Gestalt, med Sværd ved Siden og Ørnevinger paa den straalende Hjelm. Jeg kender ham vel, Frihedens Genius, thi jeg er svensk, og jeg er vokset op med ham. Det skræmmer mig ikke, at der er Blod paa hans Hænder, thi jeg véd, hvis Blod det er. Med sit politiske Frisind og sin Hævdelse af den menneskelige Fornufts Herredomme vender Tegnér sig i det iSde Aarhundredes og i Reformationens Navn imod Samtidens Obskurantisme, Fantasteri og Sentimentalitet. Han vil ikke, at en formløs, taageagtig Kunst, en marvløs, spøgelseagtig Poesi skal paaduttes Nordens Sønner, med den klare Himmel over os, medtegners digtning.

skarpe Øjne og friske Lemmer ; han vil heller ikke vide af den ny tyske Spekulation, og den Schellingske Identitetsl ære synes ham blot Fantasteri og Mystik. Som hele det iSde Aarhundrede er Tegnér absolut ufilosofisk, uimodtagelig for enhver transcendental Tænkning. I sin Ungdom havde han kunnet bruge Kants Skepticisme, men den positive Side af den ny tyske Filosofi kalder han »kastreret Poesi« og skriver til Geijer: »Behovet af en spekulativ Forklaring lader sig ikke mærke, forend Sindet er sygt, og det er folgelig et Symptom paa aandelig Forraadnelse Og her i Talen kalder han nu den »sunde Fornuft« — Kellgrens sensus communis — til Vaaben mod den ny Lære, der »ligesom Kokopper, bedst synes at slaa an paa Børn«. »Og trænger den en Gang igennem, ligesom Vaccinen, har man Ret til at haabe, at ved begge disse Opdagelser to Sygdomme skal kunne udryddes fra Grunden: Kopperne og den sunde Fornuft«.

Saa helt staar Tegnérs Aandsdannelse paa Voltaires og Kellgrens og Leopolds Grund. Det er ogsaa deres Stemme, som taler, deres Vaaben, som haandteres i Talén: deres er hele den livfulde Aandsfrihed, der slaar sig løs, aldrig dybsindig eller grundig, aldrig systematisk eller logisk byggende en Tankegang op —, men kvik, aandsnærværende, overraskende, træffende, let færdig. Deres er ogsaa hele den udadvendte Veltalenhed, helt beregnet paa at tage sig ud og gore Effekt: blændende, underholdende, pyntelig og gratiøs.

Alligevel er det ikke underligt, at denne Proteus-tale ligesaa lidt vandt »de gamles« som »de unges« Bifald. Røsten var en helt nv, som de ikke kunde vedkende sig. Der var en saadan kaad og entusiastisk

Ungdommelighed i hele Tonen, at »den sunde Fornuft« og den rene Smag« ikke kunde andet end mærke en >revolte« og en Fusentast« derigennem. Den »sunde Fornuft« var ikke vant til at tale i denne stærkt subjektive, urolige og passionerede Stil, der syntes en Tankens Dityrambe, og »den rene Smag« var vant til tørre og klare Almenord, men rynkede paa Næsen af disse barokke og brogede Billeder, den grelle og lysende Kolorit, hvormed der her angledes efter Publikums Sanser og Indbildningskraft. — Og Taleren vender sig da ogsaa selv ligesaa djærvt mod det forgangne som mod Samtiden og gør Regnskabet op med hint som med denne. Han udtaler Fordømmelsens Ord over hele det 18de Aarhundredes blot praktiske Nyttesretning, dets prosaiske og kortsynede Beregner-aand, dets materialistiske Syn paa Livets Værdier.

Man taalte« hedder det blandt andet »endnu Religionen, men som et Supplement til Politiet, man taalte Kunsten, men som en Selskabsleg. Den gamle ridderlige Drøm om Folkenes Ære erklæredes rent ud for et Hjernespøgelse. I Historien beregnedes alt ligesom paa et Handelskontor efter, hvad det indbragte, og et Spindehus eller en Tærskemaskine vurderedes i sig selv højere end Alexanders æventyrlige Tog til Indien eller Karl XII's unyttige Sejre.« Det er samme Aand, der taler her som i Schillers og Goethes Xenier eller i Oehlenschlägers »Morgenvandring og Bjergpræken. Det er Storheds- og Heltedyrkelsen i Tegner, som protesterer inod den kortsynede Nytteaand. Det er den lyriske Entusiasme og den ærefrygtfulde Højtids-følelse overfor Tilværelsen, som ikke kan finde sig i det skeptiske og rent positive Syn paa Tingene. Det er Trang til uinteresseret ideelt Liv og Tro paa de

ideelle Værdier i Menneskenaturen, som Luthertalen stiller op som det ny Aarhundredes Eje fremfor det 18de Aarhundrede.

Saaledes staar Tegnér — ikke paa Grænselinien mellem to Tider, — men saa at sige med den ene Fod i den ene, den anden ovre i den anden Tids Kultur.

XVII. WALLIN.

En lignende Dobbeltstilling, halvt i det ene, halvt i det andet Aarhundrede indtager i en anden Sfære den store gejstlige Veltaler og Salmedigter I. O. Wallin. — Som Tegnér kaldtes han af de gamle en Tid Fosforist og af de unge siden Gustavian. Som Tegnér betegner han — indenfor sin gejstlige Sfære — udover det 18de Aarhundrede en lyrisk Loftelse imod Højtid og Entusiasme.

Det 18de Aarhundredes officielle Kristendom i Sverig lagde sig typisk for Dagen i de Kommissioner, der under Gustav III nedsattes til at udarbejde en ny Bibeloversættelse samt til at omordne Gudstjenesten og udgive en ny Salmebog. I de Oversættelsesprøver, som Bibelkommissionen, der talte Tidens ypperste gejstlige og fagvidenskabelige Navne, lod udgaa 1793, var Biblen renset for den gammellutherske, plumpe og tidt smagløse Dragt, hvori den var fremtraadt i den gamle svenske Oversættelse. Dennes Knaphed i Teksten var udspædt med Bindeled og elegante Vendinger, dens grelle og dunkle Billeder erstattede af smagfulde og tydelig-

gørende Omskrivninger, dens Ligefremhed var affilet og pyntet op med smukke Veltalenhedsblomster. Første Mosebogs første Linier lød her saaledes: Da Gud i Begyndelsen havde skabt Himlen og Jorden, var Jorden endnu aldeles ode og tom, et Hav overalt bedækket af Mørke, og en Sø, over hvilken et Guds Vejr vidt og bredt viftede idelig«. I samme Aand skulde Ritual og Liturgi moderniseres, alt gammeldags eller fornuftstridigt skulde fjernes; i Prækestilen skulde man ikke længer smagløst tale om »Kødet eller Satan«, og Prædikanter -atte gerne »det højeste Væsen , »Alfader , den almægtige Skæbne« i Guds og Jesu Sted. Samtidens Prækestil bestod enten i tør, jordsnusersk Moraliseren eller i en kontrast- og pointerig Deklamation efter den franske gejstlige Taler Thomas' Forbilled, eller ogsaa var den et Udpluk af følelsessalige og sentimentale Vendinger fra Lafontaines Romaner eller Lidners Vers. Endelig blev ogsaa den gamle Salmebog af den nedsatte Salmebogskomite renset og omarbejdet efter den ny Smag. De smagløst gam melpietistiske Udtryk Lambet < og »Saaret« blev strøgne, istedenfor »Satan« indsattes »Hovmod«, »Verdens Lyst« eller lignende; dristige, bibelske Billeder som Herrens Gaarde« foresloges omskrevne. Istedet derfor lagde man de gamle Kirkekoraler saa moralske og oplyste Tekster paa Læben som denne: »Forfængeligheds Stemme tie — i vore Sjæle, som sig vie — til Dyrken af dit hellige Navn. — maa Egennyttens Fro — i vore Hjerter dø*. Eller man sang med kølig Odepragt om Guds Majestæt, paa hvis Mantel Stjernerne er Guldstøvet og af hvis I laand Lynene slynges (I'. Wieselgren: Kyrkans sköna litteratur).

Det var Adlerbeth og Leopold, Rosenstein og Oxenstjerna og deres Meningsfæller, som dominerede iwallin.

disse Komitéer. Men der sad i dem dog ogsaa Enkelte, som bar Bud fra Præstegaarde og Bondehjem rundt om i Landet, hvor Rationalisme og »Neologi« ikke var naaet hen, og hvor gammel Bibelfromhed og Gammelpietisme endnu levede uforstyrret. Hos dem kom Tilbageslaget og Genvækkelse af gammel Religiøsitet lidt efter lidt til Orde.

Dér laa nu oppe i Upsala tilsengs i det Værelse, han i over en Menneskealder aldrig forlod. Professoren og Præsten Samuel Ødmann. Han var Medlem baade af Bibel- og af Salmebogskomitéen og var ikke den, der der virkede ringest. En mærkelig Mand og en mærkelig Livsskæbne: Gennem mange Aar havde han været Præst og Skolelærer paa en 0 langt ude i Stockholms Skærgaard. Han maatte dér skafte sig Bierhverv ved at fiske og sejlede selv i sin Fiskerbaad ind med Fiskene og solgte dem i Stockholm; hjem bragte Opræsten altid en Ladning Boger istedenfor den solgte Fangst. Af Præsteslægt, som han var. elskede han sin Bibel, og dens Udlægning var lians ene Livsinteresse; en kær Elev af Linné, i hvis botaniske Exkursioner med Upsalastudenter han var en ivrig Deltager i Studiedagene, havde han i Naturhistorien sin anden Livs-interesse. Og den selvoplærte Skærgaardspræst skrev Bibelfortolkninger, som Michaelis i Göttingen rosende anmeldte i tyske lærde Tidender, og sendte ornitho-logiske Meddelelser til Videnskabsakademiets »Handlingar«, medens hans Rejsebeskrivelser var yndet Folkelæsning rundt om i Sverig. 1790 blev han af høje Velyndere forsat til Upsala som Præst og Professor, men en besynderlig konstant Forkølelse, Ødmann havde paadraget sig paa sine Naturforskerexcursioner, nødte ham til, i de henved 40 Aar han levede her, at holde sig232

aldeles inde, saa at han aldrig kom til at bestige hverken sin Prækestol eller sit Katheder. Bag dobbelte Ruder, i et Værelse, der var hans Sove- og Spise-, Arbejds- og Modtagelsesværelse, hvor Termometret maatte vise nogle og tyve Grader og de besogende maatte passe paa ikke at bringe et Pust af frisk Luft ind, laa den lille Mand med sit lange sølvhvide Haar under Kalotten paaklædt paa sin Seng i over en Menneskealder og udfoldede herfra en utrættelig Virksomhed. Som Lærer for det theologiske Seminarium rettede han gennem Aarenes Lob c. 23,000 lange Afhandlinger, og samtidig skøttede han adskillige Præsteforretninger, holdt Forelæsninger — fra Sengen —, arbejdede stadig baade med sin Bibeltolkning, i Naturvidenskab og med Rejsebeskrivelser; — Folk, der kun kendte ham fra hans Bøger, kaldte ham ofte »den vidtberejste«. Og desforuden havde han fra sin Seng Rede paa alt nyt i den lille Upsalastad, saae fra sit Vindu, om en af Professorerne gik sammen med selve Overfosforisten Atterbom nedad Gaden, kendte alle Studenternes personlige og Slægtskabsforhold og var ikke fri for at trække i Traadene til mange smaa Kabaler indenfor Konsistorium og Fakultetet.

Denne Mand havde nu som sagt fra sit smaalandske Præstehjem en god gammellutherſk Kristelighed i sig, hans hele Liv derude paa Skærgaardsøen og siden i sit Sengekammer havde ogsaa holdt ham temmelig udenfor Modestromningen; der var i det hele noget enkelt og redeligt og friskt i hans Natur, som maatte bevare Barnetroen naiv og uberørt i ham. I Ian bliver naturlig det gamles Forsvarer mod »Neologien<. Han vil nok-være med til at omskrive og forklare fornuftig og tydelig de dunkle, poetiske Udtryk — thi hans Kristendomwallin.

er jævn og prosaisk —, men han vil have en kort og simpel Stil, som hans egen er, uden Kruseduller og Pynt. Han søger af al Magt at værge Liturgi og Ritualer mod Reformiveren, der vil lappe overalt paa det, som har Traditionens Ærværdighed over sig. Han stritter endelig i Salmebogskomitéen imod den retoriske Odestil og den moderne kunstige Kirkemusik og kæmper for den jævne gamle Kirkesang og Kirke-koral. Han udgiver selv nogle Prøvesalmer, der — som han skriver — »frivillig afklæde sig al Fordring paa Kunst og Snille , men taler med ægte, enfoldig Følelse, som gammellutherske Salmer.

— Men en langt alvorligere Kamp, et langt mere afgørende religiøst Gennembrud vakte i Salmebogskomitéen den unge Præst Wallin.

Han var født i Dalarne 1779, kom fra den aabne, halvt bjergede, halvt kornbyrdige Provins, der regnes for en af Sverigs skønneste, og fra det dygtige, guds-frygtige Folk af fri og fattige Bønder, der har spillet en saa ærefuld Rolle i Sverigs Historie. Efter en Fodvandring i sine sidste Leveaar gennem sin Fodeegn skildrer Wallin rørt i et Afskedsdigt »de grønne og stille Dale«, de blaa Bierge, »Kirker som Liljer hvide — og Gaarde som Smultron røde, — der titte af Agres Grøde — og blinke fra Skoves Bryn« og tegner Søndagsmorgenen med Klokkeringning og de pyntede Kirkegængeres Færd i fyldte Baade over Soerne.

Han var helt som en Dalkarl at se paa, og der var storskaaren, drøj Bondenatur i ham: mægtige Arbejdskræfter, et Sind, som var tungt og fast, og en sund, støt Forstand. Slægten var »Soldatertorpare«, Faderen Feldwebel, og Johan Olaf skulde oprindelig selv ogsaa være bleven Soldat. Der blev ogsaa ved234

at være Krigerblod i ham som Prælat, og 1808 og 1813 sang han Kampsange af lidet gejstlig Tonart. »Brænd dine Skud af, du sejrsvante Folk! den svenske Løve vil bade sig i Blod, den broler efter Hævn og stormer frem for at knuse«. Stræng Armod — ogsaa stadig Sygelighed — maatte han kæmpe imod gennem hele sin Barndom og Ungdom. I Skolen maatte han selv undervise de mindre for at tjene sit Ophold og maatte tre Aar afbryde sin Skolegang for at konditionere. Ældst af talrige Søskende, slidende og stræbende sig frem under Blodspytning, hærdedes han tidlig til bittert Alvor, sejg Selvstændighed. »Barn af en fattig Fa er, som Led for Led — fra blotte Bønder sine Ahner leder, — jeg traadte som min egen Lykkes Smed — i Verden med en ærlig Daabsattest — en varm Velsignelse og rene Sæder, — og ellers ingen Ting at brovte med . En stolt Følelse af at være selvgjort Mand og en haardfør Vane til at tugte sig selv og sætte haardt imod haardt blev Led i hans Natur. Sentimentalt Klynkeri var denne Dalkarle- og Fekhvebel-natur ligesaa meget imod som overspændt Fantasteri. I det kraftige Digt: »Smedden« tilraabte han senere engang sig selv: »Vaagn op til Møje, min raske Arm,

— vaagn op med Magt, min trofast dundrende Hammer!

— Mig blæser ej Lykkens Vind af Led — Her staar jeg, min egen Lykkes Smed — og meel mit Pust — jeg selv langt bedre kan blæse«.

Han vilde frem, vilde verdslig Magt og Ære. Og han havde Veltalenhedens Gave: Lysten og Viljen til at beherske Menneskene ved Ordets Magt. Tidlig begyndte han at skrive Vers, og medens han sled for Brødet og læste til Kandidateksamen, gav fra 1803 Akademiets Prisbelønninger sig snart til at regne ned overWALLIN.

den lovende ærgerrige Yngling — for Parafraser af Horats og Læredigtet »Opdrageren . Hans Læremestre og Forbilleder var Romerdigterne og Leopold: den pompøse Veltalenhed med Antitheser og Udraab og stærke

Effekter og det tunge, filosofiske Læredigt har aabenbart straks tiltrukket den tunge og energiske Natur i ham.

Wallin blev præsteviet og fik en knap Plads: »Nu var min gladeste Tid. Jeg var søgt og gerne set af alle, fandt Bifald for alt, hvad jeg gjorde, skrev Vers og Prækener med stigende Fremgang, mødte Venner, hvor jeg kom, og saae Fremtiden i det lyseste Perspektiv. Siden kom Lykkens Tid, og Glædens var forbi«, siger han selv.

Han syntes stadig saa temlig en Son af sin Tid. Han var Medlem af Valerius' Kreds af unge Poeter og skrev Drikkeviser som de, han skrev Læredigte i Leopolds Manér — omend man mærkede et vist inderligere Gemytsalvor og en tungere Melankoli —, han skrev videre Franzénske og Fru Lenngrenske Digte om »Maries Hjertekamre« eller »Lille Hedda og hennes Kanariefugl og letfærdige Kellgrenske Lejlighedsdigte »Til Lina. Med et Stykke Bomuldsflor«, »Til Dora. I Anledning af en Sminkekrukke«, — han forkæledes som et af Nationens bedste Haab. 1809 blev han Theologiæ Doktor og fik Pastorat og næste Aar — i en Alder af 31 Aar — valgtes han ind blandt Akademiets 18 Udødelige. Da »Polyfem« og -Lyceum« fremkom, stod han som en af de gamles Støtter og som en Syndebuk for de unge, og i de gamles Journal skrev han den drøje Parodi paa »Lyceum «s Prospektus, som gav Stødet til Polyfem s FYemkomst.236

wallin.

Men langsomt blev denne ensomme og tunge Natur sig sin Selvegenhed bevidst overfor Tidsaanden. Han var opvoxet i gammelsvensk Bibelfromhed; en inderlig elsket Moder af Præsteslægt (du, som for mig —saa inderlig — har bedt til Gud og vaaget«) indpodede Drengen en pligtstreng og gudfrygtig Moralitet; og fra tidlig af stod Præstens Kald for ham som det højeste og eneste attraaværdige. Som ung blev han saa — samtidig med og inde under den Leopold-Kellgrenske ydre Paavirkning — gennemtrængt af Rousseauisme og Lidners Følelsessværmeri. Hans Digt »Opdrageren« er præget af de tyske Rousseauisters Pædagogik, og Lidners sværmeriske Gemytsudbrud til sin Moder eller til Gud genfindes i det Wallinske Digt. . Det var ogsaa den borgerlig-demokratiske Opposition mod Luxus og Fordærv, Irreligion og Usædelighed, som vandt Genklang i ham. Han var født til at være Moralist, men i en mere patetisk og dyb Forstand end Oplysningens Moralister var det. Ogsaa Schiller synes at have paavirket ham med sin højtflyvende, sædelige Begejstring.

Dertil er — i disse Aar inden 1810 — Wallin bleven hjemsøgt af private sjælelige Kriser, ud af hvilke han efter Vennen Geijers Udtryk er gaaet som et for stedse i en vis Forstand brudt Væsen«. En Forlovelse, som gik overstyr — brudt fra hans Side paa Grundlag af en falsk Mistanke — kastede baade Bitterhed og Anger efter sig i hans Sind.

Saa voxer da i Aarene 1808—ir, — omtrent samme Aar som Tegners, — den Wallinske Genius' Vinger ud. I den Dityrambe, han skrev 1808 til Afsløringen af Gustav III.s Statue, har Rytmerne en fri Flugt, Tonen en dristig Entusiasme, som viser tilbage mod Lidner og Schiller, men ogsaa fremad mod Sangenwallin.

237

for det skaanske Landeværn og »Svea . Hans Prækener begynder ogsaa at lafte sig mer og mer op af den jævne Rationalisme og samtidig tillige at afklæde sig den falske retoriske Deklamationsstil af Udraab og Antiteser, hvormed Tidens gejstlige Veltalere overdækkede Manglen paa religiøs følelse. Da Wallin 1809 blev Præst i Solna, udgav han en Tiltrædelsespræken, med Tilføjelse, at han misbilligede sin tidligere Prækestil og nu ved den ny udgivne Prækens enfoldige Fremstillingsmaade og gamle Bibelsprog vilde vise, hvordan han for Fremtiden agtede at forkynde den Religionens enkle og rorende Sandhed», i hvilken han Ira lille vat-opdragen.

Men især var det i Salmebogsspørgsmaalet, at Wallins nye Udvikling lagde sig for Dagen paa en afgørende Maade. Alt medens han til Brug for den paatænkte ny Salmebog syslede med de gamle, Spegels og Svedbergs trohjertige Salmer, var det ham, som vandrede han hjem til sin Barndoms Fromhed og krængede Lehnbergs pompøse Veltalenhed og Tidens Rationalisme af sig. Først optraadte han 1809 med en Protest mod den nedsatte Komités Salmebogsforslag og nedlagde ialfald Indsigelse imod, at flere af ham selv forfattede Salmer medtoges, idet han ikke længer selv erkendte dem for gode. Han fik saa en ny Kommission nedsat, hvori han selv fik Sæde, og medens man her begyndte med at omarbejde Salmerne omtrent i samme Aand som den forrige, var det, at han

nu under Syslen med de gamle Salmer blev mere og mere forelsket i dem og deres Religiøsitet og i al Hemmelighed, under Udfoldelse af en energisk Produktivitet, udarbejdede et helt, eget Salmebogsforslag — baade af gamle og ny Salmer —, som han 1816 fremlagde for

egen Regning ved Siden af det af Komiteen i Fællesskab udarbejdede. Et dristigt Kup, men som lykkedes, thi alle maatte straks erkende det Wallinske Forslags Overlegenhed, selve Komiteen vedtog hans Forslag, og nogle vilde have det stadfæstet straks af Kongen. Men den samvittighedsfulde Wallin fik dette udsat i 3 Aar og indbod forst til Anmærkningers og Forbedringsforslags Indsendelse. 1819 stadfæstedes endelig Wallins Livsværk — vel en af de smukkeste Salmeboger, nogen Landskirke ejer. 123 Salmer ere helt forfattede af Wallin, talrige Omarbejdelser og Oversættelser slutter sig saa hertil. Dybt bevæget indførte han den ny Salmebog ved en Højtidelighed i Vesterås Domkirke, hvor han prækede over Davids Ord: »Synger Herren en ny Sang I« og takkede Gud for, at han havde ladet ham bringe sit store Værk til Ende: Kommer da, kommer, I Bønner og Sange! min svundne Ungdoms Glæde og de modne Aars kæreste Hverv. Et bad jeg Herren om, det har han hort og i Naade beskaaret. Hvad er mere at gøre i Tiden? Hvad andet kan staa tilbage end nogle Timer endnu at stride i Dagens Tynge, kæmpe mod Verdens onde Væsen og plages, aldres og dø?«

Ved Siden af dette Kæmpeværk udfoldede Wallin ogsaa i disse Aar — mellem 1810 og 1816 — hele sin mægtige og nye gejstlige Veltalenhed, i Adolf Frederiks Kirken i Stockholm, — under voxende Tillob og Virkning. Og paa Bibelselskabets Mode 1816 fremtraadte han med en Tale, der paa sit Omraade som Program var af en ligesaa epokegorende Betydning som Tegners Tale Aaret efter ved Reformationsfesten. Han gjorde her op med den oplyste Kristendom og Rationalismen — med den Prækemaade, der »som en klog

Pilot laverede frem paa det aandelige Farvand mellem Dogmatikens Klipper, og efter at have gynget sine Tilhorere behagelig en Stund paa Fantasiens Følelsesbølger, førte dem i god Behold tilbage i den kendte Havn af en magelig Sædelære,« — med den hele Dannelse, hvis Næring bestod i »Romaner, Ency-clopædier og Plushoidningskatekismer«, og for hvilken Fromhed var Ukyndighed, Andagt periodisk Sindssygdom, enhver privat Religionsøvelse Sekteriskhed, — med fransk Fornuftkristendom og tysk Neologi; — men samtidig tog han ogsaa skarpt Afstand fra baade den romantiske Katolicisme og den Schellingske, filosofisk mystiske Kristendom. Hans Standpunkt blev grundlæggende for den svenske Kirke i dette Aarhundrede.

Vi hørte, hvor bittert og tungt Wallin udtalte sig ved Festen for den ny Salmebogs Indforelse. Det bitre og tunge Sind er saa at sige det levende Princip i Wallins aandelige Liv. En meget fordrende, aldrig tilfredsstillet Uro har raadet i denne Sjæl. Med en rastløs Virketrang paatog han sig det ene Sisyfosarbejde efter det andet gennem hele sit Liv; en Jernvilje opbød stadig den svigtende Konstitutions Kræfter, og Samvittighedsfuldheden kunde aldrig gore sig selv Fyldest. Udadtil har han været herskesyg, har villet paavirke, bevæge, reformere, beherske Menneskene, — hele hans Veltalenhed er født af denne Vilje. Han var en Uroens og Stridens Mand paa Provstemoder og i Rigsdag. I sit private Liv og overfor sig selv har han heller aldrig kunnet slaa sig til Ro. Hans Ungdom kæmpede mod Nødens og Sygdommens Modvind, og da Medgangens Dage kom i rigt Maal over ham — med Penge, Ære og Magt, — saa kunde han alligevel kun lidet glædes2

ved den. Hans Ungdoms forspildte Kærlighed nagede ham; den Hustru, han ægtede, gjorde ham ikke lykkelig: hendes syge og tunge Humor, der synes at have grænset til Sindssyge, Ægteskabets Barnløshed, en Plejeson, som blev et daarligt Subjekt, — alt det gjorde Huslivet ode og tungt for Wallin. Men navnlig var det hans eget unøjsomme, fredløse Hjerte, der kededes ved Dagenes og Livets »ét og det samme» — Udtryk om Livets uudholdelige Ensformighed vender ofte tilbage hos ham —, og han kunde til Tider med en Art fortvivlet Blaserthed ønske at vende hele Verden Ryggen. Det gribende Digt -Hjemveen«; (vistnok fra c. 1809) blotter denne inderste Sindets Grund hos Wallin og aander en Byronsk Verdenssmerte, som endnu ikke dengang havde

lydt i svensk Literatur. Han staar her som en fremmed paa den øde Strand og længes over Havet mod det ukendte Land. Han har til Overflod mættet sig paa Kundskabens Træ, har set Dagene komme og gaa, — »som Bølge paa Bølge — hverandre de følge — og dumpt og ensformigt mod Stranden slaa« —; han har hørt de jublendes Gny og de jamrendes Skrig gaa paa de kendte Melodier, har set Jorden Aar efter Aar staa Brud og ligge Lig — »om Høsten hun græder, — om Vaaren hun atter — med barnlig Fornøjelse tørrer sin Taare« —; han kender ogsaa de vises Ord om Frihed og Dyder og Kongerne, der svore — i Træthedens Timer, den evige Fred«. »De talte saa fordom, de tale saa end, — de svore og sværge det samme igjen, — det blir som det var,

det er Summen af alt.....Nu lægger jeg ned min

Pilgrimsstav — og ser mod det stille, stjernestrøede Hav . . Jeg har ingen Lyst ved den Verden, jeg fandt . . . jeg vil over Havet til ukendte Land«. DetteWALLIN.

er mindre en religiøs Hinsidighedslængsel end den gamle Ahasverus' dodstrætte Hviletøshed.

Idet nu dette medfødte og af private Livsskæbner udviklede Naturel træder i Moralens og Religionens Tjeneste, indgaar det som en mægtig Hjelpekraft i den samme Loftelse fra det 18de Aarhundrede, som i Tyskland betegnes ved Fichtes og Reinhardts, Schleier-machers og Marezolls religiøse og moralske Veltalenhed eller i Danmark ved Mynsters og ved Grundtvigs Optræden. Den rette Tid fandt den rette Mand.

Wallin vilde indpode Slægten sin egen aldrig beroligede Utilfredshed med Menneskene og Livet og ruske dens moralske og religiøse Behov op. Ud af hans Prækener og Salmer talte Følelsen af, hvor tom og forgængelig Verdens Lykke er, og en bitter, ligesom saaret Uforsonlighed overfor alt det onde og pjaltede i Mennesket. Der var en Satiriker i ham; ligesom han i det selskabelige Liv var frygtet for de bidende Sarkasmer, hvormed han »skar till«, saaledes tog han ofte haardt paa sin Menighed, talte haanlig mod blødsøden I lumanitet, krævede streng Selvopmandelse og Optugtelse. Hans Religion var ingen Hovedpude, den vilde i Folk vække Idealistens Misfornøjelse med Livet. Han dvælede gerne ved Tilværelsens Tomhed og Grav-side, og hans Tale var ofte som den »straffende Paulus«.

Den mandige Anspændelse og Fasthed prækede han först og fremmest. Hans Sjæls Stræben havde altid fuld Damp oppe, og han elskede Arbejde og Kraftudfoldelse. Han elskede ogsaa navnlig det stramt tøjlede, det last beherskede, som betinger og udtrykker Energi. Han kom i den aandelige Opløsningstilstand, som det 18de Aarhundrede havde efterladt, — efter

baade dets pulveriserende Kritik og dets anarkiske Følelsessværmeri, — og blev Fasthedens, Ordenens, Autoritetens Haandhæver. Han var Pligtens og Lovens Mand, og han oprortes allerede som ung over Revolutionen og den ulegitime Napoleon. Han traadte jo ogsaa op for den gamle Bibel, den gamle Salmebog, den hævdede, nedarvede Lutheranisme imod »Neolo-gerne«. Han prækede, at Menneskene skulde indordne sig under indre og ydre Love^ tugte sig, skole sig ved Vilje og Karakter. Han blev ogsaa senere en autoritær Kirkefyrste, en Legitimist i Politik.

Den simple Fasthed og storladne Kraft var Idealet for clen Wallinske Præken og Salme. Uden retoriske Fagter og Gebærder stod denne ny Prædikant ganske stivt og stille, med halvtlukkede Øjne, og talte med en enstonig og dump Stemme. Men det mægtige Ansigt imponerede ved det tunge, strænge Alvor, som laa udbredt over det, og Stemmen kunde øve en sælsom Virkning blot ved at hæve sig eller sænke sig, ved Pauser eller Eftertryk. Den kom — skildrer Tilhørere

— som en Røst fra en anden Verden. Og hans Veltalenheds Strømme faldt — som det er bleven sagt — ligesom hans Hjemlandselvs, Dalelvens majestætisk drønende Kaskader, eller — hvad der var endnu virkningsfuldere — Magten føltes bagved den stille Tale »som en majestætisk Tordensky, der er standset paa Afstand, saa at dens

Lyn ses, men dens Skrald endnu ikke høres«. Wallins Salmer har samme storladent stille eller storladent rungende Toner og Diktion.

Han udmaler gerne det vældige og store: Havet,

— det bundløse dybe — det grænseløst vide, — hvor Bolger paa Bølger vælte, — og Vinde mod Vinde stride, — hvor de tunge Hvaler vandre — ud fraWALLIN.

Nattens stumme Gemmer, — videre: Stormen og Gud, der er mægtigere end Stormen — lian gaar paa Stormens Vinger — han far' paa Tordnens Vogn« — endelig Doden, der gaar frem og mejer ned for Fode. Hans storladne og statelige Digt Dødens Engel, som er inspireret af Koleraens Hærjen 1832 og af Alderen, der nærmer sig, har paa sine Steder noget af Dødedansens uhyggelige Magt. Jag ar den starke, som hafver makten, — till dess en starkare komma skall, — på höga fjällen, i djupa sjakten — det ar min anda, som susar kall.- Jag sveper vingen om nordanstormen — och rullar dynande våg mot strand . . . Som nattens våkter, — jeg seklar jagar; — och menskoslågter — och verk og dagar, — som böljor hvälfva sig för min fot, — tills sista bøljan der lagt sitt knot.«

Men denne urolige, mørke Aand har ogsaa andre Toner paa sin Davidsharpe. Ligesaa pantsret, stræng, sarkastisk den myndige Prælat var overfor fremmede, ligesaa enkelt, tvangfrit, gemytfuldt kunde han aabne sig for dem, der — som Geijer — havde hans Fortrolighed. Hag hans Øjes strænge Blik kunde der komme et mildt og kærligt Glimt frem; han elskede — selv barnløs — Børn, han længtes — midt i Byens Larm og sin over-virksomme offentlige Færd — efter en Landsbypræsts stille Liv og kærtegnede det som sin Alderdoms Drøm at trække sig tilbage til et Præstekald oppe i sin Fødeegn; han, der var stiv og tvungen og adspredt i Selskab, kunde med faa, kære Venner være af den mest utvungne Lystighed og Jovialitet. Hans Sjæl længtes inderst inde efter den Fred, hans urolige, unøjsomme Vilje aldrig kunde se sig beskaaren. Han var saa træt af det Liv, som han tog saa tungt paa; i ubevogtede Øjeblikke — fortæller nærstaaende — kunde man se

den rastløst energiske Mands Træk ligesom lalde slapt hen, og da han skulde dø, hørte man ham mumle »jeg gaar . . jeg gaar . . jeg har lidet nydt af Livet.«

En træt forsagende Dødslængsel aander i nogle af Wallins skønneste Salmer. »Nu vil jeg bryde op, nu vil jeg fare heden — og komme til det Land, hvor der er godt at være, — jeg kæmped længe nok med Brister og Besvær, — nu længes jeg til Ro, og Ro mig Gud beskær . . . Min Højtidsdag gaar ind, alt er saa tyst og stille osv.« Religionen, Døden og det Hinsides var en Havn, en Fredens -og Forklarelsens Favn for dette Gemyt. Kom Wallins Kristendom som et »Tugtens Ris,« »et Herrens Vejr« over den vanartede Tid, saa kom den ogsaa som et Evangelium, en Helliggorelse, der vilde tage Byrderne og Bekymringerne fra Sindene og give dem Guds hellige Fred. Den kom i, hvad man har kaldet »Resignationens« Tid, da det 18de Aarhundredes stolte Idealer og Forhaabninger laa knust, og man ikke vidste nye at bygge op. Istedenfor Gyllenborgs og Leopolds ode Stoicisme« kommer med Wallin — som i Tyskland og Danmark med andre — den genvakte Religion med sin Fred og Trøst.

Stil dig, o Skæbne 1 mit Hjerte er stille, — det præsses og vaandes ej mer i min Haand« hedder det i et Digt af Wallin fra den Tid c. 1809, da Kristendommen genfødtes i ham. Som en saadan stille, hellig Forklarelse lever Religionen i Wallinske Salmer og Prækener, des virkningsfuldere, fordi den mørke Klangbund mærkes bag. Englen træder frem med det glade Budskab I stille Glans han træder frem — sagtmodig, mild og uskyldsfuld — som Sommerregnens blide Fald.« Den evige Forsoner viser sig i stille Ophøjethed: »Stille er hans Gang og sikker — som hans milde StjernersFRANZÉN.

Gang. * Og i talrige skønne Gravsange tegnes Døden, ikke som den mejende »Dødens Engel, men som Aftenen,

der klædt i Stjernemantlen stille sænker sig fra Himlen ned til den Syges Seng, medens en Engel tyst lægger Haanden paa det lidende Bryst og bringer evig Fred og Helsen, — som Fredens Engel, der raaber: kom! og vender Livets blege Fakkel om, »saa glad jeg far' den tyste Færd — jeg er saa træt, saa mæt af Verden,« — endelig som den store Favn, der rummer alle: »Da, er Dagen gavmild — eller karrig vorden, — skal os Kvælden' samle — blid og stjernelys. — Rummet rummer alle — hos vor Moder Jorden, — Rummet rummer alle — i vor Faders Hus.« —

Skønt baade Wallins Prækener og Salmer er bundne i Didaktik og Retorik som det 18de Aarhundrede, og hverken de Gemyttets Kilder endnu springer her eller det fri Fantasiliv rør sig, som Romantiken skal aabne, er der dog i dem anslaaet magtfulde Toner af sædelig Patos og religiøs Højtid, som viste langt udover det forrige Aarhundrede og var med om at ringe det ny ind i Sverig.

XVIII. FRANZÉN.

Franzén, Wallin og Tegnér — de følte sig og foltes af Samtiden i Tierne og Tyverne som et Kløverblad. De stod midt imellem de Gamle og de fremstormende Romantikere, — man hakkede fra begge Sider nu og da til dem, men de støttede hverandre og

stod fast i det store Publikums Gunst. Tegner tilegnede Franzén sit Digt »Kronbruden;» Wallin skrev en Tilegnelseshyldest til Tegnér og Franzén foran sine samlede Digte (1821), og Tegnér vilde, at de tre tilsammen skulde udgive en poetisk Kalender; Franzén endelig stillede i Digtet Til mine Dommere« sin Sang-kunst beskedent i Skygge for Wallins og Tegners.

Franzén var 18ti flyttet til Sverig fra Finland og blev Præst i Kumla Fra et almindelig rationalistisk Standpunkt havde han gennem Kantianismen som Mellemled arbejdet sig frem til en Kristendom, som endnu var temlig tilsat med jævn Rationalisme, men hvilken Barndomsminderne og hans egen Sjæls Naivitet gav en enfoldigere, hjerteligere Gemyts- og Naturklang end ellers endnu Tidens officielle Kristendom kendte. Elter Overgangstiden, medens han var Professor i Åbo, og hvor hans lyriske Aare var torret ind under Tvivlene, begyndte nu igen Poesiens Flod at rinde i ham. Han blev, sammen med Wallin, den religiøse Lyriks Fornyer. I de Prøvehefter af Salmer, han udsendte sammen med denne i 1812 og 1813, fornemmer man, saa at sige, Franzéns egen jublende Hymne over Evangeliet, der har faaet nye Kilder til at springe frem i hans Sind. Et idyllisk Præsteliv paa Landet i venlige Omgivelser og et lykkeligt Ægteskab mellem en opblomstrende Borneflok gav nu i det følgende Aarti Franzens Poesi en ny og lykkeligere Udfoldelse, end Åbotiden havde ydet Betingelser for. Præsten i Kumla forkyndte i sit Sogn, og hvor han, ved betydeligere Lejligheder som ved Reformationsfesten, traadte frem for en større Offentlighed, den samme Luthersk-Franzenske Kristendom, hvormed han efter sin Forflyttelse 1825 skulde opbygge Stockholmerne i Clarakirken. Med sin jævne og naturlige

Maade at tale paa, med hele den rene og uskyldige Hjertelighed, der allerede fra forst af havde lydt i Franzéns Digt hjem til de smaa Sødskende« eller i Sangen om »Moderen og Sønnen,* tolkede han de kristelige Troslærer og den kristelige Moral med gammeldags Fromhed — uden det nyopdukkede mystiske Sværmeri, men ogsaa uden den torre Fladhed fra før og uden Retorik. Han rørte og vandt; »om Englene præke, præke de som Franzén sagde Tegnér om ham. Hans jævne og familiære« Natur, hvis Mission i Lyriken straks fra først af havde været at gøre Barnekamret og Dagligdags-livet til Poesi, drog ogsaa Kristendommen helt ind i Hverdagslivets Sfære. Som de gode gamle Rationalister talte ogsaa han om, hvorvidt Børn skulde læse Bordbon, og om hvor vigtig Renlighed er i Familielivet, foreholdt Folk ikke altid at klage over Vind og Vejr, og talte i tydelige og reelle Ord til Tjenestepigerne om ej at lade sig forføre af deres I lusbonde og til Karlene om ikke at drikke Brændevin; men det var ikke tør og triviel Moraliseren, han stillede op, det var det evangeliske Sindelag, han forte med sig ind i alle Livets Forhold for at forvandle dem til Kristendom paa samme Maade, som han vilde forvandle dem til Poesi.

Foruden i episke Digte som »Gustav Adolf i Tyskland« — i hvilket Handlingen efter en besynderlig, poetisk Plan spiller paa én Gang oppe i Himlen og nede paa Jorden —, er det navnlig i »Fannydigtene« fra Begyndelsen af 20erne, at Franzéns mere kristeligtranscendentale Sindsretning skaber ny Toner i hans Poesi.

Fannydigtene sattes af Digteren i Forbindelse med de Digte til Selma, han havde skreven som ung, og ligesaa stor Yndest Selmadigtene med Ahlströms Melodier248

havde vundet rundt ved Dagligstuernes Klaverer i Gustav IV's Sverig, ligesaa entusiastisk kaldte Mødrene nu i Tyverne deres Børn op efter Fanny.

Fanny, der er et Barn af Selma, er selve den ideale Længsel mod Himlen, allerede forklaret af en Skonhed ovenfra, — medens Selma derimod var den jordiske Skonhed i dens menløse Morgenuskyld. Selma var Franzéns Muse, dengang da han i sin Ungdom kom fra Kellgrens Cloe og Fru Lenngrens Betty, og sidst fra Klopstocks Cidli og Holtys Laura, og nu selv søgte sig en uskyldig og elskelig ung Pige at tilbede. Men Fanny er et spædt Barn, han i sit Hjem som Fader har fulgt i dets Opvæxt til ung Pige, eller han som Præst har undervist til Konfirmation (»ett barn, som gicki templet fram«), og hvis englelige Skønhed og Sjæl allerede syntes at bære Mærke af den tidlige Dod, der skulde bortrive hende. Fannydigtene har da en sødligere sentimental, en mere himmelsk forklaret Karakter, som svarer til Forskellen mellem den finske Idylliker og Magister og den elskelige Pastor i Kumla.

»Barnekamret bliver« — som man har sagt — «heien Forgaarcl til et himmelsk Rige.« Man husker Franzéns Barndomsminde om Moderen, hvis Billed han saae i Spejlet. I Digtet »Spejlet« er denne dagligdags Scene iklædt »den finere og lettere Dragt, som viser den i hele dens oprindelige, fra Himlen stammende Skonhed« — saaledes som Franzén i Anledning af Sergel definerer Kunstens Forhold til Virkeligheden. Forunderlig saa tyst og stille Barnet ligger i Vuggen, skønt endnu vaagent! Hvad ser den lille, hvad følger den med Øjnene? de forklares som af en himmelsk Glæde. Det er ikke Glasset eller Blomsterne i det, og ikke Spejlets Genskin. Helt vist svæver en EngelFRANZÉN.

herinde om hendes Vugge, Smaabørn har sikkert en Sans, hvormed de se mer end vore Øjne: mon ikke et Minde fra Himlen folger dem herned? Saaledes talte Fannys Amme, men Englen, hun fabled om, var Fannys Mamma, der nu kom fra Sidestuen. Derinde havde hun gennem Spejlet hilst og nikket ind til Hårnet »med Fryd, som kun af Modre kendes.« Hendes Spejlbillede var det da, den lille undrende havde betragtet. Som man ser: paa engang saa familiært jævnt—med Vugge og Spejl og Blomster i Glas, et rigtigt Barnekammer-interior — som Gustavianerne aldrig havde nedladt sig til, og tillige omgydt med en Art paradisisk Forklarelse, som hine ligesaalidt kendte noget til.

En Række yndefulde, sværmerske Bornescener folger i de andre Digte. Barnet gaar om Aftenen med Moderen under Stjernehimlen og sporger »Er det altsammen Øjne, hvormed Gud Fader ser ned paa os?« Hun ser Regnbuen med den ene Fod naa ned derovre bag Hojen paa Øen, og hun beder Faderen ro hende derover, at hun kan komme op paa Himmelbuen. Fanny vokser til; vi ser hende kaste den gyldne Regn af Ærter til sine Duer, der flokkes om hende og hendes Kurv; ser hende slippe en fangen Sangfugl ud og selv bede Gud, at hun ikke altid skal staa som Blomsterne og se op mod Himlen, men engang som Fuglen kan svinge sig op i det skonne, klare Blaa og sidde paa Purpursky; ser hende ogsaa aabne Vinduet for en Svale, der pikker paa Ruden og vil give hende Raad for Livet. Fanny gaar til Konfirmation, og vi ser hendes og Legekammeraten Edwins yndefulde Barneforelskelse . . . deres Slædeture paa Isen, naar han tegner hendes Navn med Skojterne som Fritjof Ingeborgs, eller naar han henter hendes Hue, der er faldenFRANZÉN.

af, og selv faar Lov at trykke den ned paa hendes Hoved . . . eller alle de »rorende« Forvarsler paa Fannys Død: Papirdragen« med Fannys Navnechiffer, som slipper ud af Hænderne paa Edwin og gaar til Vejrs eller

»Majstangen,« som Edwin har prydet med Vimpel og Fanny med Krans, hvilke sammenslynges oppe i Toppen.

Ser du, de forentes dér — hvisker han og hende for' i Dansen — Ja, deroppe« Svaret er«. Tilsidst ligger hun død i Brudedragt og med Myrthekrans for Øjet af Edwin, og i Drømme viser hun sig efter sin Dod for ham og lover ham Gensyn hisset.

Disse Fanny-Digte gav ganske Udtryk for en almindelig Tidssmag. Den sødlige Barnlighed dyrkedes i Paul og Virginie« og i Lafontaines Børneromaner, i en Række franske og engelske Dameromaner: i Mdme. de Duras' »Edouard, i Mdme. Guizots »Raoul et Victor,« i Miss. Burneys »Eveiine« o. m. a. Tieck og Werner og hele den tyske Romantik elskede ogsaa fromt naive Barnescener. Det brystsyge Fannyske Sværmeri havde Soskendelighed med baade Lamartines tæringsyge Elvira og Mdme. Krüdeners Valerie, med Chateaubriands kristne Indianerpige og Ingemanns Heltinder. Men egen Franzénsk var i disse Digte den troskyldig-kokette Ynde og Naivitet i Fremstillingen, den lette, paa én Gang gennemsigtige og forflygtigende Gaze, der ligger over Situationer og Figurer, og den farveløse Morgenklarhed, som danner Lufttonen, — noget af Floraens spæde Blondhed og Sommernætternes lyse Fagerhed oppe i det Hojnorden, hvori Franzén er født og hvor han endte sine Dage som Bisp.

XIX. DET GÖTISKA FORBUNDET.

En Grundfølelse, som skulde beherske det ny Aarhundrede, var den historiske: den altid nærværende Bevidsthed 0111, at »Menneskeheden bestaar af flere døde end levende«, og om at >de dode lever endnu«. Denne historiske Sans ejede hverken Tegnér, Wallin eller Franzén.

Dens Vækkelse i svensk Kultur skete med det gotiske Forbund, som stiftedes i Begyndelsen af 1811 og fra samme Aar begyndte at udgive Tidsskriftet »Iduna«. Overalt fødes den historiske Bevidsthed af Fædrelandsfolelsen; det er den, som nærmest sammenbinder Nutidens Mennesker med Fædrenes Liv og vækker Samhorighedsfolelsen. Det var den mægtige, næsten religiøse Følelse hos Romerne ved deres Ørns Triumftog gennem Verden, som affødte den nationale Historieskrivning. I den nye Tid er den historiske Bevidsthed bleven vakt i Evropas Folk ved Tilbageslaget fra Revolutionens store Forsog paa at klippe alle de historiske Traade fra Fortiden over, og ved Tilbageslagene fra Napoleons store Forsog paa at nedbryde alle historiske og nationale Skranker.

En saadan patriotisk og national Oprindelse havde ogsaa det gotiske Forbund.

Interessen for den nationale Oldtid var — som tidligere er omtalt — vaagnet med Storhedstiden i det 17de Aarhundrede. Den stolte Patriotisme under Christine og Karl X Gustav havde avlet fantastiske Dromme om Sverigs Oldtidsglans. Rudbeck digtede sin »Atlantica«, og OlofVerelius skrev, »at lagen borde

anse den med straff, som vägade tvifla, att de Gother, som intogo Rom, utgått fran Sverige, och att man väl mätte slå den i pannan med runstenar, som förnekade deras alder.« Med Dalins store Rigshistorie var Fædrelandshistorien bleven Folkelæsning, og den fortsattes ned til Aar 1800 af Forskere og Historieskrivere som Botin, Celsius, Lagerbring. Gamle islandske Sagaer var blevne oversatte og var i Oversættelserne blevne Folkelæsning rundt om, — den unge Tegner læste Björners »Kämpedater«, den unge Atterboms förste Læsning var Vilkinasagaen —, og sære fantastiske Patrioter, som den barokke Tham paa Dagnäs i Smaa-land, holdt midt i Oplysningstiden den gamle Rud-beckske Runeforskning vedlige; Tham hævdede fuldt og fast, at Asgaard havde ligget lige overfor Dagnas og at den lille Kirkeby Sätuna i Nærheden var det gamle Sigtuna. — Ogsaa Gustav III og hans Kreds havde jo paa deres Operamanér dyrket Nationens store Minder, og Kellgrens Invocation i »GustafWasa« til de adla skuggar, vördade fader — Sveriges kungar och riddersmand var draget over hele Landet, inspirerende i Sal og Hytte.

Dertil kom nu omkring 1800 stærke Ansporinger fra tysk og dansk national Oldtidsdyrkelse. I Tyskland var

siden 70erne Hermann og hans Kerusker toget op i Klopstockerskolens Oder og Bardieter, halvt som Tacituske Helte, halvt som Rousseauske Naturmennesker« ; Ossiansk Spydklirren og Bardesang havde blandet sig dermed; Goetz v. Berlichingen var bleven Mønster paa gammel tysk Redelighed og Biedermandig-hed, og Ridderromaner oversvømmede Læsebibliotekerne, Ridderskuespil Scenerne. Tysk Middelalders Historie behandledes af Moser og Muller, Trediveaarskrigens HistorieDET GÖTISKA FÖRBUNDET

af Schiller. Gammelgermansk Poesi dyrkedes al Herder og Schlegelerne, Niebelungenlied udgaves. Oprindelig var baade hos Herder, Goethe og Klopstock denne fædrelandshistoriske Bevægelse udgaaet af patriotisk Reaktion mod det franske; ved Napoleonsinvasionen i Tyskland fik den ogsaa ny Vind i Sejlene. Fichte talte til den tyske Nation, Arndt stroede sine knaldpatriotiske Flyveskrifter ud, Korner, Schenkendorff, Kleist istemte deres harniskklædte Fædrelandssange.

I Danmark var — ligeledes fra 70erne og tildels i Sammenhæng med den Guldbergske Reaktion mod Struense — Stærkodder og Rolf Krake, Thor og Balder, siden Niels Ebbesen og Dyveke manede op; Eddaerne oversattes af Nyrop, Sagaerne oversattes og omskreves til Folkelæsning, Suhm skrev sin store Danmarkshistorie, og de oldnordiske Forskninger dreves med Iver. Ogsaa Slaget paa Rheden« og Landets truede politiske Stilling gav her yderligere Sving. Oehlenschlagers og Grundtvigs mægtige, nordiske Poesi sprang frem i det ny Aarhundrede.

Til disse indenlandske og udenlandske Forudsætninger kom nu — i Aarene 1808-10 — det afgørende Stod ved Landets indre og ydre politiske Krise, Vasaattens Afsættelse, Finlands Tab, de ny uvisse Baner, man saae Fædrelandet glide ind paa. Harme, Smerte, Patriotisme, alvorlig Trang til at mande sig op greb alle unge Sind i Sverig. Vi har set, i hvilken Grad Tidsbegivenhederne greb ind i Tegners Sjælsliv. Geijer gav i Breve hjem fra England sin Sorg og Fremtidsbekymring Luft. Selve den blode Drømmer Atterbom skrev 1809 et Digt af den mandigste Vrede: »Ja sukrer ind med Trost'ord, lækre, søde — den Blygsels Kalk, som end stod os tilbage254

. . . Thi Æren ak! og Finland ere borte, — hvad baader da de fagre Rigsdagstaler?«

Nu var der i Stockholm en Kreds af unge Mænd,

— mest var det Vermlændinge og allerede indgaaede i Embedsstillinger — som holdt selskabelige Sammenkomster. Ved dem havde de, halvt i munter Oprømthed, halvt i Beundring for Forfædrene — ligesom naar Tidens Drikkeviser sang om de fordomdags Goter«

— begyndt at kalde sig Goter« og at antage Navne efter gamle Helte; og efterhaanden havde de under den almindelige patriotiske Rejsning opildnet hverandre og mødtes i samme Syn og samme Stræben, saa de besluttede at danne et fast »gotisk Forbund«.

De forskellige nævnte Elementer flyde sammen i dette Forbund og dets første Medlemmer.

Sjælen i det og dets stadige Sekretær var Jakob Adlerbeth — Søn af Gustavianen, Romeroversætteren, Rigsantikvaren. Faderen var den legemliggjorte Gammel-svensked, tilsat med romersk og det 18de Aarhundredes Republikanerdyd Fra Storhedstiden havde han arvet en stolt Kærlighed til Sverigs Fortid; han oversatte islandske Digte og skrev, rigtignok i fransk Oplysnings-aand. Tragedien *Ingiald Illraade«. Som Aristokrat fra Frihedstiden vedligeholdt han paa Rigsdagen en værdig Uafhængighedsstilling overfor »tjusarekungen«. Og hans Romerdannelse smeltede sammen med det reelle og mandige, noget tørre og koldsindige i hans Natur, som tillige gjorde den modtagelig for det Gammelnordiske.

Sønnen var omhyggelig opdragen og vandrede i hans Spor. Saa godt som for nogen af det 18de Aarhundredes Sønner var Oplysning og »Nytte ham det højeste, Almensind er ham i Kødet baaren, og hans Gøticisme var — som Faderens — mest den romerske255

og fransk-klassiske Stoicismemoral, omklædt i nordisk, patriotisk Dragt. Han har vel nok været den, der skrev Forbundets Stiftelsesakt og Love, ialfald svæver hans Aand ganske over dem. De taler i religionslos Oplvst-hed om »det obevekliga Ödet« og ikke om Gud, foragter Tidens flärd« og Sentimentalitet og sætter Forbundets Maal i Genoplivelse af Goternes Frihedsaand, Manddomsmod og redelige Sind«, i Genvækkelse af deres enkle Alvor og Værdighed, deres Selvforsagelse, Fædrelandssind og »virksomme Iver for Almenvellet .

En moralsk, patriotisk Genfødelse af Nationen med den nordiske Hedenold som et Forbillede, hvilket man saa temlig saae i romersk-tacitusk Belysning — det var herefter Forbundets oprindelige Bestemmelse.

I væsentlig samme Retning gaar ogsaa de forete Brodres Indtrædelsestaler. Der er saaledes den betydeligste af dem alle: Vermlændingen Erik Gustaf Geijer, der har antaget Ejnar Tambeskælvers Navn og taler over hans Minde. Han tænker ikke —erklærer han — paa at ønske sig de gamle Hedningers lovløse Barbari tilbage, men der er almenmenneskelige Dyder hos dem, som til alle Tider ere efterlignelsesværdige: Kraft og Undergivenhed under Skæbnen, Evnen til at undvære og lyde og til at herske og virke. Dem vil vi lære af dem. Det I'rogramdigt, hvormed Geijer aabner Tdunas i ste Hæfte, har ogsaa samme didaktiske Oplysnings-præg. Det er et Læredigt saa temlig i Leopolds Stil og forkynder det i Sde Aarhundredes romerske Stoicisme i nordisk Klædebon. Som Leopoldisterne sang, at der kun findes ét Middel til at være lykkelig ved hver en Skæbnens Lod — »det Sindets Styrke er, og den er Datter — af Dydens Vane og et oplyst Vid« —, saaledes hedder det i »Manhem«sdigtet, at Livets Kunst256

er den samme i alle Lande og Tider: at beherske sig, kæmpe mod Skæbnen og lide med Taalmod. »Der blot en Visdom gies: sin Lod at tage — med Ro imod, hvormeget Skæbnen truer«. Som baade >Odin« og Gustaf Wasa« havde stillet Nordens sunde, simple Manddom op imod Sydens forfinede Svækkelse, saaledes stilles i »Manhem« den gamle Nordbo op i Tacitusk-Rousseausk Dydsglans. 1 ler, hvor Jernet blev vundet af Klippestenen, boede Frihed, naar de øvrige Folk laa i Lænker; »til ham ej fra de fjerne Sydens Strande — med Skibe bares kunstige Behover«; hans Lærdom var ej stor, men han vidste at leve og lide som en Mand og gik tryg i sit Enfold, hvor vi famle af lutter Visdom; han forstod ej at »tale om sit Hjertes ømme Trang«, men »hans Had var Ild, hans Venskab gik i Døden«.

Man forstaar godt, at den gamle Smags Organ, Wallmarks Journal, kunde aftrykke dette Programdigt med fuldt Bifald som ganske skrevet i sin Aand; den erklærede med Triumf overfor den nye Fosforus«-bevægelse, der havde hilst Iduna« som en Forbundsfælle, at den intet kunde opdage i dette Digt af det, som karakteriserer den splitternyeste Poesi, men tværtimod alle de gode gamle Fortjenester, Tankernes Fornuftighed, Sandhed og Skonhed i Forening med Tydelighed og Ynde i Fremstillingen.«

Alligevel havde de unge« i Romantikernes Lejr mere Aarsag til at byde det ny Forbund og dets Tidsskrift Velkommen. Thi »det gotiske Forbund« rettede dog Kursen andetsteds hen end det iSde Aarhundrede, — allerede fra først af og for hvert Aar mere. Blandt nogle af Forbundets tidligste Medlemmer mærker man straks Tegn til en politisk og religiøs Reaktion. En af disse, Kammerjunker Rääf, har i den Tale, hvormedDET GÖTISKA FORBUNDET.

han 1844 definitivt afsluttede Forbundets Virksomhed, givet sin Tolkning af, hvad han og flere med ham oprindelig vilde med Forbundet. »Vi saae Personligheden, under Frihedens Hærskrig, kræve Rettigheder uden Pligter. Vi saae denne Selviskhed skubbe alle Haand af undersaatlig Lydighed, af Hævd og Erfaring fra sig. Og vi vilde derimod bibeholde Lydighedens og Ærbødighedens velgørende Haand uden at paatage os Trældommens Bojer«. Det er da konservativ Loyalisme overfor den efter Revolutionen 1809 frem-staaende Radikalisme, som den pludselige Trykkefrihed gav helt fri Tøjler, — overfor Grevesmöhlen og hans Blad •>Trompeten eller Krigserklæring mod alt ondt«; — det er dybere set hele den europæiske Legitimisme, der reagerer overalt mod Revolutionens Aand og mod Napoleon. Ogsaa den religiøse Reaktion betoner Rääf: Vi hørte om den franske

Revolutions Umoral og Irreligion og den ny tyske Filosofis Atheisme og i Modsætning dertil om den ny tyske Mystik; vi fordrede nu en Kirke, ikke skabt af Fornuften (o: ej Rationalisme) ej i Strid med Fornuften (d: ej Mystik)». Altsaa: man vilde tilbage baade fra den ny romantiske Religiøsitet og fra Neologien og Voltaire, tilbage til gammelluthersk traditionel Kristendom. Og Tilbagegangen til Fædrelandets historiske Fortid fremtræder da som det fælles Tilbageslag mod den revolutionære Aand, baade i Politik og Religion Den historiske Aand og Konservatismens Sindelag er her som saa ofte et og det samme.

Den politiske Legitimisme og den religiøse Konservatisme gjorde sig ogsaa snart gældende i Forbundets offentlige Optræden. Man var i Førstningen ilde tilfreds med, at en Søn af Revolutionen, en af Napoleons Marskalker, skulde kaldes til Vasaernes gamle Trone;

men da Karl Johan snart viste sig som Legitimitetens og Reaktionens Feltherre i Europa, slog Forbunds-brodrenes Stemning om til Ultraroyalisnie og Karl Johanbegejstring. Krigen i Tyskland hilsedes som den hellige Krig; og Goterne« blev snart paa Rigsdagen den reaktionære, hojre Fløj. Samtidig udviklede man sig ogsaa i religiøs Henseende bort fra det oprindelige, sobert moderate Standpunkt. Og Geijer, Forbundets Hoved, gik snart i Spidsen for den religiøse og politiske Ultraisme ved sine Afhandlinger i Iduna .

Den historiske Oldtidsinteresse, som samlede Forbundets Medlemmer, fik ogsaa snart en Fart og en Rækkevidde, som skulde faa indgribende Betydning for svensk Kultur. Den nordiske Hedenold, der oprindelig blot var hentet frem som et moralsk Monster for Nutiden — saaledes som Rousseaus »Vilde«, Klopstocks Hermann, Prams Stærkodder —, den fangede snart Fantasien for egen Regning, uden Hensyn til moralsk Nytteanvendelse, her som i Tyskland og Danmark. Paavirkningen fra disse Lande gjorde sig ogsaa, nu da Afspærringen overfor Udlandet var falden bort med Gustav IV Adolfs Afsættelse, stærkt gældende. Adlerbeth oversatte Nyrops Fordanskning af Eddaen, og en anden af Brodrene«: Præsten Afzelius, udgav i Forbindelse med vor store Sprogforsker Rask Sæmunds Edda. Af Danmarks nordiske Poesi var ogsaa Ling og Tegner inspirerede; de indkaldtes tidlig blandt Forbundets Medlemmer, og Tegnér skrev sine nordiske Digte og flere af sine Fritjof«sange i Iduna tidsskriftet. Og — tildels efter dansk Mønster — udviklede Forbundet en efterhaanden vidtstrakt Virksomhed til Indsamling af Fortidsminder og antikvarisk Forskning. Vidtløftige topografiske Studier begyndte at fylde Tids-

skriftet; den gamle Tham paa Dagnås, som ogsaa var bleven Medlem, og Rååf paa sit Gods i Smaaland gav Exemplet paa den mest nidkære Eftersøgning af Runestene, Ættebøje, gamle Sæder og Folkeovertro, Folkeviser og Folkemelodier, og en hel Stab af Forskere gennemrejste — paa Foranstaltning af Adlerbeth og tildels paa lians Bekostning — Sverigs Provinser for at indsamle al Slags folk-lore. Ud fra disse Bestræbelser skulde der af Forbundets Midte opstaa flere betydelige nyere Historikere: Bruzelius, Schrøder, Gumælius. Efter engelske, tyske og danske Folkevisesamlinger paabegyndte Afzelius og Geijer en samlet Udgave af en Mængde svenske Folkeviser; Afzelius og Raaf havde Hovedandelen i Arbejdet, men det var Geijers aandfulde Fortale, som først ret udviklede Folkevisens historiske Stilling og poetiske Værdi med dyb, historisk Forstaaelse. Geijer var den, som gav hele denne historiske Retning det dybeste og videste Udtryk i sine Iduna digte med deres Kulturbilleder af Vikingens, Odelbondens, Oldtidsskjaldens Skikkelse og Liv, og med sine filosofiske Afhandlinger om Historien, — der var Forspillet til hans egen epokegørende historiske Virksomhed.

Ogsaa for Vækkelsen af en national-nordisk Kunst søgte Forbundet at virke. Spørgsmaalet om den ny-vakte nordiske Mytologis Anvendelighed for Billedkunsten var allerede længe ventileret i Danmark; derom handlede jo den Universitetets Prisopgave, som Oehlenschlager besvarede som ung, og Abildgaard havde tegnet efter Motiver fra Ossian og Evalds Balder . Medens Sergel og hans Elever — ligesom Thorvaldsen hos os — havde holdt sig til den græske Mytologi, holdt Ling i en nystiftet, mod Kunstakademiet oppo-

sitionel, Kunstnerforening Forlæsninger, hvori han ivrig tog Ordet for den nordiske Mythologi.«» Brugbarhed. Og da der samtidig tilfløde det gotiske Forbund en anonym Gave til Foranstaltning af en Kunstkonkurrence over nordiske Fremstillinger, kom en saadan ogsaa i Stand ved en offentlig Kunstudstilling i 181 S. Resultatet var nu vel, som det kunde ventes, ikke lovende. En Samtidig skrev, aabenbart med Rette, om Udstillingen: Jeg kan ikke i de udstillede gotiske Billeder se andet end Efterligninger af Grækerne og Romerne. Odin er en Jupiter med persisk Mitra paa Hovedet, Thor en Herkules, som bærer Hammer istedenfor Køllen. Dog har man i Fogelbergs Statuer af Thor og Balder faaet agtværdige Forsøg paa en særlig nordisk Billedstil.

Denne Kunstudstilling blev iøvrig Forbundets sidste offentlige Kraftudfoldelse. Det fulgte af sig selv, at det som Forbund hurtig maatte have udspillet sin Rolle, efterhaanden som det havde gjort sin Gerning ved at give Impulser og udbrede Interesse for det, som oprindelig havde samlet de Mænd, der stiftede det, og efterhaanden som disse hver udviklede sig selvstændig i forskellige Retninger. Fra et Dusin Stykket-oprindelige Medlemmer var Medlemsantallet ved Optagelse rundt om fra Sverigs forskellige Dele vokset til det 5- eller ödobbelte; næsten alle, som i Literatur, Kunst eller Videnskab i 10erne og 20erne havde noget med »det nordiske« at gore, blev udnævnte til Medlemmer. Foruden de nævnte — Adlerbeth og Geijer, Ling og Tegner, Tham, Rääf og Afzelius — kom senere bl. a. til: Digterne Beskovv og Nikander, Fritjofs Komponist Crusell, Historiemalerne Hasselgren og Sandberg. Men den hæderlige Adlerbeth maatte Aar for Aar se Møderne blive færre, og færre de, der gav

Mode i den Forening, som efterhaanden var bleven hans Livs kæreste Sysselsætning. Halvt i Humor, halvt i et vist barnagtigt Hang til det teatralske havde man ved Forbundets Stiftelse givet disse oprindelig blot muntert selskabelige Sammenkomster et gotisk Ceremoniel, som Adlerbeth maaske var den eneste til at tage helt alvorlig. Brodrene — Rolf og Ejnar Tambeskælver, Thorgny og Hjortvardr, eller hvad for Navne nu de forskellige »Kamrér«er, Professorer og Cancellisekretærer havde antaget modtes ved »stamman«, hilsende hverandre med Haandslag og Udtrykket »Hej I« — »som skulde udtrykke den friske og hurtige Stemning, det mandige Væsen, som udmærkede dem alle«. Man samledes saa paa et Værtshus og drak selv-brygget Mjød af eftergjorte gamle Drikkehorn, der hørte til Selskabets Inventarium, og til Sommerbrug havde man, af hidslæbte, kredsstillede Sten, lavet sig et oldnordisk Tingsted i en Skov udenfor Stockholm. Nidkært vaagede Adlerbeth over hele dette Ceremoniel og taalte ikke, at Brødrene gjorde Løjer med det. Selv naar der i senere Tider kun indfandt sig én trofast Broder til den stämma«, han aarlig indkaldte, kunde en usynlig Tilskuer have set de to halvgamle Herrer højtidelig vandre i Procession med oploftede Bragebægre, ihukommende de »rigtige« Møder i deres og Forbundets Ungdom. Den stille, flittige Expeditionssekretær var af den nobleste Don Quichotetype og vilde slet ikke høre tale om, at det gotiske Forbund burde sove hen. Først langt om længe maatte han med blodende Hjerte skrive i Forbundets hellige Protokol en Suspensions-erklæring: »Det gotiske Forbund ophorer ikke, men det hviler«; og først da han var død i 1844 traadte

overlevende Forbundsbrødre sammen og drak hans og Forbundets Gravøl.

Men da havde Forbundet ogsaa sat sig dybe Spor i svensk Kultur.

XX. UNG.

»Ling er et gotisk Forbund for sig alene«, skrev Geijer. Lings nordiske Digtning var begyndt at fremtræde før det gøtiske Forbund, og de, som stiftede det, har tildels været under Paavirkning af ham. En Tid lang var han Medlem, og han og Adlerbeth kunde godt med hinanden; men da Geijer i 1817 i Iduna skrev en Afhandling, der stillede sig tvivlende til Spørgsmaalet om nordisk Mvthologis Anvendelighed i Billedkunsten, meldte Ling sig krænket ud. Det gotiske Forbund var ham ikke gotisk nok.

Denne Mand levede paa én Idé: Genfødelsen af nordisk Kraft. Hans nordiske Asadigtning og hans svenske Gymnastik var kun to Forgreninger af den samme Tanke.

Han var født i en af det magre, stenede Smaalands vildeste Egne. Han mistede tidlig Forældrene og var en stridig, uvorn Dreng, der behandledes strengt af Stedfaderen; i Skolen gjorde han Mytteri og blev jaget ud. Saa flakkede han om for Lud og koldt Vand, studerede paa egen Haand med hungrig Iver, men uden Plan, Historikere og Digtere, sled sig frem ved at sulte og give Informationer. Staa paa egneLING.

Ben og gaa sine egne Veje, bakses med Nod og Modgang — det var hans Natur henvist til hele -Livet.

Han var Sonnesønsson af en Karolin, og hans haardnakkede, »vulkanske : Naturel følte sig tidlig som hørende hjemme i den heroiske Fortid. Hans sidste Værk, Afslutningen paa hans store Asadigtning, skulde efter hans Bestemmelse blive en Tragedie om Karl \2., men den turde han aldrig skrive, thi han følte, han vilde tage sin Død deraf. I den tyske og danske Literatur, som han paa Kraft studerede i Lunds og Upsala Bibliotheker og siden endnu mere under et længere Ophold i København, — hvor han omgikkes danske Lærde og hørte Steffens, — fandt Ling de Ideer, hvorpaa han byggede sit Liv. Hos Basedow, der jo havde været Professor i Sorø og hvis pædagogiske Forsøg havde Aflæggere her i Landet, fandt han det Ideal af en kraftgenial Menneskelighed, som blev hans praktiske Monster: den Naturubundethed og den legemlige Kraftudvikling, som Basedows Opdragelsestheorier lagde Hovedvægten paa, grebes af Ling med Begejstring. Han havde selv faaet sit oprindelig svage Helbred hærdet ved at deltage i en Basedowsk Studentergymnastik i København, og siden da blev Gymnastiken hans ene fikse Idé. Saa fandt han videre i Klopstocks Bardieten, i Gerstenbergs og Kretschmanns nordiske »Bardebrøli Ossian og i Ewalds nordiske Dramer, siden i Oehlenschlägers og maaske ogsaa i Grundtvigs nordiske Digtninge Forbilleder for den nordiske Kraftpoesi, som blev hans anden Livsidé.

Og 1805 kom han til Lund ovre fra København — en sælsom Original og Fanatiker, raa og ubehøvlet i sit Væsen, kaotisk og seminaristisk i sin Dannelse, men af en rastløs Virksomhedstrang og en glødende264

Entusiasme for sine Ideer. Den sunkne Nutidsslægts Genfodelse til gammel nordisk Helteliv — til Kraft og Fromhed, Fædrelandssind og Moral — var hans Program. Han oprettede et Gymnastikkursus ved Universitetet, prækede Oehlenschläger for Tegner og andre af sin Omgang og begyndte selv at skrive. Men det var ogsaa for ham Fædrelandets Krise 1809—10, som ret foraarsagede Gennembrudet. 1810 kom »Gylfe« digtet, en Allegori angaaende Finlands Tab, og dermed aabnede han sin Digtning af nordiske Tragedier og af Epopeen Asarne«. Han vilde blive intet mindre end sit Lands baade Shakespeare og Homer.

Lings æstetiske Smag var endnu behersket af det 18de Aarhundrede. Hans Tragedie »Agne« (1812) er i meget bygget elter Forbillede af Leopolds Odin*, som Ling beundrede. Den fangne Prins, der stolt og værdig svarer sin Sejrherre; Sønnen, som elsker den, Faderen kaarer til sin Brud; to Fostbrødre, som pludselig faar at vide, at der er Blodhævn imellem dem og hvis Følelser nu strides i deres Bryst, — det er ganske Motiver i fransk Tragiks Aand. Ligesaa er Lings store Epos 1 Asarne« (1S16 ff.) bygget som en regulær klassisk Epopé med hele det vante »episke-: Apparat af Syner og Drømme og guddommelig Indgriben og med hele den hævdvundne, episodiske og udstykkede Handlingsplan. Allerede dette gjorde hans Digtning fremmed for den yngre Slægt. Men hans digteriske Evne var ogsaa ufuldbaaren. Det var en altfor praktisk, paa det virkelige rettede Aand til at kunne gaa op i frit Fantasiliv. Han satte en Jernenergi ind paa sit milelange Hovedværk »Asarna«, skrev om og om paa det og asede med sin Pegasus. Men det er ikke alt, Viljen forstaar til, og der er det, hvortil den skader. Ling vildeLIng.

sammenfatte i en Cyclus et Billede af hele Nordens Myte og Helteliv, vilde gore Propaganda for sit Menneskelivsideal, vilde bearbejde en mægtig Stofmasse. Men under dette Pres kunde Inspirationens Kilder sjælden

springe eller Fantasien blomstre frit. »Asarne* lider — som Almquist paradoksalt bemærker — trods sin umaadelige Bredde af Mangel paa Tid. Det er en tor Opregning af Begivenheder, men den fri digteriske Indlevelse bliver der sjelden Tid til. »Jeg maa skabe«, skrev Ling til Geijer, »være sig i Gymnastik, Fægtning, Byggeri, Plantering eller Rimeri. — Skabe maa jeg. Jeg faar ikke, jeg kan ikke raste«. Men det er denne praktiske Viljesovervægt, som hos Ling tog Vejret fra det digteriske Liv.

Thi der ligger Brokker til en stor Digter rundt i hans Værk. En farvegrel og uformelig Verden af vild Kraft manedes her frem for Samtiden. Meget var vel Ossiansk heri. Hav og Storm og Taage og Klipper er oftest Naturbillederne, der stereotypt vender tilbage. Jætterne er »hundredaarige Jernege , deres Blik lyser som Nordlys», de taler ej, men »broler«, og deres Tale er som Ulvens Skrig« eller som »Vinden mellem Bjergene«. Men aldrig var den ydre Legemlighed for kommen saa raat frem i Digt og havde taget saa stor Plads. De trætte Stridsheste spændes ud af Rustningen og strække matte Hals og Bagdel og ryste sig; Kampscener males med knagende Led og dryppende Sved, med en Fægtemesters Fagkundskab beskrives Stillinger og Bevægelser, og med naturalistisk Kraft skildres, hvordan Kæber kløves og Hager hænger ned over Brystet, mens Tungen falder frem af Svælget. Lokaliteter, Gæstebudstilberedelser, ogsaa ofte Landskaber beskrives anskuelig. De nordiske Mytefigurer

• _

'. , ' . ••.<:•.Vi. -

staa lyslevende frem: den langskæggede Bjergrise i sin lodne, ærmeløse Ulveskindsmantel, Dovreheksen rider paa en tæmmet Ulv med en Slange som Bidsel, »Sjö-räet« gynger paa murrhaaret Sælhund. Hel sidder i sin Taagehule, der svagt oplyses af Lamper af Dødningeskaller; Lysene gaa uafbrudt ud i Taagen, og naar de igen tændes, skimtes Benranglers sorgelige Flok, der gaa som i Sovne med Ligskjorten om Lænder. Selv sidder den udtærede Gamle og æder bestandig i evig Hunger, og hendes Stemme hvisler som raslende Løv. Men nede i Urmørkets Hjem, i Hulen under Ygdrasil ligger Nidhogg og lurer, dens Hale har snoet sig om Roden, og tusinde Slanger gnaver uophørlig paa Rodtrævlerne. Denne evige Lvd af Tænders Gnaven hores alene hernede igennem Flodernes Larm, og gennem Hulens Svovldampe stirrer Dragens gulgrønne Øjne.

Fuldt af Billeder var her, og det er ikke underligt, at Billedhuggere som Fogelberg og Malere som Wahlbom og Sandberg paavirkedes af Ling og sogte at kappes med ham ved Hjælp af Pensel og Mejsel. Men man savnede baade Skønhedssans og i Længden ogsaa Sjælsindhold i hele denne Verden af Kampe og Skikkelser. Der var en evig, sjælløs Raahed. Guderne snorke og æde, kaste sig paa Bænkene, saa de knage, og foranstalte altid ny Slagsbroderscener ved Gilderne. Plumpt sanselig udmales Gudinder, der klæde sig af og bade, eller Freya, der sidder ved Gæstebuddet og pirrer den gamle Odins Sanser op ved sine nøgne Arme. En stodende Mangel paa Dannelse behager sig overalt i Brutaliteter.

Men en vild Kraft var der ogsaa ofte i Tonen, som havde en ganske anderledes ægte oldnordisk Klang end Tegnérs, og som maatte lyde som en trodsig

Appel midt imod den glatkæmmede Salondannelse og den taaredrivende Blodsodenhed. Der er Stormskildringer, hvori Guderne sætter Elementerne i Opror mod hverandre og selv kommer tilsyne i Bolger og Skyer som legemliggjorte Naturmagter. Der er Jætters vilde Haan-latter, for hvilken selv Guderne blegner. Brynjerne føles snevre om Brystet af blodtørstig Hævnlyst. Og i Kampsange aander en vikingeagtig, heroisk Dødsforagt. »Hvad baader vel Kvide? — Held den, som faar stride,

— til Kræfterne blegne, — Held den, som faar segne

— blandt gnistrende Sværd«. »Fat Modi — Døden er mild, naar den drikker Blod. — Kraftens Blomst af

Stunden fortæres — den af Altidens Lys blot næres.

— Hvad er Liv? — Glimt af de eviges Tidsfordriv — Virkeligt er, hvad findes hos dem, — alt er Skygge i jordfødtes Hjem. — Hvad er Fred? — Aandens Hvile fra Tid og Sted. — Jord og Sol, og Skyer og Vover

— aldrig slutter sit Vikingetog«. I Lings klippehaarde Egenvilje og rastløse Titanisme var der virkelig noget af de gamle Urfjeldets Jætter og af Vikingerne.

Og enkelte Steder naaer denne grublerske og monomane Fantast til ophøjede Billeder af Forfædrenes Livssyn. Der var i ham noget af en gammelnordisk Fatalist, og de høje Skæbnegudinder ved Ygdrasils Fod er flere Gange tegnede med stille, højtidelig Storhed. —

Steilt og ensomt stod Ling mellem sine Samtidige. Hans Poesi blev kun yndet af Faa (Rask var mellem hans Beundrere), og ham var til Gengæld de andres Poesi lidet tilpas. De var ham mer eller mindre alle »forheksede af Sydens bleggule Dverge . Hans eget Væsen var lidet omgængeligt — fuldt af Kanter, egenkærligt, halsstarrigt, let og dybt krænket. Der var29 2

kun faa, der kunde holde ham ud. — Men hans snevre Hjerne gennemførte til Yderlighed en af Tidens Yndlingsideer, som de Samtidige mest kun legede med; og hans eget Naturel var i sin knortede Sejghed, sin stejle Kraftanspænding, ogsaa i sit grublende Fantasteri et Stykke nordisk, svensk Natur af den mest utvivlsomme Ægthed.

XXI. GEIJER.

Paa en langt dybere og rigere Maade udvikler Geijer sig ud fra det gotiske Standpunkt. Jævnsides med Tegner staar hans Skikkelse som grundlæggende svensk poetisk Liv i dette Aarhundrede.

Der bestod et eget Forhold, Livet igennem, mellem Tegnér og Geijer. Begge var de Vermlændinge og kendte hinanden allerede lidt som unge; hver af dem har tidlig følt og udtalt, hvad der modnede i den Jævnaldrende. Men deres Baner divergerede hele Vejen. Tegnér kom til Lund at studere, Geijer til Upsala, i S11 stod de sammen i det gotiske Forbund, men 1817 holdt Tegnér i sin Reformationstale Frihedens og den klare Fornufts lysende Forsvarstale overfor Reaktion og Sværmeri, og da holdt Geijer ogsaa sin Luthertale, der — efter Tegnérs Udtryk — var »skreven med Vievand« og hvori han velsignede den høje Sjæl, i hvem Tanken om den hellige Alliance var opstaaet. Tredive Aar efter endte de deres Baner, men da var Tegnér bleven den absolutistisk sindede Prælat og(iEIJER.

Geijer den radikale Professor, som hyldedes af Fremskridtspartiet.

Under alt dette fulgte de paa Afstand hinandens Færd og sogte at yde hinanden Retfærdighed, ogsaa Venskabstjenester. Tegner beundrede altid Geijer redebont, tog ham stedse i Forsvar, og da han var valgt ind i Akademiet (1818), stemte han hver Gang, der var en Plads ledig, uvægerlig for Geijer. Denne var ikke altid saa retfærdig mod Tegnér, kaldte til Tider bittert hans Poesi for glinsende Vandfarver« i Sammenligning med Lings; men efter hans Død satte Geijer ham et sandt og smukt Mindesmærke.

Væsentlige Slægtstræk har de ogsaa tilfælles. De er oppe fra Jernbrugets og Skovhugstens Land, hvor de store Bjergrygge strække sig ind fra Kølen og sænke sig ned mod Slettelandet ved Søerne. De kommer med Bjergluft og Vinterluft, med hele det raske og muntre Vermlændingsnaturel ind i svensk Literatur. Der er ogsaa noget praktisk socialt i begges Natur. Tegnér stammer fra Bonder, og Geijer fra en gammel dygtig Bjergværkslægt. Begge har — Tegnér fra det store Myhrmanske Familiegods og Geijer i sit Hjem og dets Bekendtskabskredse — levet med i det glade Vermlands selskabelige Liv fra de Tider, som Sagnene endnu besynge. I Geijers Svigerfader Liljebjørns Erindringer« kan man læse om det livfulde Friluftsliv-og Forretningsliv deroppe i den Tid — Kapløbene paa Slæder og Skier, Bryllupperne, der ikke var rigtige Bryllupper, naar der ikke blev dolket

nogen, de flotte Gilder, I Iandelsfuldmægtigene gjorde, naar de kom op fra Gøteborg eller Stockholm for at købe Jern, Lands-høvdingens Jagtrejser med et stort Følge af Betjente og Jægere. — Der bliver da over dem begge noget29 2

geijer.

aabent, verdsligt, noget, der vender udad mod Mennesker og trænger til Menneskers Omgang, og en praktisk Sans for Virkeligheden, som holder dem borte fra at gaa ind i Romantikens Bjerg. Og efter den Lafontaineske Begrædelighed og midt under Romantikens Smægten og Klagen anslaar de begge en kraftig Durtone. Skrev Tegner sit Digt »Sangen om, at Skjaldens Sorger ere ingen — og Sangens Himmel evigt klar«, saa hed det hos Geijer »Al Sorg er Synd« og »Jeg har en uudryddelig Vane til at befinde mig vel og er i Sentimentalitet end ikke Dilettant .

Dog er Geijers Gemytsbund og Aandsart en helt anden end Tegnérs. Tegnér er fodt nede i det grimme, frugtbare Kornland ved Søerne, han har endvidere ikke dyb Rod i Landet, thi Faderen var indvandret Smaa-lænding, og endelig blev hans Hjem tidlig opløst og Børnene kom ud, hver paa sin Haand. Geijer derimod er inderst inde bestemt: først ved den Egn af mørk Skov og vildt Bjerg, hvori han er opvokset, mellem Jernbrug og Savværker, der larmede ved Fosserne, og hvor om Vinterdagen Bjergmandens Hammerslag ude i Skoven var det eneste, der »midt i en Natur, frossen til Hvile, viste, at Mennesket var vaagent • Dernæst ved det autoktone i ham; han var vel af en tysk Bjergmandsslægt, der var kommen ind under Gustav Vasa, men nu var den gennem flere Slægtled rodfæstet til Egnen, knyttet nøje til den ved de store Jernbrug, den havde anlagt og oparbejdet. Og endelig har Geijers Aand faaet sit afgørende l'ræg af det rige, lykkelige Familieliv, hvori lians Barndom var opvokset og som han altid bar med sig senere i Mindet — skrev han — som »et Solskin i mit Bryst«. Drengen voksede da op imellem Kulmiler og Smedjer, dergeijer.

kastede deres Gnister op imod Himlen, midt i, hvad han kakler »det haardeste Arbejdes Munterhed*, og i en dygtig, stræbsom Familie. Han opdroges i streng moralsk Tugt, og Ærbodighedsforholdet til Faderen var saadant, at han kun engang mindedes at have modtaget et svagt Kærtegn af den hojt elskede Fader, og -endnu idag«, skriver han 30 Aar efter, »kan jeg ikke tænke derpaa uden Taarer«. Alt gammelt og tilvant holdtes helligt i denne Atmosfære. Man ærede sin Gud og sin Konge. Husstanden holdt Bibellæsning og Salmesang i gammeldags luthersk Aand; den, som ikke troede paa Spøgelses- og Trolddomshistorierne, ansaaes — som Liljebjørn fortæller — for Fritænker, og Gustaviansk Rationalisme var ikke naaet herop. Derimod læste man med Andagt ogsaa Gustavianer-digterne. Revolutionen lod kun langt borte som en fjern Musik. »De smukkeste Taler i Nationalforsamlingen gjorde stor Lykke herude. Paa Blodscenerne troede man ikke, da de aldeles ikke passede til Ordene . Men som et Tordenslag faldt Budskabet om Gustav III.s Mord ned i den fredelige Afkrog: »Alle trængte sig grædende om den fortræffelige Faders Knæ, hvis Øjne og Hænder opløftedes mod Himlen«. Et lyst og inderligt Gemytsliv har holdt den vakre Familiekreds sammen. Faderen havde efter en Handelskrise arbejdet Huset op til Velstand, Døtre og Sønner lik en god Opdragelse, og der fandtes intet gæstfriere Hus paa Egnen. Religiøsitet og Musik afgav ligesom Hjemmets Grundtone. »Jeg er opfodt ved Dans og Musik«, siger Geijer. Spegelsk Salmesang har blandet sig med Klaverspil af Haydn og Mozart og med lystige Vermlandspolsker til Fedlen.272

g eij er.

Fra et saadant Hjem var det, Geijer 1799 —.17 Aar gammel — kom til Upsala. Hvor følte han sig ikke ene herinde i de trange Gader mellem alle de fremmede Studenter, hvor længtes han ikke hjem til Klaraelvens Brus, til den gamle Liljebjorns Klavertimer og til Søstrenes og deres Veninders Kreds 1 Ferieophold hjemme holdt blot Savnet friskt. Han førte en trofast Brevvexling meel en Søster og en faderlig Ven af Familien; Brevene handler mest om Musik. Med en Kreds af Ligesindede — de eneste, han omgikkes — havde han faaet dannet sig en Musikkvartet til fælles Opbyggelse, enkelte Gange kom han ogsaa ind til en Kirkekoncert i Stockholm, og Brevene flyder da over med religiøs-musikalsk Begejstring. »Hvad er der vel«, skriver den unge Student, »som ikke er mig kært fra min Hjemstavn, den Egn, i hvilken jeg aander og lever, hvor jeg end er, som jeg fører med

mig, hvor jeg gaar; thi jeg flytter den med mig i mit Kammer. Dér tilhøjre er søde Moder og Fader, tilvenstre Farmor, i Hjørnet ved Ildgaflen er Skolehuset. Jeg gaar her, omgiven af Brodre og Søstre og Venner, og har det saa morsomt i denne indbildte Verden. Jeg fremtryller, hvilke Optrin af vort huslige Liv det behager mig; jeg spiller med Søster og leger med lille Broder .... Nu har jeg igen skrevet noget rigtigt latterligt, rigtig barnagtigt. Andre maa gerne le af mig, ligesom jeg ofte selv gør. Hvad er det at være barnlig?« Og saa fortsættes der om, hvordan han netop vil være barnlig.

Nej! jeg er barnlig og vil forblive det, saalænge Blodet lober varmt gennem mine Aarer, barnlig vil jeg paa min Vandring gennem I.ivet nyde hver ren Naturens Glæde, samle disse enkle bly Blomster« o. s. v. Man ser, det er af den Slags unge Sind, som ikke er helt(ieijer.

naturlige, fordi de selv føler, hvordan de er, — som bliver lidt usande, fordi cle arbejde med sig selv efter Idealer. Det var — som ventelig — den Rousseauske Naturlighed og Barnlighed, som han i folge sin Gemyts-dannelse havde fundet sit Monster i.

En langsom og famlende Udvikling undergik den Unge nemlig nu i sin lange Studietid ved Upsala (1799—1809). Han var kommen som en lys og aaben Yngling, opvokset i en harmonisk Aandsatmosfære, med en lykkelig Begavelse, vant til uden altfor stor Anstrængelse at være den förste i sine Studier. Saaledes kendte Tegnér ham, naar han 1804 skrev om ham, at han -var »af den Slags Sniller, hvis første Skridt i hvadsomhelst er Sejr og Fortræffelighed«. Men nu blev her ved Akademiet, jo mer han studerede, Harmonien forstyrret i ham; den dybt modtagelige og opvakte Unge blev kastet mellem de forskjellige Aandsrørelser i Tiden uden at kunne orientere sig, og et dybt filosofisk Behov vaagnede heraf mer og mer i dette tunge inderlige Sind, som havde været opfødt i en saa tryg og hvilende Harmoni og maatte vinde sin Sjælefred tilbage. Hans filosofiske Trang er inderst inde den samme som hans religiøse, der er rystet i sin Forvisning. Han var uproduktiv i disse ti Aar, — skrev vel 1803 et Præmie-skrift .Ereminde over Sten Sture«, som han fik Akademiets Pris for, men det var kun en saaret Stoltheds tour de force, fordi hans Familie begyndte at tro, at Erik Gustav intet bestilte inde ved Universitetet; i Hovedsagen var det kun en dygtig Stilprøve i Lehnbergsk Veltalenhed. Men ellers gik han — som han har til-staaet — i denne lange Tid og ledte efter sit Selv, som Peter Schlemihl efter sin Skygge; han saae med Misundelse de lykkelige Jævnaldrende, som hurtig havde

fundet deres Form; saasnart han selv satte Pennen paa Papiret, krydsede — fortæller han — alle mulige Stilarter sig under hans Pen. Saaledes er det jo i Reglen den mindre originale og mindre virkelig produktive Aand, der forst finder sig selv, og den, der kun overfladisk og ufrugtbart paavirkes af sin Samtid, giver ogsaa hurtigt sine Indtryk tilbage i Produktion. Men denne Aand har i disse Aar saa dybt ladet sig gennemtrænge af alle Tidens Gæringsstoffer og har tumlet med saa rige Muligheder i sit Indre, at det i lang Tid syntes, som havde han sat sit Jeg til derved.

Det, som den unge Geijer optog og forarbejdede i sig, var den ny tyske Filosofi og historiske Opfattelse. At han i sine unge Aar modte den ny tyske Idealisme, var den afgorende Lykke for hans aandelige Livs Vækst; det var en Plante, som blev sat i sin rette Jordbund. Han kom netop med de samme Forudsætninger, hvoraf den var fremgaaet, og det var, som om selve Slægtens tyske Oprindelse vaagnede og gjorde sig gældende inde i ham. Historiens Aand var ham medfødt: fra Barndommen af var noget i hans Sind vendt bagud mod svundne lider; Slægten, der saa længe havde boet paa Stedet og drevet samme Næring, havde saa at sige Tradition i sig, Luften derhjemme var som fyldt med gamle Minder og kærlig Ærbødighed for det Gamle. Dalins Rigshistorie havde været Drengens Vndlingslæsning, og naar han i Vinteraftner saae Skan-diens Genius* lyse for sig — fortæller han i Digtet til Gustaf Eriksson Vasa« — bar Genien dennes Træk, — hans, som havde indkaldt Slægten og hvis Navne ogsaa var Erik Gustavs. Netop af et saadant Sindelag og en saadan Aandsatmosfære var i Tyskland hos en

Mand som Justus Moser den historiske Interesse og(ieijer.

Sans fremgaaet: ud fra stillestaaende, provinsielle Forhold, fra dyb Vedhængen ved det Hjemlige og konservativ, ærbodig Fastholden ved det Gamle var hos denne Ideen fremgaaet om at skrive sin Fødebys lokale Historie, og saaledes blev den for tysk Historiesyn epokegørende »Osnabrückiske Historie til. Ogsaa Geijers filosofisk-religiøse Trang var af lignende Natur og Oprindelse som de store Tyskeres. Det var den germanske Aands Trang til at grunde og uddybe, søge Forbindelser og Sammenhæng, som svarer til det germanske Gemyts Trang til hvilende Inderlighed og betrygget Enhed. Geijer stod paa netop den samme Gemytsbund af Gammelpietisme som Jacobi og Kant, som Mamann og Herder, og hans Fornuft fandt sig ganske anderledes hjemme i disse Aanders grundige Sinnene over Tingene og abstrakte Konstraeren end i de Franskes fri og springende Aandslivlighed.

Hojer blev den store Formidler med Tyskland — for Geijer som for saa mange andre Upsalastuderende. Hans Afhandling om den pragmatiske Historieskrivning« førte ham til Schillers og Herders historiske Arbeider, og hans filosofiske Forelæsninger førte ham til Kant og og Fichte, siden til Schelling. Höjers æstetiske Lære har vel ogsaa bidraget til, at Geijer fandt Rousseau, den Schillerske Digtning, Shakespeare og allerede lidt af Goethe. Det var en filosofisk-religiøs Pantheisme, Geijer var naaet til — af samme Art som Fausts, hvor han bekender sin Tro for Margrethe, — naar han 1809 svarede sin Nyforlovede, en Pige fra Omgangskredsen hjemme, saaledes paa hendes Skrupler med Hensyn til hans Tro: Ja! jeg tilbeder ham i Støvet med Ræven og Kærlighed, den Evige, for hvem ogsaa jeg, den ringeste af hans Tjenere, ikke er fremmed. Herre du

alene er god« siger jeg, naar om Vaaren hans livgivende Aande, liflig og almægtig, gennemtrænger Jordens Indvolde og spreder Liv selv i de dodes Boliger. »Du er god , tænker jeg, naar jeg ser Sommerens Frugter .... I Menneskehedens Gang fra Tidernes Begyndelse ser den kortsynede blot Vold og List, omvexlende i evig samme, modbydelige, forslidte Leg, for den visere .... lever du Herre i vor Slægts Omskiftelser og i Naturens Gang .... Verden er Musik, men vi som staa midt i den, hore blot enkelte Toner, og Dissonanser sonder-slide vort Øre«.

Det næste Trin i Geijers aandelige Tilblivelsesproces blev nu et Ophold i England 1809 — 10. Han trængte til at komme ud for at klare sig; der tilbod sig en Lejlighed som Hovmester for en ung von Schinkel, og han greb til med Begærlighed. Han havde 1805 skrevet til Tegnér, der i et Brev til den jævnaldrende oppe i Upsala havde ladet haant om Lærdom og Læsning som Midler til Udvikling: Du har Uret i, at man ej dannes ved Læsning. Hvad et Geni har skabt, læser man ej. Man ser det, lever og næres deraf«. Men nu var Geijer indtil videre ved at drukne i de overvældende Laesningsindflydelser. De skulde nu bundfælde under Rejsen, og alle er enige om, at det var et nyt Held for Geijer, at Krigsuroen paa Europas Fastland gjorde, at Rejsen ikke kom til at gaa til Tyskland, hvor Geijer kun var bleven helt fortysket, men derimod gik til England. Det engelske Samfund gav ham ny, dybe Indtryk. I sin seige Kamp mod Napoleon, Revolutionens Son, stod England som Konservatismens Fæstning i Europa. Og Geijer imponeredes og tiltaltes af her at finde et saa stilfuldt og grundmuret konservativt Samfund. Alt det konservative, ved Lov og Hævd hængende(iEIJER.

i Geijers Sind, styrkedes ved at betragte det. Han havde været stille rystet over alt, hvad der vaklede og ramlede rundt i Europa, og da han rejste hjemme fra, saae han med Ængstelse og Harme sit Land ligge svagt og forsvarsløst aabent for Fjenden, der nærmede sig. Her følte han fast Bund under sig. Lov og Hævd , skrev han, »hersker her overalt; der er en dybt rodfæstet Ærbødighed for Forfædrenes Sæd. Ægteskabet er her endnu noget helligt«. Hjemmet og Familielivet var her — som for ham selv — Gemytlivets Arne, og Digtning og Kultur skød, som han senere rosende siger om Scotts og Wordsworths Poesi, frem af de domestika affektioner, vanskapens, fosterlands-känslans, religionens« Jordbund. Med Glæde hvilte hans Øje paa Gammelenglands rige,

grønne Agerland, den vackraste tafla af flit«. Med Beundring saae han, hvor organisk udviklet og rodfæstnet det konstitutionelle Liv var herovre, og hans historiske Sans udvikledes i et saa historisk Land som her, hvor alt var autoktont og havde voxet sig frem. Alt det antifranske i det engelske Væsen fandt beslægtede Strenge i ham: Soliditeten, den mandige Vederhæftighed, Fraværelsen af Skin og «fjäsk«. Ogsaa de Sider, der frastødte ham, virkede udviklende: det stive, noget materielle, umusikalske i hele Samfundsaanden herovre satte kun den modsatte, tyske Aandsdannelse des fastere i Geijer. Hele Opholdet var da som et Springbrædt for hans Aandsliv.

Efter Hjemkomsten til Stockholm øvede saa endelig de skæbnesvangre politiske Begivenheder i Fædrelandet sin først nedstemmende, saa opmandende Indflydelse paa ham som paa de andre unge. Geijers Produktivitet brod nu frem med en næsten overstrømmende Energi.29 2

geijer.

I et Prisskrift til Akademiet om Indbildningskraftens Indvirken paa Opdragelsen« prøvede lian ligesom først sine Kræfter og udviklede sig sit Program. Og ved Stiftelsen af det gotiske Forbund fandt hans sociale Aand, der havde været trykket af at gaa ene med sine Tanker, en Kreds af Mennesker at virke sammen med og virke paa. Han satte Udgivelsen af et Tidsskrift igennem, skrev straks baade Prospektet og hele förste Hæfte af »Iduna , og vandt nu i dette og de følgende Hæfter — ved sine nordiske Digte og sine lange Afhandlinger om »Sand og falsk Oplysning i Henseende til Religion , om Historiens Forhold til Religionen« o. a.

— en stor Del af den svenske Ungdoms Ore og Hjerte.

Det var en ny Motor, der her var kommen ind i svenskt Aandsliv, og nye Opslag til Kultur, her gjordes.

Hvor kom disse Digte fra, der fyldte »Iduna«s første Hæfte? fa, »Manhem« kunde man nok finde Ahner til. I Digte som det, hvor Kong Svedger søger Odin og lokkes ind i Bjerget af Troldmagter, eller hvor »den sidste Kæmpe styrter sig ned fra Fjældet, da han ser den gamle Gudetro svunden for den ny Kristentro, spores Paavirkning af Oehlenschlagers Ottave-romanzer (Løveridderen f. Ex.) eller Hakon Jarl digtet. Men »Vikingen«, »Odelbonden ? >Ved femton årsalder blef stugan mig träng, — der jeg bodde hos moder min«. Eller »Å bergig ås dér står mitt hus — högt öfver skog och sjö, — dér såg jag forstå dagens ljus,

— och dér vill jag och dö«. Det var 1811 en uhørt Tone paa Svensk. Thorilds Götamannasänger« havde maaske nok haft lidt af denne torre, kraftige Simpelhed og Hævden af Bondens Urrettigheder; i gamle folkelige Kvæder havde maaske ogsaa én og anden i sin Barndom hort noget af denne trohjertig mutte Tone.(ieijer.

279

Men i Hovedsagen var de »proles sine matre* eller rettere Frembringelser af en selvstændig Aandstone, der straks i første Kast var fuldt original. Den rappe Raskhed, den næsten torre Enkelhed i Geijers Digte var hans Væsens naturlige Tone. Den fuldstændige Mangel paa Retorik gjorde her Stilen virkelig nordisk ligesom Indholdet. Her var frisk Vermlandsluft, Malm fra Jern-bærerlandet . Mod Tidens Humanitet og Sentimentalitet sattes her sund og stot Mandighed, kraftig, heroisk Moral op. Geijers egen frejdige Rejselyst sang sig frem i »Vikingen — hans Kærlighed til Havet, som Englands-rejsen havde lært ham at elske, og hele hans friske Ungdomsmod paa Livet. Det var det autoktone, Odel-bonden i ham, som i Digtet af samme Navn udtalte al sin trygge Selvegenhed og rolige, religiøse Vedhængen ved det hævdede. Og hans Barndoms Dyrkelse af Sverigs Storhedstid drog i Digtene til Gustav Vasa og til Karl XII hins høje, strenge Herskerskikkelse og dennes trodsige Heroisme frem.

Samme Aand og Tone gaar gjennem Geijers prosaiske Arbeider fra den Tid. Han erklærer straks i Prisskriftet til Akademiet, at dette ikke i denne Afhandling, som det plejer, vil blive ført hen over Roser. Hver Grund bær ikke Blomster, og man bor ej sætte Kunstens, hvor Naturens mangler. Han vil blot tilstræbe Klarhed i Begreb og Renhed i Stil, Sandheden alene er hans Gudinde. Uden Lehnbergske Udraab og Inversioner, uden retoriske Perioder og Amplifikationer forfølger Afhandlingen ogsaa saglig og energisk sin Tankegang, og virkede netop derfor med en overbevisende Kraft, som rev den tankevaagne Ungdom med. Og Aanden er den samme som Digtenes, i denne og i de andre Afhandlinger.29 2

Geijcr vender sig mod den slappe, pjaltede Moral i en Tid, der flod over med Moraliseren. Den Humanitet og Tolerance«, der forkyndtes, var fattig og godtkøbs; det kunde kaldes Ædelmodighed at frasige sig en lille Bekvemlighed, Medlidenhed at have en Taare i Øjet for Tiggeren, om end ikke mere«. Han optager Thorilds Krav paa uegennyttig Begejstring, oft'erdygtig Entusiasme, ophøjet Pligtfølelse. Han priser som Thorild Ynglingen, der i Blomsten af alle Naturens og Fornuftens Kræfter træder ind i Verden for med Munterhed og Heltemod, i sandt gavnende Virksomhed at udtrykke det Ideal, som luer i hans rige, mægtige Sjæl<. Han vender sig videre mod Fantasiløsheden i Tiden. Den falske Oplysning, som var Tidens Stolthed, hvilede dogmatisk paa den sunde Fornuft og udledede af denne praktiske Erfarings-regler, som kunde være gode nok for Hoben, men ikke var sand Videnskabelighed. En saadan maatte vende sig mod selve le sens commun og paavise, hvorledes denne til sidst hviler paa et Trosgrundlag og derfor kun har begrænset Gyldighed. Den sande Oplysning ender med at appellere til Troen, til Religionen. Baade Irreligiøsiteten og den moralske Svækkelse i Tiden beroede paa Fantasiløshed: Manglen paa Evne til at løfte sig op over det forhaandenværende og forme Idealer og Manglen paa Evne til at se Verden dybere og Forsynets Gang synligere gennem Hændelserne end Voltaire havde set.

Men nu har (med Revolution og Napoleon) en Tordenstorm vækket Menneskene af deres liflige For-døjelsesdrømme om Menneskehedens Velfærd! Den har rystet Indbildningskraften op. Sand Religion, sand Videnskabelighed og sand Moral, der horer nøje sammen, er alle ved at vaagne igen i Tiden. I Tyskland ergeijer.

Filosofiens Lys opgaaet, dets Forkynder i Sverig er Höijer. En sandere Moral udbreder sig. Ikke Nytten og ikke de ydre Følger af en Handling er Maalestokken for dens Værd, men den rene Vilje, der med glad Mod handler efter Overbevisning og ubekymret lægger Følgerne i Forsynets Haand . Og ogsaa Troen paa det, som ikke ses, begynder atter at genoplives i Slægten.

I Afhandlingen om Historien og dens Forhold til Religionen (181 x)« virkede dette ny Aandsstandpunkt befrugtende paa Historiesynet. Historien er for den kortsynede, ufilosofiske Betragtning, som var det 18de Aarhundredes, et Sammenspil af smaa Aarsager og tilfældige Omstændigheder. Men kun den, der med Samfundsinteresse selv virker med i Historien, kan forstaa Historien. Derfor forstod Karl XII mere af Historien end mange Professorer. Historien er en indre, stor Sammenhæng, hvorigennem Menneskeheden opdrages og Samfundet udvikles efter en guddommelig Plan. Kun ud fra Religiøsitet og Kristendom kan — som Schelling har vist — Historien forstaas. Nytten« kommer det her ikke an paa til Vurdering af Historiens Begivenheder. Heltene og de store Sniller er, selv om de efterlade deres Land i Ruiner, nødvendige for, at et Folk kan udføre sin Mission i Historien. Det er netop det højeste for et Folk, naar det af en Helt vækkes til en saadan Entusiasme, at det helt lever for en Idé, — selv om det gaar under derved. — Hele dette frugtbare ny Syn paa Historien er Udgangspunktet for Geijers egen grundlæggende svenske Historieskrivning.

Medens Geijer nu uddannede sig til Universitetslærer og fra Docent ved Upsala Universitet, hvortil han var bleven udnævnt 1810, blev Professor i Historie282

sammesteds 1817, udviklede han i Aarene fra 1811 til 1825 — under den almindelige europæiske Reaktion og i nær Berøring med Upsalafosforismen — sine allerede fremstilte Anskuelser i mer og mer yderliggaaende, reaktionær og romantisk Retning. De, der — som Tegnér og Adlerbeth — stod ham nær i 1811, kunde allerede ikke folge ham 1817.

Han var begyndt 1811 med at stille usammensat, dygtig og mandig Natur op i Vikingens, Odelbondens, den gamle Nordboes Lignelse og med at ville forlige Oplysningen med den Troesbund, der laa inderst i ham. Han fortes nu mer og mer tilbage mod sin Barnetro og mod det folkelig naive i Overenstemmelse med romantiske og reaktionære Tidsretninger. Folkevisens Melodier klang ham fra Barnsben i Øret, han havde selv komponeret Vikingenes Melodi over en Folkemelodi, og hans poetiske Interesse forflyttede sig nu mer og mer fra Oldtiden til Folkevisen. Sammen med Afzelius samlede og udgav han Sverigs Folkeviser med Melodier. Hans indledende

Afhandling erklærede (1814) Folkevisen for den reneste af al Poesi, strængt taget den eneste kristelige. Al den fra Latin og Renæssance stammende Kunstpoesi var lidet værd. Hans Valgosse-visa« (1813) og »Kolargosse« (1815) er Genklang af Folkevisen. Samtidig udviklede hans Religiøsitet sig fra den oprindelig filosofisk-schellingske tilbage til barnlig, gammelluthersk Folketro (Salmer 1812). Hans Filosofi gaar ogsaa mer og mer ud paa at fordomme al Filosoferen. Trangen til Filosofi viser, at Menneskesjælen er frafalden fra det oprindelige, naive Anskuelsesfor-hold til Tilværelsen; den oprindelige, rene »indre Sans« sonderdelte ikke som den analytiske Forstand, men opfattede som en Art indre Aabenbaring alt i Helhed(ieijer.

og Sammenhæng. Tildels Antiken, men navnlig den oprindelige kristelige Tid havde denne rene, naive Anskuelse af Tilværelsen. Til den gælder det om at skrue sig tilbage; denne halvt poetiske, halvt religiøse Anskuen er mere værd end al Filosoferen. Dette er et »Uden I blive som Børn , og Geijer tilegner ogsaa 1820 sin Bog om Thorild«, i hvilken han sætter dennes hidtil saa forkætrede Navn op som sin Fane, til en Bonde, en af Forfatterens gamle Venner. Du vil ikke læse Bogen — siger Dedikationen — men du er ogsaa i dit Enfold meget bedre og visere end alt, hvad der staar i denc.

Naaer Geijer saaledes til at se den højeste, ja eneste Poesi i Salmer og Folkeviser og den højeste Sjælstilstand i det barnlige Enfold og Barnetroen, udvikler samtidig hans historiske Syn og en religiøs Konservatisme sig Haand i Haand. Historien var ham jo en indre Sammenhæng, hvorigennem Forsynet opdrog Menneskeheden. Men med at konstruere denne Guds Plan frem af Historien havde han i de første Aar, da han holdt historiske Forelæsninger, — ligesom de samtidige tyske Historiefilosofier — taget sig mange Friheder i Retning af subjektive Spekulationer og Tilrettelægninger af Stoffet. Ligesaa godt som Bossuet og Voltaire havde nøjedes med et temmelig magert historisk Stof og havde indpasset det efter deres Synspunkter, gjorde den ny Historiens Filosofi det samme. Men medens Geijer nu syslede med det positive Historiestof, gjorde mer og mer hans saglige, reelle Virkelighedsans sig gældende — det ikke-tyske Træk i hans Natur. Interessen for alle de forskjellige faktiske Forhold paa det politiske, sociale, økonomiske Livs Omraader fanger ham mere og mere. Han var kommen fra det praktiske,29 2

reale Liv, og lian bliver mer og mer »Realist« og glemmer filosofiske Theorier for at dykke sig ned i Stoffet og konstatere Fakta. Han stiller sig snart mistænksomt til de förste Forelæsningers »Konstrueren«.

Sammenhæng«, skriver han, »hvad er kosteligere, nødvendigere? Ja, men Tingenes egen. Flid, Forsagelse, Ydmyghed, rent Sind maa Historikeren have ligesaavel som Naturforskeren . Han udskiller — som han skriver — mer og mer al filosofisk »materia peccans«. Og han naaer til i 1825 i sin »Svea Rikes häfder« at levere et epokegørende Mønster for kritisk og saglig Historieskrivning. Men i nøje Sammenhæng med denne positive, konstaterende Retning gaar en religiøs Kvietisme, der dyrker Kendsgerningerne og ser alt, hvad der er sket og sker, som godt og nødvendigt. I alt ses ydmygt en Guds Tanke. »Det skete ikke og burde saaledes ikke være sket« siges etsteds om en historisk Begivenhed. Selve den hellige Alliance befindes ganske i sin Orden. Al Revolte er af det onde, al Forandrelyst er egentlig vanhellig, den udgaar — erklærer han — af en hovmodig Tro paa den enkeltes Magt. Hvad der skal ske, sker af sig selv, voxer sig frem; i Historien ser han nu, i Modsætning til 1811, aldrig den enkeltes Værk, altid kun Samfundets, Tidens. Ingen Lære staar i Historien skreven med uudsletteligere Skrifttræk end Læren om den Enkeltes fuldkomne Ubetydelighed i Henseende til, hvad han kan udrette«. Den strængeste Konservatisme er Følgen af et saadant Syn. Al den inderlige Ved-hængen ved det gamle og hævdede, der ligger fra Barndommen af i Geijer, folder sig nu ret ud. Samfundet er ældre og stærkere og helligere end alle os enkelte og bor ej forandres af os. I Modsætning til den Rousseau-Basedovvske Opdragelsestheori, der vil udvikle Barnet(ieijer.

til saa fri Selvstændighed som mulig, sætter Geijer nu Kravet paa Opdragelse til Lydighed, til Underordnelse

øverst. Alle Samfundets Grundformer ser han og forsvarer han — i Rigsdagsdebatter mod de »Liberale« og i Afhandlinger — som evige og hellige: Familien, Stænderne, Kongedømmet osv. Ilan værger Laugs-ordningen med Næb og Kløer som et organisk Led i Samfundet, der ej kunde tages ud igen, han forsvarer Fødselsadelen som et nødvendigt Samfundselement. Efter Geijer blev den »historiske Skole« for Tidens Liberale ensbetydende med den mest ultra Konservatisme.

Saadan er den Geijerske Aands Tilblivelsesproces. Dybe og rige er de menneskelige Værdier, som bærer den og som den giver Udfoldelse.

Lad os danne os et Billede af Manden!

Hans Stue — oppe i Professorboligen i Upsala — afgiver et Skue af den livfuldeste Uorden. Skrivebordet er overfyldt med Bøger og Papirslapper. Paa Pianoet er opslaaet en Nodebog. Geijer selv gaar frem og tilbage med Tobakspibe i Munden, iført en temlig usoigneret Hjemmedragt, skriver lidt, bryder af og giver sig til at spille en Stund, forsoger saa atter med Skrivningen, dukker ned mellem sine talrige Optegnelser og kommer endelig i Aande. Og nu gaar det »som en Dans.« Han sidder med Skærm for Øjnene, thi han

kan ikke nænne at stænge Sollyset ude. Og Solen falder ind over det fine, blonde Haar og den klare, tynde Ansigtshud. Henne i Vindueskarmen flammer i Urtepotter rode og gule Blomster — de Farver, som Geijer elskede. Han har ogsaa en lille Have udenfor, og om Sommeren gaar han ofte og arbejder i den; eller naar en særlig pragtfuld Blomst er udsprungen, flytter han sine Boger med sig og anbringer sig lige foran den for at kunne nyde Synet af den, medens han arbeider. Han holder ogsaa Ko og Geder, — fur ikke at tale om Kattekillinger, som han særlig elskede. Hvert Foraar længes han ud paa Landet fra den lille Stad og faar Anfægtelser om at slippe Bøgerne og flytte hjem til Vermland som Landmand. Melankolsk synger han om, hvilken lystig Pilt han var af Naturen. »Nu sitter jeg fast — kommer ingenstäds; — och böcker och mai — och fraser och tal — förtvifla mig, som vore jeg fången. — Och med hvart är — som den glada vår — kommer åter och går, — så tanker jag: min år forgangen.« En jublende Befrielse er det ham, naar han ved Sommerferien kan sige Bøger og Forelæsninger Farvel og drage til det elskede Vermland. Da skulde man se ham gaa rundt paa Gaarden og snakke med Folkene, se paa Driften og vende om, fordi han kom i Tanke om, at Kalvene vist stod og længtes efter at faa at drikke. Eller se ham sidde paa Kuskebukken og selv køre under de lange Dagsrejser gennem Landet, nynnende en Melodi og improviserende Vers, som de elskede Bjerge og Skove lagde ham paa Læben og Folke-musiken gav ham Melodi til. Paa Kuskebukken blev saaledes Ord og Melodi til af den lille Vise: Jag ar i skogen födder — bland berg och sjöar blå.« — Nogen videre pligtopfyldende Professor er han ikke. Naar

han kan skulke fra et Semester, gor han det gerne, han duer ikke — tilstaar han — til regelmæssig Arbejdshest, men maa have Lov at vexle Beskæftigelse efter Stemning. »Jeg har egentlig — sagde han — en Gavtyvenatur i mig, som ikke passer for en Læsehests Gravitet og som maa bryde ud paa en eller anden Maade.« Gerne sprang han fra et Arbejde til et andet, lod meget ligge ufærdigt, og svære Distraktioner for ham var baade hans Muse og især Pianoet, som han maatte lukke af, naar han rigtig skulde bestille noget. Musik var hans Livs fineste Nydelse: at dyrke Mozart i en lille Kreds af ligesindede eller at komponere de smaa, enkle og hjertelige Melodier, han har sat til sine Viser — noget af det sjælfuldeste i svensk Musik. Efter en fuldt optaget Arbejdsdag kunde hans Omgivelser om Natten hore hans Fingre under Søvnen tromme paa Sengekanten en Melodi, der arbejdede i hans Hjerne. Derunder hørte man ham tyst græde, og han fortalte da om Morgenen, at han havde drømt en stor og skon Musik. — I Omgænge var der noget vist ujævnt ved Geijer. Ligesom hans Bevægelser kunde være kantede og uberegnelige, saaledes var hans rappe Tale til Tider meget abrupt og faaordig, — Studenter, der kom og besogte Professoren, blev tidt expederede i en Hast, og i store Selskaber var han oftest mut og kejtet —; han

kunde ogsaa, uden at ville det, støde ved en vis hensynsløs og frembusende Oprigtighed; men i en lille Kreds, overfor fortrolige Venner, der kendte hans Væsen, kunde han give sig hen i munter Snaksomhed og barnlig Overgivenhed. Ingen havde en saadan Hjemfolelse som Geijer og forstod at gore Hjemmet saa hyggeligt og behageligt om sig. Han og hans Hustru saae gerne Gæster hos sig, og Erik Gustav

kunde være med til Maskerader og alskens Lystighed; ogsaa var han alle Børns Ven og elskede selv Bom.

Et Gemytsmenneske var han da fremfor alt: det rene, naive, friske Hengivelsesforhold til Tilværelsen var den rige Naturbund bagved Geijers Aandsliv. Man ser det smukt, naar han er ude at rejse, f. Ex. i Brevene fra England eller paa en Rejse gennem Sverig til Danmark og Tyskland i 1821—22, hvor friskt og umiddelbart hans Blik paa Livet er, — som en Drengs paa Ferierejse. Han sidder paa Kuskebukken og glæder sig med hele Naturen, naar Solen efter en Regnbyge bryder igennem: »Naar er Naturen herligere end efter en Sommerregn? Den synes at være én duftende Blomsterkalk. Vellugtende Dampe aande ud nedefra og ovenfra: Lærker, Drosler og alt det søde Pak af Skovens smaa Skrighalse jubilerer i den förste Solstraale, ligesom berusede af Henrykkelse, og selv Skydskrikkerne spidser Oren, vrinsker og synes at nyde af at indsuge den milde balsamiske Luft med vidtaabne Næsebor. Naaet op paa Toppen af en Bakke, skreg jeg til af Glæde. Den store, blaanende Vettern laa i hele sin Pragt for mig.< Der er intet sentimentalt i denne Naturglæde; det menneskelige Kulturliv fordærver ikke Geijer Landskabet, men liver tvertimod op, hvor der ellers let bliver ham øde og melankolsk. De rige, gyldne Marker er ham en levende Bøn til Gud, en stum Gudstjeneste. Tegn paa menneskelig Flid og Lykke glæder overalt hans Blik, som straaler af umiddelbar Velvilje mod alt Liv. Synet og Lyden af en stor Mængde smaa Smedjer eller Udløbet af en Flod med alt det vindskibelige Liv omkring den fryder hans Sjæl paa Rejsen. Synet af Göta-Kanal, som er under Arbejde, fylder ham med Velbehag, han fortaber sig i Beundring over Mure,

Sluser; »alt er gjort» skriver han »med den yderste Omsorg, med den Renlighed, Varagtighed og Duelighed, som i menneskeligt Arbejde er ligesaa glædeligt, som Uefterrettelighed og Humbug er modbydelige.« Hans frejdige Livsmod og Lyst til at »se sig ud« bæres af denne instinktmæssige Livsvelvilje. »Lustigt mod, — lätt blod — oppet blick, af tårar ej skymdt« hedder det i »Vallgossevisan*.

For et saa aabent, velvilligt Blik er Livet skønt og •"'gt. Kærlighed alle Vegne. »Der findes , siger Geijer, »i Verden tusind Gange mere Godhed, Visdom. Kærlighed end Menneskene kunne begribe.« Han kunde ikke se noget i sort, han maatte se og tro paa det gode i alt. Til lians indgroede Vane at befinde sig vel svarer lians uudryddelige Optimisme overfor Livet, lian trænger til Mennesker, elsker Mennesker. Man har ikke Lov« — skriver han bebrejdende til Atterbom — at føie sig ensom og sørge. Sorg er Synd. Det er Følgen af den oprørske >Jeg=J eg« følelse, af Hovmodsdjævelen og er et Frafald fra den Kærlighed, som er Livets eget Princip. Hvor ufordragelig Geijer end til Tider var i sin Theori, er han af Instinkt og inderst inde liberal. Lade Enhver gælde, hvad han kan«, det er hans umiddelbare Tilbøjelighed, og lian udtaler selv, at det smukkeste og for ham mest egne, han har sagt, er den Sætning: at »intet Menneske findes, som ikke kan gøre noget bedre end alle andre.« »Dette er min Liberalisme : siger han.

Dette klare, aabne Blik præger Geijers hele aandelige Syn. Det har denne Goetheske »Gegenständlichkeit,-som ser saa lige paa og tvers igennem. Det er en saadan frisk Modtagelighed overfor Virkeligheden, som i Længden ikke tillader Ord eller Begreber at komme

ind imellem sig og Tingene. I sin Ungdom lod Geijer sit Blik omtaage af den tyske Metafysik, men efterhaanden

som han helt finder og tager sit Selv i Besiddelse, glider de tyske Taager bort. Han erklærer 1820, at »en nyoplivet Sans for Erfaringen, for det reelle i al Kundskab vil blive den ny Filosofis sidste og rensede Resultat, naar den naaer igennem sit abstrakte Apparat. »Alene den erfarede, oplevede, gennemlevede Kundskab har Værdi, alt andet er Ord.« Digterne med deres Idealer og Fantasterier er Fuskere; den rene Opfattelse af Virkeligheden er alene det poetiske.

Jeg vover at sige, at intet saaledes har overtydet mig om Tingenes guddomlige Kærne som den Retning, mit Videbegær altid mere har taget imod den skarpeste Virkelighed, i al dens Hojhed, Lidenhed, Liflighed og Bitterhed, med et Ord: i al dens Sandhed. Den lose, luftige Skonhed har for mig tabt sin Tiltrækning. Jeg søger den bundne, den i Tingene gemte. Han hadede fra ung af »grannlåten,« hans Saglighed ender med at sige: "Jeg elsker saa meget det umiddelbare i Sag og Folelse, at jeg tilsidst vilde kunne erklære Krig mod selve Ordene, som et forstyrrende Mellemled.« Hans egen Stil, baade paa Prosa og i Vers, er ogsaa saa helt Sag, saa lidt Omskrivning, som Ord kan blive det. Der er saa godt som ikke en Lignelse, ikke ét Billed i hans Digtning.

For dette saa egentlige Blik ligesom opløste Tingenes Virvar sig og tegnede de simple Grundlinier sig. Uskyldigheden og Oprindeligheden i hans Blik gjorde dette saa intuitivt. Hans Ungdoms Rejseiagttagelser af det engelske Samfund var af en frisk Rigtighed; hans »Vikingen « eller Odelbonden udsprang af Sansen for at karakterisere Mennesketyper. I sine historiske Værkerfjeijer.

karakteriserede han Sverigs Natur og Folk og de svenske Konger med en Fasthed og Sikkerhed, der endnu staar som klassiske. I Taler, som i den over Tegnér, og i Recensioner, som i den over Atterboms Digte, lagde Geijer en Kritikers poetiske Karakteriseringsevne for Dagen. Men Sansen for det komplicerede, Afskygningerne, det pittoreske manglede han ganske, — det han etsteds foragtelig kalder »Kanterne i en Sag, som forst springer i Øjnene.« Hans Blik viste netop sin Egentlighed, sin Saglighed i straks at gaa lige til de faa Væsenslinier. Ligesom hans Fremtræden ofte viste stodende Mangel paa Hensyn, fordi Sagen var ham alt, saaledes gjorde Manglen paa Sans for det pikante og facetterede ofte hans Fremstilling tor Hans Karl Xlhdigt gav Grundlinierne for Tegnérs Digt, men er ikke nær saa pittoresk som dette. Hans Fremstilling af de svenske Konger gav aldrig levende Portrætter, men drog de sikre Grundrids op for Personlighederne. Hans Historieskrivning savnede helt det konkrete, anekdotiske Liv. Hans Digtning tegnede Kulturtyper, ikke Individer.

Geijers Blik og Gemyt hvilede ganske i de simple, store Grundlinier for Tilværelsen. I Betoningen af dem laa Tyngdepunktet for al hans Digtning, hans religiose, filosofiske, historiske Virksomhed. Hans Gerning gik derved Haand i Haand med de store Reaktionsbevægelser mod det 18de Aarhundredes kunstige og forandrelystne Kultur. Del var Exemplet fra de andre germanske Lande, der lod ham lytte til Folkevisen og Folke-musiken. Hans »Bjergmand,« der lever fjernt fra Livets letfærdige Larm, er hentet fra Novalis. Hans > Maj-betragtninger« er ganske Goetheske og tye — helt i Goethes Aand — hen til Naturens stille, ordnede Kredsgang som en Tilflugt fra Tidens Rystelser og dunkle

Lovløshed. I det hele er Geijers Lyrik dybt paavirket af Goethe, i Goethes Hermann und Dorothea« elskede han ligesom i Scotts Romaner Forherligelsen af det sædelige Livs enkleste Naturgrundlag: Landliv, Familieliv, Fædrelandssind, Religiositet. Det samme var det, han elskede i Homer. Dette Homeriske og Goetheske var der i hans egen Sjæl.

Kodfølelserne, eller — som Geijer sammenfatter dem

— »Hjemfølelsen, var saa stærke og dybe i denne Aand, som i faa andres. Han hang trofast ved den aandelige Jordbund, hvori han havde sine Rodder. Han levede i Upsala i Hjemve mod Barndommen, Hjemlivet og Verm-land. Hans Læbe trallede Jag ar i skogen födder — bland berg og sjöar blä«, i hans Øren lod Kohyrdernes Horn fra Landet, naar de kalder Kvæget hjem. Barndommens solbeglänsta kulle stod stedse i hans Minde, og han folte

sig som »en Ungdomsnar med graanende Haar Mindet 0111 Hjemmet vældede stedse frem i hans Sind som et Kildespring i Ørken. Han holdt låst ved den gammellutherske Bibelkristendom, der stod sammenflettet med hans Barndomserindringer. Ærefrygten for Forældrene fulgte ham stedse; ved Mindet om sin egen dybe Ærbødighed for sine Forældre udbryder han i sine Erindringer:« »Vis mig Ærefrygt for Forældre hos et Folk, og jeg vil profetere det et langt Liv. Fra tidlig var Drengens Sind vendt bagud mod gamle Tider og i Ærefrygt mod Sverigs gamle Konger. Hele hans Langvejslængsel tilbage i Tiden klinger igen i Digtet til gamle Kong Gösta: Da jag dig, Fader, tanker. — en helig vördnad sig i bröstet sanker,

— jag ville till dig fara — och evig tro ock karlek dig forklara,—ty dig jag horer till.« Og alle Rodfolelserne gik sammen hos Geijer i en praktisk, altbeherskende(iEIJER.

Kærlighed til sit Land, der blev den rode Traad gennem al hans Gerning. Svenskhed og Geijer blev snart som sammenvoxede Begreber.

Ved Livets enkle Naturgrund og enkle Rodfolelser hang Geijers Blik og Gemyt hele Tiden, og Sansen for dem var det, hans Digtning og alt, hvad han skrev, hans hele Person og Omgang udstraalede. Naar han mellem sine nærmeste under en Samtale sad og tegnede i Distraktion paa et Papir — som det var hans Vane —, blev det altid til smaa Idyller af svensk Landskab og Bondehuse, aandende Uskyld og Fred. »Odelbonden« er Agerdyrkerens Poesi. Han priste overalt Landbruget, som det, der — efter Catos Ord — *af alle Næringsveje føder færrest onde Tanker,« og i sit nære, oprindelige Forhold til Naturen og Gud er den egentlige Kod til Folkeslags moralske Sundhed.« Han forkyndte overalt Hjemmets, Religiøsitetens, Fædrelandets Pris, — i sine aandelige Sange, der var tilegnede Forældrene, i sine skønne Fædrelandssange: Fædrenesland, hvars herr-liga minnen — fylla med vördnad ynglingens sjal.« Al Traditionens Poesi klinger i de to Linier, han skrev i de svenske Kongesagaer, han forærede sine Børn: Från fader är det kommet, till soner skall det gå, — så långt som unga hjertan ännu i norden slå.«

Endnu har jeg aldrig hort nogen ledes ved Vaarens stadig genkommende Grønne, ved Sommerens Pragt, ved Høstens Rigdom. < Til Aarets Kredsgang svarer for Geijer Livets: det saakaldte platte hverdagslige, i hvis evig gentagne Kredse det menneskelige Liv har sin altid éns Gang. Her er Menneskelivets og Samfundslivets Kærne: Vil du lære at kende det første og væsentligste i al menneskelig Samleven: Se Barnet ved Moderens Bryst og under Faderens vogtende Blikke,29 2

geijer.

se Sønnens Lydighed og Datterens Flid i Huset, Ungdommens Ærbodighed for Alderdommen og Ægteskabets Helg, se Høstens Arbejde og Belonning, Dagens taalmodig baame Tynge og Nattens velfortjente Ro, se det evig gentagne af de første, enkleste Pligters sunde Ordning, og du har kastet et Blik paa den hellige Grund for alle Staters Lykke og alle Samfundsindretningers Bestaaen.« Overalt ser Geijer gennem Historiens Skiften og Kulturens sammensatte Forhold disse Menneskelivets simple uforanderlige Naturforhold. Revolutioner er blot Storme, der kruser Overfladen. Den, der vil forstaa Historien — siger han — maa stadig gennem det hele fornemme det stille, ensformige Liv i Naturens Nærhed, som er Grundlaget for alt. Menneskelivet er i det hele« siger han ogsaa »en enkel Ting, hvor forskellige dets Skæbner og Retninger end kan være. Hvorledes skulde det ellers kunne indbefattes i et eneste Udtryk, et eneste Billed, som f. Ex.: Mennesket er som en Blomst, der om Morgenen skyder op og om Aftenen forsvinder igen.«

Det stille Planteliv, det ensformige enkle Naturliv var og blev Geijer det vigtigste i Menneskelivet. Han vil sidde som sin »Bjergmand inde i det tyste og hore Moder Jords Pulse slaa: »Hendes Hjerte slaar — i Dag som i Gaar — som for tusinde Aar.« Han lader Verden støje ude og Verdens Bom forløbe sig efter ingenting: »Verden, tuml kun dig, — jeg har min Sang for mig. — I det stille vil jeg bo, — jeg vil ha' Ro — jeg vil ha' Ro.« Hjemmet elsker han og Stilheden. Det stille, tyste vender altid tilbage i hans Sang som det attraaværdige. Stilhed er Sundhedens Tegn; Hver Plage har sit Skrig for sig, men Sundheden er tavs.« Stilhed er Betingelse for Storværk:

Ej Hulder elsker jeg og Larm, — hvad stort sker, det sker tyst.« I Stilhed er Visdommen. Skoven taler, Bolgen taler, — Rækken taler allerbedst, — tale Dyr og Bjerg og Dale, — Mennesket taler allermest. — Ti du stille kun i Ringen — Hor ej meget paa, — thi det bedste siger dig ingen, — vis er blot den, som kan Stilheden forstaa.- Eller, som det hedder i »Salongen og Skoven«: »Støjende Verden! du plager mig, — hvor findes Stilhed, did vil jeg vandre, — paa alt, hvad Hjertet spørger, — ej faar du Svar a f dig selv, ei af andre.«

For et Gemyt, der saa rent og umiddelbart hengav sig til Tilværelsen og saa noje klyngede sig til den hjemlige Natur og det hjemlige Samfundsliv, hvori det havde sine Rodder, maatte Naturen og Historien aabne sine Dybder som for ingen for i Sverig. Svensk Natur har besjælet Geijer dybere end baade Tegnér og Ling. Han har paa Prosa skildret Foraaret i Højnorden med en poetisk Forstaaelse, der naaer lige ind til den Naturgrund, hvori Plantelivets og Menneskelivets Rødder mødes. Hans Digt Kolargossen« kan jævnstilles med Goethes »Erlkönig;« i Forening med den betagende, enstonig mørke Melodi giver det de indelukte Skovegnes hele trykkende Tyngsel og Ensomheden, der skræmmer med Lyde og Syner, Mørket, der befolker sig med Fantasiens Fostre. »Jag är ej radder på liten grön stig, — dér jag ensam i skogen mand' gånga; — men furorna se så mörkt på mig, — och bergen kasta skuggor så langa, — det är så mörkt, langt långt bort i skogen . . . Och skuggan faller, så tjock, så tjock, — som en fall öfver ensamma leden; — det tassar, det braskar öfver sten och stock, — och trollena tråda på heden — Det år så mörkt långt, långt bort i skogen.«

Men navnlig er det de forgangne Tider, der aabner sig for Geijers Fantasi som for ingens for ham i Sverig, og hans Hovedgerning er Indarbejdelsen af historisk Aand i svensk Kultur. Det er Rodfølelserne i ham, der fører ham — som samtidige i Tyskland, England, Danmark — tilbage mod Oprindelserne, mod de Tider, hvorfra Nutiden er kommen, og da særlig mod Fædrelandets egen Fortid. Først var Geijer Hovedet i det gotiske Forbund. »Ethvert Folk erklærer hans Pro-spektus til Iduna« »lever ikke blot i det nærværende, men ogsaa i sine Minder, og det lever gennem dem. . I en Afhandling fra 1817 udtaler han, at Europa efter Revolutionen og Napoleonskampene befinder sig i en Periode af Træthed, hvorunder Landene maa søge tilbage til den nationale Fortid, saa at sige: gaa i sig selv. Ethvert Folks Historie kan ses som en Frem-skriden til altid klarere og dybere Selverkendelse. Og selv giver han sig nu i Lag med sit historiske Livsværk, der maa ses som Torsoen til en mægtig histoire des origines de la Suéde contemporaine.» Det er Underlaget for det Samfund, han nu lever i og tilhører, som han vil bygge, og hans praktiske Virkelighedssans taber ikke Nutiden af Syne, hvad enten han skriver om Bondens urgamle Frihed i Sverig eller om Frihedstidens Adelsvælde. Men det er ogsaa netop denne Geijers dybe Samhorighedsfolelse med det Folk, hvis Historie han skriver, som gør, at denne Historieskrivning bliver noget meget mere end en uinteresseret Tilskuers pittoreske eller psykologisk analyserende Skildring. Den inderlige Meddelagtighedsfolelse giver en saa sikker Forstaaelse af Sammenhængen, et saa bredt Syn paa Udviklingens store Linjer, at »Svea Rikes Ilafder« og »Svenska

folkets historia engang for alle har lagt Grundlaget for al senere national-svensk Historieforskning.

Den Fantasibesathed overfor de forgangne Tider, den stærke Bevidsthed om, at »de dode leve endnu,« som besjælede Geijers Historieskrivning, har ogsaa indgivet hans Digtning nogle af dens skonneste Toner. Jeg véd intet mere højtidelig gribende Udtryk for Historiens I'oesi end Geijers Marsch ved Hundredaarsfesten for Karl XII's Dod. Til Tonerne af Karl XII's Narva-marsch taler her Historiens egen Aand fra Graven ind mellem Dagens flade, lette Støjen: »Viken, tidens flyktiga minnen! — stundens frojder bleknen, forsvinnen! — natten nedsteg på våra sinnen, — och for skuggorna ar vår säng. — Hägkomst af de framfarna dagar, — som oss eldar och oss anklagar! — Gråa gast, som ej tid försvagar, — följe ditt allvar vår dunkla gång.«

Alt bunder og munder ud hos Geijer i Religiøsitet. Hans Historiesyn bæres af Troen paa det Guddommeliges

Aabenbaring gennem Tiderne. Hans Filantropi og Demokrati er kristelig Brødrekærlighed. Hans Følelse for det enkelt og fælles menneskelige og Jordelivets fælles Kaar, hans hele Hengivelsesforhold overfor Tilværelsen er dybt religiøse. Det inderste i denne Sjæl var Afhængighedsfølelse og Hengivelsestrang, var Tro og Ærefrygt. Derfor var den religiøs i dyb og evig Betydning. Han var tillige positivt kristen, men hans religiøse Følelse bunder længere inde end alle Dogmer. Den taler ud af et lille Tal Digte med samme Stemme som Goethes Religiøsitet, og disse er som tunge Draaber, i hvilke Geijers hele Aandskultur har fortættet sig og hvori hans skønne, gemytrige Sjæl spejler sig.

Snart er den Geijerske Religiøsitet en stille Naturresignation som i det rorende Digt Reseda« — Blomsten29 2

i de svale Lunde, som ikke er stænket med Purpurens Farver af Solen og som blot i Duft kan udtrykke den Sjæl, der stille blomstrer i den. »Glæd dig Blomst, at sprede Glæde—bedre er end være skøn. c Uforlignelig er den milde forsagende Serenitas i det lille Digts Ord og Melodi.

Andetsteds taler en tryg Frejdighed, som dens, der har befalet sig Gud i Vold og som har sin Rigdom, hvor Møl og Rust ikke kan fortære den. Saaledes i Digtet Min Politik« om, naar Verden gaar imod og Vennerne skænder. »Kan jeg ej derfor, — tænker jeg: hvi bør

— jeg med Sorg min Tid forspilde. — Svare hver for sig, — jeg svarer for mig — og lader mig ej forvilde.

— Hvad i Hjertet taler stille, — skal jeg lytte til og ville, — og om man paa det Raad hør, — det gaar tilsidst dog, som det bor.

Men skønnest lyser Geijers dybe Religiøsitet frem, da den stod sin Prøve i »Afiallets« Dage, — dengang han, som vi senere skal se, brød med sin Fortid og sit Parti, og 1838, 56 Aar gammel, pludselig gik over til de Liberales Side. Hele sit Liv havde han været en søgende og kaldt sig en søgende, og det, der gav ham Mod til stadig paany at søge og tvivle, var just den store trygge Tro, som laa bagved og gjorde hans Søgen sund og frejdig. Allerede nogle Aar før Krisen havde han ved et Bibelselskabs Møde sagt de smukke Ord: »Det første i Troen er Troen paa, at Sandheden findes, skulde den ogsaa findes i Dybet af Guds eget Hjerte. Han har en Favn for saadanne søgende.« Og nu da han beslutter at træde op med, hvad der længe har gæret i ham, og føler hvor ensom han vil komme til at staa Resten af sit Liv, skriver han Nyaarsdag 1838 i sin Dagbog det lille Vers: Ensom i skrøbelig

Skude vover — Skipperen sig paa det vide Hav, — Stjernehimlen luer over, — under bruser hans mørke Grav. — Fremad! saa er hans Skæbnes Bud, — og i Dybet bor, som i det høje, Gud.

Og da han ser, hvordan Vennerne saares og stødes fra ham, og hvor ensomt det bliver om ham, skriver Geijer nogen Tid efter: »Ensom jeg skrider frem paa min Bane, — længer og længer strækker sig Vejen, — Ak! i det fjerne dølges mit Maal. — Dagen sig sænker, natlig bli'r Hvælvet, — snart blot de evige Stjerner jeg ser. — Men ej jeg klager, at Dagen er leden, — ej mig forfærder den stundende Nat, — thi af den Kærlighed, som gaar gennem Verden, — faldt og en Straale ind i min Sjæl. Og fra samme Tid er ogsaa Digtet om Saamanden, der strør Haabets Sæd for kommende Høst i den mørke Muld; derover skal Efteraarets Regnskyl gaa og Vinterens Sne redes. »Han gør som jeg: begraver sit Haab, — han tror, som jeg, paa Sol og Vaar.«

De største Velgørere mod Menneskeheden kalder (ieijer i sine »Erindringer de Aander — og han nævner Goethe fremfor nogen blandt dem —, som virker til at fremkalde Selvstændighed og Følelsen af Sjælens Sundhed, — hvis hele Personlighed og Gerning virker som en medicina mentis, en Sjælens Lægedom og Næring. Geijer hører selv til disse. Et sygt Sind maatte føie sig karskere ved at synge Geijers »Hilsen til sit ny Hjem. eller Min Hustrus Vise«, og en moderne Aand kan hente Næring for Livet ved at dykke ned i denne dybt troende og livsfrejdige Aand.

XXIII. I'OLYFEM OG FOSFORUS.

Med større Spektakel end baade Tegnér, Wallin og Geijer var lige efter Revolutionen 1809 en yngre Skare Talenter rykket ind paa Dagens literære Arena og havde proklameret sig som »den nye Skole«, der kom for at dræbe den gamle, akademiske Leopoldske Smag og skabe en ny, romantisk Poesi. Efter først temlig længe at have ødet sine Kræfter i blinde og umodne Stormløb mod det gamle og have opgivet sit Selv i vild Tyskhedsrus, gærede dette Ungdomskuld efterhaanden i enkelte Talenter af til en ædel og ren Vin.

Vi maa gaa tilbage til Gustav IV Adolfs Tider, for at gøre os klart, hvorledes disse unge Revolutionære er vokset op, og hvad de indeholdt.

Af en lille literær Studenterklub i Upsala, der legede »svensk Akademi« og skrev Læredigte og sentimentale Viser i Tidens Smag, var der — i Aarene 1804-5 — to unge Studerende, som paa egen Haand uddannede sig videre i literære Interesser end Kammeraterne, og ud af hvis indbyrdes Brevvexling lige til [809 vi nutildags kan læse deres hele Aands-dannelse og gradvise Udvikling.

Den ene: Hammerskjold er af en adelig Militærslægt, — en entusiastisk Yngling, der elsker Poesi og blot aander for at læse, forøvrig Elskværdigheden og Meddelsomheden selv og et uroligt Hoved, der har Trang til at gøre Mudder og vove sin Trøje. Han lider ellers for Tiden af en Werthersk Forelskelse i sin Broders Forlovede og kaster — efter hvad han betror Vennen — ofte i Maaneskinsnætterne begærlige,

uhyggelige Blikke paa Pistolerne, som hænger midt for mit Hovedgærde«. Den anden: Livijn er en dybere »Storm- og Trængsels natur. Fattig og faderlos, med et bittert Nag til Moderen i Anledning af visse, uopklarede Forhold i Hjemmet, flakkede han temlig rodløs om, studerede først i Lund, saa i Upsala, fik en juridisk Stilling i Stockholm og fulgte siden som Auditor et Regiment rundt i Provinsen. En urolig, selvisk Ær-gærrighed stormer i ham, han erkender for Vennen, at han »ikke tænker paa andet end Midler til at vække Opsigt og foretrækker en herostratisk Berømmelse fremfor »Smerten at se mig ukendt gemt blandt Hoben . Han er oprorsk og bitter mod Verden, føier sig som Proletarsøn og som Lykkens Stedbarn.

Urolige Oppositionsnaturer er de begge, — Schillers Ungdomsdramer, Kotzebue og Roverromanerne stiger dem til Hovedet. Hammerskjold »sukker over dette Land, som er berøvet Røvere«, der var dog i Kol-morden saa passende Skove »for disse fri, uafhængige Mennesker«. Livijn sender Vennen en Pakke poetiske Forsøg. Du vil let finde, at de er helt i min Smag. Mord, Dolk, Blod, Forgift, Frihed — skønne Ting!« Den franske Revolution har fænget i begge, de drømmer om at gaa i Krig; de gaar ogsaa religiøse Kriser igennem og er Fritænkere.

Efterhaanden gaar imidlertid de sentimentale og romantiske Griller noget over, Hammarskjöld bliver ansat ved Bibliotheket i Stockholm, Livijn er bleven Auditør, og deres Planer fæstner sig mer og mer paa Literaturen. Man følger i deres Brevveksling de Opdagelsesrejser, de gør ind i tysk Literatur, — langt længere ind i den end nogen anden paa den Tid i Sverig. De naaer ud over Kotzebue og Lafontaine;

Schiller begynder at synke i deres Øjne; Wilhelm Meister beskæftiger dem begge, Schlegelernes Kritik bliver deres Orakel. Gennem dem naaer Livijn til Shakespeare og Eddaerne; Hammerskjold derimod deler sig i Begejstring for Tiecks Romantik og for den af Schlegel-eme beundrede græske Poesi. Og efter at vore unge Venner i Aarenes Lob stadig har konkurreret med Prisskrifter til Akademiet, — og i Brevene hævnet sig med Spottegloser, naar Akademiet lige saa stadig undlod at belønne dem —, saa begynder cle nu at føie sig som sammensvorne, kalder hinanden revolutionære Aander« og spaar hinanden, at de skal gore Epoke ved at omstyrte Akademismagen. r 806 udgav Hammarskjøld en Samling »Oversættelser og Imitationers navnlig (ra græsk og italiensk, i hvilke, efter Schlegelernes Art, Lokalfarve og eksotisk Duft var saavidt mulig bibeholdte, og Originalernes Versemaal var vedligeholdte — i Modsætning til de fri Omskrivninger paa Alexandriner, som Akademiet plejede at belønne, og i hvilke al fremmed Ejendommelighed var udvisket. Denne Bog, i hvis Fortale der gjordes forskellige Udfald mod Akademiets Smag, tilligemed en lille »Kritik over Schiller« fra 1808, i hvilken Hammarskjøld efter Schlegelernes Parole lader haant om Schiller, var de første Tegn til literær Revolution og satte allerede den unge Galfrans paa det sorte Brædt.

Men saa kom 1809, — med Frigivelse af Censur og med hele den friere Luftning.

Hammerskjøld, som fra Bibliothekspladsen i Stockholm stedse havde vedligeholdt Forbindelsen med sin Ungdomslærer Højjer i Upsala, vidste, at denne flere Gange forgæves havde søgt om Tilladelse til at udgive et Tidsskrift, og satte sig nu straks i Rapport til hamPOLYFEM OG FOSFORI S.

om Udgivelsen af et literært videnskabeligt Tidsskrift. Og i Efteraaret 1809 udkom Prospektus til Tidsskriftet »Lyceum«, der, redigeret af Hammarskjold, men baaret af Hoijer og flere andre betydelige Videnskabsmænd, skulde være et stort Recensionsinstitut i Smag med Schlegelernes Athenæum eller den danske Minerva« og skulde hæve Interessen og Smagen for ideel Kultur — men ellers uden noget snevrere Program. I hvilken Aand Tidsskriftet tænktes ledet, kan man iøvrig i de Par Hefter, der udkom, se af en æstetisk Afhandling af Hoijer, en skarp Fordømmelse fra Hammarskjölds Haand over de sidste ti »Jernaar« i svensk Literatur, samt af Anmeldelsen af Oehlenschlägers nordiske Digte, Lovprisningen af Tegnérs Landeværnssang og Optagelsen af Lings nordisk-allegoriske Digt Gylfe«.

Imidlertid: paa den ene Side havde den akademiske Smag straks 1809 faaet sig sit eget Organ i Journal for Literatur og Theater«, som udgaves af en redelig Bornerthed ved Navn Wallmark, og heri havde Wallin, der endnu hørte til paa denne Side, hilst Lyceums noget højtidelig stortalende Prospektus med en temlig plump Parodi. Og paa den anden Side trængte Hammarskjold og hans unge stridslystne Venner til en lettere Tumleplads end dette videnskabeligt værdige Forum. De havde dannet et Selskab »Pro Joco« og udnævnte til Hædersmedlemmer af det, hvem der paa den offentlige Arena ved deres Latterlighed særlig forekom dem at have gjort sig værdige dertil, og saaledes var Leopold, Wallin og Wallmark Skiver for deres Spot. Og udæskede ved »Journalens« Adfærd rykkede de nu i Marken meel et satirisk-kritisk Ugeblad »Poly-fem«, og det samlede hurtigt Interessen og Kampen om sig, saa at Lyceum« snart gik helt ud af Spillet.3°4

Polyfem rettede det förste afgørende Slag mod det gamles Herredomme; Bladets vittige og skarpe Tunge blev snart almen frygtet. En begavet og kampdygtig Ungdom stod ogsaa bag det. Der var Redaktoren Askelo f— en smidig Journalist, noget lad til selv at producere, men klogt besindig og jovial, og ypperlig til at samle Vennerne ved et godt Restaurations-bord. Saa var der A gard h — Skaaning, glimrende begavet, men af en urolig Alsidighed. Student i Lund sammen med sin gode Ven Tegnér, var han, 22 Aar gammel, bleven Docent i Mathematik, men var nu i 1809 — 2 Aar efter — Informator i Stockholm for en fornem Mands Sonner og studerede selv af fuld Kraft Botanik. Et fordomsfrit Hoved med mange Reformplaner forblev han hele sit Liv — paa Opdragelses-væsenets og Kirkens, paa Statsøkonomiens og paa sin Videnskabs Omraade, — kun overalt ikke videre stadig og udholdende. Han var straks med blandt det nyes Stridsmænd, men forholdt sig dog noget ironisk kølig ogsaa til sine Vaabenfæller og forargede, da han nogle Aar efter kom tilbage fra en Rejse i Tyskland, sine fordums Partivenner ved at gore Nar ad selve Schlegelerne og »spotte ad de helligste Følelser«, som Hammarskjold skriver. H am m a r sk j øld var den egentlige I Iugaf; — der var fribytteragtig Krigerblod i ham, og han var af den sorgløseste Frejdighed i Kampen for sine Ideer. Hans respektløse Kritik var Billedstormer overfor alle Autoriteter, og hans »Niels Nybergs Breve« var »Polyfems» Sensationsnummer. I dem parodieredes blodig baade Leopolds æstetiske Definition af Kunsten som »forædlende Sansenydelse og Wallins og Valerius' prosaiske Alexandrinervers med de retoriske Lignelser, Pointer og Antiteser; Valerius kommer rejsende tilPOLYFEM 0(. FOSFORUS.

Poeternes Land og træfter dér de store Grækerdigtere — ikke i den friserede og pudrede Skikkelse, hvori de akademiske Anakreontikere og Homer-Oversættere havde klædt dem, — men som store Gubber med langt Haar og Skæg og midt imellem dem ogsaa den Vildmand, som Leopold havde kaldt »Literaturens Skovmand». Shakespeare. Men oppe under en Portal ser han to Figurer hænge og dingle og stode Skaller med hinanden under

en dump og tom Lyd: den ene er lang og mager med spids Næse og Nathue, den anden er en lille Pukkelryg: og hvor forstenes han ikke ved at genkende Pope og Voltaire. — Ogsaa Livijn var paa Afstand med blandt Polyfemisterne og sendte Bidrag: en ægte »Sturm und Drang aand, der aldrig kom ud over Werther og Jean Paul eller Tiecks fantastiske Satirer mod Filisteriet, — ogsaa en Revolutionens Son, der hele Tiden vil, at »Polyfem« skal holde inde med de literære Kævlerier og blive politisk.

Allerede i Sommeren 1S10 stod »Polyfem ikke længer ene. Hvor den nedrev og brod Vej, dér begyndte allerede en anden ung Kreds oppe i Upsala at bygge det ny op. Og »Polyfem sank snart ned til blot at blive Drabant for det Lys, der steg op fra Upsala under det stolte Navn -Fosforus«.

Dette ny Foretagende udgik fra et endnu noget yngre Kuld af Upsalastudenter og fra en literær Klub. som var en Art Fortsættelse af den, Livijn og Hammar-skjøld tilhørte i deres Studenterdage. Ligesom disses vittra vanner , var de yngre musis amici« oprindelig kun en Kreds af unge literært interesserede, der kom sammen for at tales ved om de Boger, de læste, og læse deres Poesier op for hverandre. De kom, hver fra sit Hold, med sine Sympatier og sin Retning«, og det var forst

efterhaanden, at to af dem: Atterbom og Palmblad, der begge med Liv og Sjæl var gaaet op i den tyske Romantik, kom til at dominere Kammeraterne og tvinge dem ind i deres Retning. De fik det ny, anmassende Navn »Auroraforbundet« sat igennem, fik Statuterne for Kredsen skrevne om til et bestemt Reformprogram, og det var dem, der besjælede Forbundets Tidskrift.

Til Kredsen horte først Per Elgstrom og Georg In gelgren. En besynderlig Lighed i Skæbne forbandt disse to i Liv og Død: begge var de uægte Born af Tjenestepiger nede fra Vexiøkanten, begge var de blevne hjulpne frem, og der laa kun nogle Aar mellem deres Skolegang i Vexio Gymnasium; saa kom den ene efter den anden til Upsala, og de blev siden begge Kancellister i Stockholm og døde unge af Brystsyge, Elgstrom allerede 1810, Ingelgren 1813.

Ellers var der ingen dybere Lighed mellem de to's poetiske Retning. Ingelgren var den ubetydeligere; han kom ind i Forbundet med et uselvstændigt, men ganske behændigt Versetalent og var for Tiden mest optaget af at skrive Bürgerske eller > Erlkønig«ballader. Elgstrom har derimod været en ret mærkelig mystisk og sværmersk Hektikernatur. Han digtede entusiastiske Erotika i Høltys og den senere Kellgrens Art — med en vis hektisk-sanselig Skønhedsglød. Han var tillige — i Klopstocksk og Thorildsk Aand — en dyds-begejstret Patriot og udgav 1810 to Brochurer med moralske Deklamationer om Genfødelse af Nationen. Og nu havde han givet sig ind paa religiøse, teosofiske Studier og Grublerier, fordybede sig i tyske Mystikere og Svedenborg og anslog i sin Indtrædelsestale i Forbundet en kristelig sværmersk Tone.

Saa var der Samuel Hedborn — en yngre Skolekammerat af Atterbom fra Linkøpinggymnasiet. Han kom fra en Soldats »torpare«hjem, og medens Faderen var borte i Krig, var den fattige Dreng bleven opdragen af Moderen, mest med Folkeviser og med Salmebog. Egnen var stærkt herrnhutisk, men dog af en glad Kristendom. Den fantastiske Dreng var vokset op i en Verden af Folkeovertro og Religiøsitet. Ved Bandernes Hostballer lærte han sig .polsker« af den I3aarige »Spiller-Johan«, som sagde, at han havde lært sine Melodier af selve Stramkarlen. I sin Selvbiografi fortæller han om, hvordan han som Dreng troede, at Himlen hvilede paa to høje Asketræer, som saaes ikke langt fra Hytten, og deres gule, faldende Blade om Hosten var Frugter, Gud Fader levede af; da han en rusket Efteraarsdag saae de gamle Træer segne for Øxen, troede Drengen, at Himmel og Jord skulde falde sammen; og han syntes, han saae et døende Skogsraa sidde og græde ved Roden. Med en Barndomskammerat legede Samuel fantastiske Lege i Omegnen. Inde i Skoven hørte de ofte Ringning fra ubekendte Kirker, og de fortalte hinanden, at den kom fra en ukendt Stad langt inde i Skoven med smaa Folk og smaa Heste — et helt lille Eventyrland, som begge Drengene gik og længtes efter at naa til.

Siden efter var han i Skolen kommen under de almindelige Tidens Paavirkninger, havde fyldt sig tned Sentimentalitets- og med Spogelsesromaner og elskede, da han kom ind i Forbundet, den milde, idylliske Creutz og den følsomt religiose Lidner.

Den, de andre straks fra Begyndelsen af erkendte som deres Førstemand, var Præstesønnen Atterbom fra Østergotland. Han var vokset op i en idyllisk, romantisk

Egn fjernt fra Verden, i en patriarkalsk Præstegaard mellem Paderen og Morfaderen, der ogsaa var Præst. Molbech besogte 1812 sammen med Atterbom dennes Fodeegn, hvor Morfaderen endnu levede; han skrev hjem: Aldrig har jeg været paa et Sted, hvor Livet, Menneskene i deres enfoldige Renhed, den religiose Tone, den simple Levemaade, den stille Kærlighed og Hjertelighed, som forenede Familien, — kort: det hele ærværdige Hele, som jeg bedre kan fole end udtrykke, saaledes satte mig et halvt Aarhundrede tilbage i Tiden, som i denne Fromhedens og de stille Dyders Bolig.« 1 denne uskyldige, gammeldags Afkrog voksede Drengen op, gik om alene uden Legekammerater, befolkede de dybe Skove paa Egnen med alle Slags Sagnfigurer, som han blev lyldt med i Spindestue og af Høstkarlene, slugte ogsaa tidlig alle mulige Bøger. Det var folkelige /Eventyrbøger 0111 »Amundus og Florinna«, om den ømme Froken Svanhvit og »Lyksalighedens 0«; — der var den gammelsvenske, nordiske Roman fra Karl XII's Tid om »Adalrik og Göthilda«, som Drengen læste højt for Morfader og Mormoder, der selv havde læst den i deres Ungdoms Dage; — der var endvidere gammelsvenske Oversættelser af Snorre Sturleson og Wilkina Saga, som var Faderens Yndlingsboger, en passioneret Elsker, som han var, af Sverigs store Fortidshistorie. Den svenske Storhedstids Romantik og Folkeæventyret havde da tidligst fyldt Drengens Fantasi; han levede allerede da helt i Bogernes og det selvdigtedes Verden. I Skolen var senere Lidner og Franzén trængt dybest inc! i ham, men ogsaa de var nu skudt til Side, efterat lian i Upsala, hvortil han var kommen 1805, hos en Ven havde faaet Adgang til den ny tyske romantiske Literatur, der var begyndt at finde Vej til enkelte iPOLYFEM 0(. FOSFORUS.

Sverig. Her fandt den unge en Trylledrik, som kvægede ham som intet for, og hvori han drak sig en dyb Rus. I Tiecks romantiske Æventyrdigtninge fandt han jo sine Rarndomsæventyr, tankerigt uddybede og forædlede i Folelsen; ved Novalis' aandelige Sange vaagnede den mystiske Fromhed op, hvori han var opfødt, men som Skolens og Universitetets rationalistiske Luft havde dysset i Sovn; og han, der altid havde levet i en anden Verden end den virkelige, havde aabent Øre og Hjerte for Schlegelernes Lære om Kunsten og Digtningen som en Art Religion, der hæver sine indviede op over den morke, prosaiske Tid. Det, at denne Sjæl og den tyske Romantik fandt hinanden, var af den Slags Moder, der intet tilfældigt har ved sig — thi der var jo de samme aandelige Rodder i v. Hardenberg og i Tieck som i den svenske Yngling —, men paa hvis potenserende Virkning saamegen aandelig Vækst beror.

Atterbom optraadte nu i det unge Forbund som den radikale Romantiker. I en mork og poesiløs Tid som den nærværende, erklærer han, skal Kunst og Religion være den ideelle Verden, i hvilken den tørstende Menneskesjæl kan drage sig ind. Samtiden har flyttet Poesien ned til sig og »forvandlet Gudernes Tungemaal til rimede moralske Sentenser og Drikkeviser«. Men »den raa Virkelighed, saadan som den omgiver os, kan aldrig blive Genstand for poetisk Behandling .... Lad Digteren f. Ex. skildre os sin Carmosina, saa bør hun visselig ikke være den Pige med et godt Sindelag, et kønt Ansigt og en af helt jordisk Toj forfærdiget Klædning, som hun i Virkeligheden er. Hun maa vise sig som en Guddommelighed, som en Engel svævende ned fra Himlens Morgensky, og Digteren bør ikke lade hende beholde mere af det menneskelige, end hvad derPOLVFEM OG FOSFORUS. SH

er uundgaaeligt for at gore hende pikant for os som et kvindeligt d. e. menneskeligt og saaledes opnaaeligt Ideal og derved forekomme Formløshed. Baade Kellgrens Rosalie og Leopolds Annette, selv Franzéns Selma er da for

jordiske for denne Idealist, hans Beatrice maa fortone helt i himmelske Fantasisfærer, smelte sammen med Religionens og Filosofiens Idealer. Heller ikke Sturm und l)rang«en og Sentimentaliteten gælder længer for den ny Romantikens Kodeks. Hvor Harn-marskjøld-Livijn og deres Kreds længe fortaber sig i ulykkelig Elskov og Verdenssmerte, dér forkynder Atterbom straks, at Digteren ej bør fortære sig i Tungsind og Sentimentalitet — det er Prosa og Sneverhed —, nej! Digteren skal leve i glad Harmoni meel Al-tilværelsen, gaa op i Filosofi og Religion og Historie og udvide sit Individuum næsten til Omfanget af en Verdenssjæl«. Saaledes kom jo ogsaa i Tyskland og Danmark den Tieck-Oehlenschlägerske glade Fantasidigtning efter den sentimentalt lyriske, Hølty-Baggesenske Slægt.

Til Atterbom sluttede sig saa endelig i Forbundet Palmblad. Han var af alle de unge mest udelukkende dannet fra Tyskland. Faderen havde en Tid lang været Embedsmand i Pommern, og derfra var aabenbart den tyske Indflydelse kommen ind i Familien. Drengen havde som lille faaet en Hofteskade og var derved allerede tidlig bleven henvist til at sidde stille inde i Stuen og læse. Og han blev en Læsehest, hvis Appetit gav sig i Kast med alle Slags Bøger. Han havde ligesaa lidt som Atterbom Tilbøjelighed for det gængse selviske Føleri; det er Fantasilivet, der har Overtaget. Han studerede de fjerne asiatiske Landes Geografi af Rejsebeskrivelser, ogsaa Historie og mange Sprog, men især var Goethe og

tysk Romantik hans Yndlingslæsning. Han tumlede baade med Romanplaner i Wilhelm Meisters »Wahl-verwandschaften«s Art og vilde ogsaa være en svensk Schlegel i romantisk Kritik og Oversættelseskunst.

Atterbom og Palmblad omvendte nu let Kammeraterne til den ene saliggørende tyske Romantik. Hedborn blev sat til at læse Novalis' Salmer, og hans fromme, fantastiske Gemyt var straks omvendt. Elgstrøm gav sig til at studere Novalis og den romantiske Filosof Schubart. En ung, svensk Militær, Ekendahl, der havde studeret i Greifswalde under Thorild, kom netop paa samme Tid til Upsala og meddelte de Unges Kreds al sin henrykte Beundring for ham; man svor hverandre at ville genoptage Thorilds Kamp. De politiske Rørelser ophidsede ogsaa her Gemytterne. Napoleon var for Aurorabrødrene som for alle Tidens Romantikere vor Tids Belzebub« og »onde Dæmon«, den store Prosaiker, der foragtede »Ideologerne og skød Folkenes helligste Rettigheder ned med sine Kanoner, han var Tidens Bismarck og Moltke og kaldtes af Palmblad den store Landmaaler«. Gustav Adolphs Kamp mod Napoleon var bleven fulgt med Begejstring, og hans Fald fyldte dem med Sorg. Hele det politiske Frihedsrøre nu i 1810 forargede disse ensidig literært Interesserede. Intet interesserer vor raa Almenhed andet end politisk Kævl«.

Saa besluttedes da ogsaa her Udgivelsen af et literært Tidsskrift. Hammarskjold tilbød »Lyceum« som Organ, men omend Upsalenserne af sig selv havde haft Blikket vendt paa at søge Samarbejderskab med den ældre Studiekammerat, som allerede var begyndt at fægte for det Nyes Sag. vilde man dog ikke gaa op som Led i Lyceumplanen og overlade en anden den

Ære, de unge Revolutionære selv attraaede. Man nøjedes da med at slutte en nøje Alliance med Stockholmerne. Og Juli 1810 glødede til de Sammensvornes Stolthed Fosforus« i Upsalas og Stockholms Boghandlervinduer med sit brandrode Omslag og sin betydningsfulde Vignet: en øde Strand med Klipper i Mulm og Mørke — Tidsalderens stormfulde Nat —, og dér sidder Orfeus og spiller paa sin Harpe. En Love o<* tre Ugler stirrer med Ildojne i Mørket, og i Baggrunden gaar Morgenstjernen op over Havet.

I det næste Tiaar holdtes nu Skydningen vedlige mellem »de Unge« og de Gamle«, — en af den Slags frugtesløse Pennefægtninger, som baade de tyske og danske Romantikere indledede med den ældre Smag. Denne repræsenteredes her af 'Journal for Literatur og Theater«, siden »Allmän Journal«, redigeret af Wallmark, en Kollega af Hammerskjold ved Bibliotheket. Han kæmpede haardnakket og dygtig i et Dusin Aar mod »den ny Skole og støttedes af Leopold, i Begyndelsen af Wallin, af Blom og andre Akademikere. »Stockholmsposten var ogsaa hans Forbundsfælle, men her skrev dog tillige de, der som Franzén, Wallin og Tegnér holdt sig midt

imellem Partierne. De Unge havde til at begynde med »Lyceum«, som man søgte at give et besindigt neutralt Udseende for at faa Mænd som Hoijer, Silfverstolpe og Tegner til at skrive deri, men som iovrig snart gik ind; saa var der den lette polemiske Korsar »Polyfem« og endelig nu det ypperstepræstelige »Phosphorus«, hvori det nye positivt skulde aabenbare sig. Siden fik man i Stedet til Organer de aarlige »poetiske Kalendre«, som Atterbom udgav fra 1812 til 21, og »Upsala Literaturtidning«, som væsentlig Palmblad og Hammarskjold redigerede fra 1813—24.

En Mængde Breve fra de lystige og ildfulde første Sammensværgelsesaar sætter os ind i hele den aandelige Atmosfære. I krydsende II gaa Brevene imellem Hammarskjølds Bibliothek og det Trykkeri. Palmblad og en anden af »Fosforisterne« havde købt til Udgivelse af Forbundets Skrifter; Atterbom skriver snart fra sin og Palmblads fælles Lejlighed, snart etstedstra ude fra Landet, hvor han er i Besøg hos Hedborn eller en anden at Vennerne; Elgstrøm holder, inde fra sit Cancelli, igen paa de iltre Venner med ængstelig betænksomme Breve, og nede fra Lund giver Agardh Rapport om, hvad Folk siger — navnlig om, hvordan Tegner og Ling stiller sig. Hver tegner sit Fysiognomi. Atterbom er omtaalig for Slag og taber let Modet, saa Ilammarskjoid maa ildne ham op. Hammarskjold er Sangvinikeren. Jublende melder han Vennerne, at han i Stockholmske Boghandlerfortegnelser har opsnuset, at der er solgt 150 Exemplarer af Fosforus. Stor er Jublen i Upsala, men snart maa man erfare, at Vennens lyse Forhaabningsfuldhed har læst — et O for meget. Den egentlige Kamphane og Organisator er Palmblad. »Vovet? — hvad gør det, at det er vovet« afviser han de Moderates Betænkeligheder. Engang imellem sendes han af Brodrene op til Audiens hos den ensomme Stormester Hoijer, Ungdommens beundrede Lærer — om han ikke vil give »Phosphorus« en Artikel; man vil saa gerne kapre ham som Banner og véd, at Wallmarks Journal gennem Mellemmænd er ude med »sukkersøde Tilbud«. Men altid skylder Hoijer paa sin optagne Tid, henviser til næste Semester og trykker sig ved at skrive i den brandrøde«. Megen Modstand og mange Slag fik de Unge at døje. Vandt de end hurtigt en Del Tilhængere blandt Studenter, — hvert af Tids-

skrifterne vel et Par Hundrede Abonnenter —, saa stod hele det officielle Sverig paa »Journalens« Side, og det havde Vaaben til at svare de unge Omstyrtere med. Saa blev Palmblad kaldt op for Consistorium og fik Trudsel om, at hans Trykkeri blev berøvet alt Universitetsarbejde, om »Fosforus« ikke artede sig. Ham-marskjøld blev det betydet, at han intet Avancement kunde vente sig ved Bibliotheket, ja var det ikke for den gamle Akademiker Rosensteins Liberalisme, var maaske Øvrigheden skredet ind mod Urostifternes Skrifter. — Et trofast Sammenhold, en umaadelig Selvfølelse og ikke ringe Frækhed holdt de Unge oppe. De var som Tordenskjolds Soldater og opererede med deres forskellige Blade, som var man en hel Hær. Fosforisterne skrev anonymt i »Polyfem«, og Hammar-skjold skrev i Fosforus«, og man hjalp hinanden, roste og reklamerede paa det skamløseste for hinanden. Man vidste sig F"ørsterangsgenier og undlod ikke at lade Publikum dette vide. Det vigtigste Maal er nu at gore Opsigt« skrev Foreren naivt Allerede et halvt Aar, for »Fosforus« startedes, var det hæderlige Upsala-fakultet bleven mystificeret ved en Tilegnelsessonet, Palmblad havde sat uden paa en Disputats, han udgav, og hvori den betydningsfulde Profeti var udhævet: Se Phosphor gloder alt og Morgnen gryer «, og Polyfem« havde senere med samme Linie ægget Forventningerne. Da den nu kom, var »Polyfem« straks ved Haanden med en Velkomstsalut, som mundede ud i en Apotheose af Hovdingen : »Hævnen, advarende — kaster nu Lansen, — Himmelen klarende — straaler i Glansen. — Alt nu en Krans — binde Kariterne, — Dagens Fyrste — A(tterbom) faar den ved Musernes Dans . Og fra nu af er den lystigste Svikmolle af gensidig Pris sat i

Gang. Hammarskjold er tjenstivrigst og uegennyttigst i at svinge Rogelsekarret for sine ny Venner. Han er villig til for hver og en, som er i Besiddelse af nogen Opfattelsesevne« at bevise, at Palmblads Oversættelse i »Fosforus

af Æskylos er det største Mesterstykke i Oversættelseskunsten, som hidtil paa noget Sprog har set Dagens Lys«. Dadler han en enkelt Gang en Novelle af samme Palmblad, tilkendegives ham Hovedkvarterets alvorlige Misbilligelse. Selv nyder han ikke altid Gengæld. Han udgav 1813 sine Digte, fordi — som han skrev — han ansaae det for sin Pligt at lade Publikum skue ind i sin Individualitet«; skønt de var det tarveligste Juks, skrev han naivt til en Ven: »Nu maa jeg oprigtig bekende, at jeg venter ikke den Anmærkning, at mine Digte skulde være absolut uværdige til at fremtræde for vor Almenhed, thi jeg tiltroer mig uden Møje at kunne bevise, at de overtræffe DHrr. Sjøbergs, Silfverstolpes, Wallins og Valerii Rimerier«. Ikke des mindre recenseredes de med ringeagtende Overlegenhed af Atterbom som de flittige Produkter af en ulykkelig Kærlighed til Musen. Det gjorde imidlertid ikke Skaar i den gensidige Lobhudlen. Palmblads Litteraturtidning skrev f. Ex. om en af de første poetiske Kalendre, at den »forsvarer sin Plads som den første af svenske Poesisamlinger og selv blandt de fleste udenlandske«.

Hvad var det nu, den ny Skole bragte i sine brandrode Hæfter?

Lad os se, hvad den forargede Akademiker, den maabende Borgermand fandt vecl at kikke i dem. Først en Filosofi, der med sine Entiteter, Identiteter, Ikke-Jeger og »Absolutheder syntes dem »en Kombination af meningsløse Ord , som nogle Tyskere mystificerede3o8

Publikum med og de svenske Efterabere plaprede efter. De helt abstrakte Konstruktioner lod man ganske ligge; hvad man skimtede Meningen af, syntes næsten Nonsens. I en Afhandling af Atterbom kaldtes den musikalske Side af Poesien en Uddannelse af »Planetens almene Egenskab af Metallitet og »den indre Udødelighed er den Vegetationsproces, som efterhaanden nøder Kroppen til at aabne sig, og Doden er den højeste animalske Magnetisme, som udvider vor individuelle Consensus til en fuldstændigere Harmoni af consensuale Sfærer«.

Saa en Poesi, der lød som klingende Bjælder af Farver og Musik, — uden Mening sammenrystede smukke Ord. Den gamle Leopold morede sig med af en Aargang af den »Poetiske Kalender at samle sig en Buket. »Musiken er Englen, som bebuder Nøglen til Anelsens Trylleri«. Nattergale besynge Livets tømte Hav«. »Kunstens Verdensharmonika purpurfarver Evighedens Himmelrum«. I en Oversættelse fra Tasso (af Atterbom) fandt han, at Armida blegner paa glødende Kind, medens Vinden vifter om Svedens hulde Perler, og røde Kys sne ned over hendes Øjne og Læber. Som Baggesen i sin Kritik af Sproget i »Ludlams Hule« og »Røverborgen saaledes hudflettede Leopold i sin «Silfvertonen« med den sunde Fornufts Skaanselsloshed overfor Fantasiens Udvækster hele dette ny Digtersprog. — Overalt vadede man i farverig Pragt af Blomster og Stjerner og alle Slags kostbare Stoffer og ædle Stene: Azur og Krystal, Purpur og Karfunkel, Smaragd og Safir — ligesom i de tyske Romantikeres tilsvarende Karbunkelpoesi«. Pragten kombineres: »Guldet blaaner«, »Azurens Liljer ; <Du græder« udbaldyres til: * Gnistrende Krystaller rinde i Diamantglans fra dine Blikke«. Og Rosen siger omPO LY F EM OG FOSFORUS.

sig selv hos Atterbom: »Kinder af Purpur, Mund af Koral, — Perler om Halsen af Duggens Krystal, — bestraaler ej Skarlagensloret min Barm? — Omhyller ej klare Rubiner min Arm? — Af grønnende Silke mit Livklæde er, — og Sko af Smaragd jeg paa Fødderne bær«. De besynderligste Sammensætninger klinge meningsløst om Orene. Hvad vil »Lysets Floder eller en »lysegrøn Anelses Flamme sige? Hvad vil »Morgenrodens Fane«, »Livets Kildespring« og »klingende Bølger«; sige? Eller at kalde Tonerne »klingende Taarer ? Sligt forekom aldrig i Leopolds eller Valerius' Vers; højst her og dér i Franzéns noget løbske »Sang over Creutz havde man hort et Forspil til dette. Og hvad er det for Tøjeri at sige om Digteren, at han lokker Guittarklang frem med »lykkelige Fingre«?

Indholdet af den ny Poesi var ligesaa stridende mod Smag og sund Sans som Sproget. Naar man slog op i Fosforus' eller i de »poetiske Kalendre«, modte man først overalt entusiastisk mystiske Forherligelser af Sangens, Fantasiens, Inspirationens indviede Liv. Virkeligheden er et øde Mørke, men Poesiens Magi tryller det om, eller

Skønhedens Lykkeø vinker de Indviede, som sætter derover paa Sangens Skib. Elskoven sværmer i Dæmring og Maaneskin, drømmer om den endnu ukendte Tilkommende eller mindes den Bortgangne og ser Døden som den salige Forklarelse, hvori man skal modes med de Kære. Skønheds- og Lykkedrømme om Guldalderen« eller »Armidas 0«, om Afrodites Fodsel« eller »Skønhedsidealets Aabenbaring følger efter hverandre: det er én Rus af Blom sterduft og Morgenrøde, af salig Vellyst og klingende Luftharmonier; én evig Sommer af Elskov og Skønhed. Og dette i kunstige italienske Versemaal: Canzoner og3o8 POLYFEM Ot; FOSFORUS.

Ottaver, Sextiner og Sonetter i ét Klingklang — som hos Tieck eller Oehlenschläger. Før havde man af Poesien i jævne Trochæer eller Jamber og i klart, simpelt Sprog faaet forstandige Tanker, sunde Leveregler eller livagtige Smaaportrætter af Virkeligheden; men dette — erklærer baade Leopold og Hoijer, Tegnér og Ling — var jo barnagtig Lallen, blødagtig og indholdsløs Sanseleg eller hysterisk Sværmeri.

Saa træffes der Mystik og Overtro overalt. Blomster og Stjerner lever et indre Liv, der genspeiler og fortolker Aandens Mysterier. Sælsomme Corre-spondentser gaar igennem Tilværelsen, Drømmene indeholder mere Sandhed end Dagens Liv. Fortidens Liv gaar igen om Natten i den gamle Borgruin, Riddere og Møer træder Dansen i den forfaldne Riddersal, og blodige Genfærd staar op og krydser Klinger. Naturen besjæler sig, og alle Folkeovertroens Skikkelser lever op igen. Skogsrået begynder atter at raabe ad Jægeren inde i Tykningen, Strømkarlen drager den unge Pige ned i Bølgerne ved sin Harpeklang — som Eliekongen eller Havfruen i Goethes Ballader, Necken sidder dybt i Havet paa Diamantklippen« og slaar Guldharpen. Al Folkets Mørkerædsel og Skovensomhedens Pan-skræk vaagner op i Ballader; Naturen befolkes atter af Sjælen med dennes egne Kræfter: de fristende Lokkestemmer bliver til Ellepiger, det truende Samvittighedsnag tvinger som en dragende Foss Synderen ned i Dybet. Hvor maatte det ikke oprøre Oplysningens Filosof Leopold at se os »nedflyttet under den For-nuftsværdighed, vi har naaet«, at læse »Bruden fra Korinth« med dens modbydelig unaturlige Usædelighed, »de raaeste Tider værdig«. Eller den lyse TegnerskePOLYFEM 0(. FOSFORUS.

Forstand at se Svedenborgs »Nye Jerusalem proklameret som dybsindig Visdom!

Endelig vilde disse nye Poeter blive som Born igen, — de udmalede med Vemod Barndommens lykkelige Dage. barnlig Uskyld, naive Barneforelskelser mellem Hildur og Hjalmar, gjorde sig til Blomster og talte barnligt uskyldigt Blomstersprog, — beskrev ogsaa med Rorelse from Julehøjtid ude paa Landet, naar Folket i Mulm og Mørke drog til Ottesang, — og alle mulige Folkeviser og Spinderoks-sange og Børnelegs-rim droges frem og erklæredes for den kosteligste Poesi og efter-gjordes. Her havde de Unge Berøringspunkter med Franzéns idylliske Barnlighedsretning og med Geijers Tro paa det naivt-folkelige. Geijer blev ogsaa efterhaanden draget helt over i Fosforisternes Lejr, blev Atter-boms gode Ven og skrev i »Poetisk Kalender». Franzén var de Unges Yndling og nærmede sig ofte meget til dem. Men Tegnér og Leopold og hele Wallmarks Lejr haanede denne »slagdänge«poesi, denne »Plathed« og affekterte Enfoldighed. Atterboms lille »Tyrolervise

er et Hele af den mest fuldendte Plathed« ; naar Barnet i Graven siger, at Moderens Taarer gør dets Leje vaadt i Kisten, saa at »jeg kan vride Skjorten med min Haand« — da er dette vulgær Plathed. Endnu 1820 skrev de Gamles Organ i Anledning af en Oversættelse af Aladdin. — ligesom ved Digtets Fremkomst Kritiken i Danmark — foragtelig om denne Digtning, hvis Helt er en Skrædderdreng: -Det eneste Træk af en noget ædlere Tænkemaade end en almindelig Skrædderdrengs viser han mod Slutningen, hvor han i Stedet for at dræbe den afvæbnede Hindbad tillader ham at kæmpe med sig paa Liv og Død«.3o8

De nye religiøse og moralske Lærer forekom de gamle ligesaa absurde. Her prækedes af de unge imod den oplyste Tone, som havde været det 18de Aarhundredes Stolthed; man krævede den enfoldige gammeldags Fromhed rundt om fra »de smaa Hjem« igen sat i Hojsædet, »Phosphorus« indeholdt Rækker af Salmer, hvori den gammellutherske tørre Plathed og Herrn-huternes smagløse Sværmeri smeltede sammen, undertiden tilsat med ny tysk Mystik. Poetisk Koketteri, fromladen Affektation — altsammen! Desuden var det jo en i høj Grad

uorthodox Religiøsitet, her forkyndtes: halv katolsk og halv Schellingsk Pantheisme. Man søgte endog at ægge de gejstlige Myndigheder til at skride ind. Ogsaa umoralsk var den ny Skole. Den gjorde Nar af de moralske Viser og Læredigtet, af Silfverstolpes opbyggelige Satirer over en giftesyg Tante«, »en sminket Dame« eller af de Valeritis'ske Digte til Forherligelse af Nøjsomhed, Taalmod og andre smukke Dyder. Den erklærede, at Digtningen intet havde med den borgerlige Moral at gore, men uhindret skulde følge Geniets selvskrevne Love. Den elskede ogsaa selv raa og barbariske Scener — efter Shakespeare og Tyskerne — og talte gerne til de utæmmede og ukultiverede Følelser i sit Publikum. Noget af den Schlegelske Lucinde«usædelighed glimtede heller ikke sjælden frem i Palmblads Noveller eller i Aforismer, som naar Saphos legendariske Elskov forsvaredes med de Ord, at Grækernes Dannelse var ikke snoret ind i vor uanstændige Anstændighed, og Saphos Forvildelse, om den var en saadan, var ogsaa Diotemas, Sokrates' og Platons-. — Et Tilbagefald til det barbariske var ogsaa de unges stærke Betonen af det Nationale, — og heri var jo de unge »Goter« ligesaa beklagelig vild-POLYFEM 0(. FOSFORUS.

farne. Det 18de Aarhundredes Oplysning og Humanitet havde villet udviske de nationale Forskelle, og — udvikler Wallmark i en Piece endnu 1821 — »Kulturens Egenskab er just at tilsigte Universalitet, at udjævne alle Uligheder (hvoraf Nationalitet er én), at gore alle dannede lige med hverandre i Anskuelser og Tænkemaade. At tale om Nationalitet i Poesi er lige saa urimeligt som at tale om Nationalitet hos Interjektio-nerne". Men nu talte disse Unge ligesaa haanlig om Verdensborgeriet som om Humaniteten og vilde have Folkesang og Folkenaturel, svensk Landskab og svensk Historie ind i Poesien.

Saaledes saae da Fosforismen ud, — set med de Gamles Øjne. Men for de unge Fosforister selv og dem, der med dem blev bjærgtagne af den tyske Romantik, betod »Fosforismen« saa omtrent det samme som den egentlige Romantik betod i den tyske Broder-kulturs Udvikling.

Det var forst og fremmest en Loftelse i ideelt Liv, baaren frem af ungdommelig Begeistring. Blot man tog Phosphorus i Haand, mærkede man, at dette ikke var en Læsning for fruentimmer« eller en Polyhymnia« af Stockholmerliterater, nej! det var fra den ærværdige Fyrisstad og begejstrede Studerende, dette udgik. Her var lærde Recensioner, lange tunge Afhandlinger af Palmblad om »Verslære«, af Hammarskjöld om »den græske og den franske Tragedie«, lærde Oversættelser fra Græsk og Latin i de originale Metrer; hele Tonen var hojfilosofisk og spekulativ, og man nedlod sig ikke til Causeri eller til de yndede Smaakvik-heder og Smaaletfærdigheder. — Straks i förste Hæfte forkyndte Fosforisterne sig som en Forbindelse af ligesindede Venner, der dyrkede det hellige »alene fordi det

er helligt« i Modsætning til Nyttens Jernalder. Den ny Skole vil i Videnskab Sandhed, i Kunst Skonhed, i Sindet Religion, i Livet Dyd og i alt — Alvor og Selvstændighed.« Altsaa: en dybere og kraftigere Patos end Sentimentalitet og Humanitet; en dybere indre Sammenhæng i Tilværelsen end Oplysningsfilosofiens; en digterisk Inspiration og Kunstentusiasme, for hvilken den akademiske »Smag. og den Leopoldske Definition af Kunsten som en »forædlende Sansenydelse« var en Blasfemi; endelig en inderlig Gemytsretning, en Vandring hjem mod Barndommens og Mindets Egne, hvor Drømmens Roser og Andagtens Liljer endnu gro. Som hos de tyske Romantikere var det hos de unge svenske det germanske Racegemyt, der aabenbarede sig i Reaktion mod det franske 18de Aarhundrede, og som hine har hos en Hedborn, en Elgstrøm, en Atterbom Kilderne været Fromheden og Hernnhutismen blandt »de Stille i Landet«, den fantastiske Folkeovertro, de som Børn er bleven fyldt med, Folkebøgerne og Aflæggerne af Ridderromanerne, som de har læst, dertil de historiske Tidsbegivenheder, under hvilke mange Sind droges indad og vendtes bagud. Men den tidligste Fosforisme var helt Genklang af tysk Læsning, hvori de unge mødte ligesom en vidunderlig Aabenbaring af, hvad deres Sjæl tørstede efter. Der var Schellings fantasifulde Pantheisme, hvorefter Naturens og Aandens Verdener begge parallelt afspejlede Verdenssjælen, til hvilken den geniale — Digterens og Filosoffens — Fornuft ved en

umiddelbar Anskuelse kunde naa ind. Der var Novalis dybe og barnlige Gemyt med dets Fromhed og dets Underfølelse overfor Tilværelsen. Der var Tieck med hans Sprogmusik og Karfunkelpragt, hans Folkeæventyr og Fantastik. Der var Schlegelerne med deres Verdens-POLYFEM OG FOSFORUS.

ironi« og deres Genilære , deres »Universalpoesi« og Exotisme. Der var Jean Paul med hans Farver og Luner, hans Sværmeri, Humor og Følsomhed. Saa var der ogsaa Werners overspændte Middelaldermystik, Fouqués Ridderpoesi og talrige mindre Aander. Af alt dette er Fosforismen fremgaaet. Den kom forst og sidst for de Unge som en Aabenbaring af en ny Ordets Kunst. Hvor forfriskedes Ørene — efter Alexandrinernes slentrende Pasgang — ved al denne flydende og klingende Melodiositet af italienske og græske Rytmer, disse gammelsvenske eller tysk- og danskfarvede nye Ord, de dristige Nydannelser og Sammensætninger, hele den musikalske og maleriske Ordkunst. Det var vage, udflydende, -uendelige« Ord: Vover, Lufte, Dufte — svømme, strømme, suse — flyve, danse, svæve dunkel Nat, Himmelhav, Stjerner—Anelse, Fortryllelse, evig, uendelig. Dernæst cmfatisk-lyriske Ord: Himmelsk, guddommelig, festlig, salig, Beruselse, Livets Alkraft. Videre lyse, lykkelige Ord: Vaarmorgen, Fest, gylden, Leg, ung, Blomster, hesperisk, Cither, Harmoni. Ero-tisk-farvede som: sød, kæle, klappe, kysse, favne, Vellyst. Musikalsk vage Lykkebilleder som: »Musikens Himmelmanna«, »Morgenrødens Fane«, »Andagt og Fred svømme i Dueliam paa Citrens Toner«. Dernæst en hel Regn af Stjerner og Blomster og ædle Stene. Hvor var denne tunge duftende Essens ikke noget anderledes berusende for de unge Gemytter end Valerius' klare og rensmagende Supper!

Efterhaanden udklarede ogsaa — op imod Tyverne - de betydeligere Talenter mellem Fosforisterne sig, af den tyske Efterdigtning, til selvstændig Poesi. Af det store Bryggers, som »Polyfem« og »Phosphorus« havde været, og i hvilket man først ikke havde kunnet

skelne andet end bolgende Damp og boblende Vædske, gærede i de poetiske Kalendre-, Palmblads Fortæller-talent, Hedborns rene, lille Lyrikeraare, Atterboms rige Sangkunst frem foruden flere yngre Talenter; i Litteratur-tidningen- og — udenfor den — i hans svenske Litteraturhistorie af 1818 blev Hammarskjölds store kritiske Begavelse efterhaanden uomtvistelig — efter al hans Ungdoms blinde Vejrmollefægtninger. Endnu op til 1820 førtes vel Kampen mod »de gamle«: Afslutningen var det store parodiske Arbejde Markalls (o: Wallmarks) sömnløsa natter (1819 fif.) hvis første Afsnit— det vittig burleske Heltedigt »Rimthussiaden —var af Hammarskjöld. — Men dengang havde den svenske Romantik allerede i det væsentlige udskilt Fosforismens materia peccans«, og Sejren var allerede dens, eftersom Mødrene rundt om i Sverig vuggede deres Børn til Ordene af Hedborns Vuggevise: »Ute blåser sommervind — göken gal i högan lind« og der næppe var mangen Student eller elskende Ungmø i Riget, som ikke kunde udenad Atterboms Blomster«digte om »Herolden for den unge Flora«, den bly Anemone, der spaar Sommerens stundende Fest, eller Liljekonvallen, der drømmer om at hviske Elskovsraad i et ømt ungt Kvindehjerte. Og Stagnelius' taarefulde »Anima«, der fra Gitret klager sin Smerte for Englen, eller Dahlgrens »Djurgårds«billed iste Majdagen, hvor Bellmann og Romantiken finder hinanden, havde yderligere sat »den nye Skole« fast i den svenske Læseverden.ATTERBOM.

XXIV. ATTERBOM

Atterbom cr deri en ægte Broder til de tyske Romantikere, at der kun er lidet at berette om hans Liv. Han levede i sine Bøger og Skrifter. Om dem — siger hans Biograf Thomander — talte og drømte han, paa dem tænkte han — enten de allerede skrevne, der skulde kæles for, efterses og pudses, eller dem, han skulde skrive og ofte aldrig fik skrevet. Det virkelige Liv gled af paa ham. Hans idylliske Barndom var uden Legekammerater, levedes helt i Sagn og Bøger. I hans Ungdomsbreve søger man forgæves efter nogen Erotik, det er Bøger og literære Planer, han er optaget af. Kun naar for en Tid det indre Livs Kilder ikke vil rinde i ham og Hjernen er tør og ligger brak,

eller hans svagelige Syn, Nervøsitet og Hypokondri gør ham uoplagt til Arbejde, saa griber en dump Nedstemthed og Tomhedsfølelse ham. Han var ikke af dem, som skaber sig mange forhold og Skæbner ud af Livet. Endnu 30 Aar gammel falder han under en Panteleg i et ungt Selskab i Tanker over, »hvor behageligt det maatte være at kysse en Pige, man synes om. Det ildfulde Kys' berusende Magt, som jeg har besunget i »Rosen« og dog selv aldrig har forsøgt.« Hans Liv kan sammenfattes i et Par Linier. Efter Fosforus« kampene, under hvilke han stod som de Unges anerkendte Høvding, og fra den ene Side lokkedes op i et anmassende og indbildsk Sjudskeri, medens han fra den anden Kant fik de drøjeste Hug paa sin Kappe, kom Atterbom ud paa en næsten 2 Aars Rejse (1817—19) til Tyskland og Italien; under den udklaredes og mod-326

nedes hans Talent, og han hilste ved Hjemkomsten sit Land med en rorende »Fredshilsen«, han vilde nu glemme alle Fosforuskampene og med »fredelig bragd< betale sin »ungdoms öfverdäd«. Men Nemesis ramte ham nu; han fandt ved sin Hjemkomst, at Latterens og Hadets Bølger ikke havde lagt sig i de indflydelsesrige Kredse overfor »Febusenbom«, og den ømfintlige Digter saae sig alt Mod og al Lyst til Frembringelse berøvet midt i sit Talents fejreste Kraft. Forst langsomt og under trykkende, indre og ydre Forhold fik han i 1S24 første Del færdig af sit store Sagnspil: »Lycksalighetens 0«. Han giftede sig, blev 1828 Professor i Upsala og levede nu her i et lykkeligt Familieliv og under jævn Produktion —, overvejende filosofisk og literær-historisk, som hans Lærerkald fordrede det — og døde 1855.

Man kunde se det paa Atterbom, at han ikke levede rigtig med i den virkelige Verden. Lille og spinkel var han, med et stort Hoved og lyst, viltert Haar omkring en høj Pande, men Øjnene var matte, perlefarvede og svagelig rødkantede, de flakkede om uden rigtig at se, og hele den stive, pyntelige Person havde noget stille, fraværende over sig, men ligesom uophørlig i sit Indre arbejdende og mediterende«. Han indsugede nok Indtryk baade i Naturen og mellem Mennesker, men de gled ligesom halv ubevidst ned i ham — tyst og befrugtende som en Foraarsregn igennem Majmuld. Han kunde sidde i Selskab og synes uopmærksom, udeltagende for Omgivelser og Samtale — men dog bagefter gøre Rçde for det altsammen. Han levede ikke i Øjeblikket, men Virkeligheden levede forst op for ham forvandlet til Minder. Den kvikke Vaagenhed var han næsten blottet for; hverken i Samtalens Riposter eller i aandrig Brevstil var han Mester. Han var ikkeATTERBOM.

Improvisationens, ikke Øjeblikkets Mand. Naar han skulde holde en Lejlighedstale, blev det gerne en Forelæsning, som kun lidt gik ind i Situationen. Hans praktiske Uforstand fulgte ham hele hans Liv, den var ikke affekteret, men tvertimod — som det er bleven sagt — Grundtrækket i hans Natur, Vilkaaret for hans Snille . Han kunde ikke gerere sig overfor sine Venner, han syntes dem frastødende, indelukket, uomgængelig. Han stødte straks fra sin første Optræden an og skaffede sig Fjender, han kæmpede imod »de Gamle* saa tumbet, at han forspildte sine Fordele og stadig gav dem Vaaben ihænde, han forstod aldrig at tage Hensyn til de virkelige Forhold og menagere; han forstod ogsaa at forblive upopulær hele sit Liv. Men denne frygtlose Intransigents gjorde ogsaa en Revolutionær ud af ham.

Han boede og byggede — som Geijer skrev — helt inde i sin egen Forestillingsverden. Alt udenom saae han, med naiv Egoisme, i Relation til sig og sit. Alle var enten Venner eller Fjender. Han kom ind i det offentlige Liv med hele den Egotisme, som var Romantikerne egen og som forekom saa formastelig, fordi den da var ukendt. Han talte — i Fortaler, i Afhandlinger, i Digte — gerne om sig selv, underholdt Publikum med sine private Erindringer, sine Planer, koketterede offentlig — som selv Hammarskjöld i en Anmeldelse indrømmede — med sin Person og glemte oftest 'Menneskeheden for sit eget Jeg«.

Virkeligheden udenom drog forbi ham som et Skyggespil af Forestillinger — ligesom for den blodfattige Rekonvalescent eller den, der sidder og ser paa Livet bag dobbelte Vinduer og ikke selv lever med. Han skrev i et Brev, medens han en Tid var Informator for Kronprinsen, at det forekommer mig som en Slags338

trykkende Feberdrøm næsten daglig at drive omkring flere Timer i et ode Slots uhyggelige Sale og Trapper blandt Mennesker, som for største Delen forekommer mig som Masker og Spøgelser.« - Alene i den skrækkelige Ensomhed. Jeg den eneste levende Sjæl« tilføjer han med Citat af Schillers Dykker. Gennem en Dykkerklokke saae han Tingene omkring sig, eller han saae dem som en uvirkelig Maskerade. Som ung skrev han engang til Hedborn, at naar de prosaiske Filistre udenom ærgrede ham »indtil Galdesyge«, saa tænkte han altid: »du behøver blot at forestille dig, at du ser tomme Hoveder, der taler. Denne Ide har siden oftest beroliget mig. saa jeg i Selskaber med leende Taalmodighed horer paa deres I'appegøjesladder«. Men for en saa lidet deltagende Tilskuer bliver Skuespillet til de fleste Tider tomt og kedeligt. Allerede som ung skrev Atterbom engang for at sætte Mod i en mistrøstig Kampfælle: »Man bor ikke agte og elske nogenting uden sin egen Vilje. I den usmagelige Daarekistefore-stilling, som vi kalder vor Existens, har intet Realitet uden Tidsfordrivet. Vore Fantasier, vore Meninger, det er vort Tidsfordriv. Og enten man gør Poesi eller gør Børn, løber tilslut dog alting ud i et monotont Intet

Denne Desinteresserethed for Virkeligheden er Udgangspunktet for den Atterbomske Digtning. Det store /Eventyrdigt Lyksalighedens 0 , — hvori han har nedlagt hele sit æstetiske Verdenssystem — begynder ogsaa med, at Kong Astolf oppe i Bjørnelandet mod Nord, ked af den graa, kolde Virkelighed, af Regeringens praktiske Virksomhed, af Livets uforanderlige »Et og det samme-, følende al Livets Tidsfordriv »saa tomt, som just det indre af min Sjæl«, længes efter en Trolddom, »som drukned al vor nøgne Virkelighed — saa dybt

Drømmeverdnens Ocean, — at ingen Bro fra Jorden kunde naa — til Digtets eviggrønne Sommerø. Og Zephyr bærer ham saa over til denne.

Det var—i Atterboms Poesi som i al Romantik — Mindets, Længselens og Ønskets Vinger, der bar bort fra Virkeligheden og Nuet ud i det Fjerne. De Grundstemninger i hans Liv, hvoraf hans digteriske Inspirationer er rundne, har været den Hjemve, han gennem hele sit Liv gik og bar paa mod sin Barndom og mod Fortiden, og den Længsel og Uro, som hans fantastiske Sind med alle dets store og skiftende Planer og al dets Skønheds- og Lykketrang holdt ham i. I sit ældste Digt »Mine Ønsker« byggede han sig et Fremtidsperspektiv op. »Alting onsker, — gives der et Liv, hvor ej et Ønske bor?« og atter og atter vender Billedet tilbage hos ham af Livet, som en Bæk, der drives af stadig Længsel efter at kaste sig ud i Havet, — som en Attraa, der intet andet har tilbage end at do i det Øjeblik, den tilfredsstilles, ligesom Sommerfuglen dor, naar den naaer sin Attraas Hyrdetime. Og i et Digt hedder det: »Ej er værd at hjemme blive, ingenting vil Verden give, — ingenting formaar den yde, — som kan holde Hjertet fast. — Hvad er da for Raad at tage? — Længes, haabe, juble, klage — lyde Loven, som blev givet — af de haarde Magters Bud: — Aldrig mættet Længsel vorden — fredløst svæve overjorden, — skue Livet, skilt fra Livet«. Denne Fantastens Aldrig-tilfredshed og hvileløse Byggen Luftslotte har været Atterboms hele Livet igennem. — Men naar Atterbom med Længselens Vandrelyst strejfede om i Udlandet, nede i Kärntheralperne, kommer over Bjerge — en uendelig Længsel . . . Kommer den ej, gangen — over Soen blaa, — længst forgættet, Sangen — af de svenske

Strømme? Og Mindet om de gangne Tider kalder ad ham "Som man et Valdhorn hør — fjernt gennem Skov, — genlyd-ligt Mindet dor — aldrig hort nok.« Han levede endnu mer i Fortiden end i FYemtiden. Etsteds i et B.rev bekender han. at han ikke kan glemme, men er det mest langsindede Menneske af Verden. »Et ret paa Dybet gaaende ubehageligt Indtryk, som engang er tilføjet mig, groer sammen fra Uge til Uge, fra Maaned til Maaned, fra Aar til Aar, fra Tid til Evighed, altid inderligere, fuldstændigere, uadskilleligere med mit Væsen. Samme Crescendo gælder om de behagelige Indtryk«. Hans Sind vendte sig atter og atter bagud — mod den fredelige Åsbotid, og »de Mennesker of other times, med hvilke jeg er stolt af at være beslægtet«, mod Ungdommens »Fosforus«kampe, som han gerne som ældre talte om, mod Sverigs svundne literære Storheder fra det 17de og 18de Aarhundrede, som han dyrkede med Pietet, mod Minnesangernes Tider, af hvilke han følte sig som en

»revenant«.

Men medens det foregaaende, sentimentalt elegiske Slægtled blev staaende ved Længselen og Hjemveen, var Atterbom den ægte Romantiker, der havde faaet Aladdinslampen til at trylle sig hen, hvor han vilde. Baggesen sukkede vemodig efter den Tid, da han var lille, Atterbom lever glad og uskyldig hine Dage om igen; Hølty sværmede under Maanen tungsindig efter die künftige Geliebte«, Atterbom svinger sig frejdig over i Æventyrets »blaa Land- til Svanhvit og Florinna. Fantasien er de Vinger, som Længselen og Mindet har faaet i Tiecks, Novalis', Fouqués, i Oehlenschlægers, Ingemanns, i Atterboms Slægtled. Men i Atterboms Fantasiverden fornemmes Fjernheden fra Virkeligheden som et tyndere Luftlag, et flygtigere Legemsstof, et

noget blodløsere Liv. > Den er — siger Tegnér — som en Luftpumpe, sat paa det menneskelige Liv, jeg har svært ved at aande inde under den.* Da Astolf kommer fra Virkeligheden og Jordelivet over til »Lyksalighedens 0 , forekommer dens Væsner ham ogsaa at have en Saft af Blomsterdugg og Blomsteraande i Aarerne, en Sjæl af blot Lys og Skumring, og han føler sin egen Jordnatur som noget tungt og grovt, der ikke kan komme med i hines lette Ætherliv; hans Glæde synes dem Feber, hans Passioner Raseri, og Jordlivet kaster stadig sin Skygge over hans Ansigt. I den Atterbomske Digterverden blomstrer heller ikke Passionens rode Roser — de Tragedieplaner, han nu og da nærede, lod han igen flyve —; Livets stingeste Torne er brudt af og dets tungeste Byrder lettede, ingen Disharmoni faar Lov at skære igennem, — selv Døden er skon og mild: »skøn som Laurens er Cypressens Stamme«. Derfor hedder Poesien for Atterbom altid »la gaya scienza , og Digtertilstanden er ham »en Enhed med ined sig selv og Verden, en urokkelig Ro, som blot stundom forstyrres af en sagte Følelsesmusik, som i en skøn Sommernat en Glasharmonikas vellystige Klage.

Forst og fremmest er det Barndommens Morgenlande, han søger tilbage til atter og atter. Der ligger Mindets og Savnets Morgenklarhed over de Billeder, han udmaler af Præstegaarden og Egnen: Vi ser det låve Græstag under Lønnetræers Skygge, mærker Duften af Lindene, ser Syrenhækken inde under det låve Vindu titte ind i Stuen og »ind gennem Ruderne le, — naar ud til at lege og støje — mig Somren fra Saga'rne drog«; ser ogsaa Drengen gaa ene og lege ude paa Græsplænen, mens Moderens milde, sørgmodige Ansigt er bøjet over Sytøjet inde bag Ruden og læser

i »Aandelig Duerost«, der ligger paa Sybordet. Vi horer ogsaa med Drengen den fredelige Klokkelyd fra Koerne, der gaar og græsser inde i Skovene, og Hyrdernes Vexelsange til Horn, horer Hostkarlene under Hobjergningen gaa og fortælle for ham om Russerne og Karl XII. Og naar Sommeraftenens Sol er nede, spiller Faderen, Kapellanen, oppe paa sin Vndlingsbænk paa Højen, en Aftensalme paa sin Fløjte. FYanzén, med hvem Atterbom følte sig inderlig beslægtet, havde allerede, forelsket i Minderne, bragt Barnekammer og Barndomslege ind i Poesien som klare, friske Virkelighedsbilleder ; Atterbom lægger nu — som Oehlenschläger i »Langelandsrejsen« eller -Frederiksbergdigtet — Poesiens Solguld henover dagligdags Virkelighed, selvom endnu kun, naar Mindets og Fjernhedens blaa Dis har lagt sig forskønnende over Genstandene.

Hele den ensomme, sagnopfødte Barndoms Fantasiverden dukkede op for ham og forelskede han sig i, — efterat Tiecks Folkeeventyr og Eventyrdigte havde aabnet ham Sansen derfor. I Digtet > Den nye Blondel« skildrer han — i Smag med Goethes »Nye Amadis- —, hvordan Faderen bringer Sagaer til Drengen, og hvordan denne rider ud i Skov og paa Hede, stoder Trolde og Riser ned med sit blanke Ridderspyd, kommer til et Slot, hvor Prinsessen byder ham Vin, og hvor han ved sit Citherspil vinder hendes Hjerte; og hun følger ham saa paa hans hvide Ganger til Korstog mod Tyrkerne. »Du kun ej forladt mig har — trofast Fantasi! — Endnu klinger i min Barm — lige frisk og lige varm — Sjælens Melodi — evigt ung og klar.« I Fortalen til Normannaharpen« — en Samling gamle Ridder- og Folkeviser, som han udgav 1816 i Poetisk Kalender« — udtalte han, at det var den nationale

middelalderlige Fortid og den folkelige Sagn- og Sangskat, hvori den romantiske Aand levede, som Digtningen nu burde soge til og hente Fornyelse fra. Ikke ved at braske med Rrage og Idun og Thor eller »jage efter et Renomistvæsen, som man tror er nordisk Kraft — sagde han, med Tanken paa »Gøter< brodrene og Ring. — »genfødes den nordiske Poesi, men man skal gaa til den germanske, kristelig-romantiske Middelalder og vække den gamle romantiske Kærlighed og Ridderlighed, Æventyrlyst og Fromhed tillive igen, — da vil den svenske Poesi, som nu er Prinsesse i sovende Skov, slaa Øjnene op igen, og da vil det gamle Liv igen begynde paa Slottet med Ridderspil og Harpeleg og Dans i Højenloft af dejlige Tærner, medens Prinsessen spaserer med sin Elsker i den maanelyse Rosenlund og Korsfanen vajer over Borgen. Selv — siger han — vil han vende tilbage til dc Sagn og Æventyr, hvormed hans Barndom næredes, og leve Amundus og Florinna i Fågel bla eller Svanhvid og den grædende Zephyr fra »Lyksalighedens 0« op igen. I den skønne Digtcyklus «Minnesangeren i Sverig« og Udkastet til »Fägcl blå (fra 1814 og 15) levede ogsaa Trubadurernes og Kærlig-hedshoffernes Middelalder op for Atterbom. Der staar Festglans af Slottets Ruder fra Dansen derinde, og Musiken lyder ud i Natten. Men Slotsfruen og Ridderen gaar fra Festsalen ud i Lunden, og der moder de den fremmede Trubadur. Han synger for dem til Citren om den gamle, fromme Tid. Slotsfruen byder ham ind, men han erklærer som Folmer Sanger, at han kun trives ude i det fri grønne og maa gaa igen, som han kom. »Et Barn af Vaarens Maaned — med Vaaren bort jeg gaar, — en Drøm jeg er, en Længsel, — hvis Rost dit Hjerte naaer . Og munter Jagt af Riddere til

hest, lysende Hoffester af prægtige Adelsmænd og skønne Damer, — sværmersk og høvisk Riddertilbedelse af den skønne, der tugtig og trofast besvarer denne, — Maaneskinssamtaler paa Balkon om Troskab og Stjerner — Ære og Æventyr, Tro og Kærlighed sammenflettede . .. det er den Middelalderromantik, som »Fågel bli« manede frem — tildels under Paavirkning af Fouqués Ridderromaner, for hvis Hugo v. Trautwangen og Folko af Montfaucon, Blancheflor og Gabriele de Portamour Atterbom paa den Tid sværmede ligesaa stærkt som Ingemann, da han skrev sine historiske Romaner.

Men Atterbom søgte videre bort fra Virkeligheden, helt over i Æventyrets Verden, — dér hvor »Blomsternes« Sjæl vaagner og taler, hvor »Fägel blä« pikker paa Ruden hos Prinsessen i Taarnet og bringer Hilsen fra Vennen i det fjerne, og hvor Felicia hersker i et evigt Sommerrige paa »Lyksalighedens O«. Thorild havde en Gang i paradoksal Modsigelse mod »Stock-holmspostens« Smag henvist til den naive og ægte Poesi, som rummedes i de gamle Folkebøger om »Olger Danske« og Melusine«. Nu var Tiden kommen for dem, og den samme /Eventyrets Ønskepoesi, som Tieck indleder med »Genoveva og »Kaiser Octavian«, Oehlenschlager med Aladdin«, den indførte Atterbom nu i Sverig. Det. hans Fantasi søgte i Æventyret, var — som baade den tyske og danske Digter — først Farven, Skønheden, det sanselige Velbehag. Det var, efter Rationalismens lange Fastetid, her — som i Tegnérs Digtning — Sanserne, der opførte sig en Fest. En gylden Munterhed straalede, en blødagtig Vellyst aandede forførende ud af den Atterbomske Digtning, — som af en Wielands. en Ariostos. Guldalderen males: »Naturens Morgentime — og du, o første Slægt,

som traadte paa den Jord, hvor Guder legte«; Poesiens »evig grønne Sommerø« blinker i Aftenrødens Fjerne, og paa Elfenbensskib føres vi derover, hvor himmelhøje Palmer tegner sig i Maaneglans, og Sølv-porten springer op ind til en Park, hvor Blomsterne taler, Ambravinde dufter og Vandspring klinger med Musik. Især er Felicias Slot og Have en Skønhedsrus for alle Sanser. En duftfyldt Sommerluft ombølger os, rene indsmigrende Melodier klinger om os, kølig Skygge, lædskende Frugt, Dans og Sang af unge Kvinder lokker vore Sanser Nøgne Elfenbensarme, hvis Rosenfingre leger med gyldne Strængespil — Klokker af Krystal, der ringer i Aftenrøden henover Soen borte fra de blaa Lande, hvor Klangens Born boer — Solvpoplen, hvis Lov klingende bevæger sig i Maane-skinnet — Fonixfuglen i sin regnbufarvede Fjerdragt, med sit Perlemorsnæb og den fortryllende bløde Sang, under hvilken den -»rørte langsomt — de gyldne Fodder og de blanke Vinger«. Det hele er som et Trylleri, og Fantasien synker overmæt og bedøvet ned. Den højeste Salighedsrus strømmer over i Astolfs og Felicias Brudenat. Her kappes den musikalske Velklang og den erotiske Stemningsmagt med Bryllupsakten i »Lohen-

grin«. I Vekselsangen mellem de Elskende tager hver den andens Slutningslinie op og bærer Følelsen altid højere op i lyrisk Extase, Stroferne bølger og svulmer i salig Henrykkelse, indtil de elskende synker i hinandens Favn.

Saa er Æventyrets Verden endvidere for Atterbom den lettere, flygtigere Leven, — den afvexlingsrige Verden, hvor hans Fantasi kan skalte og valte med Tid og Rum saa let som i Drømme, hvor alt vexler og bølger saa flygtig som en Kunstners Luner, hvor Stem-336

ninger skifter som Aprilvejr, og Sjælen kan forlyste sig med at axle Ham efter Ham og kan flagre som en Sommerfugl fra Skæbne til Skæbne og fra det ene Æventyr til det andet. Trangen til Mangfoldighed, Afvexling, underholdende Brogethed betegner overalt Romantiken som Reaktion imod den franske, enkle og kedelige Smag. Ikke de enstonige, klassiske Tragedier og ikke heller de udtværede Richardsonske Familieromaner kan længere udholdes: en rigere Tonemangfoldighed og en livfuldere Vekslen af Scener og Hændelser gør sig gældende i Roman og Drama ligefra Goetz v. Ber-lichingen og Wilhelm Meister til »Quentin Durward og »Hernani«. Og Æventyret er for Atterbom en lettere, renere og mere ætherisk Leven. Han soger mere Ynde end Varme, mere Renhed og Inderlighed end Dybde og Fylde, og derfor søger hans Fantasi til Blomster og til Fugle, til Zephyr eller til Luftens og Havets Genier, og han lader sin Vaarglæde og Fromhed tale ud af Anemone og Linnæa, sin resignerte Sorg af Spurvens Næb og lægger sin Erotik over i Elskovs-duetter mellem Sommerfugl og Rose.

Det sødlig yndefulde er en Skonhedsart, Atterbom gerne dyrker. Zephyr, »en lille skon Dreng med langt lyslokket Haar og hvidtglinsende Vinger <, er hans Yndling. °g Zephyrs barnagtig gratiøse Elskovsforhold til Spinarosa er udmalet con amore. Flere af Blomsterne hos ham ere ogsaa ikke langt fra at være Balletblomster: Primulaen, hvem Himlens Dronning har rakt »de gyldne Nøgler til Sommerens Sal eller Blaa-klokken , ved hvis Klemten de smaa Alfer samler sig til Leg omkring Egen. Det begejstrede Digt, hvori Atterbom paa sin Rejse forherligede en Borneballet i Wien, er betegnende for denne Smagsretning.ATTERBOM.

Saa elsker han det flagrende Letsind. Rosen priser det lette muntre Elskovsliv i Nuet: det ildfulde Kys's berusende Magt«, den afviser den omme, trofaste Nattergals Bejlen, men overgiver sig uden Modstand til Sommerfuglen, der paa Solstraalen rider ind i hendes Jomfruborg. I ensomme Hvælv under Bog og Lind — den kysser Skønjomfru paa glødende Kind, — den rødmer, lig Jorden, af Vellystens Vin — ved Brude-musikken af surrende Bi.« Sommerfuglens flagrende Liv forherliges ogsaa. Blomsternes lille fagre Konge, selv en vinget Blomst, uden Trang til Føde, uden jordisk Behov søger paa sine Krydstog kun «Duggens Vin og Rosens Kysse«. Zephyr, den ustadige, flygtige Vestenvind og uforbederlige Erotiker tolker samme Letsindets Poesi. Eller Glæden lignes ved en Kolibri, der paa sine brogede Vinger flyver med Kærtegn fra Blomst til Blomst, kysser deres Læber, men flyr, saasnart de hvisker: »bliv her«; den hører de forladte klage over dens Troløshed »og svarer i Flugten de smaa: — ak! lever jeg, til jeg blir gammel, — jeg bliver vel trofast engang«. I Franzéns Aand priser »Champagnevisen

Sekundets udodelige Fest«: »Velan, lad os drikke — det skummende Liv, — mens Perlerne bruse — og Sukret deri. — Hvad oven er skrevet, — det fritte vi ikke, — lad Timerne suse — med Skummet forbi.« En lystig munter Slædefart i Ungdommens Dage skildres: Kom, tilbedte Pige — hør Bjælderne klinge! — og Traveren fnyser — paa glitrende Sne .. . Hvad baader at skælve — for Timer, der stunde, — hvad baader at kalde — den flygtende Tid? — Lad Bjælderne gjalde — lad Nornerne blunde, — om Slæden den vælter, — er jeg dit Forsvar.« Saaledes elsker han Ynglingen og

elsker Vaaren, — tegner Vaaren som en spæd og munter Yngling.

Æventyrlysten og Ærelysten er hos Atterbom ogsaa Letsindets Flyvelyster. Han er mindst af alt krigersk, og den Krigssang, han skrev 1813 for Upsala Studenter, blev, som han selv stolt beretter, især yndetal Damer og brugtes til Serenader; — det hedder i den: Blod er Livets Rosenfarve«. Men en ungdommelig, romantisk Leg med Faren besjæler den raske Sang i Fågel blå«, hvor Jægerne ser sig overfaldne og maa vende deres Vaaben fra Leg til alvorlig Dyst: Dødens adelige Jagt — Ærens og Kærligheds Magt! — flammer i Hjerte og Lanse, — Hildurs blodige Danse — vækkes af Skytternes Horn. — Sku, o Sol i din Pragt — Ærens og Dødens Jagt, — straal paa Jægerens Bue, — Kærligheds Rosenlue — farver hans rindende Blod.« Det er en anden Slags Ære, Atterbom dyrker, end den Hæder og det forvovne trodsige Heltemod, Tegnér tilbad. Ære og Kærlighed stilles sammen som Livets Poesi; Æren er Livets Adel«, »Livets inderste Most», en Triumf i Harnisk af Ild og Lys«, dens Symbol er Fanen, den lystig flagrende Dug, — et af de Ord, der virker magisk paa Atterboms Fantasi.

Søger Atterbom saaledes i Zephyrs og i »Fågel blå s Verden det yndefulde og det muntert flagrende, gaar han ogsaa til Blomsterne og Spurven, til Folke-æventyret og de naive gamle Kvad for at finde enkel og troskyldig Inderlighed: Hvor uberort uskyldig og inderlig taler ikke saaledes »Blomsterne«! Vintergækken, over hvis Hoved Solen har sprængt Isens Tag og som nu dukker op og vover sig frem med sine hvide, grøn-randede Hjerteblade, der »halvsagt bærer Vaarens uudsigelige Ord skrevne paa sig; Anemonen, FlorasATTERBOM.

Herold, som med bly Anelse spaar den Livets Fryd, den Sommerens Fest, som stunder til, men selv gaar taalmodig ned i sin Grav, naar Solens Straaler begynder at trykke; videre Liljekonvallen, der staar undselig og har hort, at Sommerens Engel er kommen, selv knap venter at mærkes af den underskonne Gæst, men endda staar i bly Forelskelse og foler: -Én Sandhed blev mig aabenbar, — at liflig er Livets Skænk«; eller Linnæaen, den nojsomt fromme Sjæl, der dufter af sit skære Hylster til Guds Ære. Hvor naiv og trohjertet er videre /Eventyrprinsessen Florinnas Sorg, naar hun sidder oppe i Taarnkamret og trøstes af »Fågel blå«,— der er her direkte Efterklang af Folkeæventyrets Tone. Og i Digtcyclen »Minnesangeren i Sverige« er Tonen inspireret af de gamle svenske Visebøger — Gyllenmäars og Alfs Samlinger af det 16de og 17de Aarhundredes Vers, — hvorfra Atterbom havde øst Sangene til sin Samling Normannaharpen«. Man kan ikke tale om Pasticher, men det gammeldags Sprog og de gamle, ureflekterte og umiddelbare Følelser, der her udtaler sig saa troskyldigt og ubehjælpsomt, har ligesom genfødt Atterboms Sjæl til samme naive Inderlighed og samme duggrene Udtryksmaade. Der er »Spurvens« Vise, da Vinteren nærmer sig og Brodet bliver knapt, og den forlængst har hørt Leen skære Kornet af paa Markerne; den klagelose Naturresignation fra den gamle Folkevise Hør du sparfver lilla« er her flydt ganske sammen med Digterens egen Sindsstemning. Han sammenligner sig ogsaa selv i en anden sorgfuld Sang med Spurven: Jeg er som en Fugl i kulsort Kvæld, — som sidder ensomt paa Grenen — saa højt under Sky, saa langt fra By, — naar Sne alt falder paa Renen«. Den samme beskedne Maade at give Ud-

tryk for dyb Ømhed eller haabløs Sorg, som gaar til Hjertet i Folkeviserne, klinger ogsaa — efter gamle Visemotiver—igen i et Digt som »Møde paa Afstand«, en Vexelsang mellem Trubaduren nede paa Engen °g Borgdatteren oppe i sit Vindu. Han: »Stor Sorg og daglig Kvide — i Verden, hvor jeg er, — mit trofaste Sind maa lide — for dig, min Hjertenskær! — Krist styrke din gode Vilje, — som skinner i maaneklar Nat! — Men Klippe og Ringmur skille — mig fra min dyreste Skat. Hun: Min Ven! hav lystigt Sind kun, — — om dig synes Lykken vrang, — hav Trofasthed i Minde, — om du skulde lide Tvang. — Lad ikke dig forskrække — de Hinder, som møder vor Tro, — Gud kan vel sin Arm udrække, — fra Himmelen, hvor han bor« osv. osv.

Sin særegne romantiske Charme har dog den Atter-bomske Digtning i den musikalske, mystiske Dis, som hans Fantasi lægger over alle Ting. Det er denne Dis, som skiller den fra den Oehlenschlägerske klare Anskuelighed og skaber en Søskendelighed mellem Atterboms og f. Ex. Ingemanns Digtning. Ordene staar ikke blot med deres egen ligefremme Betydning, men bærer med sig og omgives af en Musik af Bitoner, som klinger med fra Forestillinger og Stemninger, der staar i Forbindelse med vedkommende Ord. Og saaledes virker stedse Ordene

ud over sig selv, vækker Stemninger og bevinger Fantasien paa ubestemt Maade. Atterboms lyriske Sprogform er romantisk suggestiv. Rytmerne er rige og vexler efter Stemningen. Ordene virker ofte fuldt saa meget vecl deres Lyd som ved deres Indhold. Lyden klinger fint sammen med Stemningen i delikate Verselinier som denne: »Med den begynnande Majs lenaste ljummaste flagt« eller Och vakta vinden flagtarATTERBOM.

svalt med vingen«. I Digte f. Ex. om Foraar eller om Guldalderen sammenhobes en Mængde glade og lokkende Ord, saa at en sjælelig musikalsk Virkning skabes, uden at altid Ordene danner nogen fornuftig Mening: Cither. Leg. Gyldne Øer. Rlaa Soer. »Klingande vingarne susa«. »Och de veka ljuden leka, — liksom skåna barn i dans.« »Öfver dess dikter och hopp de värliga lundarne susa*. Digte som »Adagio og Allegro , Balen« eller »Äolsharpen« bestaar helt i den Slags Sammenstillinger af Ord med bestemt Følelsesfarve, der — uden nogen nærmere Forbindelse — klinger sammen i Helhedsvirkninger. Stemninger oversættes herved i Farver og Hilleder saa godt som hos nogen Symbolist. Der tales om »gladjens silfverskir« og »kårlekens purpurförtjusning«, om »Fridens hvita fana , om »Diktens solbeglänsta vägor og om »kungaärans tempelberg«. I Naturen og Tingene indlægges alle Slags Stemninger og Sjælsindhold. Trompeten er fræk, Oboen er koldt sig forundrende«, den »blaa Himmel dufter Fryd . Hele Mytebilleder danner sig som Udtryk for Forestillinger. Mindets Jomfru sidder paa sin 0, under en dirrende Æsp, der luder sin gule Top over en høstlig Sø; hun sidder stum paa det faldne Løv, med Haanden hvilende mod sit Hjerte, mens hendes Fædreland venlig vinker (ra Bølgens Glitter til hende ved Midnatstid.

Hele denne suggestive og symbolske Fantasiretning er dybt indgroet i Atterboms Natur og opdraget gennem hans romantiske Aandsdannelse; den besjæler hele hans Livssyn. For denne radikale Subjektivist — som for lians Aandsbrodre Romantikerne i Tyskland — staar den ydre Verden ganske uden selvstændig Interesse, Tingene betyder ikke længer sig selv, men har kun342

Betydning gennem de almene Stemninger og Forestillinger, som for den fantastiske og spekulative Hjerne knytter sig til dem. Derfor elsker Atterbom de Naturtilstande, der mest uhindret tillader Virkeligheden at forflygtiges og at flyde over i Drømme: Sommeraftenens Dæmring, hvor »Livets Kærne fælder Skallen, og liflig Musik spilles paa Hjertets Luth af Guds hellige Engle,« og alle Fænomener i Naturen, som anslaar Strenge, der klinger videre, langt hen over Sjælens Toneregister saasom Toner, Stjerner, Fugle, Floder, alt, der er ubestemt, flydende og flagrende. Og alt er Mystik og Symbol for ham — som for Schelling, Novalis og Tieck. »For hvar urbild, af vårt hjerta buren — en motbild fods ur hjertat af naturen, hedder det i Forsangen til Digtcyclen Blomsterne«. Poesien — udvikler han — er »en evigAabnen af en evig Hemmelighed, tilgængelig alene for klare, menløse, barnlig friske Sind.« Naturen »forraader blot gennem Sindbilleder sin glade, ydmyg drømmende Opfattelse af Gudvæsenets første Aabenbaring.« Ogsaa det menneskelige, indre Liv er i sit Urstof mystisk. Mystisk er alt det i Livet reelle, umiddelbare, selvberoende; mystiske Fænomener er al Tro, al Kærlighed, alt Venskab; al personlig Tilværelse er en uafbrudt Fortsættelse af Underværker, Religionen giver Nøglen til dem ved det højeste Udtryk-for al Mysticisme: »Saaledes elskede Gud Verden.« Mystisk er i Virkeligheden ethvert Menneske, som ifølge Goethes Udtryk »aus dem Ganzen und im Grunde lebt.«

Og her er vi naaet ind til Sjælen i Atterboms som i al Romantik. Det mystiske Skær, som straaler ud over alt og skinner hemmelighedsfuldt igennem Stene og Blomster, den Tonedis, som klinger med udenomATTERBOM.

hver Hændelse og hver Følelse, — det er Hinsidigheden, der gennemtrænger Endelighedens Verden og kalder og lokker ad Sjælen. Den stærke Tro paa det, som ikke ses, og den længselsfulde Folelse af egentlig at hore hjemme paa den anden Side Graven, lægger dragende og sjælfulde Toner i Atterboms Lyrik: saaledes i Sygebetragtningerne, hvori Forgængeisen skildres som Kærligheden, og det visnende Liv forst aner, »hvad Moderens Hjerte gemmer,« naar det foler sit Hjerte saligt forbløde; — »Djupa Fors,« hvor Sjælens Liv lignes

med Fossens, som efter sin Brusen og Skummen hen mod Kvæld naaer ned i Dalen og bliver stille og spejlblank: »Då somnar hvar flägt öfver vägen, — då rors knapt i tråden ett blad; — då blir mig så stilla i hagen, — då blir jag så from och så glad. — Når sjalen blir tyst, liksom skogen, — och flyter till spegel forbytt, — då år till sin hvila hon mogen, — då börjas ett lif, som år nytt.«

Et dybt spekulativt Behov boede i Atterbom. I sine Studier over Filosofiens Historie og System« (1835) byggede han en selvstændig romantisk Filosofi op. I Modsætning til Hegelianismens Grundforudsætning: at den rene Tænken skal kunne finde Livets inderste Sandhed, idet Tilværelsens Natur inderst inde er identisk med Tænkningens Natur (tænke=-være), er det Atterboms Udgangspunkt, at alle Menneskets Evner — baade Tanke, Fantasi og Følelse — maa virke sammen i Enhed for, at man skal kunne naae til Losningen af Tilværelsesgaaden. De organiske og positive Perioder af den menneskelige Kultur er just — baade den orientalske, den antike og den romantisk kristelige — fremkomne ved, at de hojeste Livskræfter: Religion, Poesi og Filosofi virker sammen i en Helhed. I sine to Sagn-344

digte — det delvis kun udkastede »Fågel blå« og Lycksalighetens 0« — har han selv med digterisk Fantasi og filosofisk Dybsind formet en romantisk Verdensanskuelse ud i skønne Symboler. Storartet og ægte Atterbomsk er Conceptionen i Lyksalighedens 0. I denne 0 og dens Dronning Felicia er det hedensk nydende og naive Naturliv fremstillet i dets skønneste Skikkelse som en Hellenisme eller Æsteticisme. Men Felicias Moder, den morke, truende Nyx (Nat) kommer stundom frem af sin Helligdom og advarer Datteren for hendes tankeløse Lykkeliv og viser hende den blege Broder: Død. Men Felicia lukker blot Øren og Øjne til for dette Væsen, der staar for hende som ondt og grumt, den menneskelige Hedendom vil glemme, at Døden ligger paa Bunden af al jordisk Skønhed, og at Livet er Tidens Magt undergiven. Men den høje, stille Nyx er intet andet end selve den menneskelige Fantasi i dens højeste, oprindeligste Form som Guds-anskuen (Theophania). Tilslut maa ogsaa Felicia lydig bøje sig under Moderens Vilje, give Slip paa sin Elsker Astolf, for at han kan følge Ærens og Pligtens Kald og beskedent kæmpe paa sin Plads i Tiden, hun maa erkende, at den Lyksalighed, hun har nydt, dog ikke var Salighed, og at Broderen Thanatos har Ret i, at det højeste, al jordisk Lyst bør ønske sig, er at »renses« og forvandles« gennem Døden. Og skønt og sublimt udtrykkes Romantikens Inderste — Besatheden af det hinsidige, transcendentale og Længselen mod »Forvandlingen« — i de to Digte, der slutter iste og 2den Del af »Lyksalighedens 0< : Nattergalens Sang om, at Skønheden kun er Skønhed ved, at den er forgængelig, og Stjernekoret (tildels efter Fouqué): SkiljerST AGNELI US.

stoftet hjertan ? — Stoftet, skuggors hem r — Karleken och smartan -- räcka bortom dem«.

XXV. STAGNELIUS.

Ved Siden af Atterbom, og temmelig uafhængig af den snævrere »Fosforus lejr, var Stagnelius den oprindeligste Aand blandt Sverigs egentlige Romantikere.

For ham betod Modet med tysk Romantik kun en Udlosning af dybt romantiske Naturanlæg. Og disse hang igen nøje sammen med den mystiske Aare i svensk Landskab og svensk Folkegemyt. Ganske i Svedenborgsk Aand fremstiller Digtet »Albert og Julia en Scene fra Aandeverdenen med Cypreslunde, Edens Floder, Paradisets Guldporte og Fejring af Lammets Bryllup. I det skønne Digt Necken « sidder denne bladkranset i Sommernatten og ror sin Gige, medens Ellepigerne danser over Engen; en Dreng, der horer Klangen stige op af Bækken, raaber i den stille Nat: 5Arme Gubbe! hvorfor spille? du vinder dog aldrig Forlosning for din Sjæl saaledes som Guds Børn. Taarer rinde over Gubbens Ansigt, han dykker ned og Gigen tystner. »Aldrig Necken — spiller mer i Solver-bækken. I disse to Digte har Stagnelius saa at sige ført sin Poesi tilbage til dens Kilder. Thi den samme nordiske Sommernats vemodige Længsel, der klager i Necken, er det, som sukker og sværmer i denne hjertesyge nordiske Ungersvend. Og det er samme Speku-35°

lation over Tilværelsens inderste Mysterier, som havde skabt den Svedenborgske Aandelære, der nu staar frem igen i en anden ung Svensk.

Stagnelius var fodt og vokset op paa Øland; paa begge Sider nedstammede han fra Præster, og hans Fader var en meget lærd Gejstlig, vel bevandret baade i Theologi og i Græsk. Drengen voksede op mellem Faderens Boger, i hvilke han hentede sig en broget Lærdom, var ogsaa en ivrig Tilhorer, naar der i Folkestuen fortaltes Overtrohistorier, og gik ellers ene om uden Legekammerater, helt i sine egne Fantasier og Tanker. Efter den idylliske og religiose Barndom er der saa aabenbart senere, da han kom paa egen Haand, forst ved Universiteterne i Lund og Upsala og fra 1814 som Kancellist i Stockholm, kommen et temmelig løssluppent og udskejende Ungdomsliv. Noget af Poetens ødsle Skonhedstilbøjeligheder og Fantastens stærke Nydelsesbegær har der været i ham. Han tærede stærkt paa sin Faders Pung, var ikke videre paalidelig med sit Arbejde, har ofret baade til Bakkus og Venus, — man mærker rundt om i hans Digtning en lysten, ofte usund Sanselighed og i Slutningen af sit Liv naaede han vistnok til at bruge Opium. Men bagved har en ensom Sjæl blødt og lidt ved Begærene og Grimheden og stræbt at løfte sig til ren Beskuen og til uverdslig Evigheds Sfærer.

Tidlig skrev Stagnelius Vers; han viste smidigt Formtalent, Sans for Rytme og malerisk Skønhed. Først efterlignede han Wielands vellystige og komiske Epopeer, siden vandt Lings rige nordiske Myteverden hans Hjerte og inspirerede ham til episke og dramatiske Arbejder. Men forst Upsalafosforismen og tysk Romantik udløste ret hans egen Smag og Tone. Han til-ST AGNELI US.

egnede sig med Begejstring den nye Sprogets Mystik: »tårdiamanter« og »ambrakyss« gik ligesom »trånad og »tjusning« fra Atterboms Vers lige over i hans. Ligesaa de rige, musikalske Rytmer. Og saa aabnede det romantiske Drama — Schlegelernes, Werners, Oehlenschlägers, Ingemanns — hans Fantasi den Art sælsomt oprivende Sjælskonflikter og patetisk sværmerske Stemninger, som laa for hans eget Naturel. En Række Dramer af ham: antike som »Bakkanterne, oldnordiske som »Visbur,* kristelig romantiske som »Martyrerne« og »Riddertaarnet sogte grelle raffinerede Sjælstilfælde og aandede tragisk Entusiasme. Men især aabnede Romantikens mystiske Filosofi hans Indre. Elgstrøm har været en Stagnelius før Stagnelius, og naar denne hos ham læste om Psyche, der er frafalden sit oprindelige, himmelske Liv, i hvilket hun »spejlede hvert evigt Urbilled,« da har »Animas« Billed begyndt at danne sig i Stagnelius' Sind. Dybt greb videre Schellings Lære ham om, hvordan hele Naturen Ira et oprindeligt Urfald stræbte frem imod Forløsning af den Guddomssjæl, der nu, fangen i Materien, slumrede i Stenen, drømte i Planten og vaagnede til dæmrende Frihed i Dyret og Mennesket. Han fandt jo i sig selv dette Fald fra Barndommen og denne ensomme, higende Sjæl, som sukkede i Sanselighedens Baand.

En stille kontemplativ Beskuen, der overalt har Blikket fæstet paa »Ur-ideerne«, og en abstrakt Længsel efter Forløsning af Endelighedens Skranker, — det blev de Sjælstilstande, der nu inspirerede Stagnelius' Lyrik. Han viste sig heri som en Aandsbroder af Schack Staffeldt. Som denne var han »Betragtningens Ven . »Idealismen tegnes som en Blomst, der staar bojet over Kilden og i denne ser Himlen afbildet: »tyst over

det spejlende Vand — den luder sin duggede Krone — og ler mod den nikkende Skygge — i Skyggernes dunkle Olymp Eller Sjælen er Kilden, der ensom og lyseblaa flyder afsted og afspejler Himlens Skiftninger, og en venlig Hyrde — det er Gud — bojer sig ned over Kliden og spejler sit Ansigt i den. Som til Endymion stiger det guddommelige ned til Sjælen i Nattens Tysthed. Tystheden og Aftenen elsker Stag-nelius som Betragtningens Time, da Jordens Larm og Begær er sovet ind. Kom Tysthed! beder han, Portvogterske i Gudeborgen, usynlige Vestalinde, der vedligeholder Hjertets Himmelild. kom og tilhyl mig med de morkeblaa Vinger og ku de frække Lyd, der vover at forstyrre Sjælens Sabbat. Og han kaster sig i Nattens Favn: Dolg mig for Menneskers Syn, byd Menneskerøsterne tie.« Men ved Siden af »Beskuelsen« gaar, som hos Staffeldt, den romantiske

Uendelighedslængsel. Digteren genfinder den overalt i Naturen: i Havet, der med blaa og længselsfulde Arme iler ind mod Stranden, men hvergang med skuffet Haab ebber sukkende tilbage: Intet Ønske fyldes under Maanen,« — eller i »Trækfuglene,« der »sukkende fare fra Gautliiods Strand« og blande deres Klager og Savn med Vinden.

Men Stagnelius' ejendommeligste og skønneste Frembringelse blev til, da han, som rimeligvis i Forvejen var kommen ind paa de gamle Gnostikeres Lære, ved at faa den »Codex Nazaræus« i Hænde, som en lærd Orientalist i Lund udgav 1815, i de kristelige Manikæers Kosmogoni fandt en pragtfuld og mystisk Mytologi til at klæde sin Schellingske Filosofi og sin Sjæls Platonisme ind i. Deraf opstod Liljor i Saron,« en Række theosofiske Digte, i hvilke syrisk og Sveden-ST AGNELI US.

349

borgsk Mystik, Schellingsk Filosofi og herrnhutisk Sværmeri paa det v idunderligste blander sig. I skønne, maleriske Billedsymboler er her den Hinsidighedslængsel og den Trang til at synke hen i Beskuelsen af Gud udtrykt, som var Sjælen i Stagnelius' Romantik. I Verdensfyrstens, Demiurgens Palads sidder Sjælen, Anima, fangen, eller hun vandrer sukkende om i hans Harem; syv bistre Dæmoner staar Vagt med blodrøde Sabler ved Portene, tolv luende Drager ligger omkring Borgen. Fra det mørkeblaa Himmeltag glimrer Kronlys, hun gaar over grønnende Enge, men selv er hun afført sin himmelske Dragt og er klædt i den sorte Farve, hendes Herre, Verdensfyrsten, elsker; sukkende ser hun sit blege forgræmmede Ansigt i Betragtningens« Spejl. Gennem Gitret taler hun, som en bleg forelsket Nonne, med en Guds Engel, — henrykkes ved hans Skønhed og mindes Pleromas Himmelsale, hvorfra hun ved sit F"ald er nedstyrtet. Hun rækker ham en Foraarsblomst, han skal bringe Kristus: Perlen, der blinker i dens Kalk, er Animas Taare. Hun staar som »Rosen i Verdensfyrstens Park:« »Græd, skonne Blomst! thi saa alene — du elsket bli'er af Lysets Gud — græd, skønne Blomst, thi Taarer rense — hver falden Sjæl til Lysets Brud." Hun vandrer i Ørkenen og trøstes af Maanen. I Ørkenen sidder — Guds Yndling og græder, - mens Maanen med Glitter — Krystalfloden saaer. -Nedstraale den lader — sit lægende, høje — guddommelige Øje — paa Animas Taare.« Maanen trøster hende, den vandrer som hun sukkende om i Længsel; engang vinder vel begge Forløsning. Selv Aftenen — den tyste, fredbringende Aften, som Stagnelius altid besang — bringer ikke Sjælens Uro Hvile. Kvælden er kommen Træt af Rejsen fra Aandernes Verdén sidder35°

STAGNEI.IUS.

Englen i mørkebiaa, guldbræmmet Mantel paa Klippens Top og ser tyst ned i Dalen. En Kurv Blomster har han med, plukket af Engle ved Edens Floder. »Én Blomst gi'er han — til alle deraf, — en Skænk fra den evige, — kærlighedsrige — Fader i Højden. — Til Betragtningens Ven — en bly Viol, — en straalende Lilje — til Samvittighedsfreden, — til Smerten en Valmue, — til Glæden en Rose.« Men intet, ikke et forfriskende Pust, ikke en kølende Taare har Englen at give til Sjælens evige Savn.

Denne savnsyge Længsel, der bojer Hovedet tungt som en dugfyldt Blomst paa sin Stængel og spejler sig i Drømmens Vande, — den er den ejendommelig nordiske Sjæl i Stagnelius' Romantik. I denne sygelige Eneboer, som om Formiddagen skrev Koncepter i den kongelige Ecclesiastik-expedition,« men om Aftenen paa sit Tagkammer langt ude i Fattigkvarteret, paa Bagsiden af en allerunderdanigst Promemoria,« skrev om »Sukkenes Mysterie,« eller Demitirgens Palads, og som hjemkommen fra en lille Afstikker i Smaagaderne skrev Hymner til sin himmelske Amanda, — i ham fik Skilsmissen mellem Ideal og Virkelighed, mellem Animas Himmellængsel og de Sanselighedens Lænker, der holder hende fangen, en ganske anderledes smertelig Braad, end for den harmoniske Atterbomske Fantasi. Skinnede for denne overalt i Endeligheden, i Blomster og i Stene, i Barndommen og i Riddertiden, det hinsidige skønt og helliggørende igennem, saa sukkede her en strakt, hvileløs Uendelighedslængsel, som led af Aandenød under selve Himmelkuplen: »Ack brister ej verlds-äggets — högbläa skal?«DF.N AANDELIGE ATMOSFÆRE.

351

Hvorledes saae nu, udenom disse grundlæggende Aander, den almindelige aandelige Atmosfære ud i Sverig i Tierne og Tyverne?

Yderst tilhøjre stod jo de gamle, akademiske Kredse. Efter Gustav IV Adolfs Afsættelse vaagnede noget af Gustav III's Tid op igen ved Broderen Karl XIII's Hof og i Stockholm. Dronningens Kreds var munter og elskede Fester og alle Forlystelser. Gamle Gustavianere, der havde været i Unaade under Gustav Adolf, kom igen til Hove, Oxenstjerna blev Hofdigteren par excellence, og Leopold blev adlet og blev Raadgiver for den ny Regering. B. v. Beskow fortæller fra sin Ungdom om en Soirée, der blev givet oppe i Upsala for Oxenstjerna, som var kommen paa Besog fra Stockholm. Midt blandt den ny, borgerlige Tids lange Benklæder og høje Støvler gik den gamle fine Hofmand om, helt sortklædt, i Knæbenklæder med Silkestrømper og Spænde-sko, og henrev alle ved sit Væsen, der syntes at tilhøre en hel anden Verden: fuld af Artigheder mod alle, af Indfald og bonsmots, af Anekdoter, hvis Slibrigheder han gled let hen over og dog understregede; ikke blot Ordene, men Øje, Stemme, Ansigtsspil lagde Kvik-hed og Gratie over alt.

Men de Gamles Rækker tyndedes ud, og Tilgangen af yngre Kræfter var ikke betydelig. J. R. Blom var i YVallmarks »Journal* en af Akademiets mest renlivede Talsmænd. I sin Afhandling i Akademiets »Handlingar« for 1809 om Sverigs ældre Literatur talte han med al Gustavianernes Foragt om den gamle352

nationale Digten og fraskrev baade Sprog og Folk-finere poetisk Sans. Hjalmars eller Ragnar Lodbrogs gamle Svanesange er ham kun barbariske og latterlige; Birgittas Aabenbarelsesværk, Messenius' Tragedier og Dahlstjernas eller Spegels Vers er Genstand for hans Spot, men med Henblik paa Leopolds Odin siges der: Sverigs dramatiske Digtekunst har blot gjort et eneste Skridt, fra intet til alt, men dette Skridt er gjort.«

Flere af Akademiets tidligere Stotter begyndte ellers at vakle. Blom kunde i et Brev berette Leopold, at han forleden havde overrasket Adlerbeth siddende ved sit Skrivebord fordybet i »Fosforus> ; »konfunderet« havde Adlerbeth straks taget Hæftet ud af Besøgerens profane Haand.« Længe havde han jo allerede siddet og oversat sine kære Klassikere i de originale Metrer og ikke i Akademiets omskrivende Alexandriner, og man vidste, at han var en Nicodemus, som i Smug sympatiserede med Sønnen Jacobs »gotiske Forbund. Wallin, Akademiets »Mönstergosse blev stadig mere fosfo-ristisk , og Franzén blev mer og mer kristelig sværmersk. — Ja I hele Akademiet undergik ogsaa Tidens Paavirkning og kom det nye imøde. Man belønnede baade Geijers første Afhandlinger og Tegnérs Svea. Tegnér blev den, som fornyede og udvidede Akademiets Smag. Han vandt hurtig og afgjort de ældres Hjerter, og blev 1818 optagen blandt de i8 Udødelige. De følte, hvor dybt han i Grunden med sin Aandsdannelse bundede i samme Jordsmon som de. Ligesaa pietetsfuldt Tegnér beundrede Leopold, ligesaa indtaget var denne i »Fritjofs Saga.« Kun de rigtig stivsindede lod sig end ikke be-daare af »Fritjof.« J. R. Blom komplimenterede bittert sødt »Hr. Biskoppen« for hans »Maade at drapere de

gamle, kantede Figurer med Gazer og Blomster, saa at man intet andet ser deraf end, lwad som troster Smagen og Dannelsen«, og erkender, at saaledes maa den uhaandterlige nordiske Mythologi behandles, om man ikke hellere helt vil lade den ligge. Og Tragedieforfatteren, Friherre Åkerhjelm skriver ogsaa forbeholdent til Leopold, at han ikke kan se det skonne i en Fabelverden, som den nordiske, af »tobenede Storædere, og at Tegners hele Kunst maatte til for at forsone med et sligt Stof.

Paa yderste venstre Floj stod det ærkeromantiske Cenakel oppe i Upsala. Efter de förste Sammensværgelsens Dage, da Hedborn og Atterbom gik op og overraskede den stille, indelukte Smaalænding Elgström paa hans Kammer, fordi de mistænkte, at han skrev Vers, og denne undselig glad læste sine Elegier til Hilma op for de ny Venner, eller da Atterbom besøgte Palmblad paa hans og Broderens Fællesværelse, og fandt Vennen sidde med sine Krykker paa Sengen og læse ivrig midt mellem Broderens rogende, larmende, klaverspillende Venner, —

efter dem var snart komne andre, da Fosforusbrodrene mærkede, hvordan de begyndte at faa Tag rundt i Ungdommen, i Upsala og i Lund, og — navnlig med de »poetiske Kalendere — i det smukke Kon rundt om i Sverig.

En Kreds af fosforiserende Studenter stod snart om dem i Upsala; i den unge Zeipels Forældrehjem — det pyntelige Stenhus ved Stortorvet — samledes man til flotte Gilder og Oplæsning af tyske Forfattere; man søgte at vinde Forbindelser i Adelskredse og priste i den Anledning i »Literaturtidningen« Grevinde d'Albe-dylls fosforistisk-nordiske Heltedigt: »Gefion«, og snart fik Fosforisterne deres Muser i de to skønliterære Damer

Amalia v. Helvig og Christina Asping, siden Nyberg. Den förste var en tysk Digterinde, gift med en svensk-Oberst og flere Gange med sin Mand paa Besog i Upsala. Hun stod Goethes Weimarkreds og ogsaa de tyske Romantikere nær, og var Formidler mellem de svenske og tyske Aandsbrodre. Atterbom og hans Venner sværmede og digtede for hende, til Gengæld fik hun dem omtalte i tyske Literaturtidender. Christina Nyberg blev under Navnet »Eufrosyne« en af de »poetiske Kalenderes« mest yndede Bidragsydere — halvt i Franzéns og halvt i Atterboms Tone. En romantisk Interesse laa ogsaa om hendes Person og Liv; hun havde været gift med en Horkræmmer, men hun interesserede sig ikke for hans Salttønder, og han forstod ikke den poetiske Sjæl, der havde læst sin Rousseau og Mdm. Stael, og satte ikke Pris paa, at hun sang Duetter og musicerede med en ung Slægtning, som hun holdt meget af og som tidt besøgte hende. 1816 blev saa Ægteskabet opløst, og nu var det, hun følte Kald til at optræde som Digterinde. Hammar-skjöld blev hendes literære Raadgiver, og Fosforisterne omflagrede hende og hyldede hende paa Vers og Prosa som Kredsens Sapho.

Og rundt om fra Sverigs Provinser laa der Studenter incle i Upsala, der var vokset op i samme Jordbund og Atmosfære som Geijer, Atterbom, Stagnelius eller Hedborn, og hvis unge Hjerter straks gav Genklang for de ny Toner. Man kan nutildags af Preve, Erindringer« og Biografier læse sig til, i hvilken Grad de Digtere, vi har skildret, var Exponenter for hele det Slægtled, der fodtes i 90erne og blev Studenter mellem 1810 og 1820.

Der var en Uplænding: Israel Hwasser. Han var opdragen ene hjemme hos Faderen, — en alvorlig og strengt orthodoks Præst, der kaldte Gustav III en Vindbøjtel og elskede Napoleon, ligesom han elskede alle store Mænd. Drengen gik ensom og grundende om i den storladne Natur ved Dalelvens Bredder. Wilkina-sagaen og Björners »Kæmpedater« fyldte ham — som Tegnér eller Atterbom i deres Barndom — med store fantastiske Forestillinger om Norden. Men en mørk og stræng Religiøsitet kastede tidlig Skygger over Drengens og Ynglingens hele Liv, Syndsangst — navnlig med Hensyn til konslig Renhed — pinte ham. Han valgte, mest af filantropisk-moralske Grunde, Lægevidenskaben til Studium, da han kom til Upsala, men Detaillerne og Aanden i den rent empiriske Videnskab var ham modbydelige; og han fordybede sig derfor udenfor sit Studium mest i filosofisk Spekulation og literær Læsning. Jean Pauls menneskevenlige Sværmeri »spredte et Rosenskær« over Verden for ham, og Geijer, hvis Bekendtskab han gjorde i Upsala, frembragte et dybt Indtryk paa ham. Denne havde baade i poetisk og prosaisk Form udtalt de mægtigste og alvorligste Ord, som nogensinde af nogen svensk Mand var ytrede til Vækkelse af Religion og Fædrelandskærlighed.« En dyb og virksom Svenskhedsfølelse og et strengt, moralsk-religiost Behov havde været Hwasser medfødt og fik nu kraftig Bestyrkelse ud fra Geijers Personlighed. En spekulativ, naturfilosofisk Retning havde allerede tidligere indenfor Medicinens Omraade gjort sig gældende i ham. Og medens han nu fra 1817 var lægevidenskabelig Professor i Abo, fra 1830 i Upsala, udviklede Hwasser sin originale, rigoristiske og entusiastiske Lære om Menneskehedens fysiske og moralske Genfodelse gennem Religion

og Fædrelandskærlighed. Ved Siden af Geijer (for Frafaldet«) var Tegnér hans kæreste Monster paa Svenskhed,

og i Karl XII nied dennes »Had til Humbug, Foragt for Blødagtighed og Nydelse, sit ukuelige Mod og sin dybe Følelse for den evige Retfærdigheds Krav fandt Hwasser sit historiske Ideal.

Der var en anden, en Sødermanlænding: Adolf Torneros, som kom til Upsala og sluttede sig nær til Fosforisterne. En stille, indesluttet Ungkarl, der levede saa at sige alene i Brevvexlingen med sin gamle Moder og i sine Dagboger, — fra 1818 Docent og fra 1832 Professor i Latin, — meget lærd og en halvgaaet Poet med et fint Gemyt og en skarp Reflexion. I 1810, da han gik som Informator paa et Gods ved Mælaren, forelsket i sin kvindelige Elev — som han vedblev at være det i ethvert Skort —, havde Franzéns Digte været hans Vademecum og svenske, tyske og franske Romaner hans Yndlingslæsning. Saa var Geijers Skrift om sand og falsk Oplysning i 1 lenseende til Religion« samt Phosphorus«s hele rode Glødhøj« falden i hans Ilænder og havde givet »mit Sind og min Fantasi en ny Retning . Ogsaa Jean Paul virkede paa ham som en Aabenbaring af hans eget Gemyts Inderste. Jeg ser i hans Sjæl min egen, tro oversat fra Eskilstunadialekt til Tysk«. Han kom 1812 til Upsala midt i Fosforist -tidens Begyndelse, og skønt han holdt sig temlig for sig selv, føltes han snart som en Aands-broder og kom efterhaanden med ind i de Atterbomske og Geijerske Kredse. I hans Breve ser man, hvor beslægtet hans Gemyt med dets Blanding af Humor og Følsomhed er med Jean Pauls, og hvor paavirket han er af dennes Vid og Billedstil. I hans Dagbog lærer man et fint, romantisk Stemningsliv at kende: man serdF.n aandelige atmosfære.

ham ligge om Sommernatten i det aabne Vindu og nyde Naturen, medens han læser i Immermann eller nynner Atterboms: »Dér de ljusa björkar stå«, ser ham musicere med Vennekredsen og navnlig con amore spille Bellman og Geijer; og en aarvaagen, psykologisk Reflexion afmærker Stemningslivets Sittringer næsten som i Amiels Dagbog. Det minder om denne, naar det hedder: »Synet af visse Landskaber paa et vist Punkt af Aftenstunden og i en lun Luft paafolges for mig af et aldeles eget Fantasiens Vindpust, der visker Stovet bort fra et vist psykologisk Landskabsstykke i mit Indres inderste Kapel. Om dette Billede er en Kopi efter Naturen eller en ideal Komposition véd jeg ikke selv, thi det er malet af min spædeste Barndoms Genius i den Tid, da jeg endnu ikke havde nogen Erindring«.

Mere polemisk mod Fosforismen, skønt selv ægte Romantiker, stillede en anden Sødermanlænding sig, der ogsaa kom til Upsala: Erik Sjöberg (Vitalis) Et uægte Barn af en Præstedatter med en Arbejdsmand, født i Skam og Sorg, slidende sig frem brystsyg og ludfattig kom han til Upsala — lang, mager, ikke videre tiltalende af Udseende, indesluttet i en mistænksom og omtaalig Stolthed, upoleret og frastødende af Væsen, men overfor sine faa Fortrolige af en egen uskyldig og oprigtig Paalidelighed, — inderst inde ensom, ulykkelig, folsom og alvorligt religiøs. Han begyndte med at gaa op i Fosforisme ligesom sin Ven Nikander og digtede henrykt om Stjerner og Blomster, om Barndom og Fromhed og Kærlighed. Men snart frastødtes hans dybere og mandigere Alvor af hele det Klingklang af skønne Ord og sværmerske Folelser, hvormed paa denne Tid alle legede Poesi i Upsala.3<5o

Han havde heller ingen Lyst til at gaa ind i Palmblads og Atterboms Kreds, der havde rost hans Digte og sogte at drage ham ind i den fælles Hjord. Og forarget over alt det overfladiske Dilettanteri i Poesi vendte han sig i fantastiske Satirer og Parodier mod Fosforisterne: mod deres Sprog med dets talrige indkaldte tyske Rekrutter og deres Sværmerier for Maanen og den Elskede; den kolde, sarkastiske Haan, der tidlig havde lagt sig om hans indre som et Panser overfor Verden, ironiserede bittert over Venskab og Kærlighed og andre »ædle Følelser« og sang menneskefjendsk: De vanner mande rätt tappra vara — de sällan fly, förr de se någen fara, — men eljest ha de en underlig sed: — nar ovän förfÖljer, förfölja de med«; og i harmløsere Parodier gjorde et fantasifuldt og respektløst Humør morsomt Løjer med Farao og Hatseba og med Nordens Guder, der var komne paa Mode. Imedens udformede han. uafhængig af Moder og Skoler, i simple og passionerede Digte sine egne bitre Stemninger. Hvor de andre udgød sig i Sværmeri og Sukke, dér lukker han sig inde i stolt Kulde, da han føler sig uforstaaet og uelsket. I Digtet »Noli me tangere« hedder det: »Min Aabenhed mig førte i Fordærv, —de

trampede mit Hjertes friske Rlade . . . Derfor, naar de imod mig Haanden strække, — jeg trækker straks mig sammen i mig selv«. Gribende skildrer Digtet: »Den ensommes Sang i den store Ørken« hele hans Sjæls stolte Fattigdom: Mit Væsen blev saa stumt og saa koldt, som om Døden havde lagt sin Haand paa det. Dog forsmaar jeg Trøsten af Taarer; der grædes nok endda paa Jorden. Min Sjæl véd ikke længer af Vaar; men naar Stormen oprorer Himlen og Jorden, har jeg endnu min Lyst ved Livet. Den, hvem intetDF.N AANDELIGE ATMOSFÆRE.

tilhører paa Jorden, han lider heller intet Tab. Nu gaar jeg paa Verdens Markedstorv, hvor hver Vare er et Legetøj. Jeg kan ikke faa Solen paa Himmelens Borg, og derfor begærer jeg intet«. Og i Digtet Den kæmpendes Sang- hedder det: Lad min Sol gaa ned. Jeg har savnet dig, Fryd! fra min Barndom, herefter foragter ogsaa min Sjæl dig . . . Mit Hjerte kender ikke mer det fejge Haab. Hver venlig Engel er vegen fra min Side«.

Imod Fosforisternes Blomsterdromme og evige Klager stiller Vitalis en streng og ophøjet Heroisme, noget inspireret af Tegnérs Digtning, Det fattige Sverig har ikke Guld, men Jern drikker vi ind med selve Vandet, og inde i Klippen staar det i Blomst. Af Karl XII, det største svenske Hjerte, er blot en Saga tilbage, men i Dybet sidder Kraftens Aand og ler bittert af Tidens Prunk. Selv føler Vitalis sig som »Natursønnen', hvem Naturen selv har ammet op med sin Jernmælk; hvor de andre dirre som Æspelov, staar han fast. En vis ophøjet, moralsk-religiøs Forsagelse kommer smukt frem. I et Brev til Nikander skrev han om, hvordan han samlede sin Kraft til Forsagelse og underkastede sine Ønsker under den evige Ordning, »mig blev det givet at se mine Pligter i Ansigtet . I Digte skildrer han sig som den ensomme, der af Stormen slynges ud paa Dybet og nu søger sin Trøst i at se op til det forjættede Land, hvor Stjernerne toge afsted og lue stille. Stjernerne dyrkes stadig hos ham — omtrent som hos Hauch — som Symboler paa det høje, varagtige, evige. Og i Digtet Månskenstycke« fra hans senere Aar — han døde 34 Aar gammel, fattig og brystsyg — hedder det helt religiøst: Mitt hjertas ode vecklas stilla — liksom en segersfana ut, — och drömmens mörka,3<5o

grymma villa — med hjertats vinternatt har slut. — Jag ser den forlåt sönderbrista, — som himmelriket för mig slot, — min bön den heliga, den sista — har dött i segrens ljusa skot-.

Vitalis' Skolekammerat og Ven Nikander — hvis Svaghed for de Fornemme Vitalis ofte gjorde Nar af — forstod med sit poetiske Efterklangs-talent at gore ganske anderledes Lykke, omend han var og forblev næsten ligesaa fattig som Vitalis; han gled let ind i Fosforisternes Lejr, var forresten ogsaa Medlem af det gotiske Forbund og skrev nordiske Digtninge, og lio-e fra han debuterede med sin »Kalender for Damer«, var den smukke Romantiker Kønnets erklærede Yndling. Man skrev Romanzecyclus om den elegiske Kong Enzio, der sad fængslet i Bologna, og om Tassos skønne, af Smerten indviede Digterskæbne; han skrev Digte til den græske Opstand og om Lord Byron paa Delphis Ruiner«; fra en Rejse til Italien hjembragte han »Hesperiderne«, hvor hele Romantikernes Italien lever — som i Leopold Roberts eller Aug. Riedels Maleri — med Solnedgange paa Monte Pincio, Maane-skinsnat i Coloseum og Gondolieren, der synger Tassos Sange i Venedigs Laguner. Med en lys, blød Skon-hedslængsel drømte han helst Nordboens gamle Drøm om »Hesperiens Haver , og skildrede farverigt Sydens Sol og »evige Sommer«; — hele Romantikens poetiske Kolorit stod ham til Raadighed, saaledes som Rückert og Chamisso eller Byrons italienske og østerlandske Pragtdigte havde udviklet den.

Nikander hørte, som Grafstrøm, Bottiger og talrige andre til den Epigonskare, som snart vrimlede frem og fyldte de poetiske Kalendere med fosforistiske og romantiske Poesier. Man oversvømmedes af Digte omdF.n aandelige atmosfære. 361

»Blomsternes Morgenbon- , Rosalfs Liv og Død«, om »Sommerfugle fra Pinclus« og »Skjaldens Blomst« eller »Arions Sang«, om Foraar, Kærlighed, Taarer og Drømme, om »Liljen og Korset«, eller »Det underbare Syn . En — Graf stram — kom højt oppe Nord fra og blev gift med en Datter af Franzén, og Kærligheden til Højnorden og den rene, blonde Franzénske Poesi tonede sammen i hans Digtning. Den elskede Børn og Engle:

Barnets Liv er en Knop, som drømmer, endnu uudfoldet; i dets Slummer bæver Sjælens unge Eols-harpe af Himlens atter hørte Lyd«; det døde Barn er en Engel, der er kaldt tilbage til Gud, eller en Blomst, der er plantet om i en bedre Urtegaard. Grafstrøm sang videre om elegisk Elskovslængsel og religiøs Fortrøstning. Han digtede om Hjerteblomsten, der er skudt op i ham og næres af hendes Blikke, og om Kunstens Engel, der efter Syndefaldet blev givet Mennesket til Ledsager paa Ørkenvandringen og som taler til det om Edens Blomster. Og den lyse Sommernat, den stjernestrøede Vinterhimmel i hans Hjemstavn: Norrland danner altid Ramme om hans Poesi.

En anden — Bottiger — var af en oprindelig tysk Slægt; i det literære Apothekerhjem, hvor han fødtes, hørte Drengen (han var nemlig først født 1807) Franzéns Sange og allerede Atterboms »Hulda Rosa- og Blommorna« samt Geijers Kolargossen* synges, Tegnérs »Axel« havde i Gymnasietiden baade smeltet og henrevet den følsomme Dreng, og i Westerås Domkirke havde Wallins mægtige Prækener og Salmer dybt opviglet hans poetiske Stemninger. Siden blev han gift med en Datter af Tegnér. Af alle disse literære Paavirkninger bestemtes hans egen Digtning. Den begyndte graad-mild og franzénsk barnlig, Blomsterne fortalte deres3<5o den aandelige atmosfære.

Liv og Levnet som hos Atterbom, Silvio og Laura sværmede, italiensk Natur og Folkeliv pristes i Sydens klingende Versemaal, from Religiøsitet udaandedes, og i Tegnérsk Aand blev Sverigs Historie og Nordens Natur den hoje Helteamme« lovsungen.

En original Variant af Romantiken betegner derimod Dahlgren. Af borgerlig Stilling Kapellan i Stockholm, men flere Gange røflet af sine Foresatte for sin frie Levevis og kaade Pen, var han Romantikernes egentlige eneste Humorist. En munter, godhjertet, noget sløj Fyr, af et tørt Humor i Selskaber, var han i sine Skrifter en Krydsning af Bellman og Jean Paul. Han debuterede i »Phosphorus«, skrev siden en Del af Fosforisternes store Satire .• Markalis søvnløse Nætter«, men hans originale Tone slog især igennem og blev populær med Mollbergs Epistler , »Opoetisk Kalender« og Odelgumman . I en livlig og toneskiftende Stil mængede han — som Jean Paul eller Tieck — Fantastik og Ironi, Humor, Følsomhed og Entusiasme. Med impressionistisk Fart skildrede han Folkelivsscener, kunde med Dickensk Lystighed gengive en Kastevinds lunefulde Indfald, improviserede Side op og Side ned af vittige Lignelser over Maanen og satte ind derimellem romantiske Sommernatsfantasier, hvor Blaaklokkerne ringer Alferne sammen til Dans eller Blomster, og Alfer holder Ligtog for en død Sommerfugl. Han kunde nok lide at gore lidt Nar af Fosforisterne og skildre sig selv som en »ung Bonvivant, tyk, rødflammet, aldeles firkantet, der tilbragte Dagen paa Knejper og Natten paa Politivagten- — vakte ogsaa ikke sjælden Anstød, naar han f. Ex. med Skonhedsbegejstring udmalede, hvordan han havde overrasket en ung Pige under Badning ude i Hagaskoven. Men hans GerningDF.N AANDELIGE ATMOSFÆRE.

363

var at gore Romantiken national, stockholmsk; Bell-mansk Romantik formæledes i »Mollbergs Epistler med tysk Fosforisme, og i en af Afdelingerne i Djurgården i ste Mai« lokaliseredes St. Hansaften-Spil til Mælarens Landskab omkring Stockholm.

Upsala var og blev imidlertid Romantikens Hovedkvarter. Dér levede Atterbom og Geijer, og om dem en hel Kreds af aandelig Paarorende. De indesluttede sig i sig selv og hadede instinktmæssig fra forst af den liberale, politiske Bevægelse, der gjorde sig gældende i Hovedstaden, og dens Organ Argus«, som heller ikke viste sig venlig stemt mod den reaktionære Rede« oppe ved Fyrisaaen. Et livfuldt og karakteristisk Billede af Selskabet oppe i den lille Universitetsby paa den Tid i Tyverne, da Geijer skrev sin svenske Historie og Atterbom sin Lyksalighedens 0«, kan man danne sig ved at læse Breve og Dagbøger fra den Tid.

Et Samlingssted var Oberstinde Silfverstolpcs Hus, — en barnlos, formuende Enke, som holdt literær Salon i Tyverne hver Fredagaften. I de gammeldags Lænestole med grøntblomstret Silkebetræk sad de værdigere Gæster, medens Fruen selv læste højt en nyud-kommen tysk eller svensk Bog, eller den blonde Søsterdatter spillede paa Klaver, eller hun paa et ostindisk blaat og hvidt Porcellænsbord skænkede Theen. »Den bares rundt ledsaget af Berlinerkuchen, saaledes som det i sin Tid brugtes hos Amalia v. Helvig, og de som mindedes hende

bleve helt rørte og fortærte Kagerne med drømmende sværmerske Blikke, hviskende om den tyske Sanggudinde«. Geijer sidder og tegner Birke og Graner under Oplæsningen, og giver undertiden, naar Værtinden afbryder Læsningen med at henkaste et Spørgsmaal, sit orakelmæssige Svar, og naar3<5o

den aandelige atmosfære.

den lille kraftige Husfrue sporger: hvad siger Atterbom om dette: farer »Skalden« op af sine Drømme og udvikler vidtløftig sine Tanker, medens Ungdommen rundt om i Stuen ikke altid kan holde Opmærksomheden ved de filosofiske Udviklinger, men længes efter lidt Sang og Dans (Thekla Knos: Anteckningar).

Livligere og ungdommeligere var det Knos ske Hus, skønt betydelig tarveligere. Det var en original Familie. Professor i østerlandske Sprog Knos var en Svedenborgsk Mystiker; allerede i hans Forældres Hjem var Svedenborgianismen til Huse, og han saae i hele den ydre Verden blot Symboler og udgav en Række religiøst sværmerske »Samtaler med mig selv«. Oppe i Halvtredserne, men helt som et Barn, gik den lærde Mand distræt og fraværende om i sit Hjem, lidet pertentlig klædt, skindmager og med ludende Hoved, mere Sjæl end Krop«. Hans Hustru satte op og ned paa det lille Hjem med sin muntre Selskabelighed. Oppe i Fyrrerne, men aldeles som en ung Pige, ikke lidet koket, i Besiddelse af Talent til at tegne, komponere, skrive Vers, meddelende alt og alle af sin Ynde og sin Munterhed, samlede hun Upsalas kunstneriske Celebriteter i sin Dagligstue. Der var Læseaftener i Smag med Tiecks berømte Aftener; man læste Nikanders »Runesværdet« eller Frederika Bremers første Noveller; saa var der Maskarader og Fantasilege, Opforeiser af Tableaux vivants og Privatkomedie. 1 denne Atmosfære voxede som eneste Barn den lille Thekla op til et fantastisk, overspændt Væsen. Hendes Duer var af Moderen opkaldt efter Personerne i Jean Pauls Titan«, selv levede den unge Pige ganske i Fouqués »Undines-verden. Fra ganske ung holdt hun Dagbog over sine religiøse og idylliske Sværmerier og skrev tyske Digte.dF.n aandelige atmosfære. 365

En ung Mand, Kjellander, som hørte til Husets Vennekreds og dode tidlig af Brystsyge, gjorde et dybt Indtryk paa den unge Piges Hjerte. Hun skrev senere et Par Bøger og dode sindssyg.

Den nævnte Kjellander var en af Upsalakredsens mærkeligst begavede Unge. Han sammenlignedes ved sin tidlige Dod med Novalis, denne var ogsaa hans Vndlingsdigter. Han var som han en pietistisk Mystiker og en Dådens Elsker, en Elsker af den skønne Forbløden, den stille Opløsning, den fromme Forsoning c. Stagnelius' »Liljor i Saron havde først vakt ham, og han skrev Stagnelius'ke Digte om Sjælen som Fange; men han var ogsaa tidlig dybt inde i Svedenborgs Corre-spondens- og Forsoningslære, og byggede — under filosofiske Studier af Schelling og Hegel og Mystiker-filosofen Schubert — videre paa en religiøs og moralsk Filosofi. -Lycksalighetens ö'< blev mer og mer et Visdommens Dyb for ham, og han har givet en Udlægning af Digtets hele »levende Symbolik

Atterbom og Geijer var stedse de Sole, hvorom alt drejede sig. De kom godt ud af det sammen, og man kan i Torneros' Dagbøger læse om deres selskabelige Samliv, naar f. Ex. ved en Kostymeaften i det gæstfri Geijerske Hus Atterbom kom i Clio's Lignelse, medens den behagelystne Fru Knos var Erato, Tørneros selv Euterpe osv., og hver af Gæsterne medbragte sit Bidrag til Soupéen. Geijer blev uvilkaarlig den förste i enhver Kreds; hans hele Person virkede uimodstaaelig paa Enhver, der kom i hans Nærhed. »Du kan ikke tro« — skriver Frederika Bremer senere engang til en Veninde — hvilken Skat af Godhed og af friskt og ædelt oplivende Liv, der ligger hos dette Menneske.366

almquist.

Han virker i hoj Grad befriende og forædlende; jeg véd undertiden ikke, hvorledes hans blotte Nærværelse forer dette med sig.«

— Tegnér, Geijer og Atterbom delte saaledes omkring 1830 Riget mellem sig.

XXVII. ALMQUIST.

Almquist var den, der paa svensk Grund gav Romantiken den radikale Udfoldelse og tillige indledede dens

radikale Oplosning. Alle Syrerne, vi har set gennemtrænge Tidens Jordbund, og alle Miasmerne i dens Atmosfære virkede sammen om at forme og farve denne Aand. Men dertil lagde saa den irrationelle Faktor i Historien, som hedder Geniet, sit uberegnelige Pius.

Den Modsigelse og Splittelse i Sjælskræfterne, hvorunder Almqvists hele Liv led, har han selv flere Gange afledet fra de bundforskellige Forældre og det ulykkelige Ægteskab, hvoraf han er fremgaaet. Moderen har han tegnet flere Steder som et fantastisk og excentrisk Væsen, der folte sig uforstaaet og ulykkelig, og sværmede om i Ensomhed med Rousseau, tyske Romaner og herrnhutiske Postiller; hun dode tidlig, og hendes Minde forgudedes af Drengen. Faderen var af en strengt orthodox Præsteslægt, der talte lærde Theo-loger; selv var han en skarpsindig, proceslysten Jurist — yderst virksom og af en praktisk, nøgtern Forstandighed. I Drengen, der fødtes i Stockholm 1793,almquist.

kom Faderens og Moderens Natur til at ligge uformidlede ved Siden af hinanden: Egenskaber som Stridbarhed, Virkelyst, praktisk Virkelighedssans, theologisk og juridisk Skarpsindighed ved Siden af formløst Sværmeri og overspændt Fantasteri.

I hele den første Del af Almquists Liv var det fædrene Sæt af Egenskaber ganske underordnet Sværmeriet og Fantasteriet. Drengen syntes saa temlig at have været negligeret af Faderen, kom ogsaa snart i et spændt Forhold til ham, fordi hans Hjerte helt hang ved den »miskendte« Moder. Dennes Fader, den gamle Lærde og Filantrop Gjörvveil tog sig af Drengen og indpodede ham sin herrnhutiske Religiøsitet og Rousseauisme, hvori ogsaa Moderen helt bundede, og har ogsaa ledet ham til Thorild, hvis faderlige Ven Gjörwell i sin Tid havde været.

En underlig vild og løssluppen Dreng var det; han læste uordentlig alt muligt, skrev fra lille af emsigt, — Morfaderen smigrede sig med, at han skulde blive en stor Historiker —, men sværmede tillige religiøst og Rousseauistisk, havde tidlig Klingers »Sturm und Draug« romaner og Thorilds Skrifter i Hovedet, og var - efter Forholdene i Hjemmet og som Arv baade fra Faderen og Moderen — rebelsk mod al Autoritet og alle Baand.

Under Studen teraarene 1812—15 bestyrkede den just grasserende Fosforisme i Upsala kraftig de sværmerske og oprørske Sider i ham. To Ungdomsarbejder af ham, som han forfattede, medens han — fra 1815 — gik i Stockholm som ansat i Cancelliet, tegner hans aandelige Standpunkt.

I en lille Piece »Hvad är kärlek?« (1816) polemiserede han mod »den kolde tomme Lyd: Moral« og

mod den officielle Tvangsregulering af Hjertets fri og hellige Følelser. Han iklædte sig en Vermlandsbondes Kofte, ironiserede over Stockholmerselskabets Galanterielskov og Konvenientsægtcskab og krævede i Stedet fri, ubunden Hengivelse i Følelsessværmeri og varm Religiøsitet. Der var Rousseau og Thorild, der var -Storm og Trængsel og Fosforisme heri, ogsaa herrnhutisk Revolte mod alt, der vil hæmme Hjertets Ret . Ligesaa mærkeligt var det Forslag til Organisering, som Almquist Aaret efter indgav til et Forbund: »Man-hemsförbundet , som han og nogle andre Ynglinge, der var begeistrede for Geijer og »Iduna«forbundet, havde stiftet til gotisk og fædrelandssindet Forædling af Ungdommen. Geijers Ven Afzelius, Fosforisten Dahlgren, den unge vordende Historiker A. Fryxell var bl. a. Medlemmer, og Møderne holdtes i Lings Gymnastiklokaler. I Almquists Forslag blandede sig Gøticisme og Fosforisme: det svælgede med Ling i herligt Asa-liv og gautisk Kraft « og krævede med ham et kraftigt, fysisk Frilufsliv; som Geijer priste det Folkemusiken, kaldte den ægte Bondepige" for Folkevisen i Menneskeskikkelse« og priste et »idealiseret Bondeliv som den højeste Livsform. Saa var der Fouquésk kristelig Ridderlighed, romantisk Mariadyrkelse, mystisk Leg med Ceremonier og Grader og endelig adskillig Schellingsk Filosofi. Men inderst i det lille Skrift aandede et ægte Almquistsk Behov til at forædles og at indvies i inderligt Samliv med Gud eller — som det stod for ham -til at genføde i Sindet den oprindelige Uskyldsstand, i hvilken man hvilede i Guddommens Skød.

I de følgende Aar, til ind i 20erne, medens Almquist gik i Cancelliet som en daglig, nær Omgangsven af sin Kollega og Sjælsfrænde Stagnelius, der nu øvedealmquist.

369

cn afgørende Indflydelse paa ham. udviklede han sin mystisk sværmerske Spekulationsretning radikalt videre. Den naaede Toppunktet i Afhandlingen »Om det hele«, som skreves 1819, men først offentliggjordes 1836. Den drog de yderste Konsekvenser af baade herrnhutisk og Kousseauistisk Sværmeri, og af romantisk Schellingsk Spekulation. Var det Spekulationens Bestræbelse at naa ud over de Enkeltheder og Relativiteter, hvori den kortsynede Rationalisme var bleven hængende, — naa frem til Ilelhedsanskuelse, til »det absolute«, saa var det til alle Tider Sværmeriets Trang at lade Følelsens Uendelighed flyde ud over alle Former og Begrænsninger — ud i Alkærlighedens Favn. Almquists Afhandling forkyndte netop, at den Enkelte baade med sin Følelse og Fornuft skulde gaa op i »det hele« — give sig hen i Alblikket og • Alkærligheden«. Hans Hjerte maatte ikke lade noget komme ind mellem sig og Gud. Hans Blik maatte ikke blive indsnævret til praktiske Formaal eller Enkeltsider af Livet, men skulde fordybe sig i Totalanskuelse. For Hjertet falder alle Forpligtelser, al Ansvarlighed overfor Enkeltvæsner bort; for Forstanden viger alle Enkeltinteresser. Man lever blot i og for Gud.

Men saadan var netop Almquist selv. Det var sin egen Natur, han her havde faaet udformuleret til Theori. 1 Ian glødede for Ideer, men de enkelte Personer og enkelte Livsforhold havde ingen selvstændig Interesse for ham. »Han syntes skrev senere en nær Omgangsven om ham hverken at være Ven eller Fjende i varmere Betydning af nogen. Om hans værste Uven var kommen og havde bedt ham om en Tjeneste, er vi overtydede om, at han gerne havde gjort den, men paa den anden Side kunde man heller ikke hos ham

Vedel; Svensk Rumantik. 2±37°

almquist.

mærke noget egentligt Træk af stærk Hengivenhed for nogen, .. . ligesaa lidt som der hos ham fandtes nogen Kontinuitet af Had eller Hævn . Paa samme Maade var han i sine Interesser — ganske som han etsteds karakteriserer svensk Folkenaturel — paa én Gang overfladisk og dybsindig, legede uden rigtigt Alvor med det meste i Verden, fordi hans Hjerte ikke kunde hænge sig ved noget endeligt og begrænset, men satte sin ildfulde Energi helt og ene ind paa Helheden og Uendeligheden, han fordybede sig i. Det hedder i et Stykke biografisk Selvbekendelse: »Af alt det meget, jeg har gjort, véd jeg knapt noget, som jeg har gjort med en Fjerdedels god Vilje, derfor ogsaa med blot tre Fjerdedels Ligegladhed, om ikke Foragt..

Den mærkelige Digtning »Amorina , som Almquist lod trykke 1822, men som først udkom 1839, vendte hele den revolutionære Side ud af dette Sværmeri og denne Spekulation, der ikke vilde lade sig indsnævre af nogen Enkelthed og Endelighed. Den er tilegnet Samfundsindretningens store Daarehus« — alt det, der stillede sig forkvaklende og forvrængende imellem Sjælen og Gud. Amorina er Kærligheden i Gud«, hun lever i den rene Vellyst af Guds Alheds Følelse«; alle de Enkeltpersoner, hun træder i Forhold til: Fader, Moder, Brudgom, Søn er blot dunkle Jordens Punkter«, der maa vige for de klare Kristusstraaler«, og hun ofrer dem for sin større Kærlighed til Gud. Hun gaar rundt og forkynder sin Lære »Lev hel!« og støder overalt an imod den bagvendte Virkelighed.

Naaet saavidt, var det, at Almquist gjorde sit radikale Forsøg paa at trække sig ud af Civilisationens forkrøblende og forkvaklende Forhold og at leve et Liv • i det Hele«. 1823 tog han Afsked fra sit Cancelli ogalmquist.

371

flyttede op til Vermlands Skove, hvor han kobte sig en Husmandslod og samtidig ægtede en Bondepige, han havde kendt fra sin Barndom. I det enkle Bondeliv midt ude i Naturen og sammen med den simple enfoldige Almue vilde han genføde i sig den Uskylds-stand, som hviler i Guddommens Skød.

I de to Aar, Almquist holdt ud med dette »idealiserede Bondeliv., fik han sin ejendommelige saakaldte »Tornerosefilosofi fuldkommen udformet. Medens han snart kededes ved Arbejdet i Mark og Skov og lod

Landbruget forfalde, ogsaa temlig hurtig skuffedes i sine Forhaabninger om at finde Gemyts-dybder i sin Bondehustru, sad han inde deroppe i Ensomheden og læste og tænkte og skrev. Den platoniskgnostiske Theosofi i Stagnelius' »Liljer i Saron« flod sammen med Svedenborgs Skrifter, som han havde med sig og ivrig fordybede sig i; ogsaa tysk Romantik, Tieck og Novalis indgik som Elementer. Alvorlige religiøse Brydninger har der — som man kan se af Papirer fra den Tid — været i hans Sind; Theologiens store Dilemmaer har pint ham, og med en Kierkegaards pietistiske Angst har han fornemmet Kristus som det allerforfærdeligste Fænomen, der har vist sig paa Jorden», som den, der har drevet Dualismen i Sjælen ud til den yderste Strænghed og en Kval, som ingen Pinebænk har anet«. Behovet af at faa Fred baade for den, fra hans strenge religiøse Opdragelse indplantede Syndsbevidsthed og for den skarpsindige Forstands-kritik, han havde i Arv fra Faderen, forenede sig med hans Sjæls Trang til at flyde ud i Sværmen og Drømmen.

Den Livsfilosofi, han udformede sig, blev følgende (udviklet i Lysanders Bog om Almquist). Den oprinde-

lige For-Syndflodstilstand var Sjælens umiddelbare Leven i Gud, salige Nedsænkelse i Helhedslivet: ren Anskuen, ren Folen med det hele, salig Adskillelsesløs hed. Det lærte ogsaa Schelling, Geijer og Stagnelius. Almquist saae endnu hos ganske Unge, navnlig unge Piger, og hos det menige Folk, især det svenske, slumrende Rester af dette antediluvianske Uskyldsliv. Syndefaldet var Reflektionen — for ham som for Schelling og Geijer. I et allegorisk Prosadigt »Skønhedens Taarer« skildrede Almquist. hvorledes den himmelske Nymfe Astarte voldtages af den frække Jætte (Reflektion), og den med Rlod blandede Taare, som faldt fra det himmelske öje, er den Verden, hvori vi bo. Jætten mente intet ondt med sin Kærlighed, Reflektionen søger det gode, men ødelægger med sine kluntede Hænder Sjælens Uskyldsliv. Det er Verdens-tragiken. Hverken Filosofi eller Theologi formaar at fore Verden tilbage over dette Reflektionens Syndefald, de indvikler blot dybere i Tvivl og Selvmodsigelser. Det er derimod Poesiens og Torneroselivets* Mission: de bestaar i en Sjælens Gøren sig passiv, Gøren sig til en Lyre, som den hellige Aand kan svæve over og røre Strængene. For den, der formaar »uset af sig selv«, uden Reflektion, helt at synke tilbage i det hele, i Guds Favn, for ham opgaar Hjertets Blomst og Torneroselivet i det Indre. »Den theologiske Videnskab vil raadne; men ved Siden af dens Støv skal Andagtens skønne Rose oprinde.« For den drømmende Anskuelse, den sværmerske Hengivelse genfødes Guddomslivet. Verden maa glemmes, Tænkningen maa dø, Begærene maa slumre ind, da ser og føier man Gud. Og naar man saaledes er afdød fra Verden, er naaet op over det hele, er »indesluttet, gemt, salig i det hele«, da afslørerALMQUIST.

der sig »en Lystpark i og om os«, og »hele Verden er bleven Leg'. Man er nu igen bleven »ren Natur«, ser med et indre Blik hen over Tingene« og fatter derfor alle Ting ved en Art Inspiration. Man handler ogsaa ud fra en Inspiration, man hengiver sig passivt i Lydighed mod Gud og folger blindt hans uhæmmede Indvirken paa Sjælen«, man gør sig selv og sit Liv til et Kunstværk efter Guds Vilje uden at lade det »for plumres« enten af ydre Convention eller af menneskelig Reflektion og Planlægning. Dette er det artistiske« Syn paa Livet, og den 'artistiske« Maade at leve Livet paa. Ikke blot de borgerlig saaledes kaldte er Kunstnere, men alle, der ud fra Torneroselivet i deres Indre faa tilbage ; Uskyldsblikket« paa Tingene, en uskyldig Fornemmelse af Væsener og Ting, saaledes som de ere -, og som i alle deres Handlinger lyde den guddommelige Indgivelse som Kunstneren sin Inspiration.

Dette Torneroseliv er det samme som Kærnen i alle Tiders Sværmeri og alle Tiders Mystik. Det er Buddhisternes Nirvana og de middelalderlige Mystikeres Nedsynken i Guds Skod, det er Romantikernes, Tiecks og Schlegels Lære om at synke tilbage i den menneskelige Naturs oprindelige Kaos«. Og ligesaa er det de tyske Romantikeres, Herrnhuters og Rousseauisters og alle Sværmeres Fordring paa blind Lydighed mod Indgivelsen, fri Leven ud fra en kunstnerisk Inspiration.

Som en anden Religionsstifter, der har levet sin Tid ude i Ørkenen, gik nu Almquist tilbage til Menneskene. Han pakkede, ked al sin Bondeidyl, sine Sager og flyttede 1826 med sin Husstand tilbage til Stockholm. Han blev, i

Mangel af bedre. Lærer ved en Skole og vidste med sin eminente Flid og Begavelse snart at bane sig Vej, saa han blev Rektor ved en Forsøgs-374

anstalt for Opdragelsesreformer; han var ogsaa i Begyndelsen nidkær nok og skrev alle Slags Læreboger. Men det ny poetisk-religiøse Liv, der var opgaaet i ham, trængte paa for at faa ydre Form. Han havde allerede i Vermland skrevet adskillige Tornerosefantasier og Fortællinger, og flere var nu komne til. I Aaret 1832 begyndte han nu Udgivelsen af Tornerosens Bog« og aabnede dermed et literært Forfatterskab af mægtige Dimensioner, som hurtig vakte Sensation i Romantikernes Kredse.

Der laa en romantisk Nimbus over Tornerosebogens Forfatter — hvem Atterbom straks i »Literaturföreningens tidning havde hilst som den svenske Poesis »Messias«

— naar han i Trediverne kom paa Besøg op til Romantikernes Kredse i Upsala. Han var iført en broget afstikkende Dragt: gron Frakke, lys Vest, rødt Halstørklæde og blaa Benklæder; hans Udseende var sælsomt: sort, stridt, kruset Haar, smaa, stikkende Øjne, der gnistrede og borede, en smallæbet, haard Mund, en lang, spids Hage. Uroligt og uberegneligt var hans Væsen. Han kunde sidde ved Pianoet og henrive Vennerne ved skære, ligesom forklarede Fantasier, og kunde saa pludselig byde af med en blasfemisk Sarkasme og sætte sig hen og lege med uhyggelige Forbrydereksperimenter. Hans Veje var underlige, og ingen kendte dem ret. Han kom og gik i sit Hjem i Reglen uden at have videre med Konen at gøre,

— han var gladest, naar han fik hende sendt paa Landet eller selv tog sin Vadsæk og gjorde sine fri Strejftog rundt i Sverigs Provinser. Ogsaa holdt han, allerede ved sine Skrifters Talrighed og Forskellighed, i en Række Aar det svenske Publikum i en mystificeret Forbauselse: det ene Bind af »Tornerosefantasier« merealmquist.

broget end det andet fulgtes med Retskrivningslærer, matematiske Lærebøger osv. Hans Person og Væsen og alt, hvad han skrev, æggede og underholdt Fantasien, men vakte ogsaa hos de fleste en hemmelig Uhygge og Utilpashed.

Der var en beregnende Distanceblænder i Almquist, han var ogsaa selv ikke lidt forskruet af tysk og fransk Romantikerlæsning, men endelig var det ogsaa en Vanviddets Aare, her glimtede frem, — den, som saa tidt fører Snillets Guldsand med sig.

I den mærkelige Tornerosebog er den inderste og oprindeligste Bestanddel de mystisk romantiske Fantasier, paa Prosa og Vers, som direkte skildrer Torneroselivet1: Mysterier. I dem aabner Almquists religiøse Sværmeri og usanselige Vidunderfantasi al sin Ejendommelighed. Ikke at man ikke mærker Paavirkninger. Der er Tieckske Legender og allegoriske Æventyr som »Rosaura og Guldfågel i Paradis« — dem Almquist allerede tidligere havde ladet trykke

Opoetisk kalender 1822 —, barnlig fromme i Tonen og bevægende sigj en paradisisk Atmosfære af Rosen-og Liljeduft, Sang af usynlige Fugle, vingede Englebørn og Gyldenskær. Der er Svedenborgske Skildringer af muhammedanske Paradiser og sanselig mystiske Ægteskaber. Der er Zinzendorffske Kærlighedssange til Jesus eller Korset og Blodet og Lægmandsprækener — i Läsarnes« Stil — med Omkvædet Vi skulle ofre Roser til Herren«. Der er Indflydelser fra Liljerne i Saron og Stagnelius' kristelige Martyrdramer. Men der er overalt dog en egen Almquistsk Musik baade i Stemningens Extase og Fantasiens sødlige Skærhed.

I de formløse »Drømmesyner (songes), hvortil Almquist selv digtede en Dilettantmusik, af hvilken stundom3/6

skonne, næsten ætheriske Melodistumper loser sig ud, skildrer han Torneroselivets Tilstande i sig. En Blomst staar i Hjertets Hjem. Den har ingen Farve endnu. Den hedder Tornerose. Dens Torne saarer Hjertet, saa det bloder. Da sporger Hjertet: Hvi gav Du mig, Herre! den Rose? Herren svarer: Blod af dit Hjerte farver Rosen for

dig. Da ligner du og dit Hjertes Rose i Skønhed mig . Saaledes er Lidelsen Indgang til Guds Salighed. Sjælen ser intet paa Engen at glæde sig ved. Da ser den en Rose, over hvilken svæver en Due. Sjælen aander til dens Kalk. Men der var Gift i den, og stille visner Sjælen. Men denne Visnen er Indgang til Gud. »Døden er Rosen af Jordlivets Knop«. * Lifligt er at tømme — Sjælens Flod i Guds Hjertes Flod. — Lifligt er at glemme — Sjælens Storm i Guds Sal saa god. — Lifligt er at drømme, — hvordan Guld omflyder Hjertets Blod. Vidunderligt males den salige Hensynken i Guds Favn gennem Digtet om Maria, der lytter til Bebudelsens Engel: Herre Gud! hvor det er fagert — at høre Toner af en salig Engels Mund, — Herre Gucll hvor det er lifligt — at do i Toner og i Sang. — Stille rind, o min Sjæl, i Floden — den dunkle himmelske Purpurflod — Stille synk, o min salige Aand — i Gudefavnen, den friske, gode.« Sjælen svæver forklaret over i Guds Lande: Himlene kommer sagte til dig — Englenes Skikkelser nærmer sig, saa hvide, saa klare«. Og Visioner fra det hinsides kommer til den i Gud henrykte: Salighedslivets Engel staar hos Gud — sænker sit Hoved stille i Skønhed og Ild.« Brudene synge: Jesus Kristus han er vor Mand — den rene hellige Lidelsens Fyrste. — Som smaa Blomster staa vi om ham; — at bestraales af hans Blik — er vor Fred, tyste Fred. Tysthed ogalmquist.

milde Toner, Hav af Lys og sagte Sus, Engle og Liljer og Taarer og Bloddraaber flyde i mange af disse »Drømmesyner« sammen i en klingende og duftende sjælelig Musik.

Men ud fra disse Torneroselivets inderste Mysterier ser Digteren med en nyvakt, rent artistisk Interesse ud over Verden. Alt i Verden er jo nu bleven Leg for ham. I »Skaldens Nat« skildres denne Kunstnerindvielse gennem Torneroselivet. Død var nu Døden, og alene Livet levede for mig. Jeg hørte Tordenen stige i Skyerne. Men jeg lo og sagde: Lynilden er smuk. Regnen styrtede skyilevis over Landet. Jeg blev ikke vaad. Stormen for over Skov og Eng .., Min Haand var varm, og jeg malede. Blomster saae jeg knoppes og visne. Jeg malede.« Dette helt uanfægtede Artistsyn er hele den senere Romantiks: L'art pour l'art ; Almquists Digtning hævder det radikalt. Alle Virkelighedsinteresser har han hævet sig over. Moralen kommer ikke Kunsten ved. Kunsten er amoralsk, befinder sig i Uskyldsstanden og véd ej Forskel paa Godt og Ondt. I Fortællinger som Amorina' eller Tintomara stillede Almquist en moralsk Folesløshed til Skue, som forargede dybt. To Ting er hvide. Uskyld—Arsenik« lød det berygtede Motto, hvori han udtrykte det artistiske Syns Indifferens for de moralske Begreber. Hans Kunst brød sig ligesaa lidt om historisk Troskab. Poesien — erklærer han — skal ikke nedværdiges til »Tyende for den faktiske Historie«; og han stødte ofte respektløst an mod den objektive Virkelighed og den historiske Kolorit. Selv Sandsynlighed og Sammenhæng i de ydre Hændelser kærede hans Digtning sig ej om; den morede sig ofte ved at ophobe Urimeligheder. Kunstnerens Lune er hans eneste Lov,

hans suveræne > Car tél est notre bon plaisir . »Så jag målar Donna Bianca — ty så roar mig at mäla blev det berømte Forsvar, hentet fra en af Almquists egne Personers Mund. Og Arabesken, den hensigtsløse, indholdsløse Skønhedsleg blev for Almquist som for Fr. Schlegel Sindbilledet paa al Kunst.

Og ud fra dette frigjorte og overlegne Artistsyn er det, at Almquist, som gennem hele sin Ungdom alene var optaget af »det Hele , og »det ene fornødne«, nu faar Lyst til at se sig ud i Verden og male, hvad der morer ham i den. Gennem Mystikens Briller ser Almquist, som de tyske Romantikere, Virkelighedens Farver friskere og skønnere; Torneroselivet i det indre forvandler Verden til en Lystgaard« og giver Sjælen Frihed og Lyst til »at lege . Ligesom den tyske Romantik snart vendte sig fra musikalske Stemninger og Drømmerier ud imod Virkelighedsstoffer, mod historisk Skildring, Lokalfarve-digtning eller æventyrlig farvede Virkeligheds-noveller (Tieck, Werner, Fouqué, kleist, Riickert, Uhland, Heine), saaledes lod Almquist ikke sit Torneroseliv tære paa sig selv, men hans Fantasi gav sig

— paavirket af de nævnte Romantikere, af Wilhelm Meister» og »Wahlverwandtschaften«, af Scotts historiske Roman, Byron og Moore, samt af fransk Nyromantik,

— til at forme allehaande historisk-etnografiske eller nutidsmæssige Motiver ud i den brogede Mængde

Fortællinger og Dramer, som udgør Hovedstokken i hans ' Tornerosebogs- forskellige Dele.

Han søger forst og fremmest Farve og Musik. Som Romantiken i England, Frankrig og Tyskland soger Almquist til Syd og Nord og Øst og hen gennem Tiderne efter det exotiske, pittoreske, Lokal-og Tidsfarven. Hans Digtning var en blændende ogALMQUIST.

duftende Buket fra alle Tiders og Landes Flora. Man er i Habessinien, i ægyptiske Templer, hvor Neger-trælle slagtes under Bon og Offer og ude i Ørkenen mellem Løver; Navne som Yussuf og Schems-ei-Nihar klinger i Øret. Eller man er i Ossians og Scotts Højlande; Artur er med Heste og Falke paa Jagt, Bøffelhornet gaar rundt ved Drikkegilderne; Goneril, Melil-como, Mervin af Glamorgan — suser det En om Ørene. Der er japanesisk og persisk, maurisk og oldnordisk, bibelsk og græsk, middelalderlig og Gustav III's Hofverden. Almquists Fantasi søger blot Duften og Koloriten af det fjerne. Han elskede at sidde og drømme over Landkort, og selv tegnede han ofte for Underholdning saadanne. Selv uforstaaede. fremmede Navne havde en magisk Virkning paa hans Fantasi, de skænkede ham — sagde han — en musikalsk Opfattelse af Livet og Folket«. Hans egen Digtning virker ogsaa stadig magisk ved Navne. De blotte Titler: »Tintomara eller »Ramido Marinescoi er musikalsk Poesi. Denne sidste Digtning tryller hele Romantikens Spanien frem ved et Klingklang af Citroner, Granater — Mandolin og Redondillas, — Valencia og Cid Campeador. — eller Dialogens evige: Donna Bianca, Donna Bianca« og »Don Ramido, Don Ramido«. Det er hele denne Romantikens Maskeradedragt, som man endnu idag ser Efterklangsdigtere gladelig trække om i. Men hos Almquist beror alt paa en egen symbolistisk Fantasi, som med sit helt subjektive Syn paa Verden gør alt om i Farver og Toner. Ligesom Toner og I.yd fremkalder Landskaber for ham, saaledes ser han med en uforklarlig, mystisk Fornemmelse Scener og Tildragelser staa for sig med3So

visse, egne Farveskær over sig, en i gront og en i kanelbrunt, og blotte Navne vækker bestemte Farver i ham.

Det er videre det fantasipirrende og fantasispændende, Almquist søger, — ligesom Scott og Byron i England, V. Hugo og Dumas i Frankrig, Hoffmann, Brentano og andre i Tyskland. Man soger nu en stærkere, mere raffineret Illusion og en mere underholdende og æggende Handlingsinteresse end den tidligere Roman. Almquists hele Ramme omkring Tornerosefortællingerne — den gamle Hr, Hugo med hans Kreds paa Jagtslottet — er holdt i det samme hemmelighedsfulde Clairobscur og den samme illuderende Livagtighed i Sceneriet, som i Scotts eller Tiecks Fortællinger. Og han gor alt for at fængsle og bevæge Indbildningskraften hos Læserne. Ved foregiven Brug af gamle Dokumenter eller Indblanding af historiske Fakta soges Virkelighedsskinnet forstærket; interessante Gaadefigurer, dæmoniske Dobbeltnaturer, dunkle Forbrydelser, Hoflivets Mysterier, mange sammenviklede Handlingstraacle, uopklarede Skæbner — alt sligt pirrrede og underholdt Læsepublikummet i de Almquistske Noveller. »Tintomara« var non pius ultra i denne Henseende. Her som i de andre Lande forer da Romantikens Fantasifraadsen nødvendig til stærkere og stærkere Krydderier,

I Kunsten at vække og anspore Fantasien uden at tilfredsstille den, at give den et Stød og en Retning, men ikke mere, — saaledes at sætte den i Selvvirksomhed ved Antydninger, hemmelighedsfulde Vink og uopløste Modsigelser — deri er Almquist en Mester. Han har skreven en Afhandling til Forsvar for de -uopløste« Slutninger i »Ramido Marinesco« og Tin-tomara ; denne > Sättet att sluta stycken giver hele denALMQUIST.

suggestive Kunsts Theori. »Man kan,« siger han, lade være med at ytre alt, kanske ikke engang i Ordene lægge det hovedsagenligste. Hvad man ytrer, kan dog være af en saadan Beskaffenhed, at det aabner for Læseren et Perspektiv, en Stemning, vækker et Ønske og en Evne til at gaa frem videre i Æmnets Retning«. Det er næsten den største romantiske Tillokkelse ved Almquists hele Digtning — dette uopløste og »henklingende eller dolsk dobbeltbundede i de anslaaede Akkorder. Man mærker den Mystikens Grund, der hele Tiden klinger med som Sangbund selv i de tilsyneladende mindst mystiske Skildringer. Han forsvarer ogsaa sin Poesi ved Henvisning

paa Livets egen Mystik. — »Jeg har aldrig set nogen Hændelse i det jordiske Liv, saadan at den er staaet frem; med fuld Begribelighed, udredet og indset i alle dens Dele. Saadant er alt Liv, jeg kan ej for det!«

Det sælsomme, det anomale, det pikante og paradoksale søges overalt. Almquists Fantasi leger med alt sligt: et androgynt Væsen, der vækker baade Mænds og Kvinders haablose Kærlighed, men selv ikke kan føie Kærlighed, — Don Juan som angrende og dømt til den Bod at vinde alle de Kvinders Had, som har elsket ham, — et Menneske, der har ønsket en andens Død saa længe, at han, da den anden dør, føler sig som en Forbryder og ikke véd, om han ikke har Skyld i Døden, — en Ghibellin, der paa sin Dødsseng pines af Samvittighedsnag over ved Gift at have forkortet en guelfisk Fjendes Dødskvaler, som var falden i hans Hænder, — en monoman Mordlyst, som altid maa se Blod flyde — alle slige intrikate Sjælstilfælde opsøger og behandler Almquist. Romantiken fører her, paa samme Maade som i Goethes »Wahlverwandtschaften«382

— en Bog, Almquist elskede —, som i Hoffmannske Noveller, hos Merimée eller hos Bulwer, over i experi-mentel Psykologi, dels idet den overalt soger det ikke-trivielle, det, som viser, at Verden ikke er nær saa flad og simpel og letforklarlig som Oplysningen havde paastaaet, og dels idet Romantiken revolterer mod de ydre Regler, mod Samfundsuniformen og hævder Plads for det individuelle, Undtagelserne, Forskjellighederne.

Denne kætterske Polemik mod det konventionelle og Samfundsregler gaar som den rode Traad gennem alle Almquists psykologiske Experimenter. Thi gennem alle sine brogede Digtninge gor han stadig Propaganda for sit Torneroseliv med dets radikale Subjektivisme. Det er Tendensskrifter næsten alle, og fattes straks af Samtiden som saadanne. Ligesom Almquist som ung var begyndt med Revolte mod den sociale Regulering af Kærligheden, saaledes driver han nu hele Ronian-tikens, hele Mystikens og Sværmeriets Oprør mod Samfundet ud i alle Konsekvenserne. Han forsvarer den Enkeltes Ret til at berøve sig selv Livet (Magdalenes Selvmord i »Jagtslottet«), han skildrer, hvorledes Kong Valdemar Birgerson gaar til Grunde indvendig, fordi han ikke vover at bryde gennem og vandre »Frihedens store, djærve Bane« frem i sin Elskov til sin Hustrus Søster, den skønne Nonne Judith, men lader sig bidsle af »Ordenen«, bukker under »for hele det Ishav, som hedder Samfundet«, og sender sin Elskede bort (Hermitaget). Han viser, hvorledes den faldne Pige, Skøgen, ofte er uskyldig og ren, er »en Fngel i Hjerteblomstens inderste Kalk« (Colombine), og hvordan hun kan elske en, samtidig med at hun hengiver sig til andre (Ifran Leonard). Han hævder, at Menneskehedenalmquist.

overalt kun gennem Forbrydelser, gennem Rrud paa Samfundets Sædelighed, er gaaet fremad; han stiller Ordenens, Linealens Gud Ormus op som overalt, i den bedste Velmening, hæmmende og dødende Livet, hvorimod Ahriman er Oproret mod Reglen, det langt dybere frihedselskende, religiose Behov (Ormus og Ahriman); og i forskjellige satiriske Noveller viser han, til hvilke barokke Konsekvenser den blinde Autoritetstro fører (f. Ex. Palatset). 1 den mærkelige Figur > Tintomar.i tegner han Naturvæsenet, der staar udenfor alle sociale og sædelige Forhold, og blot handler efter sin Naturdrift, følger sit uskyldige Instinkt og lever ud fra Torneroselivets Grund.

Som mod Samfundsmoralen fører han ogsaa i en anden Række Digtninge Krig mod Theologien. Al Theologi er ham af det Onde, det religiøse Liv skal alene hvile i den Enkeltes • Gottesseligkeit uden nogen Dogmers Indblanding. I Marjam — et Art Drama fra Apostlenes Dage — persifleres vittig Kristendommens hurtige Forvandling fra Jesu rene Følelses-religion til Dogmelære. Overfladiske Omvendelser, der nojes med Kristendommens ydre Form, og tomme dogmatiske Tvistigheder bliver strax Følgen af denne Forvrængning. I en skøn og sjælfuld Slutningsscene sidder Maria og Johannes ene tilbage og ser med Vemod, hvor hurtig Kristendommen i Menneskenes Hænder er bleven forvandlet til Kirke, Forsamling, Dogme.

Det var paa den ene Side ud af denne oprørske Subjektivisme, der vender sig mod Samfundet, og paa den anden af den friske, gemytfulde Artistinteresse for Virkeligheden, som oprinder af Torneroselivet, at i 1838384

den ny Fase skulde udvikle sig i Almquists Forfatterskab, hvorved han blev et væsentlig Led i Romantikens Oplosning.

XXVIII. ROMANTIKEN OG DEN NY TID.

1 Tiden omkring 1830 udfoldede det ny Aarhundredes svenske Digtning sin fejreste Blomstring.

Fritjofs Saga« fløj 1825 udover Sverig og Europa. Geijers Nationalværk > Svea Rikes Hafder begyndte samme Aar at udkomme. Af Atterboms poetiske Hovedværk Lyksalighedens 0« var første Halvdel kommen Aaret for, og samtidig udgav Franzén sine Fannydigte. Almquist endelig kommer hjem fra Verm-landsfærden med sin Tornerosefilosofi og forbereder Tornerosebogen, som ser Lyset i 1832.

I hvilken Grad disse Aander og deres Frembringelser var udsprungen af Tiden og Folket og talte dem til Hjerte, det saae man af den hurtige og vide Popularitet, de vandt, og den Skare af Fortsættere og Efterlignere, der allerede stod 0111 dem. Geijers Nationalhistorie fandt Fortsættere i Fryxells og Strinnholms Arbejder, noget af hans Digtnings nordiske Malmklang genlød i Malmstrøms. Som Franzén i Grafstrøm og Böttiger kunde se sin Poesi leve videre, saaledes saae Atterbom en Regn af Blomster og Stjerner følge efter sig- Tegnér vakte paa samme Vis en Hær af Tegnerider. En fattig skaansk Klokkersøn, A. Lindeblad, som i sin Skoletid i Lund havde haft Tilhold i Digterens Hjem,395 ROMANTIKEN OG DEN NY TID.

imiterede skuffende den Tegnérske Stil — sang om den hellige Taler i gyldne Skrud, som staar oppe paa Himlen og hedder Sol, eller om, at hvert Menneske bær »på pannans spegel — sitt intets djupa eviga insegel«. En Grossererson fra Stockholm, der ellers holdt til med de Fornemme og blev Akademiets Sekretær samt Hofmarskalk, v. Beskow, inspireredes af hele den akademiskpralende Stolthed over »Sverigs Aner« og skrev et Prisskrift i Tegnérsk Stil om Sverig som »Europas ældste Riddersal«, hvis Luft er sval af Sejrsfaner og hvis Jord er en eneste Helteurne, — oni »Sveas Lejon«, der svømmer over Hav og Karl XII, for hvem Faren er en ukendt Skønheds Billed, »tilis knäböjd vid hans fot med bleka kinder — sin rådda hand i bojan sjelf hon gi'r. — Då ser han sig omkring og spörger fälten — om nagon än vill pröfva svenska hjelten«.

Imidlertid: Tidens Luft var ikke god for Romantiken. Den var fra forst af en Handske kastet mod Aarhundredet, men dette var den stærkere. Det skulde jo blive Politikens, Demokratiets, de sociale Brydningers Aarhundrede, skulde blive Dampens og Industriens, skulde blive Bismarcks og Darwins Aarhundrede. Som overalt rundt i Europa voksede Sæden fra Revolutionen, trods Restauration og hellig Alliance. Mod den autokratiske, mistænksomme Karl XIV Johan stod snart paa Rigsdagen en Opposition af Borgerstanden i Stockholm, af Bonder og af Rester af den frisindede Adel fra Revolutionen 1809. Denne Opposition blev mer og mer højrøstet og indflydelsesrig, og efter Julirevolutionen 1830 fik den borgerlige Liberalisme et snart mægtigt Organ for den offentlige Mening i Hjertas »Aftonbladet-. Som overalt i Europa steg Folkeoplysningen — trods Geijers og andre Romantikeres Kamp for at holde

Folket udenfor Dannelsen —; Storstæder voksede op med højere materiel Udvikling, med Fabrikliv og Proletariat — trods de sammes Had til Storstadslivet; i alle Klasser udbredte sig det rent menneskelige, verdslige og rationelle Syn paa Tingene i Verden, som Romantikerne troede at have overvundet og knust i deres Kamp mod det 18de Aarhundrede. Det er — skriver Atterbom sørgmodig som ældre, næsten med samme Ord som Ingemann i 30erne herhjemme — det er det samme Filisteri, som vi havde troet at overvinde, der nu rejser sig og overvinder os.

I en af de gamle »gotiske Forbund sbrodre kommer — vemodig komisk — Don Quichoteriets Kamp mod Tiden frem. Det var i Kammerjunkeren v. Rääf — Raa f af Smaaland , som han kaldtes, fordi han paa sin Ejendom i Ydre Herred folte sig og betragtedes som en Art Landsfader for sin Provins. Herude — hvor han gik og samlede Oldtidsminder ind og gik paa Jagt hos Almuen efter Rester fra det kære Hedendoms Tid — vidste han at holde sig alt nyt fra Livet. Klædedragt, Husvæsen, Skikke var strengt gammeldags, han taalte kun ærlige Træstole« i sit

Hus og vilde ikke vide af andre end de gammeldags ufjedrede Kærrer. Han holdt et dybt Respektforhold vedlige hos sine Folk. En Dag, han havde sendt Bud efter sin Skrædder og denne kom korende, holdt den myndige Patron en Straffepræken for ham, og han maatte vende om og næste Dag komme igen gaaende. Alt gammelt var ham helligt. Han mente, at Oplysningen havde gjort Folket dummere og slettere. Før Bogtrykkerkunsten havde f. Ex. Almuen været meget kyndigere i Astronomi eller Medicin end nuomstunder, og han mindedes med Vemod de Overtroens Tider, da »FolketsROMANTIKEN OG DEN NY TID.

Indbildningskraft holdtes i stadig Virksomhed af de usynlige Væsener, som levende i alt og oplivende alt, undertiden fremtraadte, snart som belonnende snart som straffende Menneskenes Handlinger.« Og i en Afhandling i Iduna , hvor han kæmper for Genoptagelsen af alle mulige gamle Kirkeskikke, beklager han sig bl. a. ogsaa over, at man af usle hygieiniske Hensyn ikke længer begraver i selve Kirkerne. >Siden Kroppens Sundhed«, sukker han, er bleven foretrukken for Aandens, er Skik og Love angaaende ikke at begrave de dode i Kirkerne fulgtes ad.«

Et skønt Skue var det, naar Räaf af Smaland var incle og indtog sin adelige Slægts Sæde paa Ridderhuset. Den lange smalle Skikkelse med det kantede, magre Ansigt stod som den stiveste Original paa sin Post mod hver lille Nydannelse og forsvarede med Næb og Kloer det fra Fædrene nedarvede. Han var naturligvis Protektionist, ivrede mod Folkeskolen, bekæmpede — som national Göt^ —Jødernes Medborgerret, talte energisk mod de moderne Humanitetsbestræbelser i Straffelovgivningen: fordrede Legemsstraffe og strængere Straffe for Sædelighedsbrud, og ankede over, at Forbrydelser, der er Listens kolde Anslag«, straffedes mildere end Passionernes Voldsgerninger«, hvilket viser, at dette Lovforslag ikke kender den sande Ære«. Højtidelig nedlagde han paa Rigsdagen i 1848 en Protest mod Dampskibe og Jernbaner. »Samfundets Lykke bestaar, efter min Mening, i at eje Borgere, hvis Sjæls- og Legems-evner har opnaaet den størst mulige Styrke. Dampkraften slapper begge Dele«. Og hvert Aar saae man ogsaa den konsekvente Mand køre med Skyds ad Landevejen den lange Rejse frem og tilbage mellem Rigsdagen og sit Gods. Da 1865 den gamle Stænder-

repræsentation blev ophævet og en folkelig Rigs-dagskonstitution vedtaget, skrev den firsaarige Mand dybt nedbøjet over Landets Skæbne til en Ven: Fuimus Troes. Det ærerige Sverige er nedsunken i Demokratiets dybeste Snavs. Kong Karl har fort sig selv og sit Land over Rubikon. . . . Hvem skal blive vor Augustus, vor paa ny vaagnede Gustav lllr*

Gav Tiden saaledes Romantiken Uret Punkt for Punkt, førte ogsaa indenfra den romantiske Udvikling ud over sig selv, i Sverig som i de andre Lande. Og i de fire store Aander, i hvilke de ny Bevægelser fra Aarhundredets Morgen havde legemliggjort sig i svensk Kultur, i Tegnér, Atterbom, Geijer, Almquist, kan man følge, hvordan — hos hver paa sin Maade — det romantiske bryder sig mod eller fører over i det moderne.

Tegnér, der 1824 var bleven Biskop i Vexiø og som saadan var Medlem af Rigsdagen, stod fuldt rustet paa den politiske Arena og kæmpede i 30erne som en rasende Roland mod »Aftonbladismen« og det »konstitutionelle Gøglespil«. Det var hans Dyrkelse af det kongelige, det aristokratiske og heroiske, der hadede den demokratiske Lavhed og Middelmaadighed, og oprørtes over »Nivelleringsaanden«; det var hans Kærlighed til det ridderlige, generose, alle Luxusdyderne, som ærgredes over alt dette evige, filistrøse Nytteraab. Han drog i Taler og i politiske Digte — som det store Digt »Georg Adlersparres Skugga till svenska folket — til Felts mod »Udjævningsaanden og »Smaaiig-heden«. Det var ogsaa den nedarvede Autoritetssans og hans Herskesans, der oprortes mod disse » Skomagere , der vilde bestemme over Riget. I en Beretning om et Besog hos Tegnér refererer Thomander allerede 1825389 ROMANTIKEN OG DEN NY TID.

de af Tegnér ytrede Meninger saaledes: »I Politik Despotisme, Ansvarlighed overfor Gud og Samvittighed, striks efter Loven«. Han blev baade som Bisp og Politiker altid mere absolutistisk, han tilraaber Carl Johan, at han skal

»klæde sig i sin Kroningsdragt af Ære < og tæmme med Jærnhaand, og han ligger i stadig Polemik med »Aftonbladet :, »der holder Tidsaanden i en Skindsæk, og slipper ud saa megen Vind deraf, som behager det«, og med »den drukne Pobel«, der »villig abonnerer paa sin Demoralisation«.

Selv var Tegnér imidlertid indadtil ikke stort mere end en Ruin, gaaet til Grunde — kan man sige — i Bruddet mellem de skeptisk-realistiske Sider og de romantiske i hans Natur og Dannelse. Det var baade Sygdom — en Aare af Tungsind og Sindssyge gik gjennem Slægten — og maaske en Kærlighedspassion, der indenfra undergravede den stolte Personligheds Bygning; navnlig omkring IS25 har der — som Brandes paaviser i sin Bog — været en alvorlig Krise; siden har ogsaa det altid pinlige Misforhold mellem hans Bispeværdighed og Bispevirksomhed og hans Natur saa at sige oprevet denne ærlige og aabne Sjæl. Fra Begyndelsen af havde hans Dannelse haft sin faste Grund i det 18de Aarhundredes skeptiske og lavsindede Opfattelse af Menneskenaturen — Voltaires, Popes, Leopolds fornægtende Syn —; men imod dette var det saa, at Luthertalen og hans romantiske Digtning havde rejst sig til Protest og udtrykt den Begejstring og det Ideal af Ære, Adel, Mod, Heroisme, som luede i hans Sjæl; jo ældre og ulykkeligere han imidlertid blev, des mere udhuledes hver Tro paa disse Idealer, saavel af den skeptiske Dannelse i ham som af den klare Virkelighedssans, der var ham medfodt. Der kom en demo-390

raliserende Delthed ind mellem hans Sang og hans Prosa. Den förste forekom ham i ærlige Øjeblikke blot glimrende Logn«, Fyrværkeri af fagre Fraser . Han væmmedes da ved sin Billeddragt: »visselig er det lettere — jeg ved det af Erfaring — at gore Raketter end Stjerner«. Som »Fritjofs« og Ingeborg, s Digter og som Biskop forkyndte han ét, i Breve, i Smaavers, i Samtaler udtalte han det modsatte. Naar han ved en Kirkeindvielse staar og taler i fuldt Ornat om Inspirationens Indgivelser, hedder det romantisk religiost: »De er Born af Øjeblikket; den, som har faaet dem, véd ej selv, hvorfra de stammer, de hænger ikke sammen med den almindelige Kæde af hans Forestillinger; de falder som et Lyn i Mørket og befrugter det forbausede Sind, de er Guds Aand, et Bevis paa hele hans Naade, ube-regnet og uberegnelig i Oprindelse og i Folger. Lad Dagens Vise saa le ad en saadan Opfattelse som sværmersk og overtroisk«. Nogle Aar efter gør han i et Brev Nar af Poeternes Inspirationsmysticisme: Er poetisk Indgivelse noget overnaturligt og ubevidst, da erkender jeg, at i det mindste jeg aldrig har haft nogen Erfaring derom. Men vel har jeg Erfaring om en højere Livlighed og Virksomhed af alle Sjæleevner, Fantasi, Associationsevne, Forstand o. s. v. Dette er rent moderne ædruelig Psykologi. Besynger han officielt Fritjofs og Ingeborgs trofaste Elskov, skriver han privatim: »Kærligheden er en Selvmorder, den maa dø, saafremt den ikke sukker forgæves«. Hele hans Digtning og Retorik faar mer og mer noget hult og konventionelt over sig. Han synger om Forsynets Gang i Historien, og skriver i et Brev, at Tanken om denne er et smukt Digt og jeg vurderer den som saadant, kunde vel ogsaa selv udføre den paa Vers, men for Alvor391 ROMANTIKEN OG DEN NY TID.

tror jeg ikke derpaa . Han synger om Tro og Ære og Religion og Fædreland ved akademiske og kirkelige Fester; men Omkvædet i hans Sjæl var stadig Versene fra det gribende Digt »Mjeltsjukan« fra 1825, som aabner Digterens Indre bag den lysende Façade: 'Dig Menskoslägte, dig bor jag dock prisa, — Guds afbild du! hur trafiande, hur sann! — Två lögner har du likvål till at visa, — en heter qvinna och den andra man. — Om tro och æra finns en gammal visa, — hon sjunges ba.->t, når nuin bedrar hvarann«. Og Skismet i hans Sind mellem Digt og Virkelighed betegnes klart af ham selv i det lille Strovers »Sorg og Glæde : Glæde og Sorg behersker stedse Menneskehjertet; Menneskatanken styres paa samme Vis af Sandhed og Logn. »Att ej skilja dem åt, lät himlen sorgen bli sanning,—glådjen bli skimrande lögn; detta år lifvets myster .

Hvor ulige end Tegners Natur og Livsskæbne var fra Byrons, er der noget parallelt i deres historiske Stilling. Tegner har ogsaa folt dette og var ikke saa lidt anfægtet af »Byronisme«. Begge har deres Rodder i det 18de Aarhundredes skeptiske og rationelle Dannelse, og ligesaa aandelig afhængig Tegnér er af Leopold, ligesaa meget beundrer Byron Pope og sympatiserer med ham. Men begge fores ud over det 18de Aarhundrede ved deres lyriske Patos og Entusiasme, deres Beundring for Storhed, Æventyr, Heroisme. Tegners heroiske Maria er

en Byronsk Figur, Fritjofs Farvel, da han gaar i Landflygtighed, er beslægtet i Tone med Childe Harolds Farvel«, begges beundrende Optagethed af Napoleons store Skikkelse stiller dem ogsaa sammen. Men hos begge fortærer den skeptiskrationelle Dannelsesbund efterhaanden den romantiske

Entusiasme eller forvandler den, vrænger ud og ind paa den til en fortvivlet oprorsk Verdenssmerte, som den, hvoraf »Don Juan« og Mjeltsjukan« udspringer.

Helt anderledes forholdt Atterbom sig. Han forblev sin Romantik helt tro. — en af de Aander, som intet lærer og intet glemmer. Han hadede Stockholmerliberalismen og »Aftonbladismen«, og han samlede alt, hvad hans harmløse Sjæl ejede af bitter Foragt til den Skildring af den hyperboreiske Republik, som han gav i 2den Del af Lycksalighetens 0 , hvor Astolf kommer tilbage til sit Rige — en Satire mod Frihedsrummel, Respektløshed, lavt Jordsnuseri og fræk Egoisme, der er ligesaa barnlig og hidsig som Ingemanns i Huldregaverne«. Ingen blev heller saa hjerteløst ondt behandlet af Aftonbladet« som Atterbom. Med de samme Udtryk og af de samme Grunde haanedes han nu af de Unge, som han i sin Tid var bleven forfulgt af det gamle Wallmarkske Parti. I den Grad var det sandt, at det var clen samme Tidens, Aarhundredets store Bevægelse, i hvilken Romantiken i sin Tid havde indskudt sig som Paranthes, der nu atter sluttede Paranthesen. 1837 skrev Atterbom: »Hvor meget end de ægte Akademikere afskyr Aftonbladismen, ser man dog i saadanne Figurer som f. Ex. Lindeberg, en tydelig Amalgamering af det sletteste, idéløseste, det mest prosaiske i dem begge«. Aftonbladet« kaldte ham, da hans »samlede Digte« udkom 1838, en ren Middelmaadighed, deruden indre poetisk Drift møjsommelig hobede Ord sammen uden Tanker, og beklagede at Ungdommen skulde undervises af en slig »Bornerthedens Apostel«, en slig »af Munkelegender indtørret Muldvarp«.

Atterbom mærkede sorgmodig, hvor ensomt det efterhaanden blev om ham, selv oppe i det kære Upsala. Men han forskansede sig blot des fastere i sin romantiske Borg. Jeg lakser« skrev han 1838 nu ikke længer Aviser undtagen den skikkelige Upsala Korrespondent. Jeg vil barrikadere mig indenfor Poesi og hvad dertil horer og for alt andet blive døv og blinde Og samme Aar skrev han til Ingemann — hans Aandsbeslægtede, som følte sig ligesaa ene: »Af Poesiens underskønne Land, — som under Jordskælv sank i bundløst Dyb, — en ensom Skovo efterlodes mig. den spejler — i klare Vover end et Riddertaam, — ifra hvis Tinder under Sagaklang — den fordums Minnesangens Fane vajer . I det Taarn boede han.

Alligevel voxede hos Atterbom — som af Romantiken i de andre Lande — én Side af moderne Virkelighedserkendelse frem: nemlig den literær-historiske Kritik. Den lydhøre poetiske Modtagelighed for de forskellige Tiders og Landes Poesi havde allerede fra Begyndelsen af været et Udtryk for Romantikens Sans for det oprindelige, det individuelle, det forskelligartede, for det historiske og for Lokalfarven. Og i alle Landene udviklede moderne æstetisk Forstaaelse sig derud af: i Tyskland gennem Herder, Goethe. Brødrene Schlegel, Brødrene Grimm; i Frankrig gennem Mdm. Stael, siden Chateaubriand, Villemain, Ampere, endelig St. Beuve; i England med Charles Lamb, Coleridge, Hazlitt; i Danmark med Steffens, Heiberg, Hauch, P. L. Møller. I Sverig var Fosforisternes Kritikere, Hammarskjøld og Palmblad, Indlederne. Hammarskjølds Svenska Vitterheten 1818, som YVallmarkianerne kaldte ganske overflødig efter Bloms »Utsigt öfver svenska vitterheten« fra 1809 (om hvilken ovenfor er talt), viser

just, sammenstillet med denne, hvilket umaadeligt Fremskridt der var gjort i æstetisk, historisk Forstaaelse. Naar man her læser Karakteristiken af svensk Folkenaturel og dets poetiske Anlæg, af Folkevisen eller f. Ex. af Creutz og Gyllenborgs Poesi, foler man, at nu. er Kritiken som Kunst, — Aarhundredets lode Muse« — bleven til. Atterboms store Værk: »Svenska Siare och Skalder« er endnu idag Sverigs Hovedværk i literatur-historisk Kritik. Hele den Kærlighed til Poesi, som var den rode Traad i hans Liv, hans fine Ore for alle dens forskellige Tungemaal, hans smidige, sympatiske Sjæleindlevelse, hans velvillige Trang til at anerkende og beundre alt

skønt lagde sig smukt for Dagen i dette Arbejde, i hvilket Rudbeck og Svedenborg, Ehrensvärd og Thorild, Bellman og Atterboms bitre Ungdomsfjender blandt Gustavianerne er skildrede med samme Kærlighedens Forstaaelse. >Elsker ej mest den, som mest forstaar?, hedder det i Dedikationen til en af »Siare og Skalder s Dele. Dette er Mottoet for moderne kritisk Sans.

Saa var der Geijer. Hans Udvikling betegner en af Hovedlinierne i Romantikens Udvikling over til moderne Aandsliv.

\ i har set, at Kærnen i hans Livssyn var et rent naivt Hengivelsesforhold til det Værende; deri bestod hans Forstaaelsesevne og Trang til at fordybe sig i det objektive, deri bestod hans historiske Sans, hans Samhørighedsfølelse overfor Samfundet, hans ydmyge Religiøsitet, hans konservative Underkastelsestrang. Men nu udviklede sig efterhaanden deraf baade Virkeligheds-dyrkeren og Demokraten i Geijer.

Det er tidligere vist, hvorledes Geijers Historieskrivning efterhaanden blev mer og mer saglig og395

objektiv, og strog af sig Ungdommens filosofiske Konstruering af Sammenhæng. Hans historiske Hovedværker er gennemaandede af moderne kritisk Virke-lighedsrespekt, der resignert og redelig holder sig til, hvad man ved. Han træder derfor mer og mer op som den »realistiske« Historieskriver baade imod de romantiske Opdigtninger om den svenske Oldtid eller om Middelalderen og ogsaa imod den retorisk-akade-miske »Æremindec-historik. Han skriver imod den forsodende, forskønnende Usandfærdighed, der patriotisk skryder i hele denne officielle Historieskrivning, og selv skurer han Glansen af mange Legendefigurer i den svenske Historie.

Han bliver ogsaa mer og mer ked af den romantiske Fantasidigtning, og tager stærkere og stærkere Ordet for en historisk eller virkelighedsskildrende Digtning. Scotts historiske Romaner og Goethes Virkelighedsroman bliver ham Mønstre. Poesien kan ikke leve af Luft, men maa leves ud af Livet. Hver Tid har sin Poesi i sig, alle Dele af Virkeligheden, selv det, der synes mest prosaisk, har Skønhed i sig mere end alle Fantasifostre; Poeten skal have den Ønskekvist, der faar det poetiske Indhold frem. Og nutildags bruser Virkeligheden saa mægtig ind paa os, at det ikke gaar an, at Digtningen længer stænger sig inde, den maa gaa ud i Virkelighedens Friluft. »Mig har stugan blifvit för trang' slutter han sin berømte Anmeldelse af Atterboms Digte 1838, i hvilken han bebrejder disse hele deres fornemme Virkelighedsfjernhed.

Virkelighedsinteressen er ogsaa en Følelsessag for Geijer, — en social-moralsk Trang til at gaa ud over sit lille Selv og hengive sig i Menneskehedens Fælles-396

interesser. Det onde — havde han stedse forkyndt — var Egoismen, »Jeg Jeg principet«; og hans kristelige Broderlighedsfolelse og medfødte Samfundsfølelse fører ham mer og mer ind paa Tidens demokratiske og sociale Bevægelser. Oprindelig aristokratisk og royalistisk som al Romantikens Historieskrivning bliver Geijers efterhaanden altid mere folkelig; han bliver Talsmand for den gamle Bondefrihed mod Frihedstidens Adelsherredomme og mod den lysende, men ødelæggende Storhedstid. Og den oprindelige praktiske Sans i ham vækkes mer og mer til Interesse for Samfundsforbedringer og Reformer. Nu forkynder han bl. a. ogsaa, at Digtningen bor tage Parti for store okjektive Interesser, blive Tendensdigtning. Om Romantiken siger han : Istedenfor helt ud at sænke sig ned i store objektive Æmner (der findes saadanne, overfor hvilke det lønner sig Umagen) og i et saadant Bad at aftvætte sin Selviskhed, kæler den for sin egen yderst tilspidsede Subjektivitet«. Men overhovedet indser han mer og mer, at det nuværende Europa foler sig overmættet af Literatur, Kunst og Videnskab. Alt stiler nu hen imod det praktiske Liv«. Det var netop denne »praktiske« Retning i det i8de Aarhundrede, som Geijer og Romantiken havde kæmpet imod i de ideelle, upraktiske Interessers Navn. Nu svinger Tidspendulet igen tilbage.

Samtidig foregaar der ogsaa en Udvikling i en anden Retning hos Geijer. I hans Natur havde der altid, ved Siden af Hengivelsestrangen, været en kraftig, selvstændig Personlighedstrang. Man mærkede det, blot man talte med ham, paa den abrupte, nervøse Maade, han talte paa, den voldsomme, ofte hensynsløse Maade at være paa; her

var noget karakterfuldt selvegent, som ikke lod sig disciplinere. Hverken i sit dagligeROMANTIKEN OG DEN NY TID.

39 7

Liv eller i sin Embedsvirksomhed kunde han finde sig i Regelmæssighed. Hans Selvraadighed lod sig ikke beherske, vilde selv herske. Han vil tumle sig paa egen Haand — »svare hver for sig, — jeg svarer for mig« — han har stedse den »Vikinge«lyst i sig, som han besang i sit »Iduna«digt. Hele denne Side i hans Væsen havde ført til det Krav paa Personliggørelse, som han stedse havde stillet til alt aandeligt Indhold. Han stod altid imod de kvietistiske eller katolske Tilbøjeligheder i Romantiken. Han var en dybt protestantisk Natur. Han kaldte Sokrates den første Protestant. Han krævede — som Gammelpietisterne — Inderliggørelse, personlig Tilegnelse af Kristendommen. Og det havde altid været ham magtpaaliggende at forene dette Personlighedskrav med de sociale Krav, og vise, at hint ingenlunde fører til Egoisme, men tvertimod er »det sikreste Sammenbindingsmiddel«,

Denne Respekt for det personlige havde altid været hans Liberalisme. Hvor andre saae en Masse, dér saae han en Samling af Individer, hver med sin Natur og sin Ret til Plads i Livet. Det var derfor, han altid havde forsvaret alle smaa partikulære Samfundsdannelser — Laug, Korporationer, Familien osv. — imod dem, der vilde »drukne al Individualitet i det store abstrakte Hele«. Revolutionens udjævnende Frihedsaand syntes ham slet ikke i Familie med det, han kaldte »sin Liberalisme«. — Men nu foler han dog efterhaanden i 3o-erne, at det, der vil op, og det, han har bekæmpet fra de konservatives højre Fløj som noget uhistorisk og »samfundsopløsende«, det er ogsaa, eller ialfald, i det ligger ogsaa netop et Krav paa Personlighedens Frigørelse og Udvikling, ikke ud af Samfundet, men tvertimod ind i offentligt Samfundsliv408

ROMANTIKEN OG DEN NY TID.

og nv Samfundsdannelser. For dette vindes Geijers Sympathi. Nu vil han da — i Modsætning til tidligere —, at alle skal have Del i Undervisning for at kunne udvikle sig. Nu vil han, at Næringer og Konkurrence skal frigives, at ethvert Statens Formynderskab skal ophore, for at Kræfterne ret kan udfolde sig. Han vil et konstitutionelt Demokrati og vil en fri offentlig Diskussion.

Alle disse ny Anskuelser brod med en næsten forfærdende Voldsomhed frem i det Litteraturblad som Geijer fremstod med i 1838. Lang Tid havde det ny gæret i ham, medens han udadtil stod som Upsalareaktionens Chef og endog blev pebet ud af de rabulistiske« Studenter. Han var bleven tavs, og der ymtedes blandt Omgivelserne om, at han var ved at svinge. Og, efter at have beraadt sig med sig selv og sin Gud i Ensomhed, gav han nu sine ny Overbevisninger Luft med den explosive Kraft og Oprigtighed, som laa for hans Natur og saa ofte for havde stodt Vennerne fra ham. Der blev ogsaa nu. som ventelig var, en almindelig Opstandelse. Alle Vennerne i Upsala saae sig forraadte af deres Chef, saae Stockholmerliberalismens afskyelige Lære forkyndt af hans myndige Mund. De forstod intet og stodte ham helt fra sig. Hvvasser kaldte Geijers Adfærd alene forklarlig af patologiske Grunde«, andre beskyldte ham for »Popularitetsjagt«, Palmblad søgte at latterliggøre ham, Atterbom trak sig smertelig berørt tilbage, men det kom dog siden til en Art venlig Vaabenstilstand mellem dem. Værst var Stillingen for Geijer oppe i Upsala, naar Aviserne kom fra Stockholm fulde af Triumfer over »Frafaldet«, haanende det forladte Parti og tagende Geijer helt til Indtægt. — Thi i Grunden følte han sigROMANTIKEN OG DEN NY TID.

39 7

lidet i Slægt med .Aftonbladet s Parti og holdt sig ogsaa fornemt paa Afstand fra det. Trods det store Brud var Kontinuationen heller ikke borte mellem den ny og den gamle Geijer. »Det er gennem Historien, at jeg er frafalden fra den historiske Skole skrev han 1838. Det var han netop ogsaa. Det samme Hengi-velsesforhold overfor Tilværelsen og den samme Respekt overfor alle levende Krafter, som altid bar hans historiske Syn og som engang havde faaet ham til at værne om alle bestaaende Institutioner og velsigne den hellige Alliance, — den religiøse Optimisme, der saae Gud i, hvad der skete, — denne samme maatte ogsaa i Historiens Bog læse,

hvordan hvert Tidshverv gav sin ny Indsats«, der forte fremad i evig Vækst, og selve denne Vækst og Udvikling maatte blive ham hellig som Guds egen Plan med Menneskeheden. Og jo mer han nu saae de ny Bevægelser — sociale, økonomiske, politiske —, som han var begyndt med at stille sig imod som uhistoriske«, jo mer han saae dem voxe og bæres frem af mægtige Kræfter, des mere maatte netop hans historiske Syn ledes til at anerkende ogsaa dem som et nyt Stykke Historie og til — netop i sin religiøse Optimisme — at se det berettigede og gode i dem. Hans saglige Objektivitet nøder ham for det første til at acceptere, anerkende de ny Kræfter, som de andre konservative vil lukke Øjnene for og reducere til nogle Avisskriveres Spektakel. Det hjælper ikke at dadle og rose — siger han angaaende det ny: »det første og uomgængelige bliver at erkende det som en ny, virkeligt Samfundsmagt og indrette sig derefter . Og han mener da, at — ikke ved at stritte gavnløst imod —, men ved at gaa ind paa og regne med de nv Kræfter og Bevægelser, kan man bedst værne om400

det, der ikke maa falde, og lede alt hen i en god Retning. Paa Karl Johans Fødselsdag 1841 drak Geijer i Ensomhed sin Konges Skaal »af Hjertet og med en god Samvittighed. Jeg kan sige, at jeg ukendt har gaaet Vagt omkring min Øvrighed allerede siden 1838. Jeg anklages for revolutionær, og et Hovedformaal har det været for mig at spare mit Fædreland for en Revolution«.

— En hel anden er endelig Udviklingen hos Ærke-romantikeren blandt dem alle, hos Almquist. Ogsaa hans Gennembrud fandt Sted i 1838, — det politisk bevægede Aar, da Reaktionens og Liberalismens Bolger tornede saa voldsomt mod hverandre, Aaret for Cru-senstolpes Fængsling og Gadeurolighederne Da udkom ogsaa Almquists Novelle »Det gar an og de første af hans Bondelivsskildringer. Medens de mellem 1832 og 1837 udgiv ne Dele af » tornerosens Bog; væsentligst bestod af gamle Arbejder fra 20erne, var det nu hans Produktion i 30erne, som saae Dagens Lys. Og den udviste en mærkelig Udvikling.

»Det gar an« handlede om en Sergent og en Glarmesterdatter fra Provinsen, der træffer hinanden paa en Rejse, udvikler for hinanden deres Meninger om Livet, Ægteskabet osv. og beslutter at leve med hinanden som Ægtefolk, men uden lovformelig Vielse, for at de frit kan gaa fra hinanden, naar de ikke længer synes om at leve sammen. Det var da en Tendensnovelle mod Ægteskabsinstitutionen af samme Art som de George Sandske Romaner, der paa den Tid gjorde saa megen Opsigt, og ogsaa tydelig afstammende fra Goethes > Wahlverwandtschaften Det var Romantikens Subjektivisme, der vendte sig oprørsk mod alle Samfundsskranker og baade hos Byron og Shelley,ROMANTIKEN OG DEN NY TID. 39 7

hos G. Sand og »det Unge Tyskland« særlig havde et Horn i Siden paa Ægteskabet, men forresten ogsaa gik løs paa Ståt og Ejendom. Som hos de nævnte fødtes hos Almquist moderne social Tendensdigtning ud af Romantiken, idet denne — med hele Tidsretningen efter Julirevolutionen — gik over til praktisk at undergrave Sam fundstvangen og Samfundsordenen. Almquists Det gar an« var en Art praktisk Oversættelse af Piecen Hvad ar kärlek?« fra 1816. I en Afhandling fra nogle Aar efter »Det går an< hyldede Almquist de ny franske kommunistiske Lærer og proklamerede som almindeligt Program: >Konventionsideen skal undergraves ligesaavel som Autoritetsideen«.

Imidlertid. Der var ogsaa noget andet og mere i »Det gar an«. Sara Videbæk var lidet af en G. Sandsk, oprørsk Heltinde. Der var nok noget af Torneroselivet i hende, og hun er ikke uden Slægtskab med Tintomara eller Colombine. Men Glarmesterdatterens Sprog var ikke meget romantisk, og hendes Betænkeligheder ved Ægteskabet var af meget prosaisk Natur. Hun havde set saa mange Ægteskaber, der blot var til Fordærv og Pine for begge Parter — hun kendte et saadant, ligesom Almquist, fra sit eget Hjem —, hun kendte navnlig fra Smaafolk Hustruens ulykkelige Stilling, naar endog hendes Selverhverv var undergivet en drikfældig Mands Raadighed; hun fandt det derfor reellere og i Grunden mere moralsk, at begge Parter staar frit overfor hinanden.

Novellen, der straks vakte en Storm af Modsigelse, angrebes da ogsaa paa én Gang som sædelig opløsende — »en ren Satanisme« skrev Palmblad, og Geijer erklærede, at Novellens sofistiske Ræsonnement ogsaa kunde føre til Forsvar for Lonmord —; men

samtidig ogsaa for sin Prosaiskhed, sin nedværdigende Betragtning af Ægteskabet som et rent okonomisk Fællesskab, og dette tilmed udtalt af en Kvindes Mund.

Det var en Prosaens Protest mod Romantik og Idealisme, der da her gjorde sig gældende, — som tildels hos »det unge Tyskland eller hos Balzac. En skarp, praktisk Virkelighedsforstand havde — som Arv fra Faderen — altid ligget i Almquist ved Siden af den hyperidealistiske Retning hos ham; den var kommen frem stænkvis selv midt i det højtflyvende Manhems-forslag; den gjorde sig nu mer og mer polemisk gældende. I »Tintomara« var der et Forsvar for den »animale* Side i Menneskenaturen, der forargede Samtiden. I Signora Luna« skildredes en Helgenindes Menneskeliggørelse, Nedtræden fra sin Piedestal til almindelig Jordiskhed. I »Araminta May« var en emanciperet Kvindefigur fremstillet, som ikke lignede Romantikernes poetiske, blegsottige Frøkener. Og nu gør Almquist sig — efter Wilh. Meisters, efter Balzacs o. a 's Exempel — en Fornøjelse af at skrive Fortællinger om juridiske Arvesager, om Pengeforetagender og Forretningsforhold, om en Granriskærling eller om en Ladegaards Forpagtning. Og han skriver en smuk Alhandliiig Poesi i sak,« om, at nu er Tiden træt af Drømme og Allegorier og »falsk Idealitet,« nu maa Digtningen blive menneskelig og naturlig. Prosaen maa rehabiliteres og ligesaa de naturlige, sanselige Sider af Mennesket; Mennesket er »et himmelsk og et jordisk tillige. Derfor tager alligevel ikke »det Underbare« Afsked med os. Naar Skabningen opfattes ud fra det artistiske Uskyldighedsstandpunkt, som Torneroselivet genvækkerROMANTIKEN OG DEN NY TID. 39 7

i Sjælen, da er den visselig, selv i sine saakaldte prosaiske Sider, vidunderlig nok.

Navnlig var det Bondelivet, hvori han nu fandt Æmne paa samme Gang for sin Virkelighedssans og sin Tornerosepoesi. I Folket, dets Enfold og dets naturnære Liv havde allerede Rousseau forelsket sig og sidenefter Romantiken; i Almuen, navnlig den unge Pige af Bondestanden, troede Almquist, at Torneroselivet slumrede. Megen af sin Drengetid havde han tilbragt paa Faderens Landgods; Kærligheden og Kendskabet til Landlivet sad fra da af i ham. Siden havde han oppe i Vermland selv hugget Træer og vejet Jern af. Paa talrige Fodture rundt om i Sverig holdt han Fortroligheden med Almuens Liv og Sverigs Natur vedlige. Heraf opstod nu de Almquistske Bondelivsnoveller.

Kapellet,« Grimstahamns Nybygge,« Ladugärds arrendet,* »Skällnora Qvarn. Man kan mærke (og tildels ogsaa kontrollere af Breve), hvor friskt og nært Motiverne er sprungne lige ud af Fodturenes muntre Virkelighedsblik: Udgangspunkter er en lille Barnepige, han moder paa en Grusgang ved en Herregaardshave, trækkende en Barnevogn, og som han giver sig i Snak med . . en ung Bondepige, han moder med en tungt-læsset Kærre, som hun og Hesten i Fællig strider med at faa op af en Bakke, og som Almquist saa hjælper og indlader sig med . . to unge Folk, der kæmper sig frem i et elendigt Nybygge paa Svedjeland. Der staar Skovluft og G ran risduft, hyggelig Lugt af Stald og Ho, af Hjemmebagers og Malkestue udaf disse Fortællinger, men ogsaa den ramme Luft af den haarde Nod og den nogne Fattigdom. Vi er med i det gamle, forfaldne Kapel ude paa Skærgaardsoen, hvor den ny, unge Prædikant skal tale for en Menighed af halvt ud-

26*404

ROMANTIKEN OG DEN NY TID.

hungrede og udslidte Gubber og Fiskerkoner. Vi er med i den fattige Husmandsstue første Aften, Johan og Katrine er sammen i eget Bo, og Koen brøler derude, uden at Johan véd. hvor han skal skaffe Foder til den. Vi er ogsaa med oppe paa Kværnloftet, hvor Brita ligger, sovende efter endt Arbejd, paa et Par Kornsække . . . Virkelighedens Atmosfære er overalt, frisk og kraftig, — det er som en Rude, der her i Literaturen er slaaet op ud til Livet, — om end Tornerose-mystiken stadig ligger over disse Almquistske Bondepiger, der handler som instinktsikre Naturvæsener ud af et religiøst-sædeligt Følelsesdyb. Den romantiske Bondenovelle indledes her paa svensk Grund, ligesom den samtidig blev det paa tysk i Immermanns Der Ober-hof« og Auerbachs »Schwarzwalder Landsbyhistorier« og senere paa norsk af Bjørnson

Almquists Virkelighedsskildring og sociale Tendensdigtning faldt sammen med hans endelige Overgang til »Aftonbladet.' Med »Det gar an- havde han brudt Broerne af bag sig. han kunde ikke længer beholde sit Rektorembede, Domkapitlet fik ham berøvet den Pastorværdighed, han indehavde, og han blev nu en mægtig Mand i Aftonbladet « og blandt de unge, liberale Publicister. Alligevel, ligesaa lidt som Atterbom og Romantikerne slåp ham ud af Syne i hans ny Udviklingsfase, men tvertimod stadig med Interesse fulgte ham, idet de vel følte, at han baade som den kommunistiske Politiker og den »realistiske« Virkelighedsskildrer stedse inderst inde forblev Ærkeromantikeren, — ligesaalidt var Almquist af samme Kød og Blod som det liberale Bourgeoisi, han nu officielt stillede sig paa Parti med. Det og den liberale Presse havde været meget mere spidsborgerlig forargede over Det går an« end Atterbom, og hansROMANTIKEN OG DEN NY TID. 39 7

romantisk-revolutionære Retning var af en helt anden Art end den Liberalisme og den »Realisme,« som fik Ordet i 40erne.

Hvad var det for en Kreds. Almquist indfortes i, naar han kom op paa »Aftonbladets travle Kontor eller i Fru Flygåre Carléns Hjem? Der var Hjerta, Skaberen af den politiske Journalistik i Sverig, en koldblodig, snildt beregnende Forretningsmand og et lyst politisk Hoved, altid med tusinde Planer i Hjernen aldrig raadvild i Polemiken, Liberalismens og Bourgeoisiets sejrrige Talsmand. Der var Stur zenbecker, Aftonbladets Føljetonnist og Kaasör, republikansk radikal i Politik, humoristisk Realist i Literatur — smidig og ondskabsfuld, maniereret og spirituel — helt igennem opdraget i de ny franske lAiblicisters og Heines Skole. Saa var der Crusenstolpe, den holdningsløse Uvederhæftighed selv baade som oppositionel Politiker og i sin historiske Skan-dalroman, en glimrende Fortæller og en opfindsom Roman-forfærdiger. Der var videre W. v. Braun, Officersøn og selv Officer; han havde paa Kadetakademiet haft den elegisk følsomme Grafstrom til Lærer, men havde ogsaa levet et muntert Løjtnantsliv med Kammerater; han var en oppositionel Natur, frihedsbegejstret og Læser af Heine. Mod den Bottigerske Graadmildhed og den fosforistiske Overjordiskhed stillede han sin friske og djærve Lojtnantspoesi, gudsforgaaen, stockholmerhumoristisk, ofte »upassende;; sang om Smaapigerne, der længtes efter at kysse Løjtnantens Moustache, om Punschelag og Tommermænd -Morgenen efter,« om Købstadsfilistre og Provinsballer, — og derimellem ogsaa følsomt-alvorlige Digte, der viste det blodende Hjerte bag den friskfyrsagtige Mandfolketone. Det var »Aftonblad«skredsen. Men i Kredse som hos Fru Carlen406 ROMANTIKEN OG DEN NY TID.

eller i det Dahlgrenske Selskab Aganippen < traf Almquist ogsaa i 40erne Forfattere som Blanche, det glade Stockholmerbarn, der skrev de förste populære, svenske Lystspil, omtrent i Overskous Stil, og journalistiske Nutidskizzer eller Arbejderromaner ä la Eug. Sue, — som Mellin, den frodige og underholdende Forfatter af historiske Romaner, der i det utrolige vidste at vexle de historiske Kostymer og de geografiske Dekorationer, — eller som Fru Flygåre Carlén, der friskt og djærvt fortalte om det Skærgaardsliv, i hvilket hun selv var vokset op, og forresten skrev spændende og »romantiske« Romaner. Man ser: en Slægt af vaagnere Virkelighedssans og en jævnere, jordisk Sindsstemning end den foregaaende Slægts, mindre fantasifuld og indadvendt, mindre stemningsdyb og entusiastisk, — mere borgerlig, udadvendt, praktisk.

Der virkede kun to svenske Forfattere af meget ulige Værdi, i hvilke omkring 1840 den ældre Slægt selv hilste en kraftig Fortsættelse og Videreudvikling af svensk Poesi fra Aarhundredets Begyndelse.

Den ene var Frederika Bremer. Da hun fra 1828 begyndte Udgivelsen af sine Tegninger fra Hverdagslivet,« hilstes de omtrent som Fru Gyllembourgs samtidige Hverdagshistorier herhjemme med stor flyldest af de fleste Romantikere, fordi cle -med en vis artistisk Alkymi forvandlede Prosa til Poesi og forgyldte Hverdagslivet ved at tilsløre og mildne det stodende men opsøge i hverdagslige Hændelser og Karakterer det hojere, bedre, ædlere.« De folte, at hun stod paa samme Bund som de. Hun havde læst sin »Grandison«, »Nouvelle Heloise,« sin Madame Genlis og ogsaa Fru Lenngren, da hun var lille, siden havde hun dyrket Franzén og Schiller. Og det var sit Oprør mod Samfundets Tvang og sitROMANTIKEN OG DEN NY TID. 39 7

følsomt kristelige Sværmeri, hun nu lagde ind over sine Hverdagsskildringer, — alt idet hun samtidig, ligesom Fru Gyllembourg, tog Traade op fra det 18de Aarhundredes borgerlige Roman. Hvor bundforskellig hun end var

fra Almquist, voksede hos hende som hos ham social Tendensnovelle og Virkelighedsskildring ud af Romantiken.

Ovre i Finland var imidlertid Runeberg fremstaaet. Ogsaa han hilsedes straks af Romantikerne som en Art Arvetager, ogsaa hans Aand og Digtning føltes at have samme Rødder som deres. Det var af Goethe og af græsk Digtning, af Franzén og af Folkevisen, af Ossian og af Byron og Almquist, at hans Digtning groede frem.

Alligevel folte han selv skarpt og markerede næsten brutalt sin Naturforskel fra den tidligere Romantik — fra Tegnérs saavelsom fra Atterboms —; og virkelig kom hos ham væsentlig nye Momenter ind i svensk Digtning, der førte den ind paa nye Haner. Runeberg hører ikke rigtig med i den Bølge, hvis Stigen og Fald er skildret i det foregaaende. —

Store ny Kulturbevægelser — politiske og moralske — er gaaet hen over Sverig som over det øvrige Europa, siden Fritjofs Saga« og »Lycksalighetens 0< eller »Tornrosens Bok' saae Dagens Lys. Den Aand, hvori disse Digtninge blev til, har længst levet sin Tid ud og lever ikke op i samme Form igen. Men saa vist der dog er menneskelige Værdier i den, som aldrig helt kan gaa ud af Kurs, og saa sikkert som det er Landets Natur, Folkets Gemyt, Næringsveje og Historie, der har virket sammen til at forme og farve den, kommer denne Aand vel en skønne Dag igen i ny Inkarnationer. Hvormeget af Tegnér er der ikke alle-408 romantiken og den ny tid.

rede gaaet over i den svenske Nations Kod og Blod? Og synes ikke noget af Franzéns og Atterboms Sjæl at leve op igen f. Ex. i Finnen Topelius' lyse, sværmerske Lyrik? Noget af Stagnelius' længselsfyldte Platonisme og end mere af Geijers Personligheds-dyrkelse og Religiøsitet er jo vandret over i en Aand som Rydberg. Og den kætterske og experimen-terende, paa én Gang saa mystiske og virkeligheds-vaagne Almquist — behøver man at søge langt i den moderne svenske Literatur for at se ham gaa lyslevende igen? Det er jo vist og sandt, at den gamle Lære om Sjælevandring ikke er helt og alene Fabel.Literære Hjælpemidler.

Adlersparre: Anteckningar om bortgångna Samtida. Afzelius: Svenska folkets sagohäfder.

A. Ahnfelt: Almquist.

— Almquist såsom Nyromantiker.

— Nektar och Gift.

— Crusenstolpe.

— Riiäf af Småland. P. Ahnfelt: Studentminnen. Atterbom: Svenska Siare ocli Skalder.

— Minnesteckningar.

— Literæra karakteristiker.

Hajer: Nordens politiske digtning.

/. Beckman: Psalmhistoria.

G. Beckman: Franzén såsom lyrisk skald.

Bergmann &= SchinkelMinnen ur Sveriges nyare historia.

B. Besktnu: Lefnadsminnen.

Gjörweil. (Sv. Ak. Hdlgr. XXXVI.)

— Leopold. (Smstds. XXXV.)

— Thorilds strid emot Kellgren och Leopold. (Smstds. XLVIII.)

— Ehrensvärd. (Vitt.-Hist.-Antik.-Akad. Hdlgr.) Biografiskt lexikon.

Bjorkmtmn: Bellmansforskning. O. Borchsenius: Litterære Feuilletoner. G. Brandes: Esaias Tegnér. Ch. Bremer: Fr. Bremer. Ur Brinkmanska Arkivet. Bygden: Höyer.

Bottiger: Sjelfbiografiska Anteckningar. (S. A. H. LXV.)

— Kellgren.

— Auroraforbundet. (Smstds. XLIX.)

— S. Ødmann. (Smstds. XLIII.)

— Rosenstein. (Smstds. LEL)

— Stagnelius. (Smstds. XLVII.)

Cornelius: Svenska kyrkans historia. Crusenstolpe: Karakteristiker.4IO LITERÆRE HJÆLPEMIDLER.

Crusenstolpe: Morianen. Cygnaus Saml. Arbeten IV.

C. Dahlgrcn Inträdclsestal öfver Dahlgren. (S. A. H. XLVII.) Dietrichson: Indledning i Studiet af Sveriges Literatur i vort Aarhundrede.

C. J. Ehrensvärd: Dagboksanteckningar. AI. d' Ehrenstrom: Not. biogr. sur Leopold. Eiehhorn: Svenska Studier. Eneroth: Litteratur och konst.

I. t'. Engestr'om: Minnen och Anteckningar. A'. Erdmann'. Blanche och hans samtid. Estlandcr: Lidner i finsk tidsskrift 1877.

— De bildande konsternas historia.

Fakräus: Th. Thorild. Fly gart- Car lin: Minnen.

F. Fransen. Minnesteckningar.

— Porthan. (S. A. H. XX.)

G. Frumt: Bidrag till kännedom af nya skoians utveckling.

— Bref röranda nya skoians historia. Fryxell: Bidrag til svensk litteraturhistoria.

— Berättelser ur svenska historien.

— Wallin. (S. A. H. XXI.)

S. Grubbe: Leopold. (S. A. H. XIV.) De Gustavianska pappern: udg. af Geijer.

Jlclhtcniiu: Geijer.

II. Hjärne: Götiska forbundet och dets hnfvndmän I.

— Dagen fore Drabbningen.

C. Holmberg: Frihetens sångarätt vid 40talet. I Hvasser: Sjelfbiografi. IValda Skriftar 1.) P. Horberg: Lefvernebeskrit'ning.

A. Kohl: Tegnér och hans Samtida i Lund.

Kjcllander: Minnen.

Th. Kno:: Efterleranade Anteckningar.

G. Lagus: Finsk-svenska litteraturens utvecklig. V. Lagus: Skaltien Kellgrens finska lefnadsminnen. Lénstrom: Svenska Poesiens historia. Levertin: Theater och drama under Gustaf III. Li/Jebjörn: Hågkomster.

Ljunggren: Svenska Vitterhetens häfder I—V.

— Svenska Akademiens historia.

— Smärre Skrifter.

— Bellman och Fredmans epistlar.

— Vitalis. (S. A. H. L.)

— Ehrensvärd och Winckelmann. (Smstds. XXIX.)

— Ehrensvärds konsthistoriska ståndpunkt. ISmstds XLVI). Ltpander '. Almquist.4IO LITERÆRE HJÆLPEMIDLER.

Malmstrøm: Svenska Vitterhelens historia III—V. Minne af Franzén (v. Hollander).

— af Geijer af Samme.

— af Tegner af Samme.

— af L. Hammarskjiild. Molbech: Breve Ira Sverig.

Nordisk Tidsskrift.

Notting: Nya Skolmi i vär litteraturhistoria.

— Lefnadsteckning öfver Hammarskjöld (i dennes valda skrifter 1882).

Nyblom: Estetiska studier.

Ayblæus: Filosofiska forskningen i Sverige.

Nytt svensk tidsskrift.

Od/mer: Gustaf III's historia. Oxenstjerna: Dagboksanteckningar.

Vi'. Petersen: Frederika Bremer.

Ranchen: Choræus. S. Ribbing: Tal öfver Geijer.

Risberg: Tyska førebilder til Atterbomska Dikter. Upsala Univ.

Aarsskrift 1892. Ristelt: Anekdoter om Gustaf III's hof och regering. Rosenberg: W. v. Braun.

Samlaren.

Schack: Vårt Land och virt folk. Sturzenbecker: Grupper och personager.

— Hitisidan sundet. Sundelin: Sivedenborgianisraens historia.

E. Tegnér: Armfeldt, TAomamier: Tankar ocb löjen.

Atterbom. (S. A. 11. XXIX.) Torneros: Bref och Anteckningar. Ur Tegners Papper.

fr. Vetterlund: Atterbomska Ungdomsdikter.

Wachtmeister: Brinckman. A*. Warburg-, Lidner.

— A. M. Lenngren. K. A. Ehrensvärd.

— Svensk litteraturhistoria. //. Wieselgren: L. J. Hjerta.

— Bilder och Minnen.

P. Wieselgren: Svenska Kyrkans skøna litteratur. af Wirsén: Oxenstjerna (S. A. H. LXI.)

— Franzén (S. A. H. frän 1886 II.)

Ødmann: Hågkomster frän hembygden och skoian. Østergren: Vitalis.

INDHOLD.